STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05981

GEZAMELTE SHRIFTEN

Sholem Asch

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום אַש

געזאַמעלטע שריפטען

צוויי וועלטען

פינפטער באַנד

צווייטע אויסגאַבע.

ארויסגעגעבען פון
שלום אַש קאָמיטע.
1923

Copyright by
Sholom Asch
1923

צווי וועלטען

יונגע יאָהרען

I

אז מען איז ארויסגעפאהרען פון שווארצען דאמבראווער וואלד, פלעגען זיך שוין בעווייזען ווי אויס א ווייטען חלום, די צוויי בלישצענדע ליכטלאך פון די ווינד־מיהלען. און ווען די פוהרמאנען און די פויערים האבען דערזעהן די ליכטלאך, וואס ראנגלען זיך צווישען די נאכט־וועללען און ווינקען נאך הילף — איז זיי גרינגער געווארען אויפ'ן הארצען, וואס זיי זיינען שוין דורכגעקומען דעם וואלד, אין וועלכען עס האלטען זיך אויף די דאמבראווער גזלנים, און עס ווייזען זיך שוין די ווינד־מיהלען אויף דעם בערגעל פאר דער שטאדט...

לאנג זיינען שוין די צוויי ליכטלאך אויסגעלאשען געווארען, און קיין פוהרמאנעם פאהרען שוין ניט. אויף דעם וועג פון דעם שטעדטעל ז. קיין ג. לויפט שוין יעצט א באהן, און די פאסאזשירען וואס פאהרען אויף די באהן פאלט גאר ניט איין ארויסצוקוקען פון די פענסטער און צו זוכען די ליכטלאך. נאר נאך ביז היינטיגען טאג זעהט די ליכטלאך רחל'ע, דעם מילנער'ס אייניקעל: ווייט, ווייט אויף יענער זייט ים, פערווארפען, אין א גרויסער שטאדט, צווישען פרעמדע מענשען, — דערזעהט רחל'ע יענע צוויי ליכטלאך, וואס ווינקען ארויס פון די נאכט־וועלען, ווי זיי וואלטען געטרונקען זיך און געבעטען הילף. דארטען, וואו די ליכטלאך לייכטען זיך, געפינט זיך א בערגעל און אויף דעם בערגעל שטעהען דריי ווינד־מיהלען, און כאטש אין היינטיגען טאג איז שוין פון זיי קיין זכר ניטא, און אויף זייער ארט שטעהט היינט א גרויסע קאזארמע פאר זעלנער, דאך זעהט רחל'ע אלץ אין דעם פרעמדען לאנד דאס בערגעל און די דריי ווינד־מיהלען, וועלכע איז איהר היים געוועזען, און צווישען וועלכע זי האט פערבראכט איהרע יונגע יאהרען...

די מוטער איז רחל'ען געשטארבען פריה — זי האט זי ניט געקענט — און דער פאטער איז אוועק אין אן אנדער שטאדט און האט חתונה געהאט און געמאכט זיך א נייע פאמיליע. זי האט זיך אויפגעצויגען בײם זיידען אין די ווינד־מיהלען — דארט וואו די מאמע איז געשטארבען. זי געדענקט ווי פון חלום, אז דער זיידע, וואס האט זיך תמיד געקלאגט אויף די פים, האט זי דאך געהאלטען אויף די קראנקע פים די גאנצע צייט בײם עסען, און זי האט געמוזט עסען מיט איהם פון איין טעלער ארוים — זיך א לעפעלע און דעם קינד א לעפעלע. און די באבע, וועלכע איז געווען אײפערזיכטיג אויפ'ן זיידען, וואס דאס קינד געהט גיכער צו איהם ווי צו איהר — האט זיך געהאלטען אין איין בייזערען בײם טיש: דו מאכסט קאליע דאס קינד.... דאס קינד קען ניט עסען צוליעב דיר... דו צושטעכסט איהר דאס פנים מיט דיין בארד... און זי האט אזוי לאנג געברויעט, ביז דער זיידע האט געמוזט דאס קינד אראפזעצען פון דער קניע אויף איהר הויכען בענקעל. נאר קוים איז דאס קינד אראב פון זיידענ'ס קניען, האט די באבע עס באלד געכאפט אויף איהרע קניען און געפרואווט איהר געבען עסען פון איהר טעלער. דאס קינד האט אבער בעסער געוואלט זיין בײם זיידען, האט עס זיך צואוויינט — און די באבע האט עס געמוזט אבלאזען מיט א געבייזער. האט זיך דער זיידע צולאכט:

— זעהסט דאך, יענטעלע, אז זי וויל זיין בעסער ביי מיר מיט א בארד, ווי ביי דיר אהן א בארד.

האט זיך די באבע צובייזערט, און זיך אנגערופען מיט פארוואורף:

— פונקט אזוי ווי איהר מוטער. שרה'לע איז אויך געווען א קאפריזנע — זאל איהר טאכטער ניט זיין א קאפריזנע?

איז מיט אמאל אלעם שטיל געווארען בײם טיש. דער זיידע מיט דער באבע האבען זיך דערמאהנט אן זייער יונגער טאכטער שרה'לע, זייער איינציגע טאכטער, וואס זיי האבען אויסגעגעבען פאר'ן זשאכלינער רבי'נס זוהן, און וועלכע פוילט יונגערהייט אין דער ערד, האט זיך די באבע אנגעהויבען ווישען די אלטע אויגען מיט דער שירץ, אוועקגערוקט דעם טעלער און שוין ניט געוואלט עסען.

איז דער זיידע צוגעגאנגען צו איהר און געקלאפט איהר מיט דער האנד איבער'ן פלייצע און געזאגט:

— שא־שא, לאז זי רוהען אין ליכטיגען גן־עדן, דאס קינד האט זי אונז איבערגעלאזט.

האט רחל׳ע דאן איהר מאמע געזעהן. רחל׳ע האט געזעהן, ווי איהר מאמע, א יונגע און א שעהנע, אויסגעציערט אין זיידענס, מיט גרויסע בריליאנטענע רינגלאך אין די אויערען און מיט טייערע שנירלאך פערל אויפ׳ן האלז דרעהט זיך ארום אין גרויסע, גרויסע סאלעס, אין די סאלעס איז אזוי ליכטיג, אז די אויגען ווערען פערבלענדעט פאר ליכטיגקייט. אין יעדער סאלע שטעהט א גרויסער געדעקטער טיש, מיט ווייסע צוועלען, מיט זילבערנע לייכטער, און גרויסע ליכט ברענען אין חנוכה־לייכטער — דאס איז דער גן עדן. און איהר מאמע, א יונגע און א שעהנע, דרעהט זיך ארום פון איין סאלע אין די צווייטע און בענשט די שבת־ליכט. קיינער איז אין די סאלעס ניטא. נור איהר מאמע אליין. מען האט זי דארט אריינגעזעצט, און זי ווארט דארט, די מאמע, אויף דער באבע׳ן מיט דעם זיידע׳ן, אויפ׳ן פעטער, אויף איהר — זי ווארט שוין אזוי לאנג, יעדען אבענד ווארט זי אז מען זאל אהין קומען צו געהן. און קיינער קומט ניט צו דער מאמען. און זי פיהלט זיך נעבאך אזוי איינזאם אין דעם ליכטיגען גן עדן איינע אליין...

האט זיך רחל׳ע אנגערופען :

—באבעשי, ווען וועלען מיר געהען צו דער מאמען אין גן עדן אריין?

— איבער הונדערט־און־צוואנציג יאהר, קינד לעבען, וועלען מיר אלע געהן צו דער מאמע אין גן־עדן אריין.

— איבער הונדערט־און־צוואנציג יאהר! א יאהר איז אזוי לאנג — פון איין פסח ביז צום צווייטען, און הונדערט יאהר איז אזוי פיעל, און אזוי לאנג צו ווארטען — און די מאמע וועט די גאנצע צייט זיין אליין — איז רחל׳ע טרויעריג געווארען איבער דער מאמע׳ס איינזאמקייט...

דעם זיידען האט זי שטענדיג ליעבער געהאט ווי דער באבען. א הויכער איז ער געווען און א בלייכער, מיט א מאגער געזיכט. די לאנגע ווייסע באָרד האָט פערשטעלט זיינע דארע באקען און זיין דינעם האלז, און שטענדיג איז ער געגאנגען אנגעטהאן אין ווייסע כאלאטען, אזוי אז די גוים האבען איהם גערופען „דער ווייסער איד״. אלע האבען פאר איהם דרך־ארץ געהאט, ווי א ביסעלע מורא. ווען ער איז געגאנגען איבער׳ן וועג פון שטוב אין מיהל אריין, אין זיין ווייסען כאלאט, מיט

זיין לאנגע ווייסע בארד, האט זיין הויכע מאגערע געשטאלט א שרעק אנגעווארפען. אלע האבען אפגעטראטען איהם דעם וועג. און קוים פלעגט ער אריינקומען אין די מיהלען, האבען אנגעהויבען די פליגלען זיך צו בעוועגען, און עס האט זיך געהערט דאס רוישען פון ווינד אין די פליגלען פון דער מיהל. איין פליגעל האט דעם אנדערען געיאגט, און א שטילער ווינד־געשפרעד איז אנגעגאנגען צווישען די פליגלען, און איבער די גרינע לאנקע אויף דעם בערגעל, אויף וועלכען עס זיינען געשטאנען די מיהלען, האבען זיך אנגעהויבען צו יאגען שאטענס, ווילדע שאטענס, מענשען מיט אבגעריסענע קעפ. איין שאטען איז דעם אנדערען נאכגעלאפען, נאכגעיאגט און דערגרייכט איהם, איז אריין אין איהם און האט אויפגעגעסען אן אנדערען שאטען... און עס איז אזא אימה אנגעפאלען צו זעהן ווי שאטענס יאגען זיך נאך די פליגלען פון די מיהלען...

און רחל'ע האט ליעב געהאט צו הערען דעם רעש פון ווינד צווישען די פליגלען פון די מיהלען... קוים איז נאכט געווארען, איז דער זיידע אין דער מיהל אריין. עס האבען זיך באלד דערזעהן די צוויי ליכטלאך ארויסשימערען פון די מיהל־פענסטערלאך, און באלד האט זיך דערהערט דאס געוויין פון ווינד, ווי עס קלאגט ארויס פון די פליעגלען. טיילמאל האט זיך רחל'ען געדאכט, אז עמיץ ווער, א לעבעדיגע זאך, א פרוי צי א מיידעל, האט זיך אנגעטשעפעט מיט איהרע לאנגע צעפ צווישען די פליגלען פון מיהל, און דאס קלאגט אזוי ארויס פון די מיהל ארויס — וואס זי מוז זיך יאגען מיט די ווינד מיהלען, און די אלע שאטענס זיינען די טויטע פרויען, וואס קלאגען אזוי צווישען די מיהלען. און דאס יאגט זיי דער זיידע אזוי, אז זיי זאלען די פליגלען פון זיין מיהל יאגען.

און ווען דער זיידע איז צוריקגעקומען פון מיהל האט זי מורא געהאט פאר איהם... עס האט זיך איהר געדאכט, אז איהר מוטער איז אויך דארט צווישען די פליגלען פון מיהל. און אז דער זיידע קומט אריין אין דער מיהל אריין, מוזען זיי יאגען די פליגלען. זיי מוזען איהם זיין מעהל מאהלען — ער הייסט זיי, ער יאגט זיי, דורך דעם קלאגען זיי...

און נאך מעהר האט זי מורא געהאט פאר איהר פעטער, איהר זיידענ'ס איינציגען זוהן, וועלכער האט געוואהנט אין שטאדט. א שוחט איז ער געווען אין שטאדט און א וואויל־לערנער, נור ער איז קראנק געווען. ער האט א שוואכע ברוסט געהאט, פלעגט ער אויף א גאנצען

זומער ארויסקומען אין די מיהלען. דער פעטער ברוך איז געוועזן א שווייגענדער, קיינמאל האט ער קייןווארט ניט ארויסגערעדט, אזוי, אז מען האט געמיינט אז ער איז א שטומער. נור טהיילמאל פלעגט ער ענטפערען אויף א פראגע — איז דאס געוועזן אזא וואונדער, ווי א שטומער וואלט פלוצלינג אנגעהויבען צו רעדען... דער פעטער איז שטענדיג געגאנגען איינער אליין שפאציערען ווייט אוועק אין פעלד אריין און פלעגט צוריקקומען א טרויעריגער. און ער האט זיך אפט בעהאלטען אין זיין שטיבעל און פלעגט אבזיצען שעה'ן לאנג, אדער קוקען א פער־מרה־שחורה'טער. פאר איהם האבען די באבע און דער זיידע אויך מורא געהאט און זיי האבען צו איהם גערעדט זעהר עדעל, און די אידען פון שטאדט האבען איהם געהאלטען פאר א הייליגען. ווי אלע וואלטען געוואוסט אז ער וועט באלד שטארבען.

און טאקע איז ער באלד געשטארבען. ווען זי איז נאך געוועזן א יונג קינד. ער איז אוועקגעגאנגען און איז שוין מעהר ניט צוריק־קעקומען. און רחל'ען האט זיך געדאכט, אז ער איז אהין געגאנגען צו דער מאמען אין די ליכטיגע סאלעס, אין גן־עדן אריין, און דער מאמען איז שוין ניט טרויעריג צו זיצען אליין...

דערנאך איז דער פאטער געקומען נאך איהר. זי געדענקט, אז זומער איז עס געווען, איינמאל ווען זי האט זיך געשפילט אויף דער לאנקע פאר די מיהלען און אבגעריסען געלע גאלד־בלומען, האט זי די באבע אין שטוב אריינגערופען. ביים טיש איז געזעסען א איד, א פרעמדער איד, אין א סאמעטען היטעל, מיט א שאל אויפ'ן האלז, און די באבע האט זי צוגעפיהרט צום פרעמדען אידען און האט איהר געזאגט:

— רחל'ע, דאס איז דיין טאטע. ער איז געקומען דיך אהיים נעהמען.

דער איד האט געוואלט זי אויף די הענד נעהמען, האט זי זיך צווויינט, בעהאלטען זיך ביי דער באבען אונטער'ן פארטוך, און געוויינט מיט ווערטער:

— איך וויל ניט קיין פרעמדען טאטען...

איז דער פרעמדער איד אוועקגעפאהרען און איז שוין קיינמאל מעהר ניט צוריקגעקומען. און פון דענסטמאל אן האט זי איהר פאטער ניט

געזעהן. א, ווי זי וואָלט איהם היינט געוואָלט זעהן. ווי זי וואָלט היינט געוואלט וויסען, וואו דער איד געפינט זיך, וועלכער האט אזעלכע צוויי שווארצע אויגען ווי זי; וועלכער האט איהר מוטער געקענט, און איז מיט איהר משפחה, איהר פאטער. פאר וואס האט זי ניט געוואלט געהן צו איהם? אפשר וואלט איהר לעבען אנדערש געווען?

נור פון דענסטמאל אז האט זי איהר פאטער ניט געזעהן. זי איז איבערגעבליבען ביים זיידען און דער באבען, זיך אויפגעצויגען צווישען די שאטענס פון די מיהלען: ווינטער, ווען דער שנעע איז אנגעפאלען און די מיהלען זיינען שטעהן געבליבען, איז זי אין איינעם מיט'ן זיידען און דער באבען געבליבען איינגעשלאָסען אין שטיבעל; אין פריהלינג, ווען פריהלינגס־ווינדען האָבען אָנגעהויבען צו בלאָזען און דער זיידע איז געגאַנגען אין מיהל אריין, האָט זי זיך אָנגעהויבען איינצוהערען צום געזאנג פון ווינד צווישען די פליגלען פון די מיהלען. אזוי האָט זי אָבגעלעבט איהרע קינדערשע יאהרען צווישען באבען און זיידען. די באבע מיט דעם זיידען זיינען אפט ברוגז געווען, ניט גערעדט צווישען זיך, און אז זיי האבען זיך געזעצט צום עסען ביים טיש, איז רחל'ע געווען זייער פארמיטלער.

— רחל'ע, זאָג דער באבען, אז דער זיידע פרעגט, אויב די באבע האט געקאכט באבעלאך אויף מיטאג.

— באבע, דער זיידע פרעגט, אויב די באבע האט געקאכט באבעלאך אויף מיטאָג,—האָט רחל'ע איבערגעגעבען נאָכאַמאָל דעם זיידען'ס ווערטער, פונקט אזוי ווי דערפאר וואס זיי זיינען ברוגז קען די באבע ניט הערען דעם זיידענס ווערטער.

— רחל'ע, זאג דעם זיידען: דער זיידע וועט עסען וואס מען וועט איהם געבען, — האט די באבע אבגעענטפערט.

— זיידע די באבע זאגט: דער זיידע וועט עסען וואס מען וועט איהם געבען, — האט רחל'ע איבערגע'חזר'ט דער באבע'ס ווערטער.

און די אלטע זיינען אזוי לאנג ברוגז געווען, ביז רחל'ע האט איינעם צום אנדערען צוגעשטופט און זיי איבערגעבעטען.

נור היינט, ווען רחל'ע זיצט אין איהר קליין שטיבעל, אויף א הויכען שטאק און קוקט אראב אויף די פרעמדע גרויסע שטאדט, אין וועלכער זי איז פערווארפען געווארען מיט טויזענדע אנדערע, דאכט זיך

איהר, אז דאָס אלעם — איהר יוגענד, איהר קינדהייט איז שוין לאנג צוריק געווען, ווי דאס וואלט זיך געווען געטראפען מיט איהר ניט אויף דער וועלט, נור אין יענעם לעבען...

2.

פריהלינגס ווינדען.

עס איז געווען א לאנגער, לאנגער ווינטער. מען האָט געמיינט אז ער וועט זיך קיינמאָל שוין נישט ענדיגען. שטענדיג איז געלעגען דער שנעע אויף די פעלדער. וואו מען האָט זיך געקעהרט איז געווען שנעע. דער טייך איז געווען פערפראָהרען. די מיהלען זיינען געשטאַנען, קיין וואָגען האָט זיך נישט געוויזען. עס איז אַנגעקומען פורים — עס האָט שוין געהאלטען פאר פסח. נאָך שנעע, שנעע און שנעע — און מיט אַמאָל איז דאָס אלעם נישט געוואָרען. קיינער ווייסט ניש ווי אזוי דאָס איז געשעהן — עפּעס האָט אַנגעהויבען צו בלאָזען אַ ווינטעל, אַן אלט בעקאנט ווינטעל, וואָס אז מען דערפיהלט עס, דערמאָהנט מען זיך, אז עס האָט שוין אמאָל א לאנגע צייט צוריק געבלאָזען, ווען מען איז נאָך אַ קינד געווען.

און דאָס ווינטעל האָט אראָבגעבלאָזען די ווייסע שנעען פון די פעלדער אראָב. דער שנעע איז צוטאָפּעט געוואָרען, צורונען, פערשוואונדען און מיט אַמאָל האָבען זיך אַנגעהויבען צו ווייזען גאנצע שטיקער שווארצע ערד, וואָס האָבען אַנגעהויבען ארויסצוקריכען פון שנעע ארויס, און אז מען האָט דערזעהן די שווארצע ערד איז אזאַ פרייד געווען ווי מען וואָלט בעגעגענט צוריק אַן אלטען גוטען פריינד, וואָס איז געווען אַבגעשטאָרבען און צוריק לעבעדיג געוואָרען. מיט אַמאָל איז אויך דאָס אייז פערשוואונדען און דאָס וואסער אין טייך איז פרישער געוואָרען, קלעהרער און מעהר שטראָמדיגער, ווי עס וואָלט גאָר אַ נייע וואסער געווען, ערשט פון גאָט בעשאפען.

און די פויערשע וועגען האָבען אַנגעהויבען צו קומען צו די מיהלען מיט די לעצטע ביסעל ווייצען, דאָס לעצטע ביסעל ברויט אויסצומאָהלען, אז עס זאָל סטייען ביז צום נייעם שניט. דער זיידע איז געווען

זעהר פערנומען אין די מיהלען. א גאנצען טאָג און א גאנצע נאַכט האָבען זי די פליגלען געהאלטען אין איין דרעהען. און אלץ שנעלער האָבען זיך די פליגלען פון די מיהלען געדרעהט, וואָס פרייער די וועלט איז געוואָרען, און וואָס ליכטיגער עס איז פאַר די אויגען געוואָרען....

אין די טעג פאַר פריהלינג פלעגט רחל׳ע, דעם מילנער׳ס אייניקעל, ארומגעהן איבער די אויפגעוואכטע פעלדער און איינהערען זיך צום גערויש פון דעם פריהלינג־ווינד וואָס האָט געיאָגט איבער דער וועלט.

דער ווינד וואָס האָט אראָבגעטרייסעלט דעם לעצטען שנעע פון די צווייגען אראָב, און אויפגעוועקט די שווארצע בוימער און אויסגעצויגען זייערע ארעמס, און שטאַרק געמאַכט די רעהרעלאך פון די פאַר־א־יאָהריגע קשאַקעס און גרינסען, האָט אויך דורכגעבלאָזען דורך רחל׳עס קערפער, די האָאָר איהר צופלאַטשעט, פערשיט איבער איהר קערפער, און מיט די ערשראָקענע גרויסע שווארצע אויגען — גאָר ניט מעהר אין איהר פנים, נאָר אויגען — איז זי ארומגעגאנגען איבער די פעלדער א פער׳חלום׳טע און זי האָט געוויינט. דער ווינד האָט געיאָגט די גרויסע פיעלע טרעהרען וואָס זיינען געפאלען ווי דורכזיכטיגע פערל פון איהרע פולע גרויסע אויגען איבער איהר פנים.

איבער וואָס האָט זי געוויינט? איבער אלעם האָט זי געוויינט, איבער דעם, וואָס זי איז שוין אלט פופצעהן יאָהר און ווייס נאָך ניט וואָס וועט פון איהר דער סוף זיין; איבער דעם וואָס דער פריהלינג־ווינד יאָגט אזוי איבער די פעלדער, איבער די בוימער און זאָגט אַז, אז דער פריהלינג געהט און זי איז נאָך נישט גרייט צום פריהלינג. איבער דעם, וואָס איהר מוטער זיצט איינע אליין אין גן־עדן, איבער דעם וואָס דער זיידע ווערט וואָס אמאָל אלץ דינער... דינער... אז גלייך וועט איהם דער ווינד כאַפען אין איינעם מיט די פליגלען פון דעם מיהל און אוועקטראָגען... זי האָט געוויינט און אָבגעשטעלט זיך אין מיטען פעלד, און געזעהן ווי דער שנעע טאָפּיעט און לאָזט זיך אראָב איבער די ברעגעס אין טייכעל אריין, און די שטראָמען שלעפען איהם ווייט אוועק איבער׳ן לאנד.

זי האָט געוויינט נישט וויסענדיג אליין פאַר וואָס, און עפּעס איז איהר געוואָרען ווי זי וואָלט געביינקט פליגלען צו קריגען. זי וואָלט געוואָלט פליגלען האָבען און אויפהויבען זיך אין דער הויך צום

בלאָיען הימעל און פֿליהען איבער דער וועלט און זי האָט געוויינט פֿאַר וואָס יעדעס פֿויגעלע קען פֿליהען און זי האָט קיין פֿליעגלען ניט.

דערנאָך האָט זי געוואָלט וויסען, ווער איהר „בעשערטער“ וועט זיין, איז זי אהיים געגאַנגען און גענומען אַ קייבעריל און איז אריין צו די היהנער אין קאמער אריין, און אריינגעלעגט אויער אין קייבעריל מיט אַ יונגע פּעטע הוהן און איז אוועקגעגאַנגען צו די אַנטאָשע די כשוף־מאַכערין, וואָס זיצט אין עק דאָרף, אַז די אַנטאָשע, די כשוף־מאַכערין, זאָל איהר זאָגען, וואָס פֿון איהר וועט דער סוף זיין, און ווער איהר „בעשערטער“ וועט זיין.

די אַנטאָשע האָט צוגענומען פֿון איהר די הוהן מיט די אויער און האָט איהר געהייסען קוקען אין אַ שפּיגעלע אריין, אין וועלכער עס זאָל זיך ווייזען דאָס געזיכט פֿון איהר „בעשערטען“. אין שפּיגעלע האָט זי קיינעם ניט געזעהן אַ חוץ איהרע גרויסע, ערשראָקענע אויגען — נאָר דאָך האָט זי געזעהן איהר „בעשערטען“. זי האָט איהם שטענדיג געזעהן. זי האָט זיך איהם פֿאָרגעשטעלט אַ יונגען און שטאַרקען, וועלכער וואַנדערט איבער דער וועלט און זוכט זי. און טהיילמאָל האָט זי זיך פֿאָרגעשטעלט איהם אַלס אַ שוואַכען און קראַנקען, מיט סוכאָטע און הוסט שטענדיג, אַז קיינער זאָל ניט וויסען, אַז ער איז אַזוי שעהן און יונג. נאָר זי איינע אַליין ווייסט עס. און ווייסט אויך, אַז ער געהט איבער דער וועלט ארום צו געפֿינען וואָס די מענשען האָבען פֿערלאָרען. און ער וועט עס געפֿינען, און ער וועט עס צוריק ברענגען די מענשען. און דאַן וועט ער מיט אַמאָל געזונד און יונג ווערען, און ער וועט זיך געבען צו דערקענען אַלס איהר חתן.

און ווען זי האָט געקלעהרט וועגען איהם, האָט זי זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעל פֿון שטוב, אָדער זי איז געגאַנגען איינע אַליין אין פֿעלד ארויס, ווייט אוועק און גערוואַרט אויף איהם. און טהיילמאָל האָט זיך איהר געדאַכט, אַז אָט געהט ער, איהר „בעשערטער“, אָט הערט זי זיינע טריט איבער דער פֿייכטער ערד — און איהר האַרץ האָט אָנגעהויבען צו ציטערען... און זי האָט געוואַרט...

און שטענדיג איז געקומען דאָס געשטאַלט צו איהר ווען די פּריהלינגס ווינדען האָבען אָנגעהויבען צו בלאָזען איבער דער וועלט. דענסטמאָל האָט זי מעהר געוואַרט אויף איהם ווי אַן אַנדערעם מאָל, און זי האָט

אזוי לאַנג געוואַרט אויף דער געהיימניספולער געשטאַלט ביז אמאָל איז ער געקומען...

דאָס איז געווען אין אַ פּסח צייט. טאַקע דער פּסח פון דעם לאַנגען, לאַנגען ווינטער. די באָבע האָט שוין ניט געלעבט. זי איז אוועקגעגאַנגען אַ שטילע פון דער וועלט און קיינער פון זיי האָט זיך דעריבער נישט געוואונדערט. זי איז איבערגעבליבען מיט'ן זיידען. דער זיידע איז וואָס אמאָל דינער געוואָרען, וואָס עלטער ער איז געוואָרען, זיין לייב איז איינגעשרומפּפענער געוואָרען, אַלץ דאַרער זיינען זיינע הענד געוואָרען, אַלץ איינגעצויגענער איז דער גאָרגעל געוואָרען, נור די אויגען זיינען איהם גרעסער געוואָרען, און דאָס גאַנצע פּנים איז אויגען געווען... און שווייגענדיג איז ער געוואָרען ווי דער פערשטאָרבענער פעטער. אַ גאַנצען טאָג איז ער געווען איינגעשלאָסען אין זיינע ווינד מיהלען, כאָטש קיין ווינד איז נישט געווען און די פליעגלען זיינען שטיל געשטאַנען, ווייל דער שנעע האָט אַלעס צוגעדעקט. אין אָבענד איז ער אהיים געקומען, אין שטיבעל אריין און זיך אוועקגעזעצט און געקוקט פון דער ווייטען אין דרויסען אריין. זי איז געזעסען אין אַ צווייטען ווינקעל און האָט געשוויגען. אזוי האָבען זיי אָבגעלעבט אַ גאַנצען ווינטער אין שווייגען... ביז עס איז געקומען דער פאר־פּסח. ווען די גוים האָבען זיך מיט אמאָל געלאָזט מיט די זעקלאך ווייץ צו די מיהלען און דער זיידע איז אַ גאַנצע טאָג און אַ גאַנצע נאַכט געזעסען אין דער מיהל און געיאָגט ווי די מכשפות זיינע פליעגלען. דערווייל איז אַלעס פערטיג געוואָרען צום זומער. דער שנעע איז אוועק און די ערד האָט זיך בעפרייט און שוואַרץ געווען אין גאַנצען. גרויסע שטיקער אָבגעוואשענע גרינס האָבען זיך גענומען בעוויזען איבער דער ערד, און די בוימער זיינען אָבגעצוואָגען געוואָרען, זייערע צווייגען — ווי מען וואָלט זיי אויסגעקעמט, אויסגעריינינגט און צוטהיילט. די קשאקעס האָט דער ווינד דורכגעבלאָזען און אָבגעטרייסעלט פון זיי דעם ווינטערדיגען געמויזעכטס. גרויסע שטיקער שוואַרצע ערד זיינען געלעגען פריי און האָבען נור געוואַרט אויף אַ האַנד, וואָס זאָל זיי קומען בעארבייטען. ווען עס איז געקומען דער פּסח איז אַלעס שוין געווען אויפגעראַמט צום יום־טוב. די גאַנצע וועלט איז פערטיג געווען, נאָר ניט זיי. קיינער האָט ניט אָנגעגרייט פּסח, האָט דער זיידע גענומען און האָט פערשלאָסען די ווינד־מיהלען אויף פּסח,

איבערגעלאָזט די פעלדער, דעם וואלד און די קשאָקעס, אז זיי זאָלען זיך אָנגרייטען צום פריהלינג אָהן איהם, און ער איז געפאָהרען מיט רחל'ען אויף גאנצע אכט טעג פסח אין שטאָדט אריין. דאָרט האָבען זיי געוואָהנט ביי דער מומע הינדע־לאה, דעם זיידען'ס א שוועסטער, די נגיד'סטע פון דער שטאָדט, און דאָרט האָט זי זיך חול המועד פסח בעגעגענט מיט איהר „בעשערטען", וועגען וועלכען זי האָט אזוי לאנג געטרוימט אין דרויסען, אויף די פעלדער, אז ער וועט קומען און וועט דער וועלט צוריק געבען דאָס, וואָס זי האָט פערלאָרען.

.3

אַ פאַרצייטיגע שטוב.

די מומע הינדע־לאה האָט געוואָהנט אין דער שטאָדט אין אלטען הויז, אין וועלכען דער זיידע איז געבוירען און אויפגעצויגען געוואָרען. עס איז געווען דאָס אלטע הויז פון די לענטשיצקים, אין לענטשיץ, און דרינען האָבען זיך נאָך געפונען די מעבעל פון מלך סאָבעצקי, — די ברייט־בייכיגע זאָפע מיט גרינעם צייג בעשלאָגען, די הויכע פאָטערשטוהל און דער שווערער קאָמאָד מיט די בראָנזאָווע זאוויעסעם, אויף וועלכען עס איז געשטאַנען אויסגעשטעלט די „מערקווירדיגקייטען" פון דער משפחה: די מייזנער פארצעלאן, קאפע־טאצען מיט דעם הימלישען טיעפען בלאָען, מיט די גאלדענע בעשלעג, וועלכע האט ארומגעהאלזט דעם אויסגעאיידעלטען ראנד פון טאַץ; די גאָלדענע פאָדקאָווע וואָס אן אלטער זיידע האָט אמאָל געזאָלט געפינען אויפ'ן וועג, (די גאָלדענע פאָדקאָווע האָט געזאָלט קומען פון'ם מלך'ס אַ פערד); די רויטע גלעזערנע געשניטענע קאראוויאנקע, אין וועלכער די מומע האָט א קווייט אנגעשטעלט מיט אזעלכע מיני קרייטעכצער, וועלכע האָבען געהאָלפען פון בויך־וועהטאָג; די פערטריקענטע מאָהן־קעפלאך, וועלכע זיינען געהאנגען ווי אַ פערטריקענטער בוקעט איבער דעם קאמאד. אין מיטען פון די אלע מערקווירדיגקייטען איז געשטאַנען אונטער אַ גלאָז דער מומע'ס מירטען־קראנץ, וואָס זי האָט געטראָגען צו דער חופה. דער מירטען־קראנץ, דער עדות איבער דעם מוהמע'ס אונשולד, האָט געבילדעט דעם מיטעל־פונקט פון די אלע „מערקווירדיגקייטען", און נעבען איהם איז געשטאַנען די פאָטאָגראפיע פון חתן־כלה־פּאָר,

דער פעטער אין א לאנגע קאפּאָטקעלע מיט אַ קליין דייטש קאפּעלושעל, און די מוהמע אין אַ ברייט קרינאָלין קלייד, מיט אַ קאָלישער שפּיצען־קראַגענדעל און אַ ברעסלויער זיידען שאַלעכעל. און נעבען דעם איז געשטאַנען די פּאָטאָגראפיע פון איהר איינציגען זוהן שמואל, וועלכער איז אראָבגעפאָהרען קיין אמעריקא — האָט געשיקט איין פּאָטאָגראפיע מיט אַ בריעף און איז ווי אין וואסער אריין. אין שטוב דערמאָהנט מען איהם ווי אַ טויטען. פון באלקען אראָב איז געהאנגען דער קריסטאל־געשליפענער הענג־לייכטער, וועלכער האָט מיט זיינע גלעזערנע טראָלדען אָבגעשלאָגען מיט אַ בריליאַנטען ליכט אויף די שטוב־זאכען. אזוי איז געשטאַנען די „סאלע" אָבגעשלאָסען א גאנץ יאָהר מיט אלע איהרע „מערקווירדיגקייטען". קיינער איז אין איהר ניט אריינגעקומען און קיינער האָט וועגען איהר ניט געדענקט.

די מוהמע מיט דעם פעטער האָבען דאָס גאנצע לעבען אָבגעלעבט אין געוועלבעל, אין וועלכען זיי האָבען פערקויפט אלטען פראנצויזישען ריפּס. דאָרט, נעבען געוועלבעל, האָבען זיי געהאט אַ קליין שטיבעל, אַ קאַמערעל, און דאָרט אין דער קאמערעל, וואָס איז געווען בעלעגט מיט שאַכטלען און שאכטעלעך, האָבען זיי געהאט שטעהן אַ קליין נאָפט מאשינדעל. דאָס נאָפט־מאשינדעל האָט געהאט אַ קאַפּריז, אז עס האָט געוואָלט האָט עס געברענט, געהייצט דאָס קאמערעל מיט דאָס געוועלבעל, אָבגעקאָכט אין אַ פּאָר מינוט דעם גרויסען מעשענעם טשייניק מיט וואסער, אָבגעקאָכט אַ יאיכעל. מיט איין וואָרט, אז דאָס נאַפּט־מאַשינדעל איז געווען גוט, האָט עס אלעם געטהאָן, וואָס מען האָט נור געוואָלט פון איהר. און אז עס האָט נישט געוואָלט, האָט נישט געהאָלפען קיין גאנץ קעסטעלע שוועבעלאך. עס האָט ניט געברענט. עס איז ניט געווען דאריבער קיין געזעץ, קיין קראַפט.

אויף דעם מאַשינדעל מיט'ן קאַפּריז האָט די מוהמע געקאָכט אַ גאנצע וואָך עסען, און ארום דעם מאשינדעל האָט זיך אַ גאנצער טאָג געקליבען אין דער פינסטערער קאמער די אינטעליגענץ און די משכילים פון שטאָדט. דאָרט, ארום דעם מאַשינדעל האָט מען אויסגעשפּיעלט די אינטערעסאנטסטע פּארטייעם שאך. דאָרט איז געוואָרען בערעדט, בעארבייט און בעפּלאנעוועט די גאנצע פּאָליטיק פון דער שטאָדט. דאָרט האָט מען אַ רב אָנגעשטעלט און אַ רב אראָבגעוואָרפען. דאָרט האָט אַ חזן געקראָגען אַ שטימע און דאָרט האָט ער זיין שטימע פערלאָ־

רען. און ניט נור בלויז קהל'שע זאכען זיינען דאָרט בעשטימט געוואָרען. דאָרט זיינען ענטשיעדען געוואָרען די מזלות פון מלוכות. מלכים האָבען געציטערט און טראָהגען האָבען זיך געטרייסעלט אין דער קאמער פון אלטען ריפס, ביים פעטער יואל, ביים רויכערדיגען נאָפט־מאשינדעל, וואָס ווען עס האָט געוואָלט האָט עס געגעבען פון זיך פייער און הייצונג, און ווען עס האָט געוואָלט האָט עס זיך איינגעשפּארט און פאר קיין שום געלד נישט נאָכגעגעבען.

פסח צום סדר האָט די מוהמע אויפגעפּענט די טהיר פון איהר סאלע. דעם פסח'דיגען סדר האָט מען געפּראוועט אין סאלע און דאָס הסיב בעט איז געוואָרען אויפגעבעט אויף די ברייט־בייכיגע גרין־בעשלאָגענע זאָפע. ווי אין חלום זעהט היינט רחל'ע יענעם סדר, ווען דער פעטער איז געזעסען מיט'ן געהעפטענעם פיער־עקיגען סאמעטענעם קאפעל אויפ'ן הסיב בעט און געזאָגט די הגדה. דער פעטער, וועלכער איז געווען א איד א משכיל, א חכם, א געלעהרטער, האָט געהאלטען אין איין ברוגז'ן זיך אויף דער משפחה, און מעהרסטען אויפ'ן זיידען, וואָס ער האָט זיך משדך געווען מיט אידען, דאָרפס־לייט, און זיין קענטעניש פלעגט ער ארויסווייזען ביים זאָגען די הגדה. ער האָט ליעב געהאַט צו זאָגען די הגדה הויך, מיט א נגון, אויסדריקענדיג דעם „דקדוק“ פון יעדען וואָרט, ווי ער וואָלט געוואָלט דערמיט צו פערשטעהן געבען זיין ווייב'ס משפחה, דעם שוואָגער דעם מילנער: „זעהט, וואָס פאר א שידוך איהר האָט געטהאָן“.

דער שוואָגער, דער מילנער, רחל'עס זיידע, איז דוקא געזעסען ביים סדר ווי א פרעמדער, און געוואָלט פלינק איבערכאפּען די הגדה — איז ער פאראויס געלאָפען און אויסגעכאפט דעם פעטער. אָבער תמיד האָט דער פעטער געהאט איהם וואָס צו פערריכטען אין דער עברי ניט „לפי'כך“ נור „לפיכ'ך“ מיט'ן שארפען „אָ“. און אז דער זיידע האָט געהערט, אז דער שוואָגער פערריכט איהם די עברי, איז ער בייז געוואָרען און דוקא זיך איינגעשפּארט און געשריען „לפי'כך“, ווי דער רבי האָט מיך געלערנט, און שוין ניט געוואָלט ווארטען אויפ'ן שוואָגער'ס „דקדוק“, פאראויס געלאָפען מיט דער הגדה און דער פעטער האָט דוקא איינגעהאלטען, אויסגעזונגען און אויסגע'נגון'ט יעדעס וואָרט אזוי, אז צווישען פעטער מיט'ן זיידען איז אָנגעגאנגען א שטילער ברוגז דורך דער גאנצער צייט פון דער הגדה, ביז די מוהמע לאה'לע

האט זיך אריינגעמישט און דערלאנגט די אבגעשיילטע אויער אין זאלץ־וואסער. אויער אין זאלץ־וואסער האבען זיי ביידע ליעב געהאט, אי דער זיידע אי דער פּעטער, האָבען זיי זיך ביידע איבערגעבעטען.

דאָרטען טאָקע, ביים פּעטער, האָט זיך רחל'ע בעקענט צום ערשטען מאָל מיט מאיראָוויטש'ען, מיט דעם ליטווישען לעהרער, וואָס האָט זיך ארומגעדרעהט אן איינזאמער אין פּוילישען שטעדטעל און פלעגט פאר לאנגווייליגקייט אמאָל אריינקומען צום אלטען ריפּסענעם סוחר, צו ר' יואל ווידאווסקי אין דער קאמער אריין, אמאל שפּיעלען מיט ר' יואל'ן א שאָך און אמאָל א שמועס טהאָן מיט איהם וועגען א פּסוק אין תנ"ך, ווי דער מלב"ם טייטשט איהם אויס, פון וועלכען ר' יואל ווידאָווסקי איז געווען א גרויסער אנהענגער.

אין די יום־טוב'דיגע טעג פלעגט זיך די קאמער אריבערטראָגען צו דער מוהמע אין סאלע אריין, און דאָרט, אויף די ברייט־בייכיגע זאָפע, אין די גרין־בעשלאָגענע פּאָטער־שטוהלען, ביי א גלעזעל גוטען ווישניאק, וועלכען דער פּעטער אליין האָט ליעב געהאָט אנצושטעלען, און אָבגעבען זיך מיט דעם א גאנצען יאָהר — זיינען אריבערגעטראָגען געוואָרען די אלע געשפּרעכען פון קאמער, וועגען א פּסוק אין תנ"ך, ווי עס טייטשט איהם אויס דער אבן עזרא אָדער דער מלב"ם, וועגען סמאָלענסקי'ן און מאפּו'ן, וועגען רב מיט'ן חזן, וועגען קיסר פראנץ־יאָזעף און די קעניגין וויקטאָריא, וועגען ביסמארק'ען און דיזראעלי. נור די אלע געשפּרעכען האָבען יום־טוב, אין די טיעפע פּאָטער־שטוהלען, ביי דער גוטער גלעזעל ווישניאק, געטראָגען גאָר אן אנדערען גלאנץ, א יום־טוב'דיגען, א פּסח'דיגען, אזוי ווי עס איז געווען דער חילוק צווישען דער טרוקענער גלעזעל טהעע, וואָס דאָס נאָפט־מאַשינדעל האָט מיט זיין גוטען ווילען פון זיך ארויסגעגעבען אין קאמער און צווישען דער גוטער גלעזעל ווישניאק, וואָס דער פּעטער האָט עס אליין אָנגעשטעלט און האָט געהאלטען א גאנץ יאָהר אין אָנגיסען אָקוויט אויף די פּערטריקענטע, איינגעזויערטע קארשען...

צווישען די געסט ביים פּעטער פּסח צום ווישניאק האָט זיך אויך געפונען דער ליטווישער לעהרער מאיראָוויטש. א יונגער מאן נאָך געווען, א יאָהר צוואנציג — איין און צוואנציג, א בלייכער, א קראנקער, מיט א פערשטויבט קאפּעלושעל, אין א גומענעם געלען קראגען, ווייל מען דארף איהם ניט געבען וואשען, נור מען ווישט איהם איבער מיט

אַ שוועמעל, אַ שווארצען אָבגעטראָגענעם פרינץ אלבערט, וועלכער האָט זיך געלעגט ווי אַ בלעך אויף די איינגעפאלענע ברוסט, מיט אַ פּאָר אויסגעריבענע, האלב פון בלאָטע אויפגעגעסענע, הויזען, מיט אויסגעדרעהטע קאמאשען — האָט זיך דאָס אומגעדרעהט אין שטאָדט ווי אַ ווילד פרעמדער. אלע האָבען געקוקט דארויף מיט חשד, מיט אַ ביסעל מורא, כאָטש געוואוסט האָט מען, אז לערנען קען דער ליטוואק בעסער פון רב, שרייבען בעסער פון מאגיסטראט שרייבער, העברעאיש בעסער פון דעם תנ"ך מלמד און רוסיש בעסער פון דעם שטאָדט־גאָראָדאָוואָי. אלע האָבען דערפאר מורא געהאט: דער מלמד, אז ער זאָל די קינדער ניט פערהערען אין תנ"ך; דער רב, אז ער זאָל ניט אַ שמועס מאכען מיט איהם אין לערנען, און אלע האָבען איהם פיינט געהאט, ווייל ער איז אַ פרעמדער און האָט ניט קיין גראָשען ביי דער נשמה און האלט ניט פון דעם וואָס ער קען. און אלע האָבען דאָס געלעכטער געמאכט פון דעם „ליטוואק“ וואָס מיט זיין גאנץ לערנען און קענען שטאַרבט ער דריי מאָל אין טאָג פאר אַ שטיקעל ברויט, און קיינער האָט איהם ניט געגלויבט און גע'סוד'עט זיך אין די אויערען, אז ער איז שוין גאָר גע'שמד'ט, אז ער טראָגט אַ צלם אויפ'ן הארץ, און געקומען איז ער די שטאָדט־מיידלאך צו פערפיהרען און די בית־המדרש בחורים אָבצושמד'ען.

זיי זיינען געקומען צו געהן צו אונז, אין די פערוואָרפענע פּוילישע שטעדטלאך די ערשטע ליטוואקעס, ווי די ערשטע פויגעל אין פריהלינג, און האָבען עפּעס אונז מיטגעבראכט. מיט דעם יונגען מאן אַ וואָרט אויסגערעדט: אין אנדערען אַ ביכעל געבאָרגט צום לעזען; אַ דרייטען אַ לעקציע אין רוסיש געגעבען און אַ פיערטען אַ קאפּיטעל „איוב“ פערטייטשט, און גאָר נישט האָט דאָס געדארפט, נור אַ שטיקעל ברויט מיט אַ טרוקען שטיקעל קעז צו לעבען.. געדולדיג האָבען זיי פערטראָגען די איינזאמקייט און די פעראכטונג מיט וועלכער די פּוילישע אידען האָבען זיי בעצאָהלט. און טויט־עהרליך זייער מיסיע אויסגעפיהרט אויפצוקלעהרען די פּוילישע אידען...

פון די ערשטע ליטוואקעס אין די פּוילישע שטעדטלאך אין אויך מאיראָוויטש געווען. קיינער האָט נישט געוואוסט פון וואנען עס האָט זיך גענומען דער ליטוואק מיט די איינגעפאלענע באקען און מיט דעם הוילען הוסט פון די לונגען. צי האָט ער אַ פאָטער, צי האָט ער אַ היים...

אין דער וואָכען און יום־טוב אין איין איינגעטוהעכטס געגאנגען. און שטענדיג זיך מיט ביכלאך ארומגעשלעפּט. צוערשט אין בית־המדרש אויףֿ דער הארטער באנק געשלאָפען. דערנאָך האָט דאָס אַנגעהויבען צו געבען לעקציעס פאר נאכט־לעגערס און מיטאָגס, און קיינער האָט איהם ניט אין קיין שטוב פערבעטען. דאָס גאנצע שטעדטעל האָט געלאכט אויס איהם. אויס זיין געלען אייביגען קראגען, אויס זיין פערשטויבט קאפּעלושעל, און אַ נאָמען האָט מען איהם געגעבען „דער ליטווישער מלך אביון“. און דאס האט אויסגעהערט דעם שפּאט היינטער זיך און פערטראָגען גערולדיג די פעראכטענדע בליקען און ווייטער זיין ארבייט געטהאָן, און האָט זיך אביסעל פערוויילט בלויז ביי דעם איינציגען בעקאנטען, רחל׳ס פעטער, צו וועלכען ער איז געקומען אין קאמער אריין, אַ גלעזעל טהעע טרינקען, אַ רעד טהאָן וועגען דקדוק אין די וואָכעדיגע טעג.

און ביים פעטער האָט רחל׳ע זיך בעקענט מיט איהם. וואָס האָט עס איהר געצויגען צו איהם באלד פון ערשטען מאָל וואָס זי האָט איהם געזעהן? איז עס געווען דאָס בילד וואָס זי האָט זיך פאָרגעשטעלט, אז איהר „בעשעהרטער“ און „אויסערוועהלטער“ וועט ניט זיין קיין געוועהנליכער יונגער מאַן, נור עפּעס אַן אויסערגעוועהנליכער, אַ קראנקער, אַזעלכער, וועלכען אלע וועלען פעראכטען, ער וועט אליין שטעהן אין דער וועלט און וועט עפּעס טראָגען אין זיין ברוסט אַ רייכקייט פאר דער וועלט?

דאָס ערשטע מאָל, ווען זי האָט איהם דערזעהן, האָט זיך איהר געדאכט, אז דאָס איז ער — אזוי האָט זיך איהר געדאכט אויףֿ יעדען אויסערגעוועהנליכען יונגען מאַן וואָס זי האָט בעגעגענט. נור דא האבען איהר צוגעצויגען זיינע אויגען. די אויגען פון דעם פערלאָזטען, איינזאמען „ליטוואק“ זיינען געווען שטילע, נור תמיד בעטרעהרטע, ניט קיין אויסגעוויינטע טרעהרען און דאָס ערנסטע שמייכעלע האָט פערקרימט זיין אויבערשטע בעוואקסענע ליפּ. און אז זי האָט געזעהן דעם ערנסט, וואָס דריקט זיך אויס פון זיין פּנים, האָט זיך איהר געדאכט, אז אַ גרויס געהיימניס בעהאלט דער יונגער מאַן אין זיך, אַ געהיימניס, וואָס לעזט דאָס רעטהזעל פון דער וועלט. און ער וויים אלעס, און דאָס איז דאָס אינערליכער גליק וואָס בעלעבט איהם. דורך דעם ארט איהם ניט וואָס אלע פעראכטען איהם און לאכען איהם

אויס. און זי האָט געוואָלט וויסען דאָס געהיימניס וואָס מאַכט איהם גליקליך. זי האָט געוואָלט זיין דערינען. עס האָט זיך איהר געדאַכט, אז ער קען איהר זאָגען אלעס, וואָס זי האָט צו טהאָן, ער קען איהר אָנווייזען דעם וועג און צו איהם בעדאַרף זי געהן, ביי איהם בעדאַרף זי זיך לערנען.

זי האָט איהם אָנגעהויבען צו פערהערליכען. אז זי האָט איהם ניט געזעהן, האָט זיך איהר פאַנטאַזיע איבער איהם צושפּיעלט, און זי האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט פאַר א מענשען, וואָס איז געקומען דאָ אהער, אין דער פּוילישער שטעדטעל, פון אן אנדער וועלט, פון א שעהנערע און א בעסערע, וועלכע איז זעהר ווייט פון דאנען. זי ליגט אין דער ווייטער נאכט, פון וואנען ער קומט צו געהן. זי האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט אלס דעם שעהנסטען יונגען מאַן. אין איהרע אויגען האָט זיך אָבגעשפּיעגעלט זיין געזיכט אין א גייסטיגען גלאַנץ, וואָס קיינער זעהט עס ניט, ווי א קראַנקע בלום אזוי האָבען אויסגעזעהן זיינע פערקרימטע ליפּען ביי איהר, און די בעטרעהרטע אויגען זיינע, ווי זיי וואָלטען געזעהן עפּעס אנדערש און מעהר ווי אלע אנדערע זעהען און ווינען מיט שטילען גליק. דאריבער, אז זי האָט איהם געהערט ריידען, האָט זיך איהר געדאַכט, אז יעדעס וואָרט זיינס, וואָס ער זאָגט ארויס, בעדייט עפּעס, דערמיט איז עס טיעפּער און פערבאָרגענער ווי די מענשען מיינען, און זי האָט אָנגעהויבען צו טרוימען וועגען איהם, אין די שטילע טונקעלע נעכט אויף איהר געלעגער...

4.

אין טיעפּען וואלד.

מייעראָוויטש האָט פערבראַכט דעם זומער אין די מיהלען. רחל׳ע האָט עס גע׳פּועלט ביים זיידען, אז ער זאָל איינלאַדען מייעראָוויטש׳ן אויף זומער צו פערברייננגען מיט זיי איניגע מאָנאַטען. דער זיידע האָט עס גערן געטהאָן. ער האָט געוואָלט, אז רחל׳ע זאָל זיך עפּעס לערנען, און מייעראָוויטש זאָל קומען אביסעל צו זיך. עס איז געווען דער שעהנסטער זומער פון איהר יוגענד. עס האָט איהר אויסגעוויזען, אז

מייעראָוויטש איז א גרויסער רבי. יעדעס וואָרט וואָס איז ארויסגעקומען פון זיין מויל, האָט זיך איהר געדוכט, איז הייליג און אמת, און עס בעדייטעט עפּעס, וואָס זי קען עס ניט פערשטעהן.

זי האָט בעדאַרפט א רבי. זי האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן, אז די וועלט איז גרויס און אונענדליך, און איבעראַל איבער דער גאַנצער וועלט זיינען פאַראַן מענשען וואָס זוכען עפּעס און ווילען עפּעס — ווייסען אַליין ניט וואָס זיי זאָלען טהאָן, אז עס זאָל גוט זיין. נאָר אזעלכע מענשען ווי מייעראָוויטש פערשטעהען און ווייסען וואָס מען דאַרף טהאָן. און זיי דאַרף מען פאָלגען, צוהערען זיך צו זייערע רייד.

אין די לאַנגע שפּאַציערען וואָס ער האָט געמאַכט מיט איהר אין די זומערדיגע פאַרנאַכטען צווישען שטעהענדען קאָרן, אין שאָטענדיגען וואַלד, האָט ער איהר דערצעהלט פון מענשען, וועלכע לעבען אין די גרויסע שטעדט, אין אַ וואַרשא, אין אַ ווילנא, איז קיעוו און אדעס— מענשען יונגע און געזונדע, און גליקליכע, נור זיי זאָגען זיך אָב פון זייער גליק פאַר דעם „אידעאַל“ וואָס זיי האָבען.

זי האָט נאָך דאַן ריכטיג ניט פערשטאַנען די ווערטער וואָס מייעראָוויטש האָט גערעדט מיט איהר. זי האָט ניט פערשטאַנען וואָס איז אַן אידעאַל. נאָר זי האָט אָנגעהויבען גרויס דרך־ארץ האָבען פאַר די, וואָס אָפּפערען זיך צוליעב דעם „אידעאַל“, און ליעב צו קריגען יענע יונגע מענשען וועלכע וואָהנען אין די גרויסע שטעדט און זיי האָבען די מעגליכקייט גליקליך צו זיין, און זאָגען זיך אָב דערפון איבער זייער „אידעאַל“, וואָס לאָזט זיי גליקליך ניט זיין. זי האָט מקנא געווען יענע יונגע לייט. אין איהר פאַנטאַזיע האָט זי זיך פאָרגעשטעלט יענע מענשען פאַר מלאכים, פאַר הייליגע, וואָס זיינען פערבאָרגען אין א טיעפען סוד, און ווייסען אַלעס וואָס צו טהאָן, אז די וועלט זאָל גוט זיין, זיי האָבען א „אידעאַל“ און זיינען גרייט זיך אוועקצושענקען פאַר דעם „אידעאַל“.

זי האָט זיך אָנגעהויבען אויסצופרעגען אויף די יונגע לייט, און געפרעגט מייעראָוויטש'ן אויב ער קען זיך מיט זיי. און אז זי האָט דערהערט, אז מייעראָוויטש קען זיך מיט זיי, האָט זי נאָך מעהר אָנגעהויבען דרך־ארץ צו ציינען פאַר איהם, עפּעס א רעליגיעזער געפיהל האָט איהר ארומגענומען פאַר מייעראָוויטש'ן. אין איהרע אויגען איז ער נאָך טויזענדער מאָל שעהנער געוואָרען און גרעסער, און הייליגער—

ווייל ער אליין קען זיך מיט יענע „יונגע מענשען" וועלכע האָבען אַן אידעאַל, און זי האָט אנגעהויבען מורא צו קריגען פאַר איהם פּונקט אזוי ווי ער וואָלט זיך מיט מלאכים געהאַט געקענט.

עס זיינען געקומען די הייסע זומערדיגע טעג, איין טאָג נאָכ'ן אנדערען, ווי שעהנע געזונדע כלות, די זון איז ארויס אין דער פריה מיט אַ קראַפט און צוהיצט די ערד — די ברייטע לאנקעס, דעם שטייענדיגען גין־גאָלדענעם רייפען ברויט, דעם לויפענדען טייכעל, און דאָס שווארץ־הילענדע זיך וועלדעל. רחל'ע האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן מיט זיך אין די זומערדיגע ווארימע טעג. האלב נאַקעט, מיט צופלאַכטענע האָהר איז זי ארומגעלאָפען איבער די צוהיצטע לאנקעס. די מיהלען זיינען געשטאַנען אין די זומערדיגע טעג, פּונקט אזוי ווי זיי וואָלטען געוואַרט אויפ'ן קאָרן אין די פעלדער, אז ער זאָל רייף ווערען.

דער זיידע, ווי זיינע מיהלען, האָט אויך געוואַרט אויפ'ן וואַקסענדען קאָרן, יעדעס מאָל געקומען אין די פּויערישע פעלדער, ארויסזעהן ווי הויך עס שטעהען די זאנגען, און רעדען צו די בעקערנטע בעזימלאך, ווי מען רעדט צו א פריינד: „קערענדעל, קערענדעל — וועסט אריינפאלען צווישען מיינע שטיינער..." אָדער ער פלעגט ליגען אויסגעצויגען אין דער זון, לעזענדיג דעם קב־הישר אויף עברי־טייטש מיט אַ תשליך נגון...

אין די מיהלען האָבען געהויזט די טויבען, וועלכע זיינען געווען אין די טויבען־שלאקען אויף די שפּיץ־מיהלען. רחל'ע האָט זיי יעדען נאָכמיטאָג ארויסגעלאָזט, און מיט אַ לאנגען שטעקען זיי צויאָגט, אז זיי זאָלען זיך דרעהען אין דער לופטען. זי האָט ליעב געהאט צו זעהן דאָס גאָלדענע ליכט וואָס גיסט זיך דורך דורך די שוואכע הויט, און דורך די שיטערע ווייסע פעדערען פון די אויסגעשפּרייטע טויבישע פליעגלען... אָדער זי איז געלאָפען צום קאַלטען טייכעל, איינגעטונקט זיך, און אַ בעצוואָגענע, מיט נאסע געקרייזעלטע האָהר, וועלכע האָבען טראָפען וואסער אויף איהר דארער ברוסט געטראָפּט, ארומגעלאָפען איבער די צוהיצטע פעלדער, אין ווארימען וועלדעל אריין.

איין מאָל, איז אַזאַ זומער־טאָג, האָט זי מייעראָוויטש'ן מיט געוואָלד פון זיין שטוב מיט זיינע ביכער אוועקגעצויגען אין וואָלד אריין צו געהן.

אז זיי זיינען געווען אויפ'ן וועג אין וואלד האָט זי געשוויגען, און איהר הארץ האָט געקלאפּט. מייעראָוויטש האָט איהר דערצעהלט פון די ביכלאך וואָס ער האָט געלעזען און זי האָט ניט געוואָלט הערען. זי האָט זיך פּלוצלונג אוועקגעזעצט אויף א שטיין און האָט געצווינגען מייעראָוויטש'ן ער זאָל זיך אויך אוועקזעצען. ער האָט געוואָלט עפּעס זאָגען, האָט זי איהם פערשטעלט דאָס מויל מיט דער האנד, האָט אראָבגענומען זיין קאפּעלוש און געשפּיעלט זיך מיט זיינע האָהר. ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן. ער איז רויט געוואָרען און בלייך, און געשמייכעלט און עפּעס אזוי מאָדנע פערקרימט די ליפּען ווי ער וואָלט געוואָלט וויינען. און דערפאר וואָס ער האָט אזוי מאָדנע מיאוס פערקרימט די ליפּען, און ער האָט אזוי ניט אויסגעזעהן שעהן — האָט זי זיך צוגעצויגען צו איהם און געקושט איהם אין די ליפּען...

האָט ער עפּעס אזוי מאָדנע געשמייכעלט, און איז שטיל געוואָרען און ערנסט, זעהר ערנסט, אז זי איז דערשראָקען געוואָרען, און זי האָט אָנגעהויבען צו וויינען פאר שרעק און שאנד וואָס זי האָט געטהאָן. און זיי האָבען זיך אויפגעהויבען און געגאנגען א לאנגע צייט ביז עס איז פארנאכט געוואָרען. צום ערשט האָט ער גאָר נישט גערעדט, געשוויגען, און דאָס שווייגען האָט איהר מעהר וועה געטהאָן, ווי ער וואָלט זי געווען געזידעלט. דערנאָך האָט ער ווידער אָנגעהויבען צו ריידען וועגען די יונגע לייט און די יונגע מיידלאך וואס האבען א „אידעאל“. אזעלכע מענשען מוזען זיין ריין און קענען אוועקשענקען זייער גליק, זייער פּערזענליכען גליק פאר דעם „אידעאל“. דער אידעאל דאָס איז דאָס גליק, וואָס איידעלט אוים די מענשען, און פערבינדט זיי אין איינעם. זי האָט ניט ריכטיג פערשטאַנען וואָס ער מיינט. נור זי האָט געפיהלט און געוואוסט, אז זי איז נישט ריין, אז זי איז אַ זינדיגע, אז זי וועט זיך שוין קיינמאָל ניט קענען פערגלייכען צו אָט יענע יונגע מענשען וואָס האָבען אן „אידעאל“, ווייל זי טראָגט זיך ארום מיט אזעלכע שרעקליכע אונריינע געדאנקען. זי האָט זיך געהאלטען פאר אַ פערפאלענע און די נאכט איז זי געווען די אונגליקליכסטע בעשעפעניש אויף דער וועלט.

צו מאָרגענס האָט זיך מייעראָוויטש איינגעפּאקט זיינע זאכען אין קליינעם „וואליזקעלע“, ארומגעבונדען מיט'ן שטיקעל שנור און איז צוריק געגאנגען אין שטאָדט אריין. עס האָט נישט געהאָלפען דעם אלטען

מילנער'ס געבעט, רחל'עס פערשרומפּפּטע ליפּען און רויטע אויגען. דער ליטוואק האָט גוט־מוטהיג געשמייכעלט און געזאָגט מיט זיין ליטווישען פערצויגענעם נגון :

— אז איך האָב זיך אין שטאָדט פערבענקט, וואָס קען איך זיך העלפען ?

רחל'ע האָט געוואוסט אז צוליעב איהר פערלאָזט מייעראָוויטש דאָס דאָרף, אז זי איז די פערפאלענע, די אונריינע. און די יונגע לייט און די יונגע מיידלאך אין דער גרויסער שטאָדט מיט דעם „אידעאל“, זיינען נאָך העכער געהויבען געוואָרען אין איהרע אויגען, און איהר פאַנטאַזיע האָט אָנגעהויבען צו בענקען יעצט נאָך יענע אונבעקאַנטע יונגע לייט פון דער שטאָדט און נאָך דעם „אידעאל“ וואָס מענשען שענקען אוועק פאַר איהם דאָס גאַנצע גליק פון לעבען...

5.

דאָס פויגעלע פערלאָזט דעם נעסט.

רחל'ע האָט זיך לענגער ניט געקענט אויפהאַלטען אויפ'ן דאָרף אין די מיהלען. אַלעס, די גאַנצע נאַטור, דאָס פעלד, דאָס וואַסער, דער וואַלד און אפילו די מיהלען האָבען אזוי קליין, אזוי אונווירדיג אויסגעזעהן אין איהרע אויגען, געגען דעם וואָס זיי פערמאָגען דאָרט, געגען דעם „אידעאל“, אז עס איז איהר אונערטרעגליך לאַנגווייליג געוואָרען צו לעבען אויפ'ן דאָרף. דער זיידע האָט ניט געוואוסט וואָס עס איז געוואָרען מיט'ן קינד. יעדען צווייטען טאָג איז זי אין שטאָדט געלאָפען, צום פעטער, בעגעגענען זיך מיט מייעראָוויטש'ן. אָבער מייעראָוויטש האָט געשוויגען, געשמייכעלט, און זי האָט אָנגעהויבען ביכלאַך צו לעזען, וואָס מייעראָוויטש האָט איהר געבאָרגט. פיעל פון זיי האָט זי ניט פערשטאַנען, אבער זי האָט די ביכלאַך דורכגעלעזען ווי אַ פרומער איד זאָגט דורך דעם יום תהלים זיינעם. די ביכלאַך זיינען איהר אָבער נמאס געוואָרען. זי האָט געוואָלט עפּעס אַ טהעטיגקייט, וואָס זי זאָל פערשטעהן אז זי טהוט עפּעס.

אז זי האָט אָנגעהויבען צו זוכען עפּעס אין לעבען, האָט זי אָנגעהויבען צו זעהן זאכען, וואָס זי האָט עס ביז יעצט ניט בעמערקט. זי האט זיך אנגעהויבען צו צוקוקען צו דעם לעבען פון די גוים אויפ'ן דאָרף און זי האָט אָנגעהויבען צו פערגלייכען זייער לעבען מיט איהר לעבען.

דאָס דאָרף, וואו דער זיידע האָט געהאט די מיהלען, איז געווען אן ארימס, א אכציג פאמיליען מיט אַ פּאָר הונדערט נשמות האָבען זיך ארייגערוקט אויף אַ שטיקעל ערד, אַ פויערישע קאָלאָניע, צווישען צוויי פּריצים. ארום און ארום איז געווען שפּע, פעלדער מיט שטעהענדען ברויט, לאנקעס מיט פּאשע, וועלדער מיט האָלץ — און די גוים האבען געהונגערט ,זייערע ארימע בהמות האבען ניט געהאט וואס צו עסען, און אין ווינטער האָבען זיי געפראָהרען פאר קעלט. זייערע קינדער האָבען זיך ארומגעוואלגערט, ווי די קליינע חזירים, שמוציג, צווישען די בהמות, און זיינען ווי די פויגעלאך ארומגעלאָפען איבער דעם דאָרף, און האָבען איינס פון דאָס אנדערם די ביסענס ארויסגעריסען. פון די צוויי מארגעס ערד וואָס איז געווען אויף אַ פויער, האָט ער קוים געהאט גענוג אויף קארטאָפעלס צו פערזעען, וועלכע האָבען ניט גע־סטייעט אויף א גאנץ יאהר. אין פריהלינג, אין די שעהנסטע צייט פון יאָהר, ווען די גוים האָבען אָנגעהויבען בעזעען די ערד מיט קארטאָפעלס, האָבען די קינדער געהונגערט. און פון דעם שטענדיגען הונגער, און פון די וואסערדיגע ערד שפּייז, זיינען פיעלע קינדער אין דער קאָלאָניע געווען קאליקעס, ניט קיין ענטוויקעלטע, האלבע אידיאָטען, קינדער מיט גרויסע וואסערדיגע קעפּ און קליינע פיסלאך, וועלכע האָבען זיך געריטשט אויף אלע פיער ווי די הינטלאך.

ביז איצט האָט רחל'ע דאָס ניט בעמערקט, זי האָט געמיינט, אז עס מוז אזוי זיין אָרים און רייך. די פויערים בעדארפען אזוי לעבען, און די פּריצים — אנדערש. און ניט נאָר די פּריצים, נאָר אפילו דער זיידע, זי און אלע אידען בעדארפען אנדערש לעבען. איבער איהר'ן אָן אָבגעטראָגען קליידעל, אָדער א פּאָר צוריסענע שיך, וועלכע זי ווארפט ארויס, דארפען זיך אָרומשלאָגען די שיקסעס פון דאָרף, און טראָגען דאָס, וואָס זי האָט אוועקגעוואָרפען, יום־טוב און זונטאג. אז זי, דער זיידע און אלע אידען בעדארפען עסען חלה און פיש און וואָהנען

אין שעהנע הייזער און די גוים מוזען וואָהנען אין אָרימע, הילצערנע שטעלכלעך מיט זייערע בהמות אין איינעם און שלאָפען אַלע אויף דער ערד און שפּייזען זיך פון קאַרטאָפעלס. אַז אַנטאָק, סטעפּאַן און סטאַך מוזען דיענען ביים זיידען, ארבייטען אין די מיהלען, זייערע ווייבער מוזען וואַשען ביים זיידע'ן די פּאָדלאָגע, די וועש און זי בעדיענען, און זייערע קינדער, די שיקסעס פון דאָרף מוזען קוקען מיט קנאה אויף איהרע נייע קליידלאַך וואָס זי מאַכט זיך ביים שניידער אין שטאָדט — דאָס אַלעס מוז אזוי זיין, ווייל עס איז שוין אזוי.

צייט זי האָט אָנגעהויבען צו קלעהרען וועגען די יונגע לייט, וואָס אָפּפערען זייער גליק פאַר אַן „אידעאַל“, האָט זי אָנגעהויבען צו פערשטעהן, אַז עס בעדאַרף ניט אזוי זיין, אַז עס איז אַ טעות, וואָס די וועלט לעבט אזוי. אין דעם איז קיינער ניט שולדיג, נאָר עס האָט ווער פערשאָלטען די אָרימע און די רייכע, און מען דאַרף זיי צוריק אויסלייזען פון דער קללה. אַז אַלעמען איז שלעכט און אַלעמען בענקט זיך נאָך אַ בעסערע וועלט. און ניט נור די מענשען. די וועלט אַליין בענקט אויך נאָך אַן אַנדער לעבען. עס ליגען די פעלדער אויסגעצויגען אין דעם טהוי'עדיגען פאַרנאַכט און וויינען אויף זייער בייז מזל, וואָס זיי איז בעשעהרט נאָר צו שפּייזען די רייכע און ניט די אָרימע. עס שטעהט דער וואַלד אַ פערקלאָגטער, אַ מרה־שחורה'דיגער און קלאָגט איבער דער וועלט. מיט לאַשצענדע בעטענדע אויגען קוקען די שטומע פיה איבער דעם צוים אויף די פעטע גרינע פּאַשע פון די פּריצים'ס פעלדער און פערשטעהען ניט, פאַרוואָס מען לאָזט זיי גיט אַהין אריין זיך פּאַשען. און מיט בענקענדען רחמנות קוקען די שטערען ביינאַכט אויף דער ערד אַראָב, און וויינען אויף איהר מיט שטראַהלענדע טרעהרען, וואָס זי איז אזוי טיעף געזונקען... אַלעס דאַרף ווערען אויסגעלייזט פון דער קללה, מיט וועלכער די וועלט איז פערשאָלטען געוואָרען, און ווער ווייסט דעם וועג פון דער וועלט'ס ישועה אויב ניט דאָרט, יענע יונגע לייט, וואָס האָבען אַ „אידעאַל“. זיי ארבייטען אויף דער אויסלייזונג פון דער וועלט, און פאַר איהר זיינען זיי אַלעס מקריב, און זי, רחל'ע, קען זיך ניט פערגלייכען מיט זיי, קען ניט זיין צווישען זיי — ווייל זי אי אַ „זינדיגע“, אַן „עגאָאיסטקע“, וואָס געהט אַרום מיט שלעכטע געדאַנקען, איבער וועלכע זי איז אַלע מאָל רויט און פערשעהמט געוואָרען פאַר זיך, ווען זי האָט געקלעהרט דערפון...

זי האָט געוואָלט עהנליך זיין צו יענע „מענשען“, וועלכע האבען דעם „אידעאל“ און זיי נאָכטהאָן. און זי האָט זיך פאָרגעשטעלט וואָס יענע וואלטען געטהאן און געפּרואווט זיי נאכטהאן. קודם כל האט זי אָנגעהויבען טראָגען איהרע פּערזענליכע זאכען, איהרע קליידלאך, שיך, וועש פון דער שטוב ארויס און צוטהיילט די שיקסעס אויפ’ן דאָרף. זי האָט ניט געהאט קיין קליידעל איבערצוטהאָן, צו פאָהרען אין שטאָדט אריין, און דאָס איז געווען איהר גרעסטע בעפּרידיגונג. און וויפיעל מען האָט ניט געארבייט מיט איהר, אז זי זאָל מאַכען א נייע קליידעל — זי האָט ניט געוואָלט, געגאנגען אין דאָס זעלבע אָנטהועכטס אין דער וואָכענס און שבת. זי האָט אָנגעהויבען צו טראָגען אנדערע זאכען פון שטוב: עסענוואָרג, געפעס, וועש צו די גוים. דערנאָך האָט זי געוואָלט די קינדער לערנען שרייבען און לעזען. זי האָט צוזאמענגענומען די קינדער צו זיך אין שטוב אריין, געטהיילט זיי אידישע חלה וואָס זיי האָבען זעהר ליעב געהאט. די חלה האָבען זיי אויפגעגעסען, אָבער לערנען האָבען זיי ניט געוואָלט. און רחל’ע האָט זיך אזוי לאנג געפּייניגט מיט זיי, ביז זי האָט עס אויפגעגעבען.

עס איז איהר אונערטרעגליך געוואָרען דאָס זיצען אין דאָרף, און ווען עס האָט זיך דערנעהענטערט דער הערבסט, האָט עס איהר געצויגען אין דערפרעמדער, אונבעקאנטער שטאָדט, וואו עס זיינען די מענשען וועגען וועלכע מייעראָוויטש האָט איהר דערצעהלט, און זי האָט בעשטימט ביי זיך צו געהן צו מייעראָוויטש’ן איהם בעטען, אז ער זאָל זי שיקען צו יענע מענשען, וואָס האָבען א „אידעאל“, אין דער גרויסער שטאָדט.

זי האָט אראָבגעשלונגען די מיידעלשע חרפּה זיך צו ווייזען פאר איהם אין זיין שטיבעל וואו ער איז אליין. מיט הארץ־קלאפּען איז זי אריינגעקומען צו איהם אין דירה, א בוידעם־שטיבעל ביי א פּוילישען שוסטער. דאָס שטיבעל איז פול געווען מיט רויך און טשאַד פון א לאָמפּ וואָס האָט געטשאַדעט. ער איז געזעסען איינגעבויגען איבער זיינע ביכלאך און ער האָט ניט בעמערקט ווי זי איז אריינגעקומען. זי האָט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעל, ווי ווען מען קומט אריין צו א הייליגען און געווארט ביז ער וועט זי בעמערקען. ווען ער האָט געהערט וואָס זי פערלאנגט פון איהם, אז ער זאָל איהר געבען אן אדרעס אין דער גרויסער שטאָדט צו די מענשען וואָס האָבען אן „אידעאל“ —

האָט ער געשמייכעלט, פערקרימט די אויבערשטע ליפּ, מיט אַ גרימאַסע, און געזאָגט טרויעריג:

— קיין אדרעס קען איך אייך נישט געבען, נאָר אז איהר וועט זיי זוכען, וועט איהר זיי געפינען.

און ווען זי האָט גענומען אוועקגעהן פון שטוב, האָט ער זי אָנגעהויבען פּלוצים אָבצוריידען:

— פאָהרט ניט אין דער גרויסער שטאָדט אריין.

— פארוואָס?

— איהר זייט אַזאַ יונגע, אַ שאָד... — האָט זיך דער ליטוואַק פערהוסט אין מיטען.

דאָס וואָס מייעראָוויטש האָט אויף איהר רחמנות געהאַט, האָט נאָך פעסטער געמאַכט איהר בעשלוס באַלד אוועקצופאָהרען, איהם צו ווייזען, אז זי האָט ניט קיין מורא, אז זי קען זיך אויך אָפּפערען פאר׳ן „אידעאל“.

אז דער אלטער זיידע האָט דערהערט, אז זיין רחל׳ע געהט איהם פערלאָזען און פאָהרען אין דער גרויסער שטאָדט אריין — האָט ער איהר גאָר ניט געזאָגט. ניט אָבגערעדט זי. נאָר ער איז שטילער געוואָרען און אויסגעמיעדען די שטוב. ער האָט זיך אָבגעשלאָסען אויף גאַנצע טעג און האלבע נעכט אין די מיהלען, געדרעהט זיינע פליעגלען, צי עס איז יאָ געווען וואָס צו מאָהלען, צי ניט — נאָר אין די שטילע נעכט האָט רחל׳ע, האלב אין שלאָף, געהערט און געזעהן ווי אן איינזאמער שאָטען שלייכט זיך דורך איהר שטיבעל, קומט צו צו איהר בעט, זעצט זיך אוועק אויפ׳ן ראַנד פון איהר בעט, און קוקט איהר אין פּנים אריין און שווייגט. זי האָט ניט געוואָלט די אויגען עפענען, זי האָט געוואוסט, אז דאָס קומט אריין דער זיידע ביינאַכט צו איהר, און קוקט זיך איין אין איהר פּנים, בעפאָר זי פערלאָזט איהם...

נאָר איינמאָל, ווען זיי זיינען געזעסען אין אבענד אלע ביים עסען, עס איז שוין געווען אין די אלול טעג, און אלעם האָט שוין אָנגעהויבען צו טרויערען, האָט זי דער זיידע פּלוצים גענומען אויף די קניה, ווי ער האָט עס אמאָל געטהאָן, ווען זי איז אַ קליינע געווען, און אָנגעהויבען זיך צו שפּיעלען מיט איהר, ווי אמאָל אין די יונגע יאָהרען: זיך אַ לעפּעלע עסען און דאָס קינד אַ לעפּעלע עסען, און געשפּיעלט זיך מיט איהר, ווי זי וואָלט אַ קליין קינד געווען, געריבען איהר פּנים

מיט דער באָרד זיינער און גערופען זי „קעצעלע־מעצעלע“ און פלוצלונג האָט ער גענומען איהר האנד אין זיינער און געקוקט איהר אין די אויגען אריין מיט זיינע גרויסע, פרעמדע אויגען.

— רחל׳ע, ווי לאָזטו מיך אויף מיין עלטער, בלייב נאָך אביסעלע, איך וועל באלד שטאָרבען.

— מען מוז זיידע, מען מוז — האָט זי אָבגעענטפערט מיט זעהר א וואזשנע, בעהאלטענע מינע, אז דער זיידע האָט געמיינט, אז עס מוז אזוי זיין.

— איך האָב קיינעם ניט, אלע זיינען געשטאָרבען. אלע, אלע... און דו געהסט אוועק...ווארט, ווארט, רחל׳ע, נאָך אביסעל, איך וועל אויך באלד שטאָרבען.

זי האָט אויסגעקושט דעם זיידען די טרעהרען פון די אויגען און אָנגעהויבען צו לאכען און פרעהען זיך מיט איהם. און באלד האָט דער זיידע אויך אָן אלעם פערגעסען, אז זי געהט אוועק, און ער האָט געלאכט צו איהר פון זיינע אלטע בעטרעהרטע אויגען ארויס.

עס איז געקומען נאָך סוכות און די בלעטער האָבען אָנגעהויבען צו פאלען פון די בוימער, און איבער׳ן הויף האָט דער ווינד געטראָגען דאָס פערוואָגעלטע סכך פון דער סוכה — האָט דער זיידע זי אליין פאַר־געברייט צום וועג, געפאָהרען אין שטאָדט, בעשטעלט איהר קליידלאך, שיך, וועש, געקויפט א נייע קערבעל. ער האָט איהר אליין איינגעפאקט די זאכען אין קערבעל אריין, און איינגערעדט אין דעם קערבעל: „אז מיין רחל׳ע וויל פאָהרען אין דער גרויסער שטאָדט אריין — וועל איך זי איינהאלטען? — פאָהר, מיין קינד, פאָהר, מיין קינד“. און פון דאך האָט ער אראָבגענומען צוויי קעזלאך, וועלכע ער האָט געטריקענט אויף דער זון און איינגעפאקט איהר צווישען די זאכען. אויפגענעהט מיט זיינע אייגענע הענד א טאָרבעלע, אריינגעלעגט פאפירען־געלד און אָנגעהאנגען איהר אויפ׳ן האלז — און געגעבען איהר א בריעף מיט אָן אדרעס אויפגעשריבען צו זיינם א שוועסטער־קינד קיין ווארשוי, וואוהין זי זאָל פערפאָהרען.

— איך האָב שוין לענגסט אהין געשריבען, אז דו קומסט וואהנען אין ווארשוי, זיי ריכטען זיך שוין אויף דיר.

רחל׳ע איז פערוואונדערט געוואָרען:

— פון וואנען האָסטו געוואוסט, אז איך וויל פאָהרען קיין ווארשוי ?

— איך האָב שוין געוואוסט, מיין קינד. איך האָב שוין לאנג געוואוסט. זיי וועלען דיך שוין אָבווארטען ביי דער באהן.

דער זיידע האָט איינגעשפאנט דעם ווייסען בולאן אין זיין געפלאָכטענעם וועגעלע, אָנגעטהאָן זיך אין זיין שבת'דיגען מלבוש, צוקעמט זיך די האָהר, און רחל'ע האָט ניט געזעהן ווי אַ חוץ איהר קעסטעלע האָט ער נאָך אויף דער פוהר ארויפגעלעגט זיין שווארץ רייזעוואליזקעלע, וועלכעס איז געווען איבערגעצויגען מיט'ן ציכעל, וואָס די באָבע האָט אליין אויסגעהאָפטען. עפּעס געריומט זיך מיט אַנטאָנען, דעם היטער פון די מיהלען, גוט פערשלאָסען די שטובען, געלייגט זיך שליסען אין טאש אריין, און געהייסען אנטאנען טרייבען דעם פערד צום שטעדטעל, צו דער באהן־סטאנציע.

איבער דעם וועג האָט ער געשוויגען. געווען פערנומען אין טראכטען און ניט גערעדט. ביים באהן האָט ער געקויפט בילעטען, און ווען דער צוג איז אָנגעקומען, אז ער האָט זיך שוין גוט אָבגעזעגענט מיט רחל'ען, איז ער אריין מיט איהר אין וואגאָן, און זיך אוועקגעזעצט מיט איהר אויף אַ באנק. אז רחל'ע האָט איהם געזאָגט, אז ער זאָל ארויס פון וואגאָן, די באהן ריהרט זיך באלד — האָט ער אָנגעהויבען פּלוצים צו שמייכלען, און אין זיינע וואסערדיגע אויגען איז געלעגען אַ בקשה:

— וואו מיין קינד וועט זיין, וועל איך אויך זיין...

און איז מיטגעפאָהרען.

.6

מיין ערשטע בעקאנטשאפט מיט רחליען.

אין ווארשוי האָב איך זיך מיט איהר בעגעגענט.

עס איז געווען, ווען רחל'ע האָט זיך שוין געהאט געפונען אין ווארשוי איינינע וואָכען. זי האָט געהאט געוואָהנט מיט איהר זיידען ערגעץ וואו אויף אַ בוידעם שטיבעל אויפ'ן סאליטץ, ביי דער ווייכסעל.

דער זיידע האָט אויסגעזוכט אַ וואָהנונג ביי זיינס אַ בעקאַנטען, אַ מעהל־הענדלער און דאָרט געוואָהנט מיט איהר. איך האָב זיך בעקענט מיט איהר, מיט רחל׳ען, און איך האָב אָנגעהויבען ארויפצוקומען צו איהר. נור לאָזט מיר אייך דערצעהלען כסדר, אזוי ווי דאָס אלעס איז געשעהן:

אליין בין איך אויך געקומען קיין ווארשוי, אויף דעם זעלבען וועג ווי רחל׳ע, געיאָגט פון די בענקעניש נאָך אַ „אידעאל“, עפּעס צו זוכען וואָס זאָל מיר געבען אַן אינהאלט אין לעבען. ווארים דעם אינהאלט וואָס איך האָב איבערגענומען מיט מיין ערציהונג אין די אידישע אמונה, האָב איך געהאט פערלאָרען, ווי טויזענדע מיינע יונגע חברים. דאָס דאַווענען, דאָס לערנען אין בית־המדרש, איז געווען אַ הוילער נגון מיט וועלכען איך האָב פערזוכען מיין בענקשאַפט נאָך אַן אינהאלט וואָס זאָל מיר צוריקגעבען די אמונה וואָס איך האָב געהאט אין גאָט, אין די הייליגע ספרים, אין משיח׳ן. איך האָב געמיינט, אז אין ווארשוי געפינט זיך דער אידעאל, און איך בין איהם געקומען זוכען אין ווארשוי ווי רחל׳ע, ווי הונדערטע אזעלכע יונגע לייט און יונגע מיידלאַך פון די פערוואָרפענע פּוילישע שטעדטלאַך. אָנגעקלאַפּט אויף די טהירען פון אלע אידישע שרייבער וואָס האָבען זיך געהאַט געפונען אין ווארשוי און אין וועלכע איך האָב געגלויבט ביי מיר אין שטעדטעל ווי אין געטער. איך בין שוין אויסגעווען אין אלע רעדאַקציעס, אויפגעזוכט אלע בעקאַנטע און אונבעקאַנטע מענשען, און צו קיין טאָלק בין איך נאָך אלץ ניט געקומען. ניט געוואוסט אליין וואָס איך וויל און וואָס איך זוך — ארומגעדרעהט זיך אין דער שטאָדט ווי אַ איינזאמער. צו קיין מלאכה האָב איך זיך ניט געוואָלט נעהמען. עפּעס טהאָן אויך ניט. געגלויבט, אז איך בין בעשטימט צו וואָס גרויסעס. אין וואָס עס בעשטעהט דאָס גרויסעס, און ווי אזוי דאָס גרויסעס וועט קומען צו מיר — האָב איך ניט געוואוסט. ביז אמאָל האָב איך זיך מיאש געווען, געוואָרען אַ „פּעסימיסט“ און אַ לעהרער. דאָס הייסט איך האָב שטונדען געגעבען און געלעהרענט אנדערע דאָס, וואָס איך האָב אליין ניט געקענט. אזוי האָב איך זיך ארומגעדרעהט אַבזאָגענדיג די וועלט און מיר יעדע צוקונפט און יעדע האָפנונג.

איך האָב פערקעהרט ביי מיינס אַ בעקאַנטען, אַן עלטערען לעהרער, וואָס די מעהרסטע פּוילישע בחורים וועלכע זיינען געקומען קיין

ווארשוי האָבען זיך צו איהם געווענדעט. ער איז געווען בעקאַנט אלס אַ פריינד פון די פערוואָגעלטע יונגע לייט וואָס קומען קיין ווארשוי זוכען „ליכט“. ער האָט זיי געשאפען לעקציעס צו לערנען זיך און אמאָל אויסגעבאָרגט קליין געלד, דאָס הייסט, געטהיילט זיך מיט׳ן גראָשען אויף ברויט. קום איך אריין אמאָל צו איהם, דערזעה איך עס זיצט אַ יונגע מיידעל, מיט אַ פּאָר גרויסע אויגען, גאָר נישט מעהר איז אין איהר פּנים געווען צו זעהן, נור אויגען. עס האָט זיך געדאכט, דאָס די נשמה׳דיגע וואָס ליגט אין דעם מענשען׳ס אויגען האָט זיך אויסגעגאָסען איבער איהר גאַנצען פּנים. מיט ציטערענדיגע האָהר, וועלכע פּלאַטערען איבער איהר הויכען שטערן, מיט פערלייגטע, לייכטע, דורכזיכטיגע הענד, ווי זיי וואָלטען געווען געמאַכט אוים פיינעם איידעלען פּאָרצעלאַן. זי בעט מיט איהר קינדישער נאַאיווער שטימע: אז ער, דער לעהרער, זאָל איהר זאָגען, וואָס זי האָט צו טהאָן? זי האָט געבראכט קיין ווארשוי איהר קערפּערעל און איז גרייט אוועקצושענקען איהר שמאָלען יונגען קערפּערעל און איהר יונגען לעבען פאר דעם „אידעאַל“ וועלכער בעגליקט די מענשען. און זי איז געקומען איהם פּרעגען, אז ער זאָל איהר געבען דעם אינהאַלט פון דעם אידעאַל, און זאָל זי אויך ארייננעהמען אין דעם גליק אריין. צו דעם איז זי געקומען פון איהר דאָרף קיין ווארשוי, און פאר דעם וויל זי אוועקשענקען איהר לעבען.

דאָס וואָס דאָס מיידעל האָט גערעדט איז געווען געזאָגט אין אַזאַ נאַאיווען טאָן, מיט אַזאַ איבערגעגעבענעם, אונענדליכען קינדישען ווילען פון אונשולדיגען גלויבען, אז עס וואָלט געווען די גרעסטע זינד די קינדישע נאַאיוויטעט צו צושטערען. מיין בעקאַנטער האָט דאָס דערפיהלט. איהר מיידעלשעם גלויבען האָט אויף איהם געמאַכט אַן איינדרוק, און ווי ער איז ניט געווען צוגעוואָהנט צו אַזעלכע נאַאיווע „פּראָווינציאַנעלע“ ביטעס, מיט וועלכע מען איז געקומען צו איהם — דאָך האָט ער איהר פראַגע גענומען זעהר ערנסט. ער האָט געהאַט דאָס פיין געפיהל, און אויך די קינדישע נאַאיוויטעט וועלכע איז געווען אַזוי כאראקטעריסטיש פאר אונזערע משכילים. ער איז אויך באַלד געוואָרען אַזוי ערנסט ווי דאָס מיידעל. ער האָט זיך אוועקגעזעצט און אַנגעהויבען צו דערצעהלען איהר ווי ערנסט מען דאַרף דאָס לעבען נעהמען. צוגעזאָגט איהר, אז ער וועט זי בעקענען מיט זיינע

פריינד, געבעטען זי אריינקומען, געגעבען איהר אַ פּאָר ביכלאך צו לעזען, און זי פאָרגעשטעלט פאר מיר, פאָר איינעם פון די יונגע לייט וועלכע זוכען דאָס זעלבע וואָס זי. דאָס מיידעל האָט איהם אויסגעהערט ווי מען הערט אויס אַ גוטען אידען, און זי האָט באלד איבערגעטראָגען דעם בעגייסטערטען רעספּעקט, וואָס זי האָט געפיהלט צו דעם לעהרער, אויף מיר. זי האָט מיך אָנגעקוקט. אין איהר בליק איז געווען אַ גרויס גליק. איהרע יונגע, ווייסע מילך־צייהן האָבען זיך ארויסגעשניטען פון איהרע ליפּען מיט אַ גרימאסע, און איהר גליק האָט אָנגענומען אזא שיין, ווי דער שיין פון אויג וואָס קומט פון טרעהרען. מען האָט עס אָנגעזעהן אויף איהר, אז עס דאכט זיך איהר, אז זי האָט געפונען דאָס גליק פון לאנגע יאָהרען, וואָס זי האָט געזוכט, ווען זי איז נאָך געווען אין דאָרף, צו בעקענען זיך מיט די יונגע לייט וואָס האָבען אַ „אידעאל“ און אין מיר האָט זי געפונען איינעם פון יענע יונגע לייט. איך בין פערשעהמט געוואָרען פאר דעם גלויבען און פערהערליכונג וואָס עס צייגט ארויס איהר בליק אויף מיר. איך האָב מיט אַמאָל דערפיהלט די גאנצע פוסטקייט וואָס איז אין מיר, און איך האָב דאָס ערשטע מאָל אָנגעהויבען צו בענקען, מיט אַן אמת צו בענקען נאָך אַ גרויס אינערליך גליק, נאָך אַ גרויסער אמונה אין א אידעאל, ניט פאר מיין צושטערטעם לעבען, נור איך זאָל עס קענען איבערגעבען דעם אונשולדיגען קינד וואָס איז געקומען צו מיר מיט אזוי פיעל אמונה.

דער לעהרער האָט אונז באלד געלאָזט אליין. ער האָט געמוזט אוועקגעהן אויף זיינע שטונדען, און מיר, איך מיט דאָס מיידעל, זיינען ביידע ארויס אויף דער גאס. איך האָב די גאס, איך האָב די מענשען ניט געזעהן. איך בין געווען טיעף פערטהאָן אין מיר. איך געדענק ניט אויב איך האָב עפּעס גערעדט, צו דאָס מיידעל האָט עפּעס גערעדט, נור איך האָב געהאט דאָס געפיהל, אז דאָס מיידעל געהט נעבען מיר און זינגט, און זינגט אַ ליעד פון גליק. איך האָב געהערט דעם זילבערנעם קלאנג פון איהר געלעכטער, כאָטש געלאכט האָט זי דאכט זיך נישט. זי האָט נור געשוויגען איבער'ן גאנצען וועג, און איך אויך געווען פערנומען מיט זיך. איך בין מיט איהר מיטגעגאנגען, כאָטש מיר האָבען זיך ניט אָבגערעדט. לאנג, לאנג זיינען מיר געגאנגען צוזאמען, אָהן א וואָרט צו רעדען, און עס דאכט זיך מיר, אז איבער

דעם לאנגען, שטילען וועג ביז איך צוגעקומען צו אַ גרויסען תכלית. איך האָב דורך דעם וועג אַלעם געפונען וואָס איך האָב געהאט געזוכט אין ווארשוי, און פון וועלכען איך האָב זיך שוין געהאט מיאש געווען. מיר זיינען אָנגעקומען אויפ'ן סאליטץ, זאָגט זי צו מיר, מיך אָנגעהמענדיג פּלוצים ביי דער האנד:

— קומט מיט מיר אַרויף צו אונז, איך וואָהן מיט מיין זיידען.

איך בין, זעלבסטפערשטענדליך, מיט איהר אַרויפגעגאנגען. אין צוויי אַלטע, ווארשאווער אויסמעבלירטע שטיבלאַך האָבען זיי געוואָהנט, ביי אַ אידענע. אין שטוב איז געווען טונקעל. ביים פענסטער איז געזעסען אַן אַלטער, דארער איד, געהאלטען אַ ספר אין דער האנד און געזאָגט תהלים מיט אַ טרויעריגען נגון. רחל'ע איז פאַראויס געלאָפען פון מיר. זי איז אַרויפגעפאלען דעם אידען אויפ'ן האלז מיט אַ פרייד און אַ לאַכען און האָט איהם געקושט, געהאלזט. איך בין געשטאַנען אַ פערפערמדעטער ביים שוועל פון טהיר, און ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן. באלד האָט זי מיך פאַרגעשטעלט פאַר'ן זיידען, אַז דאָס איז איהר'ס אַ נייער בעקאנטער פון די יונגע מענשען וואָס זי האָט געזוכט אין ווארשוי.

דער אַלטער איד האָט אויסגעטהאָן די ברילען און מיך אָנגעקוקט מיט חשד, איבערגעלעגט די באָרד איינינע מאָל מיט דער האנד און איז טרויעריג ערנסט געוואָרען. געהייסען מיך זיצען און געפרעגט מיך פראַגען אין דער וועלט אַריין. רחל'ע איז אַרויסגעגאנגען מיט'ן קריגעל צו קויפען מילך און זעמעל אויף אבענד עסען, צו וועלכען איך בין אויך איינגעלאַדען געוואָרען, און אַז איך בין געבליבען מיט'ן אַלטען אידען אַליין, האָט ער פּלוצים גענומען מיין האנד אין זיינע. זיין האנד איז קאלט געווען ווי אייז. ער האָט מיר געקוקט אין די אויגען אַריין, אַז עס איז מיר אַ קעלט אַדורך דורך דיביינער, און געזאָגט צו מיר אַזוי.

— יונגער מאַן, איך ווייס נישט ווער איהר זייט, איך ווייס נישט וואו מיין קינד האָט אייך געפונען, וואוהין זי געהט. איך בין צו אַלט איהר נאָכצוגעהן. נור איהר זאָלט וויסען, אַז דאָס מיידעל איז מיר איבערגעבליבען איינע אַליין פון מיין גאַנצע משפּחה. איך בין אַן אַלטער פערלאָזטער מאַן און איך האָב מיין גאַנצעם לעבען אָבגעלעבט אויפ'ן דאָרף, צווישען מיינע מיהלען. צוליעב איהר בין איך דאָ אין דער

גרויסער פרעמדער שטאָדט. איך האָב מורא מיין קינד צו לאָזען אליין. איך ווייס נישט וואָס זי זוכט, וואָס זי וויל, איך ווייס ניט וואָס זי טהוט. איך האָב מורא פאר איהר. איהר ווייסט וואָס זי טהוט, איהר ווייסט וואוהין זי געהט. יונגער מאן, האָט רחמנות אויף אן אלטען מאן. עס איז דאָס איינציגע, דאָס איינציגע וואָס איז מיר איבערגעבליבען פון מיין גאנצע משפחה.

ער האָט מיין האנד מיט זיין קאָלטער האנד צוגענומען צו זיין ברוסט, צוגעקנייטשט די אויגען, און צוויי אלטע טרעהרען זיינען איהם העננגען געבליבען אויף זיינע אויגען־הייטלאך.

איך האָב דענסטמאָל געשוואָרען אין מיין הארץ גאָכצוגעהן ווי א שטומער שאָטען רחל׳ען און זי אָבהיטען פון דער גרויסער פרעמדער שטאָדט.

7

דער זיידע ביינקט נאָך די מיהלען.

מיר האבען ביידע צוזאמען געלעזען ביכער אין די ווינטערדיגע אבענדען,ביים שיין פון נאכט־לאמפ. דער זיידע איז געזעסען אין א ווינקעל און אונז אבגעוואכט. די טעג פון מיין ערשטער בעקאנטשאפט מיט רחל׳ען זיינען געווען די גליקליכסטע פון מיין לעבען. א גאנצען טאג זיך ארומגעדרעהט א הונגעריגער איבער די ווארשאווער גאסען און געווען א גליקליכער. פון מיינע לעקציעס איז מיר פונקט אויף אזוי פיעל געבליבען, וויפיעל איך האב בעדארפט פאר מיין וואהנונג בעצאהלען. וואס איך האב געהאט מיט א חבר אויף א ווארשעווער בוידעם־שטיבעל; אויף ברויט מיט הערינג און אמאל א ריינעם קראגען קויפען צו געהן צו רחל׳ען. נאר דערפאר די אבענדען, וואס איך האב פערבראכט מיט רחל׳ען ביי זיי אין דער היים, זיינען געווען מיין שטיל גליק. דער זיידע האט זיך שוין אויך געהאט צוגעוואהנט צו מיר. איך האב ניט געוואוסט מיט וואס איך האב אויסגענומען אין זיינע אויגען: צי דערפאר וואס איך האב געקענט אביסעל לערנען, צי מחמת אן אנדער אורזאכע. שפעטער האב איך זיך דערוואוסט, אז מיין קענען

לערנען האט אויף דעם אלטען געמאכט אן איינדרוק, דער אלטער איד האט געקראגען צוטרויען צו מיר, פון דער ערשטער מינוט וואס ער האט מיך געזעהן. ער האט עס מיר אליין געזאגט:

— א יונגערמאן וואס קען לערנען וועט קיינמאל נישט טהאן א שלעכטע זאך. די תורה היט אב דעם מענשען גאנץ גלייך, צי ער האלט יא דערפון, צי נישט.

און איך מוז מודה זיין, אז צוליעב דעם וואס רחל'ע האט אויף מיר מיט איהר אונשולד און גלויבען אזא איינדרוק געמאכט, און נאך מעהר, צוליעב דעם שטארקען צוטרויען וואס איך האב געפונען ביי דעם אלטען, איז מיין בעציהונג צו דער יונגער מיידעל געווארען זעהר א ריינע און אין גאנצען אהן יעדען פערזענליכען אינטערעס. איך האב פערשטיקט אין מיר יעדעם געפיהל וואס א יונגער מענש פיהלט צו יעדער יונגער מיידעל, ווען ער בעגעגנט זיך מיט איהר. איך בין איבערהויפט, זייט איך האב זיך בעגעגנט מיט רחל'ען, געווארען פיעל ריינער און איידעלער. זי האט עפעס געהאט איז זיך אזעלכעס, פון איהרע גרויסע קינדישע אויגען האט ארויסגעשיינט אזא גלויבען אין מענשען און אין דער וועלט, אז עס האט זיך געוואלט בעסער ווערען און אויך גלויבען — אז אויסער אונזערע בעגרענעצטע ערדישע גליקען איז נאך דא א העכערעס, אן איידעלערס, אונגעזעטיגטעס און אונבעגרעניצטעס גליק. און עס איז גוט געווען אזוי צו טראכטען. אין אנפאנג האט נאך מיין פאסיע, מיין צוגעוואהנטעס נישט אבזאגען זיך פון יעדער געלעגענהייט — פערלאנגט דאס זייניגע... איך האב זיך געווארפען אויף מיין בעט פאר בענקשאפט נאך איהר. נאר וואס מעהר איך האב זיך בעגעגנט מיט איהר, אלץ מעהר האב איך אנגעהויבען צו פערשטעהן דאס גליק וואס ליגט אויף יענער זייט פון פערלאנג... איך האב זיך איינגעלעבט אין די אונבעגרענעצטע מעגליכקייטען וואס זיינען אין דעם אבזאגען זיך פון מאמענטאלען חיה'שען וואונש, און איך האב גאר ענטדעקט פאר מיר נייע, נאך ניט בעוואוסטע און אונאיבערלעבטע געפיהלען מיט וועלכע דאס אבזאגען זיך בעגליקט דעם מענשען..

אזוי האב איך איבערגעלעבט מיט רחל'ען דעם גאנצען ווינטער. מיר האבען דורך דעם ווינטער פיעל געלעזען צוזאמען, גערעדט. רחל'ע האט ארויסגעוויזען זעהר א טיעפע פעהיגקייט, וואס איז געקומען נישט פון דעם בעגרענעצטען מענשען־שכל, נור פון דעם אונבעגרענעצטען

מענשליכען געפיהל, וואס קומט פון אינסטינקט, וואס דאס מאכט פון אונז, ערדישע מענשען — פאָעטען און נביאים. איך האב זיך פערוואונדערט איבער דעם גלייכען שכל וואס רחל'ע האט ארויסגעוויזען אורטהיילענדיג מענשען און זאכען. עס איז גענוג געוועזען אז זי זאל קוקען אויף א מענשען און ער זאל איהר ניט האבען געפעלען אויסערליך, און זי האט שוין אבגעגעבען איהר אורטהייל איבער דעם מענשען, און גארניט האט שוין מעהר געהאָלפען צו ענדערען איהר מיינונג. און זי האָט קיין טעות ניט געמאכט. זי האָט געאורטהיילט ריכטיג. דאָס וואָס האט אונז בעדארפט נעהמען וואכען, חדשים איבערצוצייגען זיך אין א מענשען, איז איהר גענוג געוועזען א בליק. אלעס און אלעמען האט זי גענומען אויסערליך, אורטהיילענדיג פון דעם קאליר און ליכט וואס האט זיך אין איהרע אויגען אבגעשפיגעלט. און ווי ביי אויסגעאיידעלטע שטומע טהיערען איז דאס געפיהל פון אינסטינקט זעהר ענטוויקעלט, אזוי איז עס ביי איהר אויך געוועזען. עס האָט זיך געדאכט, אז זי רעדט ניט, אז זי זעהט ניט, אז זי הערט ניט, — נאר זי פיהלט, און אלעס, אלעס האט זי ארויסגעפיהלט מיט איהר אינסטינקט. זאכען און געשעהנישען וואס האבען זיך אבגעשפיעלט הינטער איהר רוקען, ניט אין איהר געגענווארט. עס האָט זיך געדאכט, אז זי דרינגט דורך מיט איהר אינסטינקט פערשלאָסענע טהויערען, און פערשטעלטע ווענט. איהר אינסטינקט האט אלעס געהערט און אלעס געזעהן, צי זי איז יא געוועזען דערביי, צי ניט.

אין געזעלשאפט מיט חברים און פריינד איז זי געוועזען שטענדיג א שווייגענדיגע, א פערשעהמטע. זי האָט זיך איינגעקאָרטשעט אין אַ ווינקעל, און בעהאלטען זיך פון מענשען. מען האט זי גאר ניט אנגעזעהען און ניט באמערקט ווען זי איז געזעסען אין א ווינקעל, טיעף און שטום צוהערענדיג זיך צו אלעס און פיעלע פון די חברים האבען געמיינט, אז זי פערשטעהט ניט וועגען וואס מען רעדט און איבער וואס עס האנדעלט זיך. נאר דאך האבען אלע געפיהלט גוט ווען דאס קליינע בעשעפעניש איז געזעסען איינגעקארטשעט אין א ווינקעל פון שטוב. ווען זי האט זיך געפונען אין געזעלשאפט פון חברים, האט זיך חברה געפיהלט פרעהליך, גוט. קיינער האָט זי ניט בעמערקט, קיינער האָט זי ניט געזעהן — נור מיר האבען געפיהלט, אז זי איז דא, און קוקט אויף אונז מיט איהרע גרויסע אויגען — דאס האט אונז געגעבען מוטה און

גלויבען אין אונז אליין, און עס האט זיך אונז טאקע געדאכט, אז ווער ווייסט וואס מיר טהוען אויף מיט אונזערע געשפּרעכען.

א גאנצען ווינטער האט זיך דער זיידע ווי עס איז איינגעלעבט מיט דער גרויסער שטאדט. ער איז וועניג ארויסגעגאנגען פון שטוב, געזעסען גאנצע טעג ביים פענסטער און ארויסגעקוקט אויפ'ן שנעע, און עפּעס צו זיך אריינגערעדט אין דער בארד. עס איז אבער געקומען אזוי פאר פּורים צייט, ווען די שנעען האבען זיך אנגעהויבען צולאזען און די ערשטע פריהלינגס ווינדען האבען אנגעהויבען צו בלאזען, איז דער אלטער אונרוהיג געווארען. ער האט אנגעהויבען צו בענקען נאך זיינע מיהלען. ער האט געהערט ביי נאכט ווי די פליגלען פון די מיהלען דרעהען זיך. דער ווינד יאגט זיי פּוסט און פּאסט און די גרויסע מיהל־שטיינער כאפּען אריין דעם ווינד און זיי מאהלען איהם, און דער ווינד וויינט צווישען די שטיינער און ער הערט דא זיין קלאגען. דער אלטער איז טרויעריג געווארען און פלעגט זאגען:

— א מילנער טאָר ניט פערלאָזען זיינע מיהלען, אז נישט, קומען שדים אריין אין זיינע מיהלען און מאהלען אויף די שטיינער זייערע מעהלען...

ער האט אנגעהויבען צו רעדען וועגען אהיים פאהרען און איינגעשפּארט זיך, אז רחל'ע זאל מיטפאהרען מיט איהם. איך האב איהם קיינמאל ניט געזעהן אזוי אונגעדולדיג און טרויעריג, ווי אין דער צייט. רחל'ע האט ניט געוואלט פאהרען. האט מיך דער זיידע אמאל גענומען אין א ווינקעל, און אנגעהויבען צו רעדען מיט מיר:

— איך מוז אהיים פאהרען, די מיהלען בענקען נאך מיר. איך פערלאז מיין קינד אויף דיר (ער האט מיך פּלוצים אנגעהויבען צו דוצען, וואס עס האט מיך זעהר אנגענעהם איבערראשט). איך וויים דו ביזט א פריינד פון מיין קינד, און דו וועסט זי אבהיטען. איך פערלאז זי אויף דיר.

איך האב אנגעהויבען צו פערשטעהן אז דער אלטער איך הויבט מיך אן צו בעטראכטען ווי רחל'עס א חתן. ווי איבערראשענד דאס איז ניט געווען פאר מיר, האב איך איהם אבער געוואלט ארויסנעהמען פון טעות, אז ער זאל דערנאך קיין טענות ניט האבען צו מיר.

— נאך אלעמען, בין איך דאך אייער איניקעל א פרעמדער. איך

ווייל, איהר זאלט עס פערשטעהן. איך ווייס ניט, אויב איך וועל קענען האבען אויף איהר די ווירקונג...

דער אלטער האט מיך ניט געלאזט אויסרעדען.

— איך ווייס, איך ווייס, א פרעמדער... אבער א פריינד זענט איהר דאך איהרער.

פון דעם אלטען'ס ווייטערדיגע רייד האב איך פערשטאנען, אז ער וויל זיך אנכאפען אן וואס עס איז, אבי צו האבען די רוהיגקייט און קענען צוריק אהיים פאהרען צו זיינע מיהלען. איך האב מיט איהם וועגען דעם מעהר נישט גערעדט. אין א פאאר טעג ארום, האב איך מיט רחל'ען איהם בעגלייט צו דער באהן, און מיט מיר האט ער זיך געזעגענט, ווי איך וואלט געוועזען איהר חתן.

8

אַ נייער יעזוס קריסט.

— דער זיידע האלט דאך אייך פאר מיין חתן, — האט רחל'ע געלאכט דעם גאנצען וועג, ווען מיר זיינען צוריקגעגאנגען פון דעם באהן, בעגלייטענדיג דעם אלטען אידען אהיים.

„און איהר פאר וואס האלט מיך?" — איז געהאנגען די פראגע אויף מיינע ליפען. איך האַב זי אַבער אראַבגעשלונגען, און אַנשטאַט דעם מיטגעלאכט:

— ביי די אלטע אידען קען גאר קיין אנדערע בעציהונגען צווישען א בחור מיט א מיידעל ניט זיין, ווי נור חתן־כלה'דיג.

דערויף האבען מיר ביידע שטיל געשוויגען.

רחל'ע האט ווייטער געוואהנט אויף דער אלטער קווארטיר, אזוי ווי דער זיידע האט זי געלאזען, און ער האט איהר איבערגעלאזט געלד צו לעבען און זיך לערנען, „ביז זי וועט אוועקווארפען די נארישקייטען און א כלה ווערען".

די נעקסטע פאאר טעג איז רחל'ע ערגעץ וואו פערשוואונדען פון מיר. איך האב זי זעלטען געטראפען אויף איהר קווארטיר, און האב איך זי שוין יא אמאל געטראפען, האט זי זיך שטענדיג געהאלטען אין איין

איילען, זי האט בעדארפט ערגעץ וואו געהן, אדער זי איז פון ערגעץ וואו צוריקגעקומען א גליקליכע מיט איהרע גרויסע בלישצענדע אויגען. און האט געהאלטען אין איין בעהאלטען עפּעס פון מיר.

אין א געוויסע צייט ארום, אז איך בין אמאל אריין, האב איך געטראפען רחל׳ען איינפּאקען זיך די זאכען, איך האב זי פערוואונדערט אנגעקוקט, זי האט אנגעשטעלט אויף מיר איהרע ליכטיגע צוויי אויגען מיט פרייד, און געזאגט צו מיר מיט איהר שמייכלען :

— גוט, שמעון, וואס איהר זייט געקומען. איך בעדארף אייך טאקע האבען. איך ציה זיך איבער, און וויל ניט, אז דער זיידע זאל וויסען. ער וועט אונרוהיגער ווערען און אהער קומען. שרייבט איהר איהם ווי ביז איצט, אז איהר זעהט מיך יעדען טאג, איך וואהן אויף די אלטע וואהנונג און איך פיהל זיך גוט.

— וואס איז געשעהן ?

— גאר ניט איז געשעהן. איך האב בעשטימט צו עפּעס זיך צו נעהמען. ניט צו עסען בחנם קיין ברויט. איך וויל זיך אויסלערנען א מלאכה ביי די שוועסטער שטיינמאן, ראזא שטיינמאן וויל מיר לערנען בלומען פוצען, אוננאטירליכע בלומען מאכען. איך וועל ביי זיי אויך וואהנען. איך האב שוין לאנג געוואלט ווערען אן ארבייטערין. עס זיינען מיר מיאוס געווארען די ביכלאך, א „אינטעליגענטקע" צו זיין, און צו נעהמען געלד פון זיידען און צו לעבען. וויל מען ווירקליך עפּעס טהאן מוז מען אלעם ערשטען אליין דאס שטיקעל ברויט פאר זיך פארדיענען, אליין אן ארבייטערין ווערען, און אזוי ארום מיט׳ן לעבען אין בעריהרונג צו קומען.

עס איז מיר מיט אמאל אלעם קלאהר געווארען. איך האב שוין געוואוסט, וואו רחל׳ע איז געווען און אונטער וועמענס איינפלוס זי איז ארונטערגעפאלען. פון איהר מויל האב איך געהערט ראזענבערג׳ס ווערטער :

— יענק׳עלע ראזענבערג, דער נייער יעזוס כריסט ! — האב איך זיך ניט געקענט איינהאלטען.

איהרע אויגען זיינען בעטרעהרט געווארען, און זי האט אראבגעבויגען איהר קאפּ און געקוקט אויף איהרע דינע דעליקאטע הענד, און שטיל געשוויגען.

מיר האט באנג געטהאן פאר די רייד. איך האב געפיהלט ווי עס האט איהר אנגעריהרט.

— רחל'ע, איהר זייט בייז אויף מיר ?

— ניין, שמעון. נור איהר האט ניט בעדארפט אזוי רעדען. אלע יא, זיי האבען נישט גאט אין הארצען, ביי זיי איז יעדער מענש וואס הָאט אַ אידעאל אַ משוגענער אָדער א פאלשער, אַבער איהר זייט דאָך גאָר אן אנדערער פון זיי. איהר קענט נישט ראָזענבערג'ן. ווען איהר וואלט איהם געקענט, וואלט איהר אזוי ניט גערעדט.

— עס קען גרייליך זיין.

— שמעון, — נעהמט זי מיך אן ביי דער האנד — איך בעט אייך, קומט מיט מיר היינט מיט צו די שטיינמאנס, אין אבענד וועט ראזענבערג זיין. ער קומט יעדען אבענד ארויף נאך דער ארבייט. איהר וועט זיך מיט איהם בעקענען. איך וויים אז איהר וועט איהם ליעב קריגען.

זי הָאט דָאס וואָרט ארויסגעזאָגט אזוי איינפאך, אז איך הָאב נישט געוואוסט ווי עס צו אויסטייטשען. איך הָאב געשוויגען. נור אין אַ מינוט ארום האב איך זיך אנגערופען אוועקגעהענדיג :

— איך בעט אייך זעהר איבער, ווען מיין פריהערדיג וואָרט הָאט אייך וועה געטהאָן.

— שמעון, וואס טהוט זיך מיט דיר, — איז זי פלוצים אויפגעשפרונגען און אנגעכאפט מיך ביי דער האנד. — וואוהין געהסטו ? ועסט מיר ניט העלפען איינפאקען ? וועסט מיך ניט בעגלייטען אויף מיין נייע וואהנונג ?

שוין איינינע מאל האט זי מיר געזאגט „דו", אבער איהר „דו" האט גארניט געמיינט. עס איז געווען פריינדליכקייט. און קיינמאל בין איך איהר ניט אזוי דאנקבאר געווען פאר די פריינדליכקייט ווי איצט.

כאטש זי איז ביי מיר יעצט אין די אויגען זעהר פיעל געפאלען מיט דעם וואס זי איז אויך „פערכאפט" געווארען פון „יענק'לען". איך האב דעם ראזענבערג ניט געקענט פערזענליך. פאטש איך האב געוואוסט פון איהם און זיין לעבען. ער איז געווען א יונגערמאן פון איינינע און דרייסיג יאהר, א רייכען פאבריקאנטס א זוהן, א פערהייראטער, קינדער געהאט. און דאך האבען זיך אין איהם אלע מיידלאך געליעבט. ער איז געווען אַ הויכער, אַ בלייכער, מיט אַ געזיכט פון יעזוס קריסט. און ער האט דערמיט שטאלצירט און קאקעטירט. געלאזט זיך

וואקסען לאנגע האאר, געקרויזטע לאקען, א רונדיג בערדעל, און צווישען אייגענע האט מען גערעדט, אז ער פארבט זיך אונטער די אויגען, אז זיי זאלען אויסזעהן אונטער־געשלאגענע. אמאל איז ער געווען א סאציאליסט, געזעסען אין פאוויאק א האלב יאהר. היינט האט ער זיך פון אלעם אבגעזאגט. א געוויסע צייט האט מען גארנישט געהערט פון איהם. יעצט האט ער ווידער געלאזט הערען פון זיך, אבער שוין גאר אין א גאנץ אנדער געשטאלט, האט אנגעהויבען אויסאיבען „פערזענליכען איינפלוס“ מיט זיין פערזענליכקייט. מען קען נישט צו אלע דערגרייכען, האט ער געזאגט, נור צו איינצעלנע. און דערגרייכען דארף מען צו זיי דורך פערזענליכען איינפלוס. ער האט באלד בעשאפען ארום זיך א קרייז פון מיידלאך, ביי וועלכע ער האט געשפיעלט די ראלע פון אן אפאסטאל. ער איז געווארען אן ארבייטער, געגאנגען אין א פאבריק אליין, נור דאס האט איהם ניט אבגעהאלטען אויפצוהאלטען זיין פרוי מיט די קינדער ביים רייכען טאטען, דעם פאבריקאנט. געהאלטען זיין ארבייט — פאר א מארטירערטהום, און אנגעהויבען צו קאקעטירען מיט זיין עהנליכקייט צו יעזוס'ן. ער האט שוין א האלבען טוץ רייכע מיידלאך פון בעל־הבתישע הייזער געשיקט אין ווערק־שטאטען ארבייטען. און ניט איין מאמע וואס האט געגארט נחת צו דערלעבען פון איהר טאכטער, האט געוויינט אויף זיין קאפ. יעצט האט ער זיך אנגעהויבען ארומצולאזען אין די ארימע קווארטאלען, אויפ'ן גרזישבאוו, אין די אלטע שטאדט, און אנגעהויבען זיך צו חבר'ען מיט ארימע מיידלאך נייטארינס. אויסגעזוכט די שעהנסטע פון זיי, געקומען צו זיי אין די אבענדען. געגאנגען מיט זיי שפאצירען און געפרעדיגט פאר זיי, ווי גרויס און ווי שעהן זיי זיינען וואס זיי ארבייטען. אז די „לײדען“ איידלען אוים דעם מענשען. די מיידלאך האבען נישט געוואוסט, וואס ער מיינט דערמיט, נור זיי זיינען גליקליך געווען צו געהן מיט איהם שפאצירען, און אלע זיינען פערליעבט געווען אין איהם, האבען ליעב געהאט צו זעהן זיין פנים און צו הערען זיינע זיסע רייד.

מיר אלע האבען איהם געקענט פון זיינע שפאציערען מיט א האלאסטרע מיידלאך איבער דער מארשאלקאווסקי, מיט זיינע שווארצע לאקען און מיט זיין קאקעטירען פאר „יעזוס'ן“, און מיר אלע האבען איהם געהאלטען פאר א פאזער, פאר א פלאכען יונג, וועמען עס איז לאנגווייליג געווארען די פעטע מיטאגס פון זיין מאמעס טיש און ער

האט געמאכט זיך א שפּילכעל פון די אידישע ארבייטער מיידלאך. און מיר האבען געהאלטען זיין שפּיעלען זיך פאר שעדליך.

און רחל׳ע איז אויך אריינגעפאלען אונטער זיין איינפלוס. ווי אזוי האט זי ניט גלייך ארויסגעפיהלט מיט איהר אינסטינקט, וואס האט זיי קיינמאל ניט אבגענארט, די גאנצע אויבער־פלעכליכקייט, די גאנצע שפּיעלערישע קאקעטעריי פון דעם פלאכען יונגען מאן? ווי אזוי קומט עס, וואס ער האט געהאט אויף איהר אן איינפלוס?

און אפשר בין איך זיך טועה, אפשר האבען מיר מיינע פריינד ניט דעם אמת דערצעהלט, און איך אליין האב זיך אבגענארט. אפשר איז ווירקליך פערשטעקט אונטער די אויבערשטע פלאכע מאסקע פון דעם „נייעם יעזוס“ א טיעפע נשמה, וואס רחל׳ע פיהלט עס דורך, און מיר זיינען עס בלינד צו זעהן.

עס מוז דאך עפּעס זיין. עס קען דאך ניט זיין אז רחל׳ע איז איינע פון יענע מיידלאך וועלכע ווערען פערכאפּט פון א געמאכט שעהן פּנים׳־על. אפשר מיין אייפערזיכטיגקייט מאהלט מיר ראזענבערג׳ן פאר אן אויבערפלעכליכען נארישען מענשען. יא, מיין אייפערזיכטיגקייט. איך בין אייפערזיכטיג, איך פיהל עס אין מיר — עס ברענט מיר אינעווייניג. איך בין אויבערפלעכליך, איך בין מיאוס. ראזענבערג איז איינער פון די שעהנסטע מענשען, וואס לעבען. רחל׳ע האט איהם דערפיהלט. זי האט דערפיהלט די שעהנקייט אין איהם און נור אזא מענש ווי ער, וועלכערווארפט אוועק זיין פאטערס רייכע הויז, זאגט זיך אב פון גליק, פון פערזענליכען גליק, נור גלייך צו זיין מיט יעדען ארבייטער — האט א רעכט צו קוקען אויף רחל׳ען און צו געניסען פון איהר שעהנקייט.

איך בין אן אויפערזיכטער און ציעל־לאזער יונג.

איך האב מיט מיינע אייגענע הענד געפּאקט איהר דאס פּעקעל — און געהאלפען איהר אוועקטראגען אויף איהר נייע קווארטיר צו די שוועסטער שטיינמאנס, אויף די אלטע שטאדט ארוים.

און איך האב געהאט דאס געפיהל אז איך פיהר רחל׳ען — אהין צו איהם — צו יענקעל ראזענבערג׳ען, וועלכען זי האט מיר געזאגט אז זי ליעבט.

9.

דריי שוועסטער.

די שוועסטער שטיינמאַן האָבען געוואָהנט ביים „אייזערנעם טויער“, אין דעם רווישענדסטען מארק פון שטאָדט, וואו עס ווערט אנגעפיהרט דער האנדעל פון פיש און פלייש, און דאָך איז עס געווען די שטילסטע שטוב פון ווארשוי. ארום און ארום האָט גערוישט די גאס פון וועגען און פערד, פון געשריי און שילטען, עס האָט פערכאַפּט דעם אטהעם פון געשטאַנק פון פוילענדע פיש, חלב און גאז־געשמאַק. און די דריי שוועסטער זיינען געזעסען אויף אַ בוידעם שטיבעל און האָבען פון פיאָלעט בלעטלאך און גרין־גראָז בלעטלאך צוזאמענגענייהט לייווענטענע בלומלאך. דריי שוועסטער זיינען עס געווען מיט אַ אַלטען קראנקען טאַטען, וועלכער האָט ניט געקענט געהן אויף די פיס. קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס פעהלט איהם, דאכט זיך אַ געזונדער, אַ דיקער, מיט אַ פול שטאַרק פּנים, און מיט געזונדע פיס, דאכט זיך, אויך, ווי יעדער מענש.

אמאָל איז ער געווען א סוחר, ארומגעלאָפען אויף דער בערזע — נור זייט אַ געוויסע צייט ווילען די פיס נישט געהן. ריהרען זיך ניט, ווי צוויי שטיקער אייזען. ליגט ער שוין אזוי זיעבען־אַכט יאָהר אויף דער זאָפע מיט זיין שווערען גוף, און מיט זיין שעהנע באָרד און געזונדען פּנים, און מען מוז מיט איהם אומגעהן ווי מיט אַ קליין קינד. דער איד האָט זיך געשעהמט, געשעהמט מיט זיין געזונד פּנים און געזונדע הענד וואָס זיינע קינדער מוזען ארבייטען אויף איהם. נור איין מאָל איז עס געשעהן, אַ וואונדער איז געשעהן, ער האָט מיט אמאָל דערפיהלט אז די פיס דיענען איהם ווידער, אז זיי קענען ווידער געהן, ער האט געפּרואווט אויפשטעלען זיך און שטעלען א טריט און די פיס האָבען איהם געהערט. די קינדער זיינען שטעהן געבליבען און בעקוקט דאָס וואונדער, „דער טאַטע געהט“. אזוי איז ער שטייף אָבגעגאנגען אַ פינף־זעקס טריט, און ווידער האָט זיך אָנגעהויבען אויסצולעשען דאָס חיות פון די פיס, זיי האָבען זיך געבראָכען אונטער איהם און ער איז אומגעפאלען.

ליגט ער שוין פון דענסטמאָל אָן אויף איין זייט און קלעהרט: פאַר וואָס איז עס אזוי?, און ברומט אריין צו זיך אין באָרד אריין: „געגאנגען, פינף טריט געגאנגען“, און זיין גאנץ לעבען האָט דער איד שוין אויסגעפילט דערמיט וואָס ער האָט נאָכגעקלעהרט וועגען די פינף טריט וואָס ער איז געגאנגען.

און אמאָל איז נחמן שטיינמאַן געווען דער גרויסער ווארשעווער סוחר, און זיין ווייב וועלכע איז היינט אַ צווייטע קלאסיגע אויפזעהערין אין איינע פון די ווארשאווער אידישע צדקה אנשטאַלטען פאַר יתומים — טראָגט נאָך די שווארצע ריפּסענע קליידער, מיט די ווייסע געהאפטענע קעלנערלאך, וועלכע זיינען איהר איבערגעבליבען פון אמאָליגע גוטע יאָהרען, און רעדט נאָך פּאָלניש מיט אַ עכט ווארשעווען אקצענט, „שאַנאַווני פּאַני“, און אידיש רעדט זי האלב דייטש, ווארשעווער דייטש, נישט אין דעם אָרדענארען מאניער, פון דער „האַלאַטע“ (מאסע). און יעדען שבת לעזט זי נאָך אַ פּאָלניש ביכעל, און קען דעקלאמירען פון מיצקעוויטשעס ליעדער. און די קינדער האָט זי אויך אזוי ערצויגען אויף דעם ווארשעווער ארט. פּאָלניש, מאַניריש, מיט ליעבע צו דער „אָטשיזנע“ (פאָטערלאנד) און מיט דעקלאמאציעס פון מיצקעוויטש'ן און סלאָוואצקי'ן. און ווען דאָס אונגליק איז געקומען איבער זייערע קעפּ, ווען דער פאָטער איז קראנק געוואָרען און ניט געקענט פערדינען — האָבען די טעכטער ניט געוואוסט צו וואָס זיך צו נעהמען. עס איז זיי אנדערש ניט איבערגעבליבען נור דיענסטען צו ווערען, און אַ ווארשעווער מיידעל וועט ליעבערשט אויסגעהן פאַר הונגער, אבי קיין דיענסט ניט צו ווערען. האָבען זיי זיך אויפגעעפענט א קאפע הויז אויפ'ן גרזשיבאוו, זיינען דארט אריינגעקומען פריזיר יונגען און „פאצעטלאָך“, סוביעקטען פון די געשעפטען און אָנגעהויבען צו ריידען פרעכע רייד, און צו מאַכען חנ'דעלאך צו די מיידלאך, האָבען זיי איינגעזעהן, אז מען קען ניט האלטען אַ קאפע הויז אויף גרזשיבאָוו, ווען מען האָט דריי שעהנע טעכטער און מען וויל אָן אנשטענדיג לעבען פיהרען און די טעכטער צו מענער אויסגעבען...

האָבען זיי זיך געפּלאגט, ביז עס האָט אָנגעהויבען צו פערקעהרען אין קאפע הויז ראָזענבערג, יאנקעלע ראָזענבערג, דעם פּאַפּיראָסען פאבריקאנט ראָזענבערג'ס זוהן מיט די לאנגע האָהר און פּאָלערינע, וואָס מען האָט איהם גערופען דער „נייער פּאַניע יעזוס“. ער האָט

די משפחה אויסגעבאָרגט געלד, און זיי האָבען זיך געדונגען אַ וואָהנונג אויף גרזשיבאָוו, און די מיידלאך האָבען זיך אויסגעלערענט בלומען מאכען, און פון דעם האָבען זיי אויף אַ קארגען לעבען פערדיענט.

די עלטסטע פון די טעכטער ראָזע איז געווען א טוים, אן אמת'דיגע צדקנית. זי איז שוין ניט געווען קיין יונגע מיידעל, און אמאָל האָט זי געמוזט זיין זעהר אַ שעהנע, אן עדעלע, מיט אַ ווייס בע'חן'טען פּנים, דורכזיכטיגע הויט ווי אַ קלאָהרע, ריינע פּאָרצעלאַיענע וואַזע. מענשען האָבען געמיינט, אז עס איז מיט איהר געשעהן עפּעס אן אומגליק: אן אונגליקליכע ליעבע און צוליעב דעם האָט זי זיך געהאלטען קאלט צו אלע יונגע לייט (זעהר פיינע יונגע לייט) וואָס האָבען זיך געשאַרט ארום איהר, ווען זי איז נאָך געווען א יונגע און אַ שעהנע. אָבער איהר פרעמדקייט צו מאנספּערשוינען, איהר שטילע פעראכטונג און קאלטע שרעק פאר מאנספּערשוינען איז געקומען ניט צוליעב איהר'ם אַ פּערזענליך אומגליק, אָדער איבערלעבעניש. איהר פערהאלטען זיך צו מענער איז געקומען צוליעב אן אומגליק וואָס האָט זיך געטראָפען מיט איהר'ם א חבר'טאָרין.

צוויי מיידלאך חבר'טארינס זיינען זיי געווען, געגאנגען צוזאמען אין דער שוהלע, און, ווען זיי זיינען עלטער און רייפער געוואָרען, האָבען זיי ביידע זיך פערטרויט די אינטימסטע געפיהלען, וואס דאס מיידעל פערטרויט נור די מוטער, ווען עס קומט דערצו...

זי געדענקט די נעכט ווען זי איז געלעגען מיט איהר חבר'טארין, מיט יעטע ליכטענשטיין, איהר אינטימסטע פריינדין. זיי זיינען געלעגען צוזאמען ביי־נאכט און פערטרויט איינע דער צווייטער די פערבארגענסטע זאכען. און ווען יעטע האט זיך פערליעבט אין איהר חתן, אין'ם בוכהאלטער דאווידאוויטש, וואס האט געארבייט ביי פריוויסען אין אייזען געשעפט, האבען די צוויי מיידלאך זיך געהאלטען אין איין סוד'ען זיך.

און דערנאך איז יעטע א כלה געווארען פאר דאווידאוויטש'ען, געגען איהר פאטער'ס ווילען. נאך דער חתונה איז דאווידאוויטש געווארען א קארטען שפּילער, געגאנגען צו אנדערע מיידלאך און צום סוף צוגענומען דעם נדן, און זי איבערגעלאזט אין אנדערע אומשטענדען און איז אוועק קיין אמעריקא.

איהר חבר'טארין איז אויסגעגאנגען ווי א ליכט פאר בענקשאפט נאך איהם, און איז א יונגע מיט איהר קינד אין בויך אוועקגעגאנגען אין דער ערד אריין.

דאס האט אויף ראזע שטיינמאן געמאכט אזא שטארקען איינדרוק, אז זי האט אנגעהויבען צו בעטראכטען יעדען מאנספערשוין פאר א מערדער פון דער פרוי, פאר א נאטירליכען שונא, וואס וויל נור דער פרוי שלעכטס טהאן. און דאס אונגליק וואס האט געטראפען מיט איהר חבר'טארין, האט אפגעסמ'ט איהר לעבען. זי האט שוין ניט געקענט זיך דערנעהנטערען צו קיין מענספערשוין. גלייכגילטיג נעמאכט זיך צו ליעבעס געפיהלען, און זי איז איבערגעבליבען אן אלט מיידעל.

נאר דאס נאטירליכע מוטערליכע געפיהל פון דער פרוי האט פערלאנגט דאס איהריגע. איהרע איינגעשלאפענע ווייבליכע געפיהלען האבען ארויסגעשלאגען אויף איהר פנים די צייכענס פון ליעבע בענקשאפטען... און איהר פנים איז נאך עדעלער געווארען, און עס האט געהאט עפּעס אין זיך פון דעם טראגישען, וואס האט אין זיך א יונגע רויטע רויז, וועלכע מען האט ניט געלאזט אויסשטעהן און זי איז פערוועלקט געווארען איידער זי האט נאךענטוויקעלט איהרע בלעטעלאך...

ראזע שטיינמאן האט אויסגעגאסען אויף די קינדער פון דער גאס איהר מוטערליכעס געפיהל, מיט וועלכען די נאטור האט זי בעשאנקען, און וואס זי האט ניט געקענט אנווענדען אויף אייגענע קינדער. זי איז געוואָרען אַ מוטער צו די קינדער פון די שכנים, געניאנטשעט זיי. ווען זייערע מוטערס זיינען געגאנגען ארבייטען אין גאס אריין און פערלאזט די קינדער אין די שטובען, פלעגט ראזא אהין קומען ניאנטשען די קינדער, קושען זיי, זינגען זיי ליעדער.

אויך האט זי איהר מוטערליכעס געפיהל אויסגעגאסען אויף איהר קראנקען טאטען. עס איז געווען, ווי די טאכטער וואלט צוריקגעגעבען די ליעבע צום פאטער, וואס זי האט גענאסען פון איהם ווען זי איז א קינד געווען. זי האט דעם קראנקען טאטען אויסגעטהאן און אנגעטהאן ווי מען טהוט אן א קינד, און, אז מען האט געזעהן ווי זי טהוט דאס, וואלט מען געקענט גלויבען, אז זי נעהרט איהר פאטער מיט די מילך פון איהרע בריסטען, ווי די לעגענדע דערצעהלט...

זי האט געטהאן די שווערסטע ארבייט אין הויז, געוואשען די פאדלאגעס, די וועש, דאס געשיער געוואשען, געקאכט פאר דער גאנצער הויז, געגאנגען אין גאס איינקויפען, און דאך האט זי דאס אלעס געטהאן מיט אזעלכע שטילע טריט, אז מען האט עס ניט אנגעזעהן און נישט אנגעהערט. אלעס אין שטיבעל האט געפינקעלט פאר ריינקייט, און מען האט ניט געזעהן ווען זי טהוט דאס. עס איז געווען ווי די לעגענדע דערצעהלט פון יענער מיידעל, וועלכע די מייזלאך זיינען געקומען ביינאכט העלפען איהר אין איהר הויז־ארבייט. זי האט זיך קיינמאל ניט געקלאגט, צו קיינעם קיין טענות ניט געהאט, און שטענדיג מיט׳ן שמייכעלע, מיט׳ן פערגליווערטען שמייכעלע אויפ׳ן דעליקאטנעם פארצעלאיענעם דורכזיכטיגען פנים, און דערביי זיינען איהרע הענד געווען אזוי ערעל, אזוי ווי זי וואלט קיין מאל קיין שווערע ארבייט ניט געטהאן נאר ווי זי וואלט מיט בלומען ארומגעגאנגען א גאנצען טאג. און קיינער האט זיך ניט געוואונדערט דעריבער. קיינער האט ניט בעמערקט, פון וואנען האט ראזע נאך צייט צו העלפען די שוועסטער אין נייהען די בלומעלאך. ראזע ברענגט די ארבייט פון פאבריק, ראזע טראגט אב די ארבייט אין פאבריק, און בלייבט צו טהאן נאך אן איבעריגע שעה ארבייט שפעט אין דער נאכט אריין — וועט עס ראזע שוין טהאן. ראזע האט צייט אויף אלעס...

איז ראזע געווען די טויב פון דער הויז, איז די צווייטע שוועסטער בערטהא שטיינמאן געווען די ראב פון הויז. דאס איז געווען א געזונד שטארק מיידעל, פון א צוויי און צוואנציג יאהר, אין די סאמע רייפסטע יאהרען, מיט א פאר געזונדע רויטע בעקלאך און שטארקע צוויי נאגענדע ליפען. זי האט געדארפט חתונה האבען, און געוואלט חתונה האבען. נאר ראזע האט זי אזוי אנגעשראקען פאר מאנספערשוינען, אז זי האט מורא געהאט, אז זי זאל ניט אונגליקליך ווערען. זי האט געוואלט קינדער האבען, א מוטער ווערען, א ווייב זיין און פיהרען אן אנשטענדיג, רוהיג לעבען. נאר זי האט זיך געשראקען. זי האט מורא געהאט, אז זי זאל ניט אונגליקליך ווערען. זי האט געזוכט א „פיינעם כאראקטער". ווארים ניט פאר ארימקייט האט זי מורא געהאט. זי איז געווען גרייט צו טראגען דעם יאך פון לעבען, ווי שווער עס זאל ניט זיין, אבי נאר אין איינעם מיט׳ן מאנספערשוין. זי האט אבער מורא געהאט, אז דער מאן זאל זי נישט איבערלאזען, ווען עס

וועט צו שווער זיין. און דאן וועט זי שוין ניט אזוי יונג זיין, אזוי שעהן זיין, ווי דער „מאן“ האט געטהאן מיט ראזע׳ס חבר׳טארין יעטען.

און ווען זי איז אויסגעגאנגען מיט א יונגען מאן, פלעגט זי איהר אלץ אויסדרוכטען, אז ער האט ניט קיין פיינעם כאראקטער. האט זי געהאלטען אין איין בייטען חתנים. אלע פאר וואכען האט זי אן אנדער יונגען מאן ארויפגעבראכט אין שטוב אריין. דאס בייטען, דאס איבערגערעכענטע קלייבען האט שטענדיג געערגערט די עלטערע שוועסטער, ראזע׳ן. און כאטש זי האט עס ניט ארויסגעזאגט מיט ווערטער, האט מען דאך דאס דערקענט אין איהר בליק, אין איהר בענעהמען זיך. ווארים דאס וואס איהר שוועסטער פלעגט שטענדיג בייטען די יונגע ליט און געקלעהרט חתונה האבען יעדעס מאל מיט אן אנדערען — האט בעליידיגט ראזע׳ס מיידעלשע געפיהלען, און עס האט זיך איהר געדאכט, אז איהר שוועסטער האנדעלט מיט איהר ליב...

בערטהא האט עס גאנץ גוט בעמערקט, און כאטש ראזע האט געשוויגען, פלעגט זיך בערטהא טשעפען צו איהר:

— וואס ווילסטו, אז אלע זאלען זיין ווי דו? דו ביזט א הייליגע, ס׳איז דיר לייכט צו זיין א הייליגע. דו בעדארפסט שוין גאר נישט. איך וויל חתונה האבען. איך וויל ניט אזוי פערברענגען מיינע טעג... איך וויל ניט...

טהיילמאל האט ראזע די שוועסטער פערשוויגען. נאר אמאל — איינמאל, ווען בערטהא האט פורים צו דער סעודה מיט אמאל גאר ארויפגעבראכט א נייעם יונגען מאן, און אפגעהאקט מיט דעם יונגען מאן, מיט וועלכען זי איז „אויסגעגאנגען“ א גאנצען ווינטער, האט ראזע זיך אבגערופען:

— בערטהא, בערטהא, וואס טהוסטו?

— איך וויל חתונה האבען — האט בערטהא געענטפערט. איך וויל ניט פערזיצען ווי דו.

— אבער האנדעל ניט, אז דו ווילסט חתונה האבען — וואס האסטו מורא צו ריזיקירען. איך האב מורא געהאט צו ריזיקירען, האב איך זיך אבגעזאגט אין גאנצען פון חתונה האבען — אבער וואס האנדעלסט דו?

בערטהא האט ניט געקענט ענטפערען. אויף איהרע געזונדע באקען האבען ארויסגעשפראצט צוויי גרויסע טרעהרען און זי האט שטום געקוקט אויף דער שוועסטער.

קיין מאל האט זיך ראזע ניט פערגעבען איהרע ווערטער. זי איז ארויפגעפאלען אויף איהר שוועסטער און אויסגעקושט איהרע טרעהרען.

פון דאמאלסט אן רעדען די שוועסטער מעהר ניט וועגען דעם...

נאר א גאנץ אנדערע פון די צוויי איז געווען מאטילדע, די אינגסטע.

די אינגסטע שוועסטער מאטילדע האט מען גערופען אין דער היים „גאלדענע הענד“: אלעם וואס זי האט גענומען אין איהרע קליינע הענדטעלאך אריין איז אוים דעם גאלד געווארען. אלעם האט זי געקענט. אז זי האט אויפגענייהט א בלום איז דאס געווען ווי מען וואלט די בלום פון דער צווייג ערשט וואס געהאט אבגעריסען. און א חן האט די מיידעל געהאט זיך צו קליידען אזוי ווי קיינער נישט. זי האט זיך אליין איהרע אייגענע מאדעס בעשאפען, געהילט איהר לויזען קליינעם לייכטען קערפער אין לייכטע זיידענע שטאפען, ארומגעוויקעלט זיך אין א שטיק זיידענס, לייוועגד — און עס איז דערפון ארויסגעקומען א קלייד, ווי א קינסטלערין וואלט אויפגענייהט. צווארפען זיך איהרע שווארצע לאקען איבער איהר פולען קליינעם נאקען, און עס איז דערפון ארויסגעקומען א מאדנע פריזור, ווי א מייסטער וואלט איהרע האאר פערקעמט. פון איהר גאנצען קערפערל האט געבלאזען א ווינדיגער געשמאק, ווי עס יאגט פון א יונג בליהענדען בוימעל אין פריהלינג. עס האט זיך געדאכט, אז איהר קערפער און האהר באדען זיך ביינאכט אין ווינד, און אין טהוי, ווארים זי איז אינגאנצען געווען צופלאשעט, ווי עס איז א יונג שוואך בוימעל, וואס שטעהט אליין אין מיטען פעלד גאנצע טעג און גאנצע נעכט, און אלע ווינדען יאגען דעריבער און אלע נאכט־טהויען באדען עס אוים, און צוואגען אוים יעדעס צווייגעל, יעדעס בלעטעל, יעדעס בליהמעל, אזוי איז דאס מיידעל'ס לייב, איהרע האאר, איהרע פינגער אויסגעבאדען געווען אין ווינד און טהוי — ווארים פון איהר גאנצען וועזען האט געהויכט אן אטהעם פון פריהלינג...

10

צוגע׳גנב׳עטע לאסקעס.

מען האט ניט בעדארפט לאנג נאכצוזוכען, אום אויסצוגעפינען אז יענקעלע ראזענבערג, אדער דער נייער יעזוס קריסט, איז ארויפגעקומען צו דער פאמיליע שטיינמאן און האט זיך פעראינטערעסירט מיט דער לאגע פון דער פאמיליע נור דערפאר, ווייל ער איז געווען פערליעבט אין דער מיידעל, אין די אינגסטע פון די שוועסטער, אין מאטילדען. נאך אין דעם זעלבען אבענד, ווען איך האב ארויפגעפיהרט מיין רחל׳ען צו די שטיינמאנס אויף ראזענבערג׳ס בעפעהל (איך האב דאך פערשטאנען, אז ער בעפעהלט רחל׳ען צו וואהנען דארט) האב איך באלד דערזעהן, אז דאס מיידעל מאטילדע שטיינמאן איז פערליעבט אין דעם „נייעם יעזוס" צום טויט. דאס מיידעל האט עס גאר ניט בעהאלטען אויך. פערקעהרט, זי איז שטאלץ געווען אויף זיין ליעבע. און איידער ער איז נאך געקומען צו געהן, האט זי זיך פארבערייטעט אויף זיין קומען, ווי א פארצייטיגע כלה אויף איהר חתן. זי האט זיך געהאלטען אין איין וואשען, פלעכטען זיך די האהר, הילען זיך אין זיידענצייג. און די עלטערע, ראזע, האט אויפגערוימט דאס שטיבעל, פארגעברייט עס פאר׳ן גאסט. און דער קראנקער פאטער, ליגענדיג אויף דער זאפע אונבעוועגליך, האט פאר כעס געצופט די האאר פון בארד און זיינע שארפע גלאנצענדיגע אויגען האבען זיך אפירגערוקט פון אונטער די גרויסע געדיכטע ברעמען ווי צוויי גליהענדע פייערלאך...

און באלד איז ער געקומען. די טהיר האט זיך אויפגעעפענט, און עס איז אריין א הויכער יונגער מאן פון א יאהר אכט און צוואנציג, דרייסיג, א בלייכער אביסעל, מיט א שווארץ בעוואקסען בערדעל, איינגעהילט אין זיין שווארצע פאלערינע האט מען נאר ארויסגעזעהן זיין בלייך פנים און זיינע שווארצע קאדלעס האאר, וואס האבען זיך ארויסגעגאסען פון היגטער זיין ווייכען הוט. אונטער׳ן ארעם האט ער געהאלטען א בוך. ער האט זיך ארומגעקוקט אין שטוב, און דערזעהענדיג מיך, האט ער געגעבען א קנייטש איין דעם שטערן, א פערקרים די ליפען, און געמאכט, אזוי ווי ער וואלט זיך געוואלט ענטשולדיגען פאר

וועמען. נור באלד איז צו צו איהם די קליינע מאטילדע און האט זיך אין איהם איינגעקארטשעט, ווי א קאלב צו דער קוה, מיט'ן קאפ און פנים. א שמייכעל האט א שיין געגעבען אויף זיינע בלייכע ליפען, און ער האט ארויסגעוויזען זיינע צייהן, עפעס ווי ער וואלט זיך צוריק איבערגעבעטען און מוחל געווען וואס איך געפין זיך אויך דא. די עלטסטע, ראזע, איז געשטאנען א פערגאפטע און האט ניט געוואוסט וואס צו טהאן, אן ערנסט און א שרעק איז געלעגען אויף איהרע אויגען און זי האט געקוקט אויף איהם מיט פערציקונג. מיט ליעבע און איבערגעבענהייט האט זי איהם געהאלפען אראבנעהמען די פעלערינע, און א דאנקבארקייט איז געלעגען אין איהרע אויגען, פאר דעם וואס זי האט די זכיה איהם אבנעהמען די הילע. יענקעלע ראזענבערג האט זיך צורמישט אוועקגעזעצט און געשוויגען, לאנג געשוויגען, ער האט בעמערקט רחל'ען, וועלכע האט זיך אויך געפונען ביים טיש, אויף וועלכען עם האט זיך געלויכטען די לאמפ, און האט געשמייכעלט צו איהר:

— איהר וואהנט שוין דא, רחל'ע?

— יא, איך האב זיך היינט אריינגעצויגען צו די שטיינמאנס. מאטילדע הויבט מיך אן מארגען לערנען בלימלעך צונויפשטעלען.

— יא, יענקעל, איך האב זי זעהר ליעב, — האט זיך דאס קליינע מיידעל אנגערופען, ארויסשטעלענדיג איהר שווארצען קאפ האאר, פון הינטער זיין ארים, צו וועלכען זי איז געווען צוגעטוליעט, ווי א פויגעל — יענקעל זעה, וואס פאר א פיינע, דורכזיכטיגע הענד זי האט. איך האב זעהר ליעב איהרע הענד — און דאס מיידעל האט אנגענומען רחל'עס הענד און געקושט זיי.

רחל'ע איז פערשעהמט געווארען און רויט, און עפעס א טרויעריגקייט איז געלעגען אין איהרע אויגען. זי האט אראבגעלאזט די אויגען, שעמענדיג זיך פאר מיר.

א שמייכעל האט געמוזט ערשיינען אויף מיינע ליפען, ווארים יענקעלע איז זעהר טרויעריג געווארען און אראבגעלאזט דעם קאפ אין שווייגען. איך האב געפיהלט אז איך שטער די שטימונג און האב זיך אבגערוקט פון טיש, צום קראנקען פאטער, און אנגעהויבען צו פערפיהרען מיט איהם א געשפרעך, נור דער פאטער האט מיט זיינע בייזע אויגען אהין געקוקט צום טיש, וואו יענקעל, פריי פון מיר, האט זיך געפיהלט אונגעשטערט — און ער האט עפעס פארגעלעזען פון א בוך, צי

פון אַ מאַנוסקריפּט, צו וועלכען די מיידלאך האָבען זיך צוגעהערט מיט איינגעהאלטענעם אטהעם. דער קראַנקער פאָטער האָט געביסען זיינע ליפּען, און זיין פּנים איז רויט אנגעבלאזען געווארען, זעהענדיג ווי זיין מוזיניקעל, זיין איינגסטע, וועלכע ער האָט ליעבער געהאט פון אלע זיינע טעכטער און וועלכע ער האָט ליעב געהאט צו ניאַנטשען ווען זי איז געווען אַ קליינע, ליגט האלב אין די ארעמס פון אַ בעווייבטען מאַנספּערשוין, און ער געהט אויס מיט איהר, און ער ווייס ניט וואוהין, און ער נעהמט איהם צו די לאַסקעס פון זיין טאָכטער, וועלכע דער געזונדער־קראַנקער איד האָט אזוי געדאַרפט, און ער מוז שווייגען — ווייל ניט פאַר איין טובה מוז ער איהם שוין דאַנקבאַר זיין...

אַ מאָדנער מענש איז געווען אָט דער יענקעלע ראָזענבערג. אַ מענש, וואָס אלעס וואָס ער טהוט, טהוט ער אַ מצוה. ער האָט געהאַט די איינגענשאַפט, אויף אלע טהאַטען וואָס ער האָט בעגאַנגען האָבען זיי געמעגט זיין נאָך אזוי געמיין און שלעכט, ארויפצוציהען אַ הייליגקייט, און בעגלענצען עס מיט אַ מצוה־שיין. ער האָט ניט געפיהלט, אז ער בעגעהט אַ פערברעכען מיט דעם, וואָס ער ציהט צו צו זיך די יונגע מיידלאך און מאַכט זיי פערליעבט אין זיך, און ער קען זיי גאָר ניט אָבגעבען דערפאַר, ווייל ער איז שוין אַ פערהייראַטער מענש. פערקעהרט, איהם האָט זיך געדאַכט, אז ער טהוט אַ גרויסע מענשליכע זאַך, און ווי ווייט זיין בעציהונג צו זיינע „הייליגע“ כלות האָט ניט דערגרייכט, דאָך האָט ער עס געוואוסט אזוי צו רעכטפערטיגען, אזוי צו בעשיינען דאָס מיט אַזאַ הייליגען גלאַנץ, אז עס איז גאָר אויסגעקומען ביי איהם אַ מצוה, וואָס ביי אַן אנדערען שטערבליכען וואָלט עס אויסגעקומען אַן עבירה... און ער האָט זיך געפרעהט מיט זיין טהאַט אלס אַ גרויסע זאַך, איבער וועלכע אַן אנדערער וואָלט געהאַט געוויסענביסע... ער איז געווען דער גליקליכער, וואָס ער האָט אלעס געקענט כשר'ן מיט זיין שטימונג. ער האָט ניט געזעהן די עולה וואָס ער טהוט זיין פרוי מיט די קינדער, וועלכע ער פערלאָזט אויף גאַנצע טעג אליין און זעהט זיי קיינמאָל ניט; ער האָט ניט געזעהן זיין נישטקייט, וואָס ער דרעהט זיך ארום איבער גאָט'ס וועלט און טהוט אייגענטליך גאָר ניט; ער האָט ניט געזעהן דעם אונרעכט וואָס ער טהוט דעם קראַנקע אידען, וואָס ער האָט זיך אריינגע'גנב'עט אין זיין הויז און אוועקגערויבט פון איהם די הערצער פון זיינע צוויי טעכטער. ער האָט

דאָס אַלעס גאָר ניט געזעהן. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז ער טהוט דערמיט אַזאַ גרויסע מענשליכע זאַך...

און דער פאָטער איז געווען אייפערזיכטיג אויף איהם צוליעב זיינע טעכטער. די קראַנקהייט, די אונבעוועגליכקייט פון זיינע פיס, האָט דעם פאָטער פון די טעכטער געוואָרפען אין בעט אריין. אַזוי אָבער איז דער סוחר שטיינמאַן געווען אַ געזונדער איד, מיט אַ געזונד פּנים, געזונדע הענד און געזונדע אינסטינקטען. גאַנצע טעג איז ער געלעגען אויף דער זאָפע און געבענקט נאָך וואָס, ער האָט געבענקט נאָך אין דרויסען... און האָט מקנא געווען מענשען וואָס געהען, און זיין איינציג גליק זיינען געווען זיינע טעכטער. און ער האָט ליעב געהאַט, ווען זיינע טעכטער ניאַנטשען איהם און בעהאַנדלען איהם ווי אַ קינד. ער האָט ליעב געהאַט צו פיהלען אויף זיין לייב די בעריהרונג פון די ווייכע ווייבליכע הענד, מעג עס אפילו זיין פון זיין טאָכטער, און אפשר דערפאַר וואָס עס איז זיין טאָכטער... ער האָט ליעב געהאַט ווען די עלטסטע, ראָזע, וואַשט איהם דעם קאָפּ, ווי מען וואַשט אַ קינד, און ער האָט ליעב געהט ווען די קליינע, ווען דאָס ציטערדיגע מיידעלע מאַטילדאַ, ליגט אין זיינע אָרעמס און ניאַנטשעט איהם. ער האָט געבענקט און בעדאַרפט די לאַסקעס פון זיינע טעכטער. און צייט יענקעלע ראָזענבערג האָט אָנגעהויבען צו פערקעהרען אין זיין הויז, דאַכט זיך איהם, אַז זיינע טעכטער זיינען קעלטער געוואָרען צו איהם. זיי זעהען איהם ניט און פערגעסען אָן איהם, און עפּעס זיינען די לאַסקעס זייערע, דאָס בעריהרען פון זייערע הענד קיהלער און פרעמדער צו איהם... דאָס האָט איהם דער יונגער מאַן, דער יענקעלע ראָזענבערג צוגע'גנב'עט די לאַסקעס פון זיינע קינדער, און יעדעם מאָל, ווען יענקעלע איז געקומען אין אָבענד און די טעכטער האָבען זיך געקליבען אַרום איהם און ער האָט עפּעס גערעדט צו זיי, דערצעהלט, פאָרגעלעזען זיי און זיינע טעכטער זיינען געזעסען אַרום איהם מיט פערכאַפּטע אָטהעמס און געקוקט איהם אין די אויגען אריין מיט בעגייסטערונג, האָט זיך אַ פייערעל אָנגעצונדען אין די אויגען פון דעם קראַנקען אידען, וועלכען קיינער האָט ניט בעמערקט...

איך בין געזעסען און אָבגעהיט דעם אַלטען און בעמערקט דאָס פייערעל אין זיינע אויגען, ווי עס גליהען זיינע אויגען הינטער זיינע געדיכטע ברעמען, ווי בעהאַלטענע צוויי שלעכטע פייערלאַך, און ער

בעטראכט גוט דעם יענקעלע ראָזענבערג. איך ווייס ניט וואָס ער לעזט זיי דאָרטען פאָר אזעלכעס, וואָס ער זאָגט זיי דאָרט, וואָס אלע דריי — ראָזע, מאַטילדע און רחל'ע, איינגעקופּיעט ארום איהם, הערען זיך איין, וואָס אמאָל שליסען זיי זיך ענגער ארום איהם ווי זיי וואָלטען איין קערפּער געוואָרען און זיי ציהען זיך צו איהם, ווי עפּעס וואָלט געווען אין איהם וואָס ציהט זיי צו צו איהם. זיין פּנים ווערט בלייכער אין שיין פון לאָמפּ און זיינע אויגען טיעפער אין די אויגען־לעכער, און אַ פער'חלש'ט שמייכעלע ליגט אויף זיינע בלייכע ליפּען און פון צייט צו צייט בליקט ער צו איינע פון זיי און שמייכעלט פרום, ערנסט, און איך און דער אלטער טאַטע בעטראכטען דאָס און מיר זעהען ווי ער פּאַקט די הערצער פון די מיידלאַך, און עפּעס ווערט אין אונז אָנגעצויגען, רייף, איך קוק דעם קראנקען פאָטער אין די אויגען אריין, אונזערע בליקען בעגעגענען זיך, און מיר פערשטעהען זיך... ווער ווייס ווי לאנג די שטימונג ביים טיש וואָלט זיך אוועקגעצויגען, ווען עס וואָלט זי ניט פּלוצים אין גאנצען איבערגעפיהרט בערטהא, די מיטעלסטע שוועסטער מיט איהר ערשיינען. זי האָט ברייט אויפגעפּראַלט די טהיר און איז אריין פון שפּאַציער מיט אַ יונגען מאַן. דער יונגער מאַן האָט זיך נאָך איהר נאָכגעשלעפּט אַ פערשעהמטער אביסעל, אונטערגעהוסט, און געהאַלטען זיך אין איין אראָבציהען דעם קראַגען מיט'ן שליפּס, וועלכער איז איהם געשפּרונגען אין דער הויך. דאָס מיידעל האָט איהם אָנגענומען פעסט ביי דער האַנד און צוגעפיהרט איהם, צושלעפּענדיג, צום טיש, וואו זיי זיינען געזעסען ארום יענקעלען און ער האָט געלעזען. און בערטהאַ האָט זיך אָבגערופען מיט אַ פעסטע זיכערע שטימע.

— איך האָב די עהרע אייך פאָרצושטעלען מיין חתן משה זילבערשטיין, און דאָס זיינען מיינע שוועסטער, ראָזע און מאַטילדע. און דערנאָך האָט זי איהם צוגעשלעפּט צום פאָטער:

— טאַטע, מיין חתן, משה זילבערשטיין!

בערטהאַ'ס ערשיינען מיט איהר חתן איז געווען ווי אַ דונער וואָלט אריינגעפאַלען אין שטוב אריין. די מיידלאַך זיינען געבליבען זיצען ווי פערשטיינערטע און פערשעהמטע, מיט אראָבגעהאַנגענע קעפּ, ווי בערטהאַ וואָלט דאָס שרעקליכסטע וואָרט ארויסגערעדט. די שטימונג איז געוואָרען איבערגעפיהרט, און יענקעלע ראָזענבערג האָט גענומען זיין בוך אונטער'ן אָרעם און איז פערשוואונדען.

און דערנאך, אז איך בין צוגעגאנגען צו רחל'ען און גערעדט עפעס צו איהר, האט זי מיך שוין ניט געהערט און ניט פערשטאנען. **אין איהרע אויגען איז געלעגען עפעס א מארנער גלאנץ.**

11.

א מאגנעטישע קראפט

עס איז געווארען, אזוי ווי עס איז געווען צו ערווארטען: ביידע מיידלאך, רחל'ע און מאטילדע, האבען זיך איינגעליעבט אין יענקעלע ראזענבערג. און ניט נור די צוויי מיידלאך, נור אפילו די עלטערע, ראזע, וועלכע האט געהאט אזא שרעק פאר א מאנספערשוין. זי איז אויך ארומגעגאנגען א פערליעבטע; איהר פנים איז ליכטיגער און פרעהליכער געווארען און איהרע הענד פלינקער. און — א וואונדערליכע זאך! ניט נור זיינען די מיידלאך ניט אייפערזיכטיג געווען איינע אויף די אנדערע, נור פערקעהרט, עס האט אויסגעזעהן, ווי די מיידלאך וואלטען גליקליך געווען, וואס זיי ליעבען צוזאמען איין מאנספערשוין...

רחל'ע און מאטילדע האבען זיך צוזאמענגעגאסען, ווי עס וואלט פון זיי איין וועזען געווארען; עפעס האט זיך צוזאמענגעפלאכטען אין זייערע ביידענס נשמות, צייט זיי האבען ביידע ליעב געקראגען דעם „נייעם יעזוס“; ווי זיי וואלטען ביידע געדיענט צו א נייע רעליגיאן.

די מיידלאך האבען זיך געהאלטען תמיד אין איין סוד'ען. זיי האבען געגעסען פון איין טעלערל; זיי זיינען געשלאפען אין איין בעט, און איינע האט ניט געטהאן א טראט אהן די צווייטע, און איז אנגעקומען די צייט ווען יענקעלע האט בעדארפט אריינקומען, אין די אבענדען, האט איינע די אנדערע אויסגעפוצט, געטהיילט זיך מיט די קליידלאך, מיט די בענדלאך, ווי איינע וואלט די צווייטע געוואלט שעהן מאכען, בע'חן'ט מאכען פאר יענקעלען...

איך האב דאס אלעס צוגעזעהן און געשוויגען. די אייפערזוכט האט מיך אויפגעגעסען און איך פלעג זיך עסען ביינאכט אויף מיין

געלעגער, וואָרים רחל'ע האָט מיך, צייט זי האָט געוואָהנט ביי די שטיינמאַן'ס, נישט געזעהן, און האָט זי מיך שוין יאָ געזעהן, האָט זי מיט מיר גערעדט נור וועגען איהם, וועגען „יענקעלען“; זי האָט מיך געהאַלטען אין איין אויספרעגען, ווי יענקעלע געפעלט מיר:

— ניט וואהר, שמעון, ער איז דאָך אזוי אינטערעסאַנט!

אָדער זי פלעגט מיר זאָגען:

— שמעון, קום נישט מאָרגען אבענד צוגעהן, יענקעלע וועט זיין. ער וויל אונז עפּעס פאַרלעזען און ער וויל ניט, אז דו זאָלסט זיין; אז דו ביזט דאָ, פיהלט ער זיך נישט גוט.

און דאָס וואָרט „יענקעלע“ האָט זי געזאָגט מיט אזוי פיעל ליעבע, מיט אזוי פיעל איבערגעבענהייט, און מיך האָט זי דערביי גערוצט.

איך האָב איהר צוליעב געטהאָן; איך בין צומאָרגענס ניט געקומען, נור ארומגעדרעהט זיך אַ גאַנצען אבענד אויף דעם טראָטואר פאַר'ן הויז, וואו זיי האָבען געוואָהנט. אויבען אין דער הויך, אין די שטיבלאַך, וואו זיי האָבען געוואָהנט, האָב איך געזעהן ליכט. ער איז אויבען אין דער הויך, מיט מיין רחל'ען, און ער וויל נישט, אז איך זאָל זיין דערביי. — האָט ער מיך אראָבגעשיקט און איך דרעה זיך ארום פאַר דער טהיר.

און, אַ וואונדערליכע זאַך! איך בין, דוכט זיך, נישט בייז געוועזען אויף איהם... בייז אפשר יאָ, נור איך האָב איהם ניט פיינט געהאַט; עפּעס איז געלעגען אין דעם יענקעלע אַ נאַאיוויטעט און אַ פּאַטהאָס. וואָס ווען מען האָט איהם געזעהן, האָט מען איהם אַלעם מוחל געוועזען. ער איז געוועזען פון די מענשען, וואָס אונטער די אויגען האָט מען אויף איהם אַל־דאָס שלעכטס אויסגערעדט, און אין די אויגען האָט מען איהם אַלעם מוחל געוועזען.

דעם זעלבען אבענד, ווען רחל'ע האָט מיר ניט געהייסען ארויפקומען, ווייל איך שטער מיט מיין אנוועזענהייט ראָזענבערג'ן, האָב איך איהם אָבגעוואַרט פאַר דער טהיר פון די שטיינמאַן'ס.

שפּעט אין אבענד, ארום עלף אַ זייגער, איז ער ארויס פון הויז מיט זיין ווייכען הוט איבער די אויגען. איך בין איהם נאָכגעגאַנגען און גערופען:

— ראָזענבערג!

ער האט זיך אומגעקוקט און דערזעהענדיג מיך האט ער מיך ברייט זיין שטאַרקע האנד דערלאנגט און געזאָגט צו מיר:

— גוט וואָס איך טרעף אייך! איך האָב אייך שוין לענגסט געוואָלט פרעגען אויף רחל׳עס זיידע, דעם מילנער איד; רחל׳ע האָט מיר געזאָגט, אז איהר זייט מיט איהם גוטע פריינד, און איהר האָט מיט איהם פיעל גערעדט.

דערהערענדיג זיין פרייע שטימע, און דערזעהענדיג זיין פריינדליכען שמייכעל, האָב איך אין אָנפאנג קיין מוטה ניט געהאַט צו ריידען מיט איהם וועגען דעם וואָס איך האָב געוואָלט. איך האָב זיך אָבער באַלד פאַרגעשטעלט דעם אלטען אידען, רחל׳עס זיידען, אין וועלכען ראָזענבערג האָט מיך דערמאָהנט, און אין דעם פערשפרעכען, וואָס איך האָב איהם געגעבען איידער ער איז אוועקגעפאהרען, אבצוהיטען זיין קינד, האָב איך מוטה געפאסט:

— ראָזענבערג — האָב איך פלוצלונג געזאָגט — איהר האָט אַ פרוי מיט קינדער.

— יאָ, — האָט ראָזענבערג געענטפערט און זיין שטימע איז געווען מיט פרייד.

— און וואָס זיינען אייערע בעציהונגען צו רחל׳ען?

ראָזענבערג האָט מיך אָנגעקוקט מיט זיינע גרויסע אויגען, און פלוצלונג איז ער שטיל געוואָרען, טרויעריג, און האָט געשוויגען.

— איך פרעג עס אייך, ווייל איהר זיידע, דער מילנער־איד, אויף וועלכען איהר האָט מיך געפרעגט, האָט מיר אָנפערטרויט זיין אייניקעל, איידער ער האָט פערלאָזען ווארשוי. און אויף אזוי פיעל, וויפיעל דער איד האָט מיר פערטרויט, איז רחל׳ע איהם איבערגעבליבען איינע אליין פון זיין גאנצער פאמיליע; דער אלטער איד קען ניט לעבען אָהן דעם קינד, און ווען עס וועט איהר עפעס געשעהן, וועט עס דער אלטער זיידע ניט איבערטראָגען.

ראָזענבערג האָט ווידער געשוויגען. דאן האָט ער פלוצים מיין האנד אָנגענומען און געזאָגט:

— איך דאנק אייך, וואָס איהר האָט מיך דערמאָהנט.

ער האָט געפרואווט קוקען מיר אין די אויגען אריין, עס איז אָבער פינסטער געווען אויף דער גאס.

— קומט מיט מיר אין אַ קאַפע הויז אריין. איך וויל זיך מיט אייך דורכריידען.

מיר זיינען אריין אין אַ קאַפע־הויז און מיר האָבען זיך אוועקגעזעצט אין אַ ווינקעל ביי אַ טישעל.

ראָזענבערג האָט מיר געקוקט גלייך אין די אויגען אריין. אין זיין בליק איז געלעגען אַן ערנסט און אַ אויפריכטיגקייט.

— איך האָב אייך צוליעב דעם דאָ אהער געבעטען, ווייל איך האָב געוואָלט אייערע אויגען זעהן. איך קען מיט קיין מענשען אויפריכטיג ניט ריידען אין דער פינסטער. איך מוז איהם אין די אויגען קוקען — האָט ער מיר געזאָגט — איהר האָט מיר אויפמערקזאם געמאכט, אז רחל׳ע קען זיך פערליעבען אין מיר, און זי איז אן אונשולדיג יונג קינד, און איך קען איהר הארץ רויבען, און חתונה האָבען קען איך ניט מיט איהר, ווייל איך האָב שוין אַ ווייב מיט קינדער. איך דאנק אייך זעהר פאר די אויפמערקזאמקייט. איהר האָט רעכט. אָבער איהר ווייסט דאָך, אז ניט דאָס וואָס איך האָב אַ ווייב מיט קינדער האָט אייך געבראכט צו רעדען מיט מיר וועגען מיינע בעציהונגען צו רחל׳ען; איך ווייס דאָך, אז איהר, אלס אַ פרייער, מאָדערנער מענש, פערשטעהט דאָך גאנץ גוט, אז צוליעב דעם, וואָס איך האָב אַ ווייב מיט קינדער, קען איך זיך דאָך נים אָבזאָגען ענטציקט צו ווערען פון דער זון, פון וואסער; צו אָטהעמען לופט, צו ליעבען בלומען. עס איז דאָך דאָ אן אנדערע אורזאכע, וואָס האָט אייך געבראכט צו ריידען מיט מיר וועגען רחל׳ען... פאר וואָס קענען מיר נישט זיין אָפענהערציג? לאָמיר זיין אָפענהערציג, כאָטש מיר ריידען צום ערשטען מאָל! זאָגט מיר: זייט איהר פערליעבט אין רחל׳ען? זייט איהר אייפערזיכטיג אויף מיר?

— יאָ, — האָב איך געענטפערט.

— יעצט זיינען מיר אויף אַ וועג, איך וויל אייך גאָר ניט בערוהיגען; דאָס וואָס איהר זייט אייפערזיכטיג אויף מיר, מאכט אייך נאָהנט צו מיר, פערבינדט אייך מיט די געפיהלען צו מיר, און מיר ווערען דורך דעם פערזענליך פערבונדען איינער מיט׳ן אנדערען, און דאָס וויל איך! מענשען דארפען ניט שטעהן ווי איינזאמע בוימער אין אַ וויסט פעלד, וואָס איינס קען זיך ניט צוריהרען צום צווייטען; מענשען זאָלען זיך פערזענליך פערבינדען איינער מיט׳ן אנדערען! פיהלט איהר דען אין די אייפערזוכט בלויז וועהטאָג? דאָס וואָס איך ליעב

די זעלבע פערזאָן, וואָס איהר ליעבט, מאַכט דאָס דען אייך ניט נאָהנט צו מיר? גיט דען דאָס אייך בלויז צער און צאָרן? דערפיהלט איהר דען ניט אין דעם צער פון די אייפערזיכטיגקייט א געוויסען שטילען, אינערליכען פערגעניגען, ווי א שטילע מוזיק? ווייסט איהר וואס די מוזיק פון אייפערזוכט איז? דאָס איז די מענשליכע ליעבע פון אלע צו אלעמען; דאָס בשותפות׳דיגע מענשליכע, וואָס איז אין אונז ביידען! איהר האסט מיך נישט ווען איהר זייט אייפערזיכטיג אויף מיר — איהר ליעבט מיך, איך בין אייך טהייערער, שעהנער, אנגעזעהענער, דערפאר וואָס איך ליעב דיעזעלבע פערזאָן, וואָס איהר. פאַרוואָס זאָל איך פון אייך דאָס געפיהל אויסמעקען? ניין. איך בין גליקליך, וואָס איך האָב אייך, א מענשען, בערייכערט מיט אזאַ איידעלען, מענשליכען, בשותפות׳דיגען געפיהל צו מיר, און איך וויל אייך אָפען מודה זיין, אז איך ליעב טאַקע רחל׳ען און דאָס וואָס איהר ליעבט זי אויך — דאָס קען גאָר ניט שאדען מיין ליעבע. פערקעהרט, דאָס בערייכערט נור מיין ליעבע, ניט בלויז צו רחל׳ען, נור אויך צו אייך, ווייל ליעבע אליין איז דאָס העכסטע מענשליכע געפיהל; דורך דער ליעבע פערבינדט זיך איין מענש מיט׳ן צווייטען, און אונזער ליעבע צו רחל׳ען האָט אונז ביידען פערבונדען. אזוי וואָלט מען זיך קיינמאָל ניט געקענט פערבינדען. רחל׳ע האָט אונז פערבונדען. פונקט אזוי ווי פייער גיסט צוזאמען איין פייער מיט׳ן צווייטען, אזוי האָט רחל׳ע אונז ביידען צוזאמענגעפלאָכטען. איך בין רייכער געוואָרען דורך אייער ליעבע... פערשטעהט איהר מיך?

— איך פערשטעה ניט אין גאַנצען, נור איך וואָלט געוואָלט וויסען, אויב איהר האָט גערעדט וועגען אייער „טהעאָריע“ פון ליעבע מיט רחל׳ען, און אויב זי פערשטעהט אייך?

— געוויס האָב איך גערעדט מיט איהר וועגען דעם. די אבענדען, וואָס איך פערברענג מיט מאַטילדען, מיט ראָזען און מיט רחל׳ען — רעדען מיר אלץ וועגען דעם; וועגען פערבינדען די מענשען איינעם מיט׳ן אנדערען דורך ליעבע. איך ווייס נישט, אויב רחל׳ע פערשטעהט מיך אין גאַנצען. נור אזעלכע קינדער ווי רחל׳ע און מאַטילדע פיהלען דאָס. און דאָס געפיהל קען איינזאַפּען אין זיך דאָס בשותפות׳דיגע, וועלכעס איז אונזער אייגענעם נאָך פון די פרימיטיווע צייטען און דער שכל, דער עגאָאיסטישער מענשליכער שכל האָט דאָס בשותפות׳־

דיגע אויסגעמעקט און בעשאַפען אַ פֿערזענליכען גליק. דער געפיהל אָבער געדענקט נאָך דאָס אַלגעמיינע מענשליכע גליק. דורך דעם איז דער געפיהל פון בשותפות'דיגער מענשליכער ליעבע אַזוי שאַרף און קלאָהר ביי אונשולדיגע יונגע מיידלאַך, וועלכע זיינען נאָך נישט פער'סם'ט געוואָרען מיט פֿערזענליכען עגאָאיסטישען האנדעל, וועלכען ערוואַקסענע מענשען רופען „גליק“. און רחל'ע און מאָטילדע קענען דאָס דערפיהלען פיעל טיעפער ווי מיר.

— מעג איך אויך וויסען אייערע געפיהלען צו מאַטילדען? אָדער דאָס איז אפשר ביי אייך אַ געהיימנים?

— פאַר מענשען, מיט וועלכע איך בין געוואָרען פערבונדען דורך ליעבע, עקזיסטירט ניט פאַר מיר קיין געהיימנים, וואָרים אַלע געפיהלען, מיט וועלכע איך בין רייך, זיינען אויך אַ טהייל פון זייערע געפיהלען, און מיט דיר (איך בין דערשראָקען געוואָרען פאַר'ן פּלוצלונגען „דוצען“, מיט וועלכען ראָזענבערג האָט מיך בעעהרט) בין איך פערבונדען געוואָרען דורך רחל'עס ליעבע. און אַזוי ווי איך בין דורך רחל'עס ליעבע געוואָרען פערבונדען מיט דיר און מיט אַלע, וואָס ליעבען זי, אַזוי בין איך אויך דורך מאַטילדע'ס ליעבע געוואָרען פערבונדען נישט נור בלויז מיט איהר, נור מיט די אַלע, וואָס ליעבען זי. און וואָס גרעסער דער קרייז וועט ווערען, וואָס פרייער די וועלט וועט ווערען, אַלץ גליקליכער וועט די וועלט ווערען. דאָס מענשליכע בשותפות'דיגע וועט זיך דאַן אויסשפּרייטען איבער אַלע מענשען, איבער אַלע חיות, איבער אַלע פויגלען, איבער אַלע גרינסען און געוויקסען. דורך דעם קען מיך ניט מיין פרוי'ס ליעבע, אָדער רחל'עס ליעבע אָבהאַלטען ליעב צו האָבען מאַטילדען, אָדער אַן אַנדערע, וואָס פיהלט דעם גרויסען מענשליכען געפיהל פון ליעבע. ניין, פערקעהרט, דורך דער ליעבע קום איך צו דער ליעבע! רחל'ע, מאַטילדע, מיין פרוי און ראָזע האָבען מיין הארץ נאָר רייפער געמאַכט צו פיהלען די מענשליכע געפיהלען — און אַזוי ווי די גאַנצע זון שיינט איבער דער ערד, און אַזוי ווי די גאַנצע נאַכט דעקט צו די גאַנצע וועלט, און אויס אַלע טהוי טראָפּענס ווערט איין ראַסע, אַזוי דאַרף אויס דעם איינצעלנעם מענשליכען הארץ ווערען איין גרויסע וועלט־הארץ; אויס דער איינצעלנער מענשליכער ליעבע — ווערען איין גרויסע וועלט־ליעבע, וואָס איז פערקניפּט און פערבונדען מיט אַלע מענשליכע הערצער, ווייל מיין גע-

פיהל און מיין ליעבע איז נישט אַ בעזונדערע זאַך פאר זיך, נור עס איז אַ טראָפּען פון דעם גרויסען מענשליכען געפיהל און אַ טהייל פון דער גרויסער מענשליכער ליעבע.

— מיט אַנדערע ווערטער: לויט אייער מיינונג בעדאַרף ניט עקזיסטירען אין מענשליכער בעציהונג קיין אייגענטהום, נור אלע געהערען צו אלע. דאָס איז אייער געדאנק?

ראָזענבערג איז מיט אמאָל טרויעריג געוואָרען. ער האָט מיר ניט געענטפערט אויף מיינע רייד, נור גערופען דעם קעלנער און בעצאָהלט איהם פאר דער קאַפע. ער האָט זיך אויפגעהויבען און מיר די האנד דערלאַנגט. געקוקט מיר אין די אויגען אריין און געזאָגט מיט אַן אָפענהערציגקייט און מיט אַ טרויעריגקייט:

— טייטשט עס אויס, ווי איהר ווילט. איך ווייס, איהר וועט מיך פערשטעהן, ווען איהר וועט ניט שלעכט קלעהרען וועגען מיר. איך האָב אייך נור געוואָלט זאָגען, אז איך בעדויער נישט, וואָס איך האָב זיך מיט אייך געטראָפען. פערקעהרט, איך בין זעהר גליקליך, וואָס מיר ליעבען איין און דיעזעלבע פערזאָן, און איך וואָלט געוואָלט מיט אייך פריינד ווערען.

דערביי האָט ער מיר די האנד געגעבען און מיר איבערגעלאָזט אין דער נאַכט אליין.

12.

„אין דעם באנד פון ליעבע“.

ראָזענבערג איז עטליכע טעג נאָכאנאַנד ניט געקומען צו די שטיינמאַנס. די מיידלאַך האָבען ניט געוואוסט, וואָס עס איז געשעהן מיט איהם, און זיין פערשווינדען האָט אויף זיי געמאַכט אַ שטאַרקען איינדרוק. זיי האָבען זיך געהאַלטען אין סוד'ען איינע מיט דער אנדערער און אַ טרויעריגקייט האָט זיי ארומגענומען, ווי זיי וואָלטען פערהוילען געוואָרען אין אַ נישט געזעהענעם וואָלקען.

דאָס טרויעריגקייט האָט מיך נאָך מעהר געערגערט, און איך האָב אנגעהויבען צו פערלירען יעדעס געפיהל, וואָס איך האָב געהאַט צו

רחל'ען. איך האָב אויך אויפגעהערט קומען צו די שטיינמאַן'ס, און גערעכענט זיך אין גאַנצען צו דערווייטערען פון דער משפחה און בעסער אין זינען האָבען מיינע אייגענע געשעפטען. איך האָב זיך אָבער דערמאַנט אָן דעם אַלטען אידען אויף דער מיהל; ווי ער הענגט אָב אין רחל'ען און מיט וואָס פאַר אַ צוטרויען ער האָט איבערגעגעבען רחל'ען אין מיינע הענד איידער ער האָט פערלאָזט וואַרשוי. — האָב איך געטראַכט פריהער זיך דורכרעדען מיט רחל'ען איידער איך וועל שרייבען צו איהר זיידען, אַז ער זאָל קומען נאָך איהר. כאָטש איך מוז זיך מודה זיין, אַז רחל'ע האָט דענסטמאָל שוין געהאַט פערלאָרען אין מיינע אויגען יעדען חן; עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך האָב אין גאַנצען אַ טעות אין איהר; און אַלעס וואָס איך האָב געטראַכט וועגען איהר, איז געווען אַן איינבילדונג פון מיין אייגענער פאַנטאַזיע. און זי האָט מיך שוין נור אינטערעסירט אויף אַזוי פיעל אויף וויפיעל איך האָב גענומען אויף זיך אַכטונג צו געבען אויף איהר אין דער גרויסער שטאָדט, אָבער זי אַליין איז מיר שוין ווייניג וואָס אַנגעגאַנגען.

איך האָב זיך פאַרגעברייט צו האָבען מיט איהר אַ געשפּרעך, אין וועלכען איך זאָל איהר אַרויסווייזען מיין גאַנצע גלייכגילטיגקייט צו איהר.

„דאָס פערשפּרעכען צו אייער זיידע, אייך אָבצוהיטען אין דער גרויסער שטאָדט, נויטהיגט מיך צו דעם אונאַנגענעהמען געשפּרעך מיט אייך; קיינע פּערזענליכע מאָטיווען שפּיעלען דאָ נישט מיט".

האָב איך זיך אויסגעלערענט ווי פאַר אַן עקזאַמען דעם טרוקענעם שפּרוך, מיט וועלכען איך וועל אָנהויבען דאָס געשפּרעך. אָבער קוים בין איך צו מאָרגענס אין דער פריה, אַריינגעקומען צו די שטיינמאַנס, און געזעהן ווי די מיידלאַך זיצען ביי דער אַרבייט; נייהען די בלומען און זינגען ליעדער — קוים האָב איך געזעהן רחל'ען ווי זי לאַכט הויך, מיט איהר אונשולדיגע שטימע; און איהרע קליינע דעליקאַטע הענטלאַך נייהען אויף די גרין בלויז רויטע בלעטלאַך און שטעלען צונויף די בלומען — איז דער גאַנצער שפּרוך פערשוואונדען און איך האָב פערגעסען צוליעב וואָס איך בין אַהער געקומען און וואָס איך האָב צו רעדען מיט רחל'ען.

— שמעון! זעה, ווער איז דאָ! — האָט זיך רחל'ע אויפגעכאַפּט פון טיש, דערזעהענדיג מיך, און איז, פאַר אַלעמען אין די אויגען.

ארויפגעפאלען אויף מיר און האָט מיך פשוט געקושט. איך בין רויט געוואָרען, איך האָב זיך געשעהמט פאר אלע מענשען, וואָס זיינען אין שטוב געווען.

— וואו ביזטו פערשוואונדען? איך בין דיך געגאנגען זוכען איך בין געווען אויף דיין וואהנונג און איך האב דיך נישט געפונען. וואס איז געשעהן מיט דיר?

איך האָב איהר געקוקט אין די אויגען אריין. אין איהרע גרויסע אויגען איז געלעגען יענע ריינקייט, יענע הייליגע אונבעריהרקייט, וועלכע עס שפּיעגעלט זיך אָב אין דער דערשראָקענקייט פון אונשולדיגע מיידעלשע אויגען. אין איהר שטימע האָט געקלונגען די זעלבע קינדערשע פרייהייט, פרייד וואָס איך האָב געקענט נאָך פון די ערשטע טעג, ווען איך האָב זיך מיט איהר בעקענט. אין דער שטימע האָט זיך מיר שטענדיג געדאכט, הער איך דאָס געזאנג פון די פעלדער, און דאָס געוויין פון דעם ווינט, וואָס הערט זיך צווישען די פליעגלען פון די ווינד־מיהלען, פון וועלכע זי איז געקומען צוגעהן.

— דו ווייסט? יענקעלע וועט היינט אבענד קומען צו אונז. ער איז קראנק געווען די גאנצע צייט; ער האָט דאָס אונז געלאָזט וויסען און דורך דעם איז ער ניט געקומען. זעה די בלומען וואָס מיר האָבען אנגעגרייט פאר איהם! — ווייזט זי מיר אויף דעם בוקעט ווילדע פעלד־בלומען, וועלכע זיינען געשטאַנען אויף דעם קאַמאָד.

— רחל׳ע, איך וויל מיט דיר עפּעס ריידען — האָב איך קוים אויסגעשטאַמעלט.

— וואָס איז געשעהן? — האָט זי דערשראָקען געפרעגט — עפּעס נייעס?

— גאָר ניט איז געשעהן, נאָר איך וויל זיך מיט דיר דורכריידען.

— שמעון, געהען זי עסען! — איך האָב פאר איהנען געגרייט צום טיש — רופט פון טיש אהער ראָזע, וועלכע, דערזעהענדיג מיך, האָט שטילערהייט דערווייל צום טיש געגרייט.

— איך בין נישט הונגעריג, איך דאנק איהנען זעהר.

— וואַרט אַ מינוט, ראָזע. ער האָט מיר עפּעס צו זאָגען — רופט זיך אָב רחל׳ע און שלעפּט מיך אין אַ צווייטע שטוב אריין, וואו עס איז געווען דאָס שלאָף־צימער פון די מיידלאַך, און זעצט זיך אַוועק מיט מיר אויפ׳ן בעט.

— וואָס איז געשעהן?

— גאָר נישט איז געשעהן, נור... מיר געפהעלט נישט דער יענקעלע ראָזענבערג.

— אַהאַ, אייפערזיכטיג! — מאַכט זי צו מיר און רייצט זיך מיט מיר מיט ביידע הענד — עס איז ניט שעהן, שמעון! אויף יענקעלען זיי נישט אייפערזיכטיג, יענקעלע איז א מלאך!

— רחל'ע...

— איך ווייס וואָס ער האָט גערעדעט מיט דיר. יענקעלע אליין האָט דאָס מיר אלעם געזאָגט.

— פון וואנען ווייסט דו? דו זאָגסט דאָך. ער איז נישט ארויפגעקומען, ער איז קראנק געוועזן.

— אָבער איך בין געוועזן ביי איהם, איך האָב נישט געקענט אויסהאלטען איהם נישט צו זעהן, בין איך געגאנגען צו איהם.

— דו ביזט געגאנגען צו איהם?! שוין לענגסט ווי דו געהסט אריין צו איהם?

— ניין, בלויז צייט ער איז קראנק געוועזן. ער האָט געשריבען אַ בריוועל, אז ער וויל מיך זעהן, דאָס ווייב זיינס האָט מיר דאָס בריוועלע געבראכט, און זי האָט מיך אַהין געפיהרט צו איהם. און דאָרט האָט ער מיר אלעם געזאָגט.

— דאָס ווייב זיינס, זאָגסט דו? ווייסט דאָס ווייב, אז ער קומט דאָ ארויף צו אייך?

— געוויס ווייסט זי. און זי האָט מיך אליין געבעטען, אז איך זאָל אהין קומען צו זיי. זי האָט מיך זעהר ליעב, זי האָט מיך געבעטען, אז איך זאָל וואָהנען ביי זיי...

— ווייסט דאָס ווייב, אז ער, יענקעלע ראָזענבערג, האָט דיך ליעב, און האָט אויך ליעב מאטילדען? — האָב איך מיט שרעק אויסגערופען.

— שמעון, רעדט ניט אזוי! יענקעלע מעג ליעב האָבען, ווייל ער האָט גאנץ אנדערש, גאנץ אנדערש ליעב ווי איהר אלע, ווייל ער איז שעהנער, ריינער פאר אייך אלעמען.

— אָבער, רחל'ע?!

— געוויס וועט איהר עס ניט פערשטעהן, איהר האָט נור אין זינען זינליכע זאכען. יענקעלע אָבער קען ליעב האָבען מיך, מאַטיל-

דען, זיין ווייב און וועמען ער וויל, און מיר וועלען ניט אייפערזיכטיג זיין איינע אויף די אנדערע. פערקעהרט, מיר קריעגען זיך נאָך ליעבער איינע די אנדערע, ווייל מיר פערבינדען זיך מיט אַן אנדער. יענקעלע וועט אויך פאָהרען מיט אונז אין פּאַלעסטינא, אָדער ווייט אוועק אין אמעריקא, און דאָרטען וועלען מיר מאכען אַ קאָלאָניע מיט’ן נאָמען „דער באנד פון ליעבע“; דאָרטען וועט איין מענש דעם צווייטען ליעב האָבען, ווייל מיר אלע וועלען זיין פערבונדען אין דעם „באנד פון ליעבע“. פאָהר מיט מיט אונז, שמעון, מיר אלע וועלען דאָרט זיין; ראָזע, מאטילדע און נאָך שעהנע מענשען. וואו עס וועט נור זיין אַ שעהנער מענש, וועלכער פיהלט מיט דעם צווייטען און וויל זיך פערבינדען מיט מענשען, וועלען מיר איהם אויפנעהמען אין דעם „באנד פון ליעבע“. דו וועסט זעהן וואָס פאר אַ שעהנע וועלט עס וועט זיין! איין מענש וועט זיין צום צווייטען ווי אַ פאָטער, ווי אַ ברודער. אלע קינדער וועלען צו אלעמען געהערען. די גאנצע קאָלאָניע וועט זיין איין משפּחה, און פון דאָרט וועט זיך די ליעבע פערשפּרייטען איבער דער וועלט. די גאנצע וועלט וועט ווערען פערבונדען דורך דעם „באנד פון דער ליעבע“. און דענסטמאָל וועט איין מענש אויפהערען דעם צווייטען פיינט צו האָבען, ווייל ער וועט זיין איין משפּחה מיט דער גאנצער וועלט; איינער וועט ביים צווייטען דעם ביסען פון מויל ניט ארויסכאַפּען. פערקעהרט, ער וועט איהם אָבגעבען זיין אייגענעם ביסען, פּונקט אזוי ווי אַ פאָטער גיט אָב דעם ביסען זיין קינד; פּונקט ווי קינדער האלטען אוים זייערע עלטערען. אלע וועלען זיין משפּחה’דיג פערבונדען דורך דער ליעבע. עס וועט אויפהערען די גאנצע פּיין פון דער וועלט; דאָס אונגליק פון אָרים און רייך; פון געדריקטע און אונטערדריקקער. יא, שמעון, פאהר אויך מיט אונז. דו ביזט דאָך תמיד געוועזן מיין פריינד, דו האָסט דאָך מיך ליעב געהאט. שמעון, איך האָב דיך ניט געזעהן. יעצט זעה איך דיך. איך בין שלעכט געוועזן צו דיר די גאנצע צייט. און איך האב דיך דאָך ליעב געהאט און איך האָב עס דיר נישט געזאָגט. מענשען בעהאלטען אין זיך די טהייערסטע געפיהלען און ווייזען ארויס נור די שלעכטע, פּונקט אזוי ווי זיי וואלטען זיך געשעהמט מיט די גוטע געפיהלען. איך האָב זיך געשעהמט דיר מיין ליעבע ארויסצואווייזען, און יענקעלע האָט מיך געלערענט מיט ליעבע זיך ניט צו שעהמען. און איך זאָג עס דיר אָפּען ארוים: שמעון,

M. D. LANTOR

איך האָב דיר לענגסט ליעב געהאַט, און איך וויים, אז דו האָסט מיך אויך ליעב געהאַט. מיר האָבען עס בעהאַלטען איינער פאַר'ן אַנדערען, יעצט זאָג איך עס דיר ארויס...

און זי האָט מיך פלוצלונג ארומגענומען און געקושט מיך אויפ'ן מויל.

איך האָב זיך דערשראָקען און נישט געוואוסט וואָס צו זאָגען און וואָס צו טהאָן.

— מאַטילדע, קום אריין! — האָט זי פלוצים אריינגערופען מאַטילדען, — ראָזע, דו אויך!

— רחל'ע, וואָס טהוסט דו?

— דאָס זיינען די נאָהענטסטע צוויי מענשען, וואָס איך האָב אויף דער וועלט. זיי זיינען מיין משפחה — האָט רחל'ע געוויזען אויף די צוויי שוועסטער — יענקעלע האָט אונז פאַר איין משפחה געמאַכט מיט זיין ליעבע צו זיי און צו מיר. — דאָס זיינען מיינע שוועסטער, און דאָס — ווייזט זי אויף מיר — איז מיין ברודער; מיין חתן־ברודער, וועלכען איך האָב פערשעהמט, פון דערוועיטענס געהאַלטען, בעהאַלטען פון איהם מיינע געפיהלען. איך האָב זיי איהם יעצט ענטפלעקט. דו ביזט מיט זיי משפחה, שמעון, זיי זיינען דיינע שוועסטער, פונקט אזוי ווי מיינע, — שעהמט זיך ניט פאַר זיי! צוקוש זיך מיט זיי פונקט אזוי ווי דו האָסט זיך געקושט מיט מיר. מיר אַלע זיינען פערבונדען איצט. שמעון, צוקוש זיך מיט איהר — האָט זי געוואָרפען מאַטילדען אין מיינע אָרעמס, און דערנאָך איז צוגעגאַנגען די עלטערע, ראָזע, און מיט א פערשעהמטע אידישע מינע איז זי זיך געגאַנגען צוקושען מיט מיר, נור זי האָט עס ניט געקענט. זי איז דערשראָקען געוואָרען און האָט געלאָזט פאַלען דעם קוש אין דער לופטען...

13

דער חתן יוסף.

די מוטער וועלכע איז געווען אז אויפזעהרין אין א קינדער־היים, האָט דעם טאָג געהאַט פריי. אז זי איז אהיים געקומען און געזעהען די פאַרבערייטונגען וואָס מען מאַכט צו עמפפאַנגען ראָזענבערג'ען.

האט זי נישט געפרעגט ווען און וואס און גענומען העלפען די טעכטער. די מוטער האט איבערהויפט זעהר גערן געזעהן ראזענבערג'ען ארויפקורמען צו איהרע טעכטער. ערשטענס, איז ראזענבערג דעם גרויסער טאבאק־פאבריקאנט'ס זוהן — איז ער שוין געווען ביי איהר אן אנגעלעגטער גאסט. און אפשר האט זי אויך, ווי יעדע מוטער, וועלכע זארגט פאר איהרע טעכטער, געהאט א געהיימע האפנונג, אז ראזענבערג וועט זיך גט'ן מיט דער ווייב און חתונה האבען מיט איהרע א טאכטער. די פאנטאזיע האט זיך איהר צושפיעלט דריבער, און זי האט שוין אנגעהויבען צו בעטראכטען ראזענבערג'ען אלס א חתן. און ווי איהר געוואהנהייט איז געווען פון אמאליגע יאהרען, האט זי נאך יעצט, ביי אויסערגעוועהנליכע יום־טוב'דיגע מאמענטען, פערגעסען איהר לאגע, און געפיהרט איהר בעל־הבית'ישקייט מיט א ברייטער האנד, אויף אן אריסטאקראטישען שטייגער. אזוי איז אויך געווען דאס מאל. איהר שטימע איז מיט אמאל געווארען א יום־טוב'דיגע, זי האט שוין פון בעציטענס אן אנגעהויבען צו רעדען דאס אידישע מיט א דייטשען אקצענט, און אריינגעווארפען פיעל פוילישע ווערטער. זי האט זיך דערמאנט אן די גוטע יאהרען, וואס מען פלעגט טהאן ביים עמפפאנגען א וויכטיגען גאסט, און זי האט זיך דא אויך אוועקגעשטעלט קיכלאך און פוטער־געבעקס באקען, ווי אויף א יום־טוב. זי האט מיט איהר ענערגיע און אימפעט די מיידלאך נאך אריינגעבראכט אין א גרעסערע בעגייסטערטע שטימונג. אין שטוב איז געווארען יום טוב.

דער פאטער אבער, דער קראנקער איד, האט דאס ניט געקענט צוזעהן. שוין ראזענבערג'ס ערשיינונג אליין אין זיין הויז איז איהם געווען צו־ווידער, און די פארבערייטונגען און נאך מעהר וואס זיין פרוי בעטהייליגט זיך אזוי אין זיי פאר א יונגען מאן, וואס קומט אריין צו זיינע טעכטער, און עס איז ניט קלאהר זיינע בעציהונגען צו זיי — דאס האט איהם אויפגערעגט. צו פראטעסטירען הויך האט ער מורא געהאט. ער איז געווען א ברויט־עסער ביי זיינע טעכטער, און פאר דער ווייב האט ער געציטערט צייט ער איז קראנק געווארען און זי האט געדארפט געהן פערדיענען. ער האט געשאלטען אין דער שטיל, פאר זיך אליין און געברומט אין בארד אריין:

— זעה נור, זעה נור וואס דא טהוט זיך, וואס פאר א יום טוב זיי מאכען, ווער בעדארף דאס קומען, גראף פאטאצקי?

די ווייב האט דאך פערנומען זיין מורמלען און זי האט איהם אבגעענטפערט:

— ער וועט זיך נאך דא אנרופען. מען פרעגט דיך קיין עצה ניט. און אז עס געפעהלט דיר ניט, קענסטו דיר געהן אין מושב זקנים.

דער קראנקער איך האָט זיך פערשעהמט פאר מיר. ער איז רויט געווארען פאר כעס, אויפגערעגט און געשלונגען די ווערטער, און צו מיר געוואונקען אין דער שטיל:

— ער איז דאך א בעווייבטער, דער ראזענבערג, זעהט, זעהט, וואס פאר א יום־טוב מען מאכט פאר איהם.

און איך און דער קראנקער איך האָבעןביידע צוגעזעהן מיט וואָס פאר א פאראד מען געהט דאס עמפפאנגען ראזענבערג'ען. און מיר האבען ביידע געשוויגען....

נאר דערווייל איז אין שטוב ביי די שטיינמאנס צוגעקומען גאר א נייער בעל־הבית. דאס איז געווען דער יונג דער קאמאשען־מאכער, בערטהא'ס לעצטער חתן. יוסף האָט מען איהם גערופען. דער יוסף, צייט ער איז אַ חתן געוואָרען פאר דער מיטעלסטער שוועסטער, בערטהא, האט זיך געהאלטען פאר א גאנצען בעל־הבית אין שטוב ביי זיין כלה. דער יונג איז געקומען פון א קליין שטעדטעל, וואו ער האט קליינערהייט געהאט פערלאזט זיינע עלטערען און האט זיי קיין בריעף ניט געשריעבען. געלעבט האט ער זיין גאנצע יוגענד אהן משפחה, און זיך אליין ערצויגען. נור צייט ער איז א חתן געווארען, זעהט זיך אויס, האט ער זיך זיין כלה'ס פאמיליע געוואלט מאכען פאר זיין אייגענע. ער האט געבענקט נאך א היים, נאך א משפחה, און אנגעהויבען זיך פעראינטערעסירען מיט אלצדינג וואס קומט פאר ביי זיין כלה'ס משפחה. אויסגעפרעגט בערטהא'ן, זיין כלה, אויף אלע, אויף די שוועסטער און אינטערעסירט זיך מיט זיי. ער האט שוין אפילו געהאט ארויפגעבראכט זיינס א קאלעגע, אן עלטערען יונג, אויך א קאמאשען־מאכער, וועלכען ער האט געוואלט שדכנ'ען די עלטסטע, ראזען. נור ראזע האט דעם יונג אזוי צוגענומען, אז ער איז אנטלאפען און וויל נישט מעהר ארויפקומען. דאס האט יוסף'ן פערדראסען. נאר ווען ער האט בעגעגענט אויבען, ביי זיין כלה'ס שוועסטער'ן דעם ראזענבערג, האט ער גאר ניט פערשטאנען וואס דא טהוט זיך.

די מיידלאך האט ער אין גארנישט געקענט חושד זיין. ער איז ארויפגעקומען און געזעהן זייער אנשטענדיגע פיהרען. איז איהם א רחמנות געווען אויף זיי. „פערלאזטע קינדער'' האט איהם זיין פראסטער אינסטינקט געזאגט, „האבען נישט קיין פאטער און קיין מוטער, און יעדער שארלאטען וויל זיי אויסנוצען, דארף מען זיך פאר זיי אננעהמען''.

נור בעפאר ער איז א חתן געווארען מיט בערטהאן, האט ער זיך אין גאר נישט ארייגעמישט און גאר ניט געפרעגט. „א הונד פאר'ן יאהר בילט נישט''. נאר קוים האט ער תנאים געשריעבען מיט בערטהא'ן און איהר געשאנקען א גאלדענע קייט, האט ער זיך געהאלטען פאר א היימישען אין שטוב, און אנגעהויבען זיך אינטערעסירען מיט אלצדינג וואס דא קומט פאר.

— ווער איז דער ראזענבערג וואס קומט ארויף צו אייך? — האט ער געפרעגט דער כלה.

— א יונגערמאן, — האט איהם די כלה אבגעענטפערט.

— א יונגערמאן זעה איך — האט ער געענטפערט, — אבער צו וועמען קומט ער ארויף, צו ראזען אדער צו מאטילדען, אדער גאר צו די פרעמדע? ווארים איך זעה, אז ער איז א מחותן מיט אלע דריי.

— ער קומט ארויף צו אונז אלע, ער קומט ארויף אין שטוב אריין.

— ווי הייסט אין שטוב אריין! א חתן וויל ער ווערען? אז מען קומט ארויף אין א שטוב אריין וואו עס זיינען דא מיידלאך, וויל מען עפּעס.

— ער האט דאך שוין א ווייב מיט קינדער.

— אזוי גאר, ער האט שוין א ווייב מיט קינדער און קומט ארויף אין א שטוב אריין וואו עס זיינען דא מיידלאך. ווייס איך שוין צו וואס ער קומט ארויף.

— צו וואס קומט ער ארויף? — פרעגט די כלה פעראינטערעסירט.

— ער קומט ארויף, ער קומט ארויף — מען דארף איהם פון אלע טרעפּען אראפּווארפען — האט געזאגט יוסף און אונטערגענומען זיך דאס אויסצופיהרען.

דעם זעלבען פארנאכט איז ארויפגעקומען דער חתן יוסף מיט זיין כלה בערטהא, וועלכע ער האט געבראכט צופיהרען פון דער ארבייט. זי האט געארבייט אין א פאבריק פון וועש. אז ער האט געזעהן ווי

די מחותנת׳טע שטעהט פערטהאן ביי דער קיך און באקט היימישע קיכלאך, און מאטילדע און רחל׳ע האבען זיך אויסגעפוצט, ווי כלות אין בלומען, און די עלטסטע ראזע געהט ארום מיט א פאר פערגלאצטע אויגען און איהר אויסגעאיידעלט פנים שיינט מיט גליק, געהט דער יונג אין דער שטיל צו צום מחותן, וועלכער איז האלב געלעגען, האלב געזעסען אונבעוועגליך אויף דער זאפע, און דערלאנגט דעם מחותן א פעקעלע ציגארען:

— נא, מחותן, רויכערט, זיי זיינען גוטע, א קאפיקע א שטיק.

דער איד האט זיך דערפרעהט מיט די ציגארען ווי מיט א גרויס גליק. ער האט ליעב געהאט צו רויכערען ציגארען. צייט ער איז קראנק געווארען האט ער זיך געמוזט אבזאגען פון דעם פערגעניגען. דאך פלעגט ער פון צייט צו צייט „א נאש” טהאן. א שכן׳ס א אינגעל, וועלכער האט אויפ׳ן קראנקען רחמנות געהאט, פלעגט איהם ברייגען פון צייט צו צייט שטיקלאך רעשטלעך ציגארען וואס ער פלעגט אויפהויבען אין גאס, און דער איד האט זיך דערמיט מחיה געוועזן. אבער זינט ער איז קראנק געווארען האט ער נאך נישט געהאט אין דער האנד א גאנצע ציגאר פאר זיך אליין. ער האט זיך דערפרעהט מיט דעם פעקעל ווי מיט א גרויסע מציאה, און ער האט געזאגט מיט פערגעניגען:

— א דאנק. בעהאלטען עם אויף יום־טוב.

— ניין, מחותן, פערזויכערט איצט א ציגאר, — נעהמט דער חתן ארויס א ציגאר פון פעקעל און דערלאנגט דעם מחותן אין מויל אריין.

דער קראנקער איד האט מורא געהאט פאר דער ווייב, האט ער געוואונקען צום חתן אויף דער ווייב:

— זי...

— האט נישט קיין מורא פאר איהר, רויכערט מחותן, דערלאנגט ער איהם אן אנגעצונדענע שוועבעלע.

אז דער איד האט זיך שטארק פערצויגען, פרעגט איהם דער חתן:

— פאר ווען מאכען זיי אזא פאראד, וואס, א חתן קומט צו די עלטסטע?

— ניין. דאס קומט דאך דער ראזענבערג. ער איז קראנק געוועזן, איז ער געזונד געווארען — האט מען פאר איהם בלומען געקויפט. ער קומט היינט.

— אזוי, דער ראַזענבערג קומט היינט.

דער קראנקער איד האט געקוקט אויף דעם חתן ווי אויף א משיח. זייט דער חתן יוסף האט אנגעהויבען אריינצוקומען אין זיין הויז אריין, זעהט מען איהם, דעם פאטער, הערט מען איהם, דער חתן רעדט מיט איהם. און איבערהויפט האט ער געהאפט, אז דער חתן וועט זיין גאנצע פאמיליע ארויסהויבען. פאר וואס ער האט דאס אזוי געהאפט אויפ׳ן חתן יוסף האט ער אליין ניט געוואוסט. נור עס איז איהם געפעלן וואס דער חתן יוסף איז א בעל־הבית און אינטערעסירט זיך מיט זיין פאמיליע.

— ווער רויכערט דאס, אוי, אוי, עס שטיקט מיך אין האלז פון דער זעלנערישער מאכארקע, — האט זיך די מחותנת׳טע אומגעקוקט האלטענדיג זיך אין איבערטהאן פאר דעם עמפפאנג.

— ווער רויכערט, קיינער רויכערט ניט, — האט דער איד פלינק בעהאלטען דעם ציגאר, ווי א איינגעל פון דער מוטער.

— רויכערט, מחותן, רויכערט, עס קאסט א קאפיקע א שטיק, האט ניט קיין מורא פאר איהר, — האט דער חתן יוסף איהם מוטה צוגעגעבען.

די מחותנת׳טע האט ניט זעהר ליעב געהאט דעם חתן יוסף, ער איז פאר איהר געווען צופיעל גראב און פון ניעדריגען שטאנד, און אז זי האט זיך געקריעגט מיט דער טאכטער, בערטהא, האט זי איהר פארגעווארפען דעם „שוסטער־יונג״ וואס זי האט אין שטוב אריינגעבראכט. דער חתן יוסף האט געוואוסט דערפון, עס איז איהם וועניג וואס אנגעגאנגען וואס די מחותנת׳טע האט איהם ניט איבריגס גערן, און ער האט געטראכט, אז ער וועט זיך שוין מיט איהר אפרעכענען נאך דער חתונה. דערפאר האט דער חתן יוסף זעהר ליעב געהאט דעם מחותן דעם קראנקען אידען. און די מחותנת׳טע, דערפאר וואס דער חתן און דער מחותן האבען זיך אזוי גערן, האט איהר מאן נאך מעהר פיינד געקראגען, און זי פלעגט איהם זידלען אינאיינעם מיט׳ן חתן, דעם שוסטער־יונג.

— ז — — זי — ווייזט דער מחותן אויף דער ווייב.

— האט ניט קיין מורא, מיט׳ן שטעקען גיט איהר. איהר האלט דאך א שטעקען אין האנד.

דער קראנקער איד האט מיט פערגעניגען געשמייכעלט.

נאר באלד האט זיך די טהיר געעפענט און יענקעלע איז ארייננגעקומען, אין דער פאלערינע, מיט'ן ווייכען הוט, אונטער'ן ארעם האט ער געהאלטען א בוך, און אומגעקוקט זיך מיט זיין בלייך פנים. די אידענע אליין איז איהם אנקעגען געלאפען און גערופען איהם: **פראשע פאנא**, און האט איהם געהאלפען די פאלערינע אראבנעהמען. די טעכטער זיינען ארום געשטאנען פערגאפט, מיט אויפגעריסענע אויגען און שלאגענדע הערצער. נאר איינע, בערטהא, האט זיך ניט געמאכט דערפון וואס ראזענבערג איז ארייננגעקומען. זי איז געשטאנען ביי דער קיך און געהאלטען אין אנרייסען ציבעלעס אויף לעבער פאר איהר חתן, וואס ער האט זעהר ליעב געהאט. דער אנרייסען פון די ציבעלעס האט געמאכט א טומעל און א רויך האט געזעצט פון דער לעבער ווי אוים א קוימען. די מאמע איז ארייננגעלאפען אין קיך און געמאכט גוואלדען:

— גיב נור א קוק וואס פאר א גערודער זי מאכט אן מיט איהרע ציבעלעס פאר איהר חתן. עס איז דאך ניט שעהן. זעה ווער עס איז דא, ראזענבערג איז דאך דא.

— וואס געהט מיך ראזענבערג אן? יוסף וויל לעבער מיט ציבעלעס.

— אלעס, מיינסטו, וואס דיין שוסטער־יונג וויל, מוזטו איהם געבען, און באלד אויפ'ן ארט. האלט זיך איין.

דער „שוסטער־יונג״ יוסף האט דאס געהערט. ער איז געזעסען מיט'ן מחותן אין א ווינקעל און האט זיך געטראכט: יעצט איז די ריכטיגע צייט זיך אבצורעכענען מיט זיי.

האט ער געזאגט צום מחותן:

— שווייגט, שווייגט, מחותן, איהר וועט באלד זעהן, וואס פאר א שווארצע יאהר זיי וועלען זיך אויסריכטען.

— איך וויים פון גארניט, איך האב גאר ניט געהערט, — ווישט זיך דער איד די וואנצעס אב.

ווי ראזענבערג האט שוין געהאלטען אין מיטען בעסטען לעזען פון עפעס א בוך ארויס, ארום וועלכען די מיידלאך זיינען געווען ארומגרופירט, און די מאמע איז אויך געשטאנען מיט פער'חלש'טע אויגען און מיט א גלאנצענדיג פנים און געקוואלען פון די „אינטעליגענטסטווא״ איז צוגעאנגען גאנץ פלוצים דער חתן יוסף און געגעבען א

לעג ארויף זיין שווערע האנד אויף ראזענבערג'ס אקסעל, און גיט איהם א פרעג:

— הערט נור, יונגערמאן, וואס טהוט איהר דא? צו וואס קומט איהר דא ארויף?

די ערשטע מינוט האבען די מיידלאך ניט געוואוסט וואס עם טהוט זיך מיט זיי.

— אוי, מאמע! — האט די עלטסטע אויסגעשריען, און מאטילדע און רחל'ע האבען פאר שרעק אנגעהויבען צו וויינען, און די אידענע האט אנגעהויבען צו שרייען:

— וואס טהוט איהר? עס איז דאך ראזענבערג. זייט מוחל פאני ראזענבערג, דאס איז א יונגערמאן —

— זייט שוין גאר ניט מוחל, פאני ראזענבערג — האט דער יונגערמאן אנגעהויבען צו טרייסלען ראזענבערג'ען — זאגט נור, איהר, צו וואס קומט איהר דא ארויף? וואס, איהר ווילט חתונה האבען מיט מיינס א שוועגערין? זאגט, איך האב א רעכט אייך צו פרעגען. איך בין א חתן פון דאנען. דאס זיינען מיינע שוועגערינס.

ראזענבערג איז בלייך געווארען ווי קרייד. ער האט גאר ניט געענטפערט, נור איינגעקארטשעט זיך הינטער דעם חתן יוסף'ס האנד און געציטערט.

— וואס טהוט זיך מיט אייך, עס איז דאך ראזענבערג. פאני ראזענבערג האט דאך א פרוי מיט קינדער. ער קומט ארויף דא אלס א גוטער פריינד, — האט די מחותנת'טע אוועקגעריסען דעם חתן יוסף.

דער חתן יוסף האט זי אבער אבגעשטופט מיט א האנד און ווייטער געזאגט אזוי:

— אויב אזוי, אז ער האָט שוין אַ ווייב מיט קינדער, וואָס טהוט ער ווייטער דא? וואס קומט ער ארויף צו יונגע מיידלאך, וועלכע דארפען כלות ווערען? איהר ווייסט דען ניט, אז א יונגערמאן, נאך דערצו א בעווייבטער קומט ארויף צו יונגע מיידלאך, שאדעט דאס צו א שידוך, מענשען בערעדען? מיין כלה בערעדט מען אויך! — האט ער אנגענומען דעם ראזענבערג ווי א שפענדעל און ארויסגעטראגען איהם הינטער דער טהיר — א יונגערמאן, וואס האט א ווייב מיט קינדער, קריכט ניט צו יונגע מיידלאך, און אז ניט טהוט מען אזוי, אט אזוי, — האט ער איהם נאכגעווארפען דאס בוך מיט'ן ווייבען הוט, מיט

די פּאלערינע — דא זאלט איהר זיין, קיינער זאל ניט וואגען ארויסצוגעהן, איהר הערט! — האט דער חתן נעגעבען א טופּע מיט'ן פוס צו די קלאגענדע מוידען — און איהר מחותנת'טע, זעצט אייך אוועק ביים טיש, אט אזוי, — האט ער זי דעליקאט אנגענומען, אויף וויפיעל ער האט נור געקענט, און זי צוגעפיהרט צום טיש און אוועקגעזעצט זי, און די מחותנת'טע האט איהם אנגעקוקט א בלייכע און א דערשראקענע — אט אזוי. נו, יעצט, מחותן, איהר ווארט, איך פיהר אייך גלייך צי צום טיש — איז ער צוגעגאנגען צום מחותן און איהם גענומען אונטער די ארעמס און צוגעפיהרט צום טיש.

דער איד איז געגאנגען מיט שטייפע קניע ווי א פּרייסישער סאלדאט און האט געמורמעלט צו זיך אין בארד אריין:

— איך האב גאר ניט געזעהן, איך האב גאר נישט געהערט.

— האט ניט קיין מורא „שווער", — האט דער חתן יוסף איהם שוין אנגעהויבען צו רופען פלוצים „שווער". — די מחותנת'טע וועט זיך ניט בייזערען. און אז זי וועט זיך בייזערען וועט זי זיך אויף מיר בייזערען. אויף מיר.

— העי, בערטהא, דערלאנג אריין די לעבער מיט די ציבעלעס, טאטע־מאמע זיצען שוין ביים טיש.

און דער קראנקער איד, וואס איז צום ערשטען מאל, זייט ער קען זיך ניט בעוועגען מיט די פיס, געזעסען ביים טיש, האט נאך געהאלטען אין איין ברומען צו זיך אין בארד אריין:

— איך האב גאר ניט געהערט, איך האב גאר ניט געזעהן.

14

דער פּרינץ פון ליעבע.

— וואס פאר א מענשען זייט איהר? איך וויל ביי אייך מעהר ניט זיין — האט רחל'ע אויסגעשריען און געכאפּט דאס היטעל אויפ'ן קאפּ און איז ארויס נאך ראזענבערג'ען.

נאר ראזענבערג האט זי אפּגעשטעלט.

— שטעה רחל'ע, געה ניט מיט מיר. וואו אהין וועסטו געהן?

געה צוריק. איך בין איהם מוחל, ער האט דאך נישט אזוי שלעכט געמיינט.

— יענקעלע, איך וויל מיט דיר מיטגעהן. עס איז מיר אומעטיג אליין.

איך בין ארויס פון קארידאר נאך רחל׳ען, און אבגעשטעלט זיך:

— רחל׳ע!

זי האט זיך אומגעקוקט.

— וואס ווילסטו פון מיר האבען? וואס געהסטו מיר נאך ווי א שאטען? — האט רחל׳ע געזאגט.

— רחל׳ע, דו האנדעלסט אזוי ווי ער, דערינען, פאר וואס רעדסט דו אזוי צו שמעון׳ען — איך וויים דאך, אז דו האסט איהם גערן — האט זיך ראזענבערג אנגערופען — קומט מיט מיט אונז, שמעון.

מיר זיינען אין דרייען אראב פון די טרעפען. אויף ראזענבערג׳ן איז גאר ניט געווען צו דערקענען קיין שפור פון בעלײדיגונג, ער האט פון עפעס אנדערש אנגעהויבען צו רעדען. נאר רחל׳ע האט איהם פלוצלינג אפגעשטעלט:

— יענקעלע, איהר וועט שוין ניט קומען מעהר צו געהן.

— א, געווים וועל איך קומען, רחל׳ע. איך וואלט באלד אריינגעגאנגען און אנגעהויבען מיט איהם צו רעדען, נור יעצט וועט ער מיך ניט פערשטעהן. יעצט איז ער פערשיכור׳ט פון דער אמביציע, אז ער האט מוטה געהאט מיך ארויסצוואווארפען. ער וועט זיך בערוהיגען מארגען, איבערמארגען — וועסט זעהן רחל׳ע, ער וועט זיך אליין שעהמען.

— אבער פארוואס, יענקעלע, פארוואס זיינען מענשען אזוי שלעכט?

— מענשען זיינען גאר ניט שלעכט. ער מיינט עס גוט, יעדער וואס טהוט עפעס, מעג ער אפילו טהאן דאס ערגסטע און גמיינסטע, פריוווט ער זיך בשעת מעשה ווען ער טהוט דאס צו ערקלעהרען באטש פאר זיך, אז ער טהוט א גערעכטע זאך.

יוסף גלויבט, אז איך וועל פערפיהרען זיינע שוועגערינס. אויס ליעבע צו זיי, האט ער מיך פון שטוב געיאגט. יוסף איז א גוטער מענש, און אן אנשטענדיגער מענש. איך האב איהם ניט וואס מוחל צו זיין, אדרבא, ער האט מיר מוחל צו זיין. און די ערשטע זאך מיינע מארגען

וועט זיין, יוסף'ן איבערצובעטען און איהם פון טעות ארויסצונעהמען.

רחל'ע האט געשוויגען.

— רחל'ע, געה אהיים. מאטילדע און ראזע וועלען טרויעריג זיין אהן דיר, זיי וועלען מיינען, אז דו פערלאזט זיי, און גרים זיי פון מיר. איך וועל מארגען זיין ביי זיי.

— א גוטע נאכט, יענקעלע.

— א גוטע נאכט, רחל'ע. און ער האט זיך צוקושט מיט איהר אין מיין געגענווארט.

— און זיי גוט צו שמעון'ען, רחל'ע. ער ליעבט דיר. און דו ליעבסט דאך איהם אויך. פאר וואס שעהמסט דו דיך מיט דעם געפיהל? ליעבע בעדארף מען פעדערען, ענטוויקלען, און ווי דו זעהסט נאר א שפראצען פון ליעבע, דערשטיק עס ניט אין דיר, נור פארקעהרט, ערוועק עס, ענטוויקעל עס, ווארים וואס מעהר ליעבע עס וועט זיין אויף דער וועלט, וואס פרייער, וואס שעהנער, וואס בעסער און איידעלער די וועלט וועט זיין — אלץ בעסער וועט זיין פאר אייך, צוקושט אייך. שמעון קושט זיך מיט איהר.

רחל'ע האט מיך ארומגענומען און צום ערשטען מאל מיך אינסטיג טיעף און הארציג געליעבט.

— א גוטע נאכט — און ראזענבערג איז פערשוואונדען.

מיר זיינען ביידע געגאנגען און האבען זיך אנגעהאלטען ביי די הענד. לאנג האבען מיר געשוויגען. און איך מוז מודה זיין, אז עפעס וואס האט ראזענבערג איבערגעענדערט אין מיר מיט זיינע רייד און פיהרונג. עס האט מיר שוין ניט אזוי ווילד אויסגעקוקט זיינע אידעען, און איך בין מעהר ניט געווען אזוי אייפערזיכטיג אויף איהם, און איך האב אנגעהויבען צו פערשטעהן רחל'ען בעסער. און עפעס וואס האט אויפגעבלישטשעט אין מיר וואס האט מיר פערשטענדליך געמאכט ראזענבערג'ס ווענען. ווירקליך דורך איהם בין איך נאהענט געווארען צו רחל'ען. איך האב דערפיהלט, אז דורך איהם איז מיר רחל'ע אויפגעקומען אין א גאנץ נייע ליכט, און איך האב זי גאנץ אנדערש געזעהן.

און עס זעהט אויס, אז רחל'ע האט אויך געדענקט דאס זעלבע וואס איך אין דער מינוט. איך האב אויך גלייך פערשטאנען איהר פראגע, ווען זי האט זיך פלוצלינג אנגערופען:

— שמעון, פערשטעהסטו, אז אונזער ליעבע איז פערבונדען מיט

ראזענבערג׳ען? יענקעל איז דער קנופּ וואס בינדט אונז צוזאמען, און זאל יענקעל אוועק פון אונז — דאן ווערט אונזער קנופּ דורכגעריסען. דאן פערשטעהען מיר זיך ניט, דאן איז גאר ניט צווישען אונז, ווייסטו עס, שמעון?

איך האב עס גוט פערשטאנען, נור דאס פערשטעהן האט מיר וועה געטהאן. די גאנצע אייגענליעבע, מיין פערזענליכקייט, מיין לייב, מיין בלוט און פלייש האבען געשריען, האבען פּראטעסטירט.

— און וואָס בין איך דיר, איך דיר אליין, אָהן יענקעלען? ווער בין איך? ווי אזוי עקזיסטיר איך פאר דיר, מיין וועזען אליין?

— איך ווייס נישט, שמעון. איך האָב קיין מאָל ניט געקלעהרט דערפון און קיין מאל דיר ניט געזעהן. צוערשט ביזטו צו מיר א פריינד געווען. א פריינד ווי איין מענש צום צווייטען, ווי טויזענדער אזעלכע פריינד. יענקעל האָט מיך נאָהנט געמאַכט צו דיר, ער האָט בעלויכטען דיך. און איך קען דיך ניט זעהן אליין אָהן יענקלען.

— בין איך דען נאר פאר דיר אן אויסגעלאשענער שטערן, וואס ווערט בעלויכטען פון א פערבייגעהענדען אנדערען שטערען?

— איך ווייס עס ניט. נאר איך מוז דיר זאגען וואס איך פיהל. איך קען ניט אנדערש. און איך זאָג עס דיר דערפאר, ווייל אָהן יענקלען איז מיר ניט אינטערעסאנט מיט דיר צו זיין, מיט דיר צו רעדען. מיט איין וואָרט, אָהן יענקלען האָב איך דיר ניט ליעב. און אפשר ליגט עס ניט אין דיר, אפשר איז עס אין מיר אליין — און איך וויל, אז מיר זאלען זיך פערשטעהן.

שמעון, איך ליעב יענקלען. איך קען אָהן איהם ניט זיין. און אלעס וואס ער וועט הייסען וועל איך טהאן, ווייל ער איז שעהן, און עס קען ניט זיין שלעכטס אין זיין מיין...

מיר זיינען פערשטומט געווארען איבער׳ן גאנצען וועג.

נאָר ראזענבערג איז ניט געקומען ניט צומארגענס, ווי ער האט געזאָגט, ניט אויפ׳ן אנדערען טאָג — ער איז פערשוואונדען געוואָרען.

צוערשט האָט עס רחל׳ע גענומען מיט ערשטוינונג און אונרוהיגקייט. געמיינט, אז עס איז עפּעס געשעהן מיט איהם, אז ער איז וויע־

דער קראנק געווארען. זי האט מיך געשיקט אין געהיים געוואהר ווערען, וואס איז מיט איהם. איך האב איהם ניט געקענט געפינען, נאר איך האב איהם געטראפען אמאל אין גאס, בין איך צוגעגאנגען צו איהם, פרעהליך, ווי געוועהנליך, און געוואלט איהם די האנד דערלאנגען.

ווי ערשטוינט בין איך אבער געווארען, אז ראזענבערג האט מיך קוים דערקענט. ער האט קיין צייט ניט געהאט מיט מיר צו רעדען. ער האט בלויז געזאגט אין איילעניש:

—, א דאס זענט איהר, דאכט זיך שמעון, א פריינד פון דאס מיידעל, יא, יא, איך דערקען אייך — און האט מיך איבערגעלאזט און איז ווייטער געגאנגען.

איך האב קיין מוטה ניט געהאט עס איבערצוגעבען רחל׳ען. דאס קינד איז אויסגעגאנגען. זי האט ניט פערשטאנען וואס דא איז געשעהן. פאר וואס איז ער פערשוואונדען? פאר וואס קומט ער ניט, און רעדט איבער מיט יוסף׳ן וועגען דער גרויסער אידעע, וועלכע ער פרעדיגט? וואס איז געשעהן?

זי האט מיר אויך פיינד געקראגען, זי האט מיט קיינעם קיין ווארט ניט גערעדט. זי איז פערשטומט געווארען די ערשטע פאאר וואכען, איז ארומגעגאנגען ווי א שאטען איבער דער שטוב, צו קיינעם זיך ניט אנגערופען קיין ווארט. זי האט זיך ניט אנגעטהאן, זי איז ניט געגאנגען שפאצירען, נאר איז געזעסען און גענעהט די רויטע בלימעלעך, טהיילמאל איז זי צוגעגאנגען צום פענסטער, ארויסגעקוקט, געזעהן די שפאצירענדע און צוריקגעצויגען זיך מיט א פערוואונדערונג און געלאזט פאלען א ווארט:

— צו וואס?

נאר מיט איינער האט זי זיך גע׳חבר׳ט, מיט מאטילדען. עס איז געווען ווי די צוויי מיידלאך וואלטען מורא געהאט, אז זיי זאלען זיך ניט פערליערען. זיינען זיי איז די פארנאכטען געזעסען צוזאמען אין שאטען פון שטיבעל, שטענדיג האבען זיי זיך געהאט וואס צו סוד׳ען. שטענדיג האבען זיי געהאט עפעס וואס צווישען זיך א געהיימניס, אין וועלכען זיי האבען קיינעם ניט געוואלט אריינעהמען. און גאנצע נעכט זיינען זיי געלעגען אויף די געלייגערס און גערעדט צווישען זיך אין דער שטיל, טהיילמאל פלעגט זיי צו זיי אריינגנב׳ענען די עלטסטע ראזע, ווי זי וואלט געהאט אריינגעהן אין זייער סוד אריין.

— פון וואס רעדט איהר ? בעט זיך די עלטסטע, דערצעהלט מיר אויך.

— רחל'ע דערצעהלט פון א פרינץ וואס וועט קומען און ער וועט פרעדיגען די גרויסע ליעבע. ער וועט זיין אזוי שעהן, אז ווער עס וועט איהם נור אנטקעגען קומען, וועט איהם ליעב קריגען. און די אלע וועלכע וועלען איהם ליעב קריגען וועט ער פערבינדען מיט ליעבע. גרויסע אויגען וועט ער האבען — אויגען וואס קענען פער'סם'ען מיט ליעבע.

ער וועט נור א קוק טהאן אויף א מענשען מיט זיינע אויגען, וועט ער איהם צובינדען צו זיך. און זיין הארץ וועט זיין דאס גרויסע הארץ פון דער וועלט, אלע הערצער פון דער גאנצער וועלט וועלען זיין איינגעקניפּט אין זיין הארץ, און ער וועט זיי אלעמען פערבינדען מיט די בליקען פון זיינע אויגען און מיט די ליעבע פון זיין הארץ — ער וועט זיין דער פרינץ פון ליעבע, און ער וועט קומען צו דער וועלט. בעפרייען די וועלט מיט ליעבע.

— אוי, קינדער, קינדער, דער פרינץ פון ליעבע איז געשטארבען. און אומזיסטווארטען מיר אויף איהם. אויף דער וועלט געפינט ער זיך ניט. זעהט מיינע האהר ווערען שוין גרויע, ווארטענדיג אויף איהם. נאר ער קען נישט קומען ווייל ער איז טוידט און געפינט זיך אויך ניט אויף דער אנדער וועלט. און די וואס קומען האבען נאר געהערט פון זיין נאמען. זיי קענען נאר זאגען דאס ווארט פון איהם, אבער זיי האבען ניט די מאכט, קוים זאגען זיי דאס ווארט פון איהם און פיהלען ניט די מאכט, שרעקען זיי זיך און אנטלויפען און בעהאלטען זיך צווישען די מענשען, און אז מען פרעגט אויף זיי : „ווער האט עס געזאגט" ? — רופען זיי זיך ניט אן ווייל זיי האבען מורא...

— עס קען ניט זיין, ראזע, ניין, דער פרינץ פון ליעבע איז ניט געשטארבען. — ער לעבט און זוכט אונז און מיר זוכען איהם. נאר מיר קענען זיך ניט געפינען. מיר האבען זיך פערבלאנדזשעט און ער ווייסט ניט ווי אונז אפצוזוכען.

— ראזע, צו וואס ווייטער לעבען אויף דער וועלט. עס קען דאך ניט זיין, אז מיר לעבען בלויז צוליעב דעם. רויטע און בלויע בלימעלאך אויפצונעהען. צו דעם זיינען דאך געגוג בלאסע הענד פאראן. — און יעדעס אייזערנע צווייגעל קען דאך דאס מאכען. פיהלסטו ניט

אין הארצען א בענקשאפט נאכ'ן פרינץ פון ליעבע? און וואלט ער ניט געווען, וואלט דאך די בענקשאפט ניט געווען. די בענקשאפט איז דאך די שטימע פון איהם, וואס רופט אונז. ניין, איך וועל ווארטען אויף איהם, איך וועל איהם זוכען, דעם ריכטיגען, דעם שטארקען, דעם יונגען, וועלכער האט פאר קיינעם ניט קיין מורא, פאר קיינעם קיין שרעק, א, איך פיהל, איך וועל איהם באלד געפינען. ער איז נאהענט צו אונז, זעהר נאהענט, ראזע.

רחל'ע האט איינגעהילט איהר פנים אין מאטילדע'ס ברוסט און צווויינט זיך הויך, און לאנג און שטארק געוויינט.

— וואס וויינסטו, שוועסטער רחל? וואס וויינסטו? — האט זיך ביי איהר מאטילדע געבעטען און געקושט איהר קאפ.

— עס איז אומעטיג צו לעבען אזוי. עס איז אומעטיג—האט רחל'ע געוויינט אויף מאטילדע'ס ברוסט.

מאטילדע האט זי ארומגענומען:

— שוועסטער רחל — וויין ניט, וויין ניט — דו זאגסט דאך אליין אז ער וועט קומען. ער וועט קומען, דער פרינץ פון ליעבע, א יונגער, א שטארקער, און זיין הארץ וועט זיין איינגעקניפט מיט די הערצער פון די מענשען — מיט אלעמענס ליעבע, און מיט דעם גרויסען הארץ פון דער וועלט וועט ער דיך ארומנעהמען, מיט זיינע שטארקע הענד, אט אזוי וועט ער דיך ארומנעהמען—האט זי מאטילדע פעסט צו זיך צוגעדריקט.

— יא, ער וועט קומען, שוועסטער, ער וועט קומען דער פרינץ פון ליעבע יונג און שטארק.

און די ביידע מיידלאך האבען זיך ארומגעקלאמערט מיט די ארימס און די הערצער.

10

פערהוילענע נשמות.

א געוויסע צייט איז רחל׳ע פערשוואונדען, דער זיידע איז געקורמען נאך איהר, און האט זי צוריקגענומען אין דארף אריין, אבער נאך איהר זיידעס טויט, וואס האט נישט לאנג געדויערט — האט זיך רחל׳ע בעוויזען צוריק אויף די ווארשעווער גאסען.

מיך האט זי מעהר נישט דערקענט, און אז איך האב געפרואווט צוגעהן צו איהר רעדען, האט זי מיך אנגעקוקט פרעמד, אדער געהאלטען איהרע אויגען אראבגעבויגען צו דר׳ערד, און האט מיך אנגעהויבען צו „אירצען”. איך האב פערשטאנען, אז איך בין איבעריג — און איך האב זי אויסגעמידען.

איבער די ווארשעווער גאסען האבען זיך ארומגעדרעהט צוויי מיידלעך, ווי צוויי צווילינג־נשמות, רחל׳ע און מאטילדע. שטענדיג האט מען זיי געזעהען צוזאמען, קיינמאל נישט אליין, ווי די מיידלעך וואלטען נישט געקענט לעבען בעזונדער — און וואלטעןביידע געווען צונויפגעוואקסען. ביידע זענען זיי געווען אין שווארצען אנגעטהון, ווי זיי וואלטען ביידע געווען איינגעהילט אין א טיעפען סוד — און זייערע גרויסע אויגען וואס האבען ארויסגעקוקט פון הינטער זייערע שווארצע ברייטע רונדע היט — האבען ווען געזוכט...

אַמעריקאַנער ערצעהלונגען

דאָס נײַע לעבן

דאָס נייע לעבען.

(ערצעהלונג).

1

אַ וואַרימער ווינד האָט פון ים געבלאָזען. אין ניו יאָרק האָט מען פלוצלונג דערפיהלט דעם פריהלינג. מען האָט איהם ניט דערזעהן, נאָר דערפיהלט.

פערשלאָסען אין די ערד אונטער אַ שטיינערנעם קאַסטען און דאָס גרינס האָט ניט קיין שפּאַלט פון וואַנען זיך אַרויסצורייסען. און ווען עס האָט שוין יאָ אַ גרין קעפּעלע פון בליהעכטס אויף אַ בוים אין די ניו יאָרקער גאַסען אַרויסגעוויזען — האָט מען עס ניט בעמערקט. פערלאָרען און פערטרונקען ווערען די בוימער מיט זייערע פריהלינגס בליטהען אין די אידישע גאַסען אין ניו יאָרק, צווישען די שרייענדע פּלאַקאַטען און גראָב־שוואַרץ געדרוקטע אותיות, אַז עס האָט קיינער קיין צייט זיך נישט אומצוקוקען אויף זיי. דערשפּירט האָט מען דעם פריהלינג פון די מאַטראַצען, קאָלדרעס, בעטגעוואַנד, וואָס האָבען זיך געלופטערט אין די אָפענע פענסטער. דערשפּירט האָט מען דעם פריהלינג אין דעם לייכטען ברכה'דיגען ווינד, וואָס לויפט אין די גאַסען אַרום. עס איז דער אָטהעם פון גאָט, וואָס קומט צו וועקען דאָס חיות פון דער ערד — געפינט ער נישט קיין ערד, וואו אויפצובליהען, זוכט ער זיך מענשען הערצער, אין זיי אויפוועקען דעם פריהלינג. נור אויך קיין מענשען געפינט נישט דער פריהלינג־ווינד אויף די אידישע גאַסען אין ניו יאָרק — ביי־טאָג אויסגעשטאָרבען זיינען די גאַסען, יונג און אַלט זיינען אין די שעפּער פערשלאָסען — נור אַן אַלט ווייב זיצט אויף די טרעפּלאַד פון איהר הייזעל, נור אַ קינד שפּיעלט זיך אויף דעם בע־

שטויבטען טראָטואר — און זיי ווערען ארומגעכאפּט פון דעם פריהלינג’ס ווינד און לאכען און פרעהען זיך און זינגען איבער עטוואָס גליקליך, און זיי ווייסען אליין ניט פארוואָס.

נור קוים קומט דער פארנאכט, און פון דעם פריהלינג’ס אטהעם ווערט איין לויכטענדער, געלבליכער לייכטער נעבעל, וואָס רוקט זיך אָן פון אַ עק הימעל און לאָזט זיך געדיכט אין אויר ארונטער און הילט איין אין זיך הייזער און מענשען, ווערען שוין דאן די ניו יאָרקער אידישע גאסען בעלעבט. פון אלע עקען גאסען, ווי קליינע שטראָמען, הויבען אָן מענשען זיך צו גיסען, יונגע און אלטע, מיידלאך און ווייבלאך, און פילען אָן און בעלעבען די גאסען, ווי כוואליעס וואסער וואָלמען אַ טייך אָנגעפילט. די עלעווייטעדס קלאפּען איבער די קעפּ, און יעדעס מאָל קומט צו לויפען אַ שרייענדע חיה איבער די קעפּ, שפּייט אויס אַ מענגע מענשען און לויפט צוריק אוועק. פון אונטער דער ערד, דורך אַ לאָך הויבען אָן צו קריכען מענשען און לאָזען זיך אריין ווי אַ נייער שטראָם אין דער מענגע אריין. דאָס האָבען זיי, די לויפענדע חיות אונטער דער ערד, אין די סאָבוויים, געבראכט די איינוואָהנער פון די אידישע גאסען פון אלע עקען פון ניו יאָרק, וואו זיי זיצען דעם גאנצען טאג אין שאפּ און ארבייטען. די לופט נעהמט זיך שוין אָן מיט’ן ברומען פון די מענשען. די שטולקאטשען האָבען זיך אָנגעצונדענע און בעשימערען מיט זייער געלבען ליכט דעם הענגענדען לייכטען נעבעל. דער מענשען־שטראָם איז שוין אראָב פון די טראָטוארען, אין די ברייטע וועגען ווערען געוועלבער, פּושקאַרטס, טישלאך אויפגעשטעלט. עס פלאקערען אויף נייע פלאמען, שטולקאטשען, ליכטער פאר די געוועלבער און שטעלען, און די פערקויפער רופען אויס זייערע סחורות מיט שרייענדע שטימען. קינדער לויפען, שיסען שוין מיט ביקסלאך, ווייבער שרייען, און די געוואלדען מישען זיך אויס, און עס ווערט אלץ גרעסער דאָס ברומען פון דער גאס, די גרויסע קאָכעניש, און עס דוכט זיך, ווי זי וואָלט זיך פון אַ קייט אראָבגעריסען. און דער ים מענשען רייסט זיך אריין פון אלע ווינקעלאך, פון אלע עקען פון אונטער דער ערד, פון איבער די קעפּ, ברעכט אריין און פערנעהמט די גאנצע גאס מיט זיין שטורמדיגען ברומען.

אין דער גרויסער שטופּעניש אויף דעם טראָטואר, אין דעם געלבען פארנאכטליכען נעבעל, בעלויכט מיט דעם געלבען שטולקאטשען־

ליכט, איילט א יונג מיידעל, אַנגעקומען פון עק גאס, און דריקט זיך מיט שוועריגקייטען צווישען די מענשען אויף דעם אַנגעפילטען טראָטואר. איהרע געקרייזעלטע שווארצע לאקען האָבען זיך פּאר איילעניש ארויסגריסען פון הינטער איהר שווארצען פריהלינג שטרוי־הוט און פאלען איהר איבער איהר איידעלען האלז. אַ יונגער מענש, אין אַ לייכטען פריהלינגס ראָק, מיט אַ שטעקען אין האנד, איילט איהר נאָך. אין זיין וואוקס, קליידער און האלטונג דערקענט מען, אז ער איז ניט אַן איינוואָהנער פון דיעזע גאסען, נור פערבלאָנדזשעט דורך דער מיידעל, — איילט ער אין איהרע טריט און פּרואווט רעדען צו איהר אין דער שטיל. נור אזוי שטיל און איינגעשטיקט, אז מען זעהט, אז ער איז ניט קיין געניטער אין דער ארבייט, ווי צו פאנגען מיידלאך. אביסעל איינגעהאלטען, מיט שעהנע תנועות און מיט אַן אומגעלומפּערטען שמייכעל אויף זיין שעהן גרויס געזיכט מאכט ער א טריט נעהענטער צו איהר און זאָגט עפּעס אויף ענגליש. דאָס מיידעל בויגט צוריק איהם שעהנעם קאָפּ און קוקט איהם אַן ערשטוינט, און איהרע גרויסע אויגען דריקען אויס מורא און אונרוהיגקייט. טרעט ער אַ מינוט צוריק, בויגט זיך. ווי ער וואָלט געבעטען ענטשולדיגונג, אָבער איילט איהר באלד נאָך. און מען דערקענט, אז דאָס מיידעל איז דאָך אנגענעהם זיין עקשנות׳דיגע צודרינגליכקייט, ווארים זי וואָלט געקאָנט פערלאָרען געהן פון דעם יונגען מאַן׳ס אויגען, אריינלאָזענדיג זיך אין דער מענגע. נור זי געהט דוקא וואו דער עולם איז שיטערער, פּאמעליך, ווי זי וואָלט געוואָלט איהר פערפאָלגער פיהרען נאָך זיך. דאָס גיט צו דעם יונגען מאַן מעהר מוטה, און ער היט נאָך איהרע טריט, און פּרואווט רעדען צו איהר אין אַ שלעכטען אידיש, מיינענדיג, אז די מיידעל האָט ניט פערשטאַנען זיינע ענגלישע ווערטער.

— איך וויל זיך מיט אייך בעקענען... איך בין אייך אַ פריינד... האָט ניט קיין מורא...

דאָס מיידעל ענטפערט ניט קיין וואָרט אויף זיינע רייד, ווי זי וואָלט זיי ניט געהערט, נור געהט דעם קאָפּ געבויגען צו דר׳ערד, האלב פערטראכט, קוקט זיך ניט אום... אזוי פיהרט זי איהם צו ביז פאר דער הויז, וואו זי וואָהנט. אז די מיידעל איז אין הויז אריין, לויפט איהר דער יונגער מאַן נאָך און שרייט אויס:

— איך וועל דאָ וואַרטען אויף אייך, ביז איהר וועט אראָבקומען. איך האָב אייך עטוואָס צו זאָגען. איהר וועט אראָבקומען, נישט וואָהר? די מיידעל איז פּלינק אויף די טרעפּ אַרויף.

2

אין דער שטוב, וואו די מיידעל האָט געוואָהנט מיט איהרע צוויי עלטערע שוועסטער, האָט איהר ערוואַרט אַ וואַרימער עמפּפאַנג. עס איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס זייער אינגערע שוועסטער איז געגאַנגען צו דער אַרבייט. אַז זיי האָבען זי געהאַט אַראָבגענומען פון דער שיף איז זי אַזוי שעהן און פריש געווען, אַז די עלטערע שוועסטער, וועלכע דער שאָפּ האָט האַלב געהאַט אויפגעגעסען, האָבען רחמנות געהאַט אויף איהר, אויף איהר שעהנעם פּנים'ל, אויף איהרע דינע ליפּען און גרויסע אָפענע אויגען, און זי בשום אופן ניט געלאָזט געהן צו דער אַרבייט, — אויסגעהאַלטען זי. זיי האָבען זי אויסגעהאַלטען אַזוי לאַנג, ווי די קליידער האָבען געסטייעט, וואָס זי האָט זיך פון דער היים מיטגעבראַכט; אויף עסען וואָלט קיינמאָל קיין מיידעל ניט געגאַנגען איהר שעהן פּנים'ל און גלאַטע הענד דעם שאָפּ פערקויפען. זי וואָלט זיך שוין געווען געפונען איהר עסען, ווי אַ טויב איהר שפּייז, אויב נור דאָס יונג מיידעל וואָלט ניט איהר שעהנעם קערפּער קליידען געדאַרפט. און קוים איז דאָס פריהלינג געקומען, האָט רחל'ע געבענקט נאָך אַ נייעם קאָסטום — האָט זי געמוזט געהן אין שפּיטצען־פאַבריק אַריין, וואו די אַרבייט איז געווען אַ לייכטע, בלויז נאָר אויף אַ קאָסטום זיך אויפצונייהען, און זי איז דאָס צום ערשטען מאָל יעצט פון דער אַרבייט אַהיים געקומען.

די שוועסטער האָבען זיך צוגעאיילט היינט פריהער, כדי דעם טיש צו גרייטען, אַז רחל'ע וועט אַהיים קומען. עס איז געקומען צוגעהן דער מיטעלסטער שוועסטער'ס חתן, חיים'ל דער ליטוואַק, און האָט איהר מיטגעבראַכט אַ מתנה — אַ סאָציאַליסטישען בוך.

אויך דער לאַנדסמאַן, אָדער דער ליידיג־געהער, ווי זיי האָבען איהם גערופּען, האָט איהר מיטגעבראַכט רויטע נעלקען, וואָס ער האָט געקויפּט אויף אַ סטענד, און דער עלטערער ברודער, וואָס וויינט בע־

זונדער מיט זיין פרוי און קינדער, איז אויך ארויפגעגאַנגען געוואָהר ווערען, ווי עס איז געגאַנגען.

וואָרים רחל'ע איז געווען די אינגסטע און אַלע האָבען איהר געפּיעשטשעט.

אז רחל'ע איז אין דער שטוב אריינגעקומען, זיינען אַלע אויף איהר ארויפגעפאַלען מיט שמחה — „נו, ווי איז דיר געגאַנגען? ווי שמעקט דיר דער ערשטער ביסען?"

— ווי זאָל עס איהר שמעקען? די באָסעם זאָל אזוי דאָס לעבען שמעקען! — הויבט די עלטערע שוועסטער אָן צו שילטען. — אויף איהר אויך שוין די קליאמקע ארויפגעוואָרפען, קוים נור ווי זי האָט אריינגעשמעקט. גיב נור א קוק, וואָס פאַר א יום־טוב זיי האָבען זיך געמאַכט, וואָס איז אויף אייך די שמחה? זי איז געוואָרען א שאַפּמיידעל!

— וואָס בעקלאָגסט דו איהר אזוי די יאָהרען! וואָס לייגסטו איהר שטיינער אויפ'ן הארצען! זי איז דאָך, חלילה, ניט געשטאָרבען — זאָגט צו איהר די צווייטע חנה'לע.

— אוי, שוועסטער, געשטאָרבען — קלאָגט ווידער די גרויסע. — קוים ביזטו אין שאַפ אריינגעפאַלען, ווערסטו שוין ניט ארויסקריכען. ווי א כשוף איז דאָס, וואָס האַלט דעם מענשען אונטער דער קללה.

— הער אויף קלאָגען — שרייט חנה'לע אָן אויף דער שוועסטער, און דערלאַנגט רחל'ען די מתנות, וואָס מען האָט איהר צוגעגרייט, און ווייזט איהר אויף דעם געדעקטען טיש.

אָבער די עלטערע פון איהר ווינקעל שמייכעלט ארוים:

— גיב נור אַ קוק די שמחה, וואָס זיי האָבען זיך געמאַכט, עס וואָלט געפּאַסט, אז זי וואָלט אַ כלה געוואָרען.

נור דאָ האָט זיך שוין דער ליטוואַק, דער חתן אָבגערופען.

— אַ, איהר זעהט אַלעס אין שווארצע פאַרבען, ראזשע, און איך זאָג אויך, אז עס איז יאָ א שמחה, זי איז געוואָרען אַן ארבייטערין. ווערט אריינטרעטען אין איהר יוניע, ווערט זיך אָנשליסען אָן דער גרויסער משפּחה פון דעם אַלוועלטליכען פּראָלעטאַריאַט, אָן זיין קאַמפּף, אָן זיינע האָפנונגען אויף אַ בעסערע צוקונפט. פאַר וואָס איז עס ניט קיין שמחה? וואָס זאָגט איהר ר' משה? — ווענדעט ער זיך צום עלטערען

ברודער, „דעם למדן“ אין דער היים, און דאָ, אַ געוועהנליכער שניידער, וועלכער האָט זיך פרום, ווי ביי זיך אין שטוב, אהין און אהער אומגעשאָקעלט — זי וועט ווערען אַ מענש?

—איך וואָלט ליעבער געוואָלט, אז זי זאָל זיך אנשליסען אַן די הייליגע אמהות, אַן שרה, רבקה, רחל, לאה, און זאָל קריגען אַ חתן און אַ סך נדן, וואָלט זי מעהר חלק לעולם הבא געהאט, ווי אַנשליסען זיך אַן די ארבייטער, און עס וואָלט פאַר איהר גלייכער געווען.

— אי, ר׳ משה, איהר ווערט דאָך אונגעטריי, איהר זייט דאָך אויך אַן ארבייטער, איהר געהערט דאָך אויך צו דער יוניע, אויך צו דער משפחה פון אינטערנאַציאָנאַל.

— די יוניע איז דאָך אַן אנדער זאַך, עס איז דאָך אַ תקון עולם פאַר דער וועלט, — זאָגט דער איד, וואס איז געווען אין דער היים א תלמוד חכם — מילא, אז דו ביזט שוין יא אַן ארבייטער, מוז מען זיך דאָך ראַטעווען, מוז דאָך זיין אַ אחדות, אז ניט וואָלטען זיי דאָך אונז לעבעדיגער־הייט אויפגעגעסען. אָבער וואָס איז זיך דאָ צו פרעהען? זי איז געוואָרען אַ שאָפּ־מיידעל! וואָס פאַר אַ חלק לעולם־הבא וועט זי האָבען דערפאַר? זי וועט אַ בלאַט „פאָרווערטס“ לערנען?

— און מיט אייך האָב איך געמיינט, אז איך בין שוין פערטיג, ר׳ משה. האָבען מיר נישט פיעל מאָל גערעדט, אז דאָ געהט ניט בלויז אין דעם, וואָס מען איז אַן ארבייטער, וואָס די יוניע שטיצט אייערע פריוואַט אינטערעסען, נור וואָס דער ארבייטער איז דער איינציגער עהרליכער מיטגליעד אין דער געזעלשאַפט. דער ארבייטער טראָגט דעם אידעאל פון דער מענשהייט. די בורזשואזיע האט קיין אידעאל ניט. פרעסט און זויפט און גאָר נישט מעהר. איהר פערשטעהט דאָך דאָס. איהר זייט דאָך אַ איד אַ למדן. אז מיר, קעמפפענדיג פאַר אַ בעסערע צוקונפט, קעמפפען מיר אויך דערביי פאַר אַ גרויסע גערעכטיגקייט פאַר דער גאַנצער מענשהייט. און מיר ווילען זיך דערשלאָגען צו דעם; און מיט דעם, וואָס מיר שליסען זיך אָן אַן דער יוניע, קומען מיר נעהענטער צו דעם גרויסען אידעאל, צו דער צוקונפטיגער „סאָציאַליסטישער אָרדנונג“, וואָס וועט...

און ווי די „סאָציאַליסטישע אָרדנונג“ וועט אויסזעהן, האָט מען היינט דעם ליטוואַק ניט געלאָזט אויסמאָלען ווי אַן אנדערש מאָל. די עלטערע, וועלכע האָט שוין פערלאָרען איהר יוגענד און איהר שעהנקייט

אין דעם שאָפּ, — איהרע ליפּען זיינען גראָב געוואָרען, איהרע אויגען אויסגעלאָשען און איהר ליים שווער־ריהרעוודיג, אלץ ווארטענדיג אויף דער נייער „סאָציאַליסטישער אָרדנונג“, האָט איהם איצט איבערגעהאַקט.

— נאָ, ער דערצעהלט דאָך איהר אויך די גליקען, וואָס ער האָט אונז דערצעהלט, און איך וואָלט ליעבער געוואָלט, אז איהר באָס, און אלע באָסעס פון אלע שעפּער זאָלען אליין ווערען ארבייטער און אויסדארען, ווארטענדיג אויף דער „סאָציאַליסטישער אָרדנונג“, ווי זאָגסט דו? שלמה, — ווינקט זי אהין, צו דעם „ליידיג־געהער“, וועלכער איז די גאנצע צייט געזעסען אין אַ ווינקעל און האָט זיך איינגעהערט צו דעם געשפּרעך מיט אַ שפּאָטישען געלעכטער אויף די ליפּען.

— זיי זיינען ביידע צוויי גוטע עולם־הבא'ניקעס — זאָגט שלמה — ר' משה, ער איז — ווייזט ער אויפ'ן ליטוואק — אייערם אַ קאָמפּאַניאָן. ער גלויבט אויך אין משיח'ן.

נור דעם „ליידיג־געהער“ האָבען זיי ביידע פעראכטעט, אי דער פרומער איד, אי דער סאָציאַליסט. דער ליטוואק האָט געוואָרפען אויף איהם אַ פעראכטענדען בליק, און ר' משה האָט זיך אָבגערופען צו איהם מיט אַ פרומען שמייכעל:

— איהר זייט דאָך גאָר אַ כופר, עס איז גאָר לית דין ולית דיין — אַ הפקר יונג. מיט אייך איז דאָך גאָר נישט צו רעדען.

און ר' משה ווענדעט זיך צו ביידע יונגע לייט מיט אַ שמייכעל — נו, נו, איהר וועט שוין ביידע צווישען זיך דורכקומען.
— און ער געהט צו צו דער טהיר — מען דארף דאָך אַהיים געהן אויך. האָט'ס מיר אַ גוטע נאַכט. מיין „ליידי“ ווארט שוין אויף מיר אין דער היים. נו, רחל'ע, סיי ווי סיי, ווי עס זאָל נישט זיין, זאָל עס זיין מיט מזל. גאָט זאָל דיר העלפען, זאָלסט באלד דיין גליק קריגען. און דאָס איז דער עיקר — ווינשט דער עלטערער ברודער דער שוועסטער און פערלאָזט די שטוב.

אז דער איד האט די שטוב פערלאזען, און דאס געשפּרעך איז איבערגעריסען געווארען, האבען זיי ניט בעמערקט, אז רחל'ע איז זעהר צוטראגען. זי איז געזעסען אין א ווינקעלע אדער אומגעגאנגען איבער'ן שטוב זעהר פערקלעהרט, און גאר ניט צוגעהערט צו דעם, וואס דא קומט

פאר. דאָס האָט שוין בעמערקט חנה, דעם ליטוואקס כלה, די מיטעלסטע שוועסטער, וועלכע האט זיך געזעצט נעבען איהר און געפרעגט זי, וואס איז מיט איהר געשעהן. רחל'ע האט ניט געענטפערט. זי האט זיך געשלאָגען מיט דער דעה, צי זאָל זי זאָגען דער שוועסטער, אַז אַ יונגער מאַן איז איהר נאכגעגאנגען און ווארט אויף איהר אונטען, צי זי זאָל עס פערהוילען און אראבגעהן צו איהם. ניין, דאס ניט, נור זי האט אויף עטוואס געווארט, און נאך אמאל געוואלט זעהן דעם יונגען מאַן.

יעצט האָט איהר אונרוהיגקייט די עלטערע שוועסטער ראָזע בעמערקט און מיט שרעק זי געפרעגט:

— וואס איז מיט דיר, איז דיר עטוואס געשעהן?

— ניין, — האט רחל'ע געענטפערט — גארנישט האט געשעהן — און האט ווייטער געקלעהרט וועגען יונגען מאַן.

ביים עסען, פּלוצים, אין מיטען דערינען, רופט זיך רחל'ע אָב:

— אַ יונגער מאַן איז מיר נאָכגעגאנגען דעם גאנצען וועג, ביז אין דער טהיר.

— האָט ער דיר עטוואס שלעכטס געטהאן? — פרעגען אלע.

— ניין, פערקעהרט — ווערט רויט דאס געזיכט פון דער יונגער מיידעל, און איהרע האאר ווארפען פון זיך א שווארצען גלאנץ — ער האָט מיך בעמערקט אין עלעווייטעד, געקוקט אויף מיר, און ווען איך בין אראב, איז ער אויך אראב, נאכגעגאנגען מיר, עפּעס מיר געזאגט, און בעגלייט מיך ביז צו דער טהיר. ער ווארט אונטען ביז איך וועל אראבקומען. ער זאגט, ער האט מיר עפּעס צו זאגען.

— וואס פאר א יונגער מאַן, אן ארבייטער? — פרעגט די עלטערע שוועסטער.

— ניין, קיין ארבייטער מוז ער נישט זיין, ער געהט זעהר עלעגאנט אנגעטהאן און קוקט זעהר איידעל אוים.

— וואָס האָט ער דיר געהאָט אזוינס צו זאָגען? — פרעגט נייגעריג די עלטערע שוועסטער, וועלכע האט שטענדיג געווארט אויף אן אונערווארטעט גליק.

— איך וויים נישט, — ענטפערט אב דאס מיידעל.

— זאָל איך איהם אפשר ארויפרופען, ס'איז דאך זעהר אינטערעסאַנט — רופט זיך אב שלמה, דער הפקר־יונג.

— וואָס זייט איהר משוגע געוואָרען צו וואָס ? עפּעס אַ שראַלאַטאַן דאָרט, דערזעהן אַ מיידעל, איז איהר נאָכגעלאָפען, זעהט וואָס זיי מאַכען פאַר אַ חתונות, דערפאַר ווייל ער געהט רייך אָנגעטהאָן.

— פאַרוואָס מוז ער דאָס זיין אַ שאַרלאַטען, וואָס האָט ער דאָ געטהאָן אַזעלכעס ? ער האָט דערזעהן אַ שעהן מיידעל און איז איהר נאָכגעגאַנגען. נו, וואָס איז, פאַר וואָס איז ער דאָס אַ שאַרלאַטאַן ? אפשר וויל ער מיט איהר חתונה האָבען, פאַר וואָס מוז ער דאָס זיין אַ שאַרלאַטאַן. דערפאַר ווייל ער געהט רייך אָנגעטהאָן ? ווען איך האָב געלד, וואָלט איך אויך געגאַנגען רייך אָנגעטהאָן.

— ער האָט צו מיר זעהר איידעל גערעדט — זאָגט רחל׳ע פערשעהמט.

— איך בעט אייך, הערט אויף — האַקט אָב דער ליטוואַק דעם געשפּרעך ענערגיש — אַז וואָס זיי האָבען זיך אָנגעכאַפּט. אַז איהר ברענגט איהם אַרויף, וואַרף איך איהם פון אַלע טרעפּ אַראָב. חנה׳לע וואָהנט דאָ...

זיי האָבען ניט געוואָלט דעם ליטוואַק דערצאָרנען, האָבען זיי אָבגעהאַקט דעם געשפּרעך און ווייטער אין דער שטיל געגעסען. דאָס עסען איז שוין אָבער געווען אַ געשטערטעס. אַלע זיינען געווען פערקלעהרט און די עלטערע שוועסטער ראָזע האָט זיך דורכגעוואונקען מיט שלמה׳ן מיט די אויגען. עס הייסט, אַז דער ליטוואַק וועט אוועקגעהן.

באַלד נאָכ׳ן עסען האָט דער ליטוואַק גענומען זיין כלה, חנה׳לען און איז מיט איהר אוועקגעגאַנגען אויף אַן ערנסטע לעקטשור וואָס איז געהאַלטען געוואָרען אין איינע פון די פיעלע האָלס דאַון־טאַון. אָדער אויף אַ סאָציאַליסטישען קאָנצערט־וואָדעוויל, ווי „דער הפקריונג“ האָט זיי אָנגערופען.

3

אַז דער ליטוואַק איז אוועק מיט דער כלה, זיינען די שוועסטער אונרוהיג געוואָרען. די עלטערע נאָך מעהר פון רחל׳ען. זי האָט געהאַט שוין אויסגעשפּיעלט איהר לעבען. דער שאַפּ האָט אויסגעגעסען איהר פּנים און שעהנקייט און קיין חתן איז נאָך אַלץ ניט געווען. זי

האט זיך שוין געהאט מיאש געווען צו פיהרען אן אייגענעם לעבען און איינציגוויין האט זי שוין אנגעהויבען ארויסצונעהמען פון קארב די זאכען, וועלכע זי האט געהאט אויפגענעהט אויף די וויפראווע און אנגעגרייט שוין שטוב געשיער פאר אן אייגענערווירטהשאפט. עס וועט שוין גאר נישט זיין. זי האט ניט געזעהן קיין האפנונג אויף דעם געוועהנליכען וועג, אבער אין הארצען האט זי געטרוימט, ווי עס טרעפט זיך מעהרסטענס ביי אזעלכע מיידלאך, וועלכע פערליערען די האפנונגען אויף עטוואס רעאלעס, וועגען א גרויסען גליק, נישט קיין געוועהנליכען. א גראף וועט זיך אין איהר פערליעבען און דאס טרויעריגע, יאוש'דיגע לעבען פון ארבייטען און שקלאפען, פון דער שרעקליכער ענדע, וועט פערוואנדעלט ווערען אין א לעבען פון פאלאצען און טהעאטערס. נור אויב פאר איהר איז אזא גליק געווען א חלום, א פאנטאזיע, וועגען וואס זי האט ליעב געהאט צו טרוימען, איז אבער די פאנטאזיע שוין ביי איהר פאר איהר שוועסטער רחל'ע געווארען א ווירקליכקייט. זי האט ליעב געהאט די שוועסטער און געפרעהט זיך מיט איהר יוגענד און שעהנקייט, און מורא געהאט, שרעקליך מורא געהאט, אז איהר גורל זאל ניט זיין דער זעלבער, ווי איהר'ס. און וואס פאר א גליקען ערווארטען שוין אפילו די אנדערע שוועסטער, דעם ליטוואק'ס כלה? דא וועט ער ארבייטען, דא זי, ביז זי וועט קינדער האבען.

אז רחל'ע האט דערצעהלט וועגען דעם יונגען מאן, וואס איז איהר נאכגעגאנגען, האבען זיך אנגעהויבען ביי דער שאפ־מויד אויסצובילדען פערשיעדענע פאנטאזיעס.

אפשר איז ער א בעשערטער — א גראף, א רייכער מאן, וואס האט זיך פערליעבט אין איהר רחל'ען, און ווער ווייס וואס וועט דערפון ארויסקומען. עס האט זי נישט געלאזט רוהען און זי האט נאך אמאל אויסגעפרעגט די שוועסטער.

— וואס איז ער דיר נאכגעגאנגען? וואס האט ער גערעדט צו דיר?

—איך האב שוין דאך דיר געזאגט, ער איז מיר נאכגעגאנגען און עפעס גערעדט צו מיר, כ'ווייס נישט וואס. האט רחל'ע אבגעענטפערט קארג און ברוגז'דיג.

— ווארט ער אונטען אויף דיר?

— יא, — האט רחל'ע געענטפערט קארג.

— זאל איך איהם אפשר ארויפרופען — פרעגט שלמה נאך אמאל,

— אויב איהר זענט אזוי נייגעריג.

— איך וויס, — לאכט די שאפ מויד — פרעגט זי, אויב זי וויל.

— זאָל ער איהם ארויפרופען, רחל׳ע? — פרעגט די שוועסטער.

— וואס פרעגט איהר מיך? איך וויס ניט. טהוט וואס איהר ווילט, — האט רחל׳ע אבגעענטפערט, רויט ווערענדיג און אויפגערעגט.

— עס איז זעהר אינטערעסאנט, איך בין זעהר נייגעריג — זאגט די שאפ מויד — וואס וועט ער אונז טהאן? קיין שטיקעל שטוב וועט ער דאך אונז נישט אבבייסען, א, שלמה׳לע?

— וואו איז ער געשטאנען? איך וועל דאך ניט וויסען ווער ער איז. א הויכער איז ער?

רחל׳ע ענטפערט נישט.

— א הויכער איז ער? א שעהנער? רחל׳ע, — בעט זיך די שוועסטער נייגעריג. זאג, רחל׳ע — זאל ער איהם ארויפרופען? איך בין נייגעריג.

— ער וועט שטעהן ביי דעם לאמפ, געגען איבער, האט ער געזאגט, ער איז א הויכער — האט רחל׳ע צוגעווארפען, פערשעהמט.

אז שלמה איז פון שטוב ארויס, איז די עלטערע שוועסטער צוגעגאנגען צו רחל׳ען און האט זי ארומגענומען.

— אוי, רחל׳ע, דאָס הארץ קלאפט מיר אזוי, איך וויס ניט פאר וואס, — און זי האט געקוקט אויף דער שוועסטער מיט קנאה, — דו ביזט אזוי שעהן, רחל׳ע — האט זי געקושט רחל׳עס שווארצע האאר און אַ הייסע טרעהר איז געפאלען אויף דער שוועסטער׳ס האלז.

באלד האט זיך רחל׳ע בעפרייט פון איהר האנד, — אין דער טהיר האט זיך בעוויזען שלמה מיט א הויכען עלעגאנטען יונגען מאן.

דער יונגער מאן האט זיך ארומגעקוקט פערוואונדערט און פערשעהמט — פערלעגען געשמייכעלט, בעטראכט אמאל די שוועסטער, אמאל רחל׳ען און צום סוף געזאגט צו דער עלטערער שוועסטער:

— זייט מיר מוחל, וואס איך בין אייער שוועסטער נאכגעגאנגען. איך האב נישט געמיינט איהר קיין שלעכטס טהאן. אייער שוועסטער איז אזוי שעהן, איך האָב עס ניט אנדערש געקאנט. איך האָב געוואָלט זיך מיט איהר בעקענען.

ראָזע האָט זיך נעהנטער צוגערוקט און געשמייכעלט צום יונגען מאן פריינדליך, רעדענדיג ענגליש:

— שי אנדערסטענדס נאטהינג. א שעהן מיידעל, א יונגער בוים, אבער מיר זיינען ניט פון די מיידלאך...

דער יונגער מאן איז רויט געווארען, פערשעהמט:

— גאט בעהיט, איך האב מיט אן אמת גאר נישט געמיינט. איך בין איהר נאכגעגאנגען ווייל עס האט מיך פערוואונדערט איהר שעהנהייט, איך האב זעלטען ווען געזעהן אזא שעהן מיידעל, אזא איידעלקייט... — האט דער יונגער מאן אבגעבראכען אין מיטען.

נור שלמה האָט געמאכט אַן ענדע צום פּיינליכען און פאר אלעמען אונאנגענעהמען שמועס, אין וועלכען די עלטערע שוועסטער האט אריינגעבראכט. ער האט געזאגט צום יונגען מאן:

— די זאך איז פערשטענדליך, און איהר האט זיך נישט וואס צו פערענטפערען. איהר האט דערזעהן א שעהן מיידעל, זי איז אייך געפעלען, און איהר האט זיך געוואלט מיט איהר בעקאנען. די זאך איז אזוי נאטירליך, אז יעדער אויף אייער ארט וואלט דאס געטהאן. אט האט איהר זיך געוואלט מיט אונז בעקענען, אט זיינען מיר. דאס זיינען צוויי שוועסטער, ווארשאווער; איך בין א לאנדסמאן, וואס קומט דאָ צו זיי אריין. מיר זיינען אלע ארבייטער, שקלאפען פון „שאפּ“, אבער נישט מיט דעם גאנצען ווילען, דאס לעבען האט אונז איינגעשפאנט און מיר ווילען זיך אלע בעפרייען דערפון. ווי אזוי ווייסען מיר ניט. דאָס איז אין קורצען אונזער געשיכטע, מיט וועמען האבען מיר די עהרע?

— דאס געפעלט מיר, — האט דער יונגער מאן אויסגערופען אין אידיש, מיט פרייד, ווי מען וואלט איהם דאס מויל אויפגעעפענט. — איך בין א טאטענס א זוהן. מיין פאטער איז געווען אן ארימער ארבייטער, היינט איז ער אן אפּ־טאון ביזנעס־מאן, און מיר גיבען אוים זיין געלד. מיר זוכען פערוויילען אין פערגעניגענס וואו עס לאזט זיך. מען געפינט זיי אבער אזוי זעלטען אין אונזערע קרייזען, צו די אמעריקאנער קען מען זיך נישט אריינקריגען — לאנגווייליגט מען זיך. האט מען געלד און מען לאנגווייליגט זיך. איך האב דערזעהן די מיידעל געהן אויף די סטריט, איך זאג אייך, אז אין אונזערע קרייזען זעהט מען נישט אזא קינד, בין איך נאכגעגאנגען זיך מיט איהר צו בעקענען.

דאס איז אין קורצען אויך מיין געשיכטע — האט ער געענדיגט מיט א שמייכעל.

— דאס איז אינטערעסאנט. לאנגווייליגט מען זיך ביי אייך אויך. איך האב געדענקט, אז ביי די רייכע איז עס אנדערש. איך וויים, ווען איך וואלט געהאט געלד, וואלט איך זיך ניט געלאנגווייליגט, איך וואלט מיר אלע טאָג אנדערע פערגעניגענס אויסגעטראכט, אויף בעלער געגאנגען, אין די אָפּעראס — זאָגט דאָס שאָפּ־מיידעל.

— ס'דאכט זיך אייך נור אזוי, די בעלער מיט די אפעראס וואלטען אייך באלד פערמאוסט געווארען. און מיט אונזערע מענשען צוזאמען צו זיין, וואו די ווייבער רעדען נור תמיד וועגען עסען און קליידער, און די מענער פון ביזנעס, — איז איינעם גאר ניט מקנא צו זיין; — איבריגענס וועל איך אייך זאגען, אז איך האב שוין לאנג געוואלט זיך מיט אייך בעקענען — מיט די ארבייטער, ווי מען רופט, און אייער שוועסטער...

דער יונגער מאן האט געגעבען א בליק אויף רחל'ען. זי איז געזעסען שטיל און א טיעפער טרויער האט זי ארומגענומען און געלעגען אויף איהרע שווארצע גלענצענדע האאר, און אויף איהר פריש־קינדיש געזיכט — האט ער אבגעהאקט וואס ער האט געוואלט זאגען וועגען דער שוועסטער.

די עלטערע שוועסטער איז זעהר נייגעריג געווען צו וויסען, פאר וואס עס איז אזוי לאנגווייליג ביי די רייכע לייט און אויסגעפרעגט איהם וועגען די בעלער און וועגען די אפעראס. נור דער יונגער מאן איז געווען קארג מיט ווערטער יעצט. ער האט אלץ געוואלט רעדען מיט דער אינגערער, מיט רחל'ן. מיט איהר זיך נעהנטער בעקענען. אבער די אינגערע איז געווען צו געשלאסען און געשוויגען.

יעדענפאלס איז זיי דער פרעמדער יונגער מאן, מעהר דער עלטערער ווי דער אינגערער, זעהר געפעלען. זיי האבען זיך מיט איהם געפיהלט היימיש. דער יונגער מאן האט פארגעלייגט אין איינעם ארויםצוגעהן, אדער נאך עפעס צו שיקען. — זיי האבען מורא געהאט פאר'ן ליטוואק, אז ער זאָל נישט באלד אָנקומען און טרעפען דעם יונגען מאן, אָדער ער זאָל זיך נישט דערוויסען — האָבען זיי איהם געזאָגט, אז זיי האבען מורא פאר'ן „פאטער". זיי האבען געמיינט דעם ליטוואק, אז ער זאָל נישט אנקומען.

— איהר האט דא א ,,פאטער״ ? — פרעגט דער יונגער מאן.

— יא — ענטפערט אפ די עלטערע מיט שטאלץ — מיר זיינען ניט קיין קינדער פון דער גאס, מיר האבען דא עלטערן.

פאר׳ן אוועקגעהן איז דער יונגער מאן צוגעגאנגען צו רחל׳ען און האט זי געפֿרעגט :

— וואו קען איך אייך נאך אמאל זעהן ? איך וואלט אייך זעהר גערן געוואלט זעהן.

— אין ערגעץ נישט — האט רחל׳ע ווי אויסגעשריען און איז אריין אין די צווייטע שטוב און צוגעקלאפט די טהיר הינטער זיך.

— זי איז אויפגערעגט — בעט די עלטערע דעם פרעמדען איבער — קומט אריין אין אבענד, אין די שטונדען זיינען מיר שטענדיג אין דער היים, איהר וועט אזוי פריינדליך זיין ארויפפייפען, וועלען מיר אייך שוין צו וויסען געבען, צו דער ,,פאטער״ איז נישטא אין דערהיים.

4.

אז דער יונגער מאן מיט שלמה׳ן זיינען אוועק, האט די עלטערע געוואלט אריינגעהן צו רחל׳ען. זי האט אבער געפונען די טהיר צו.

— עפען אויף — לאז מיר אריין, רחל׳ע, איך האב דיר עפעס צו זאגען.

רחל׳ע האט זיך גאר ניט אפגערופֿען.

די עלטערע האט ביטרע געשמייכעלט אין זיך און פערקליבען זיך אין א ווינקעלע צו לעזען א צייטונג.

אויף איהר בעט איז דערווייל געלעגען דאס יונגע זיעבצעהן־יעהריגע מיידעל, איהר פנים איינגעהילט אין איהרע שווארצע האאר און האט ביטער געוויינט.

פאר וואס האט זי נישט געוואוסט. עס איז איהר טרויעריג געווארען און עפעס א אונבעוואוסטע שרעק האט זי ארומגענומען. נישט פאר דעם יונגען מאן. דער יונגער מאן איז איהר געפעלען, זיין פנים איז איהר פארגעקומען היימיש און זי האט זיך נישט געשראקען פאר איהם, נור פאר עפעס אנדערש, פאר אונבעוואוסטעס, פאר א זאך, וואס וועט קומען. און וואס פֿאר א זאך, ווייס זי נישט. דעם פאטער האט זי

פערלארען פריה, געווען איז זי נאך א קליין מיידעל, ווען די שוועסטער זיינען אוועקגעפאהרען קיין אמעריקא און זי איז איבערגעבליבען מיט דער מאמען ביי אן עלטערען ברודער און געווארט אויף דעם, וואס די שוועסטער מיט דעם ברודער האבען געשיקט. די מוטער האט איהר ליעב געהאט, איין איינציגע געווען ביי איהר און דאס איינגסטע, און זי געפיעשטשעט, און אז זי איז אראבגעקומען צו די שוועסטער, האבען איהר די שוועסטער ליעב געהאט, נישט געלאזט זי געהן ארבייטען, געהאלטען זי אין דער היים און קליידער איהר געמאכט — זי פיהלט, מען האט זי ליעב. און יעצט קומט עס עפעס פרעמדעס, שרעקליכעס, וואס זי וויים נישט, וואס עס איז.

עס איז איהר געקומען אויפ'ן זינען די מאמע, וואס זיצט אין דער היים ביים אויסגעגעבענעם זוהן. עס איז איהר געקומען אויפ'ן זינען דוד'ל, איהר קוזען, דעם פעטער לייזער'ס זוהן, דער לערנער, וואס האט איהר אמאל געזאגט, אז ער וועט אוועקווארפען דאס לערנען און ער וועט געהן אין די „שקאלעס", ער לערנט זיך שוין אין דער שטיל אין די ביכלאך, און דאס וועט ער טהאן, ווייל ער האט זי ליעב. זיי זיינען געגאנגען שפאציערעןביידע אויף מארשאלקאווסקע, אויפ'ן מוראנאוו צום אידישען שפיטאל. איין מאל זיינען זיי געזעסען שבת צו נאכט שפעט אויף די גראז, די לבנה האט געשיינט און דוד'ל האט זי געקושט... און א סד אך אנדערע זאכען זיינען איהר יעצט אויפ'ן זינען געקומען. שלמה, וואס קומט אריין צו זיי, עפעס אזא אפיקורס איז ער, ער זאגט, אז עס איז קיין גאט נישטא — דער ליטוואק גלויבט דאך אין עפעס, אז עס וועט בעסער זיין, און דער שלמה גלויבט אין גאר נישט. קיינמאל נישט, קיינמאל נישט וועט אנדערש זיין. און פון אלע שעהנע מיידלאך וועט זיין אזוי דער סוף ווי פון ראזען... און דאך צו איהר איז ער אזוי גוט. קומט ארויף בייטאג, ווען קיינער איז נישטא דא און לעזט איהר פאר מעשה־ביכלאך, און ליעדער זינגט ער איהר, און אזעלכע טרויעריגע ליעדער, און פיהרט זי אין אידישען טהעאטער אריין.

ווי מען שפיעלט נור א שטיק, פיהרט ער זי אהין, און ווי נור ער האט נור געלד, ברענגט ער איהר א מתנה, א בלימעל, א שטיקעל שפיצעל, א האלב טוץ שנופ טיכלאך, און דאך האט ער ארויפגעבראכט דעם יונגען מאן. פאר וואס האט ער אזוי געטהאן? ווער איז דער יונגער מאן? פאר וואס איז ער איהר נאכגעגאנגען און דא ארויפגעקומען און געזעסען אזוי

לאנג צוליעב איהר? וואָס וויל ער פון איהר? זי האָט זיך געפּרובט פארצושטעלען דעם יונגען מאן א מיאוס'ען און א שרעקליכען, מיט אן אויסגעשטאכען אויג — אין א בייז געזיכט. נור קיין מיאוס'ער איז ער דאך נישט געווען, אדרבא, זי האט איהם געזעהן, ווי ער לאכט און ווייזט זיינע פולע ווייסע צייהן, און זיינע גוטע אויגען, וואס ער האט, ווען ער קוקט אויף איהר. און אזא איידעל געזיכט האט ער, א לאנגעס, און אזוי הויך איז ער און שלאַנק; און שטאַרקע לאנגע הענד האָט ער, נור וואָס וויל ער פון איהר! פאר וואס האט די שוועסטער גערעדט מיט איהם אזוי פריינדליך? און וואס וועט זיין מארגען, איבערמארגען, אין א יאהר ארום?... און א גרויסע שרעק איז זי בעפאלען פאר דעם, וואס קומט, פֿאר דעם אונבעוואוסטען, וואס ליעגט אין די צוקינפטיגע טעג, און דאס מיידעל האט זיך געשראקען און געוויינט.

די שוועסטער אבער האט איהרע שלוכצען ניט געקענט הערען, געהאקט אין דער טהיר און געבעטען זיך ביי איהר: „לאז מיך אריין". צום סוף האט זי זיך דאך אריינגעקריגען, געזעצט זיך אויפ'ן בעט, ארומגענומען די קליינע שוועסטער, ווי מען נעהמט א קליין קינד ארום — איהר אויסגעקושט די טרעהרען און געזאגט:

— אוי, רחל'ע, רחל'ע, איך פערשטעה דיין הארץ. איך וויים וואס דו קלעהרסט, נור מיט אלעם זאל דיר גאט פּראווען, רחל'ע, נור נישט מיט דעם, מיט וואָס ער האָט מיך געשלאָגען. צו אלעם זאָלסט דו געפּראווט ווערען, נור נישט צו דעם וואָס איך. איך האָב חתונה געהאט מיט דעם שאפּ, מיין שוועסטער. פאר דעם שאפּ האב איך מיין וויפּראווע געמאכט. מיט דעם שאפּ וועל איך קינדער האבען. אלעם זאָלסט דו טהאָן, אלעם, נור נישט קומען צו דעם, צו וואָס איך בין געקומען.

א גרויס רחמנות האט ארומגענומען רחל'ען אויף די שוועסטער. זי האט זיך צו איהר צוגעטוליעט און זיך אריינגעגראבען אין איהר ווי א קאלב צו דער קוה, און געוויינט אין איהר.

ווען דער ליטוואק האָט זיין כלה אָבגעפיהרט, האָט חנה געפונען ווי די גרויסע מויד איז געלעגען אין בעט און צו זיך צוגעטוליעט רחל'ען, ווי א הינדעל, געגלעט איהר איבער איהר זיידענעם שווארצען קאפּ האאר און טרעהרען האבען גערונען פון איהרע אויגען אויף די שוועסטער'ס האָר.

6

די זונן האט זיך אנגעצונדען אין אן עק פון ניו יארקער הימעל, האט זיך איינציגווייז אראבגעלאזט אויף די הייזער, אנגעהויבען שוין צו קריכען און צו בעלעקען מיט איהר שטראהל דעם שטיינערדיגען ברוק, ווי זי וואלט געווען געזוכט די פייכטע ווענד אנצואווארעמען מיט איהר פריהלינגס־שטראהל. זי טריקענט אוים די פייכטע טהוי, וואס איז בעפאלען ביינאכט די שטיינער און מויערען, און פאלט איין א נאקעטער שויב אריין, וואס ווייזט זיך אין א פענסטער. זי גלענצט דארט מיט איהר ליכט, און זוכט עפעס צווישען די גראבע שווארצע טינט־בוכשטאבען פון די גרויסע רעקלאמעס אויף די ווענד, א גרין קאפ בליהעכטס ברעכט זיך ארוים פון די קנאספען פון א קאשטאן בוים וואס איז פערבלאנזשעט געווארען אין דער גאס. די זון קלייבט ארום די שטראהלען ביי דעם שטיקעל שווארצע ערד, וואס ווייזט זיך ארום דעם בוים, ווי זי וואלט איהר גאנצע ווארימקייט און מוטערליכקייט געוואלט אויסגיסען אויף דעם אפענעם ערד־מויל, וואס זי האט געפונען אין דעם צוגעשלאסענעם שטיינערנעם קאסטען פון די ניו יארקער גאסען.

ניו יארק שלאפט נאך, פענסטער זיינען פערהאנגען, געוועלבער זיינען פערמאכט, נור פון די עקען, פון די הייזער ארוים הויבען אן ארויסצושטראמען די ערשטע קופקעלאך מענשען. צומישט, איינציגווייז — נור באלד פון אלע לעכער, פון אלע גאסען, הויבען אן ארויסצושטראמען, ווי א גרויסער טייך, ארבייטער מיט פעקעלאך אונטער'ן ארעם. צוערשט זיינען זיי געווען שיטערע, איינציגע, נור באלד זיינען זיי אנגעקומען אין די מענגעס, ווי פלוצלינג אריינגעשטראמט, מען האט נישט געוואוסט פון וואנען זיי נעהמען זיך, פון וואנען זיי קומען.

פון די הייזער ארוים פון די עקען געסלאך האבען אנגעהויבען צו שטראמען טייכען מענשען וואס אמאל מעהר און מעהר. זיי האבען נישט קיין צייט געהאט צו בעשענקען די מארגען־זונן מיט איין בליק, און פערשוואונדען אין די לעכער פון דער ערד, אויף די בוידעמס פון די עלעווייטעדס, אויף די קארס — זיינען זיי מיט אמאל געווארען צוגאסען, אקוראט ווי זיי וואלטען אלע איינגעזונקען אין דער ערד.

אין די לעכער טיעף אין דער ערד איז יעצט א גרויס בעוועגונג. ווי די הונגעריגע וועלף קומען צולויפען יעדען אויגענבליק ברענענדיגע

אייזען חיות און שלינגען אין זיך איין די מאסען מענשען און לויפען אוועק מיט זיי טיעף אין דער ערד אריין. עס יאגען זיך די מענשען ווי אם שנעלסטען איינצושלונגען צו ווערען אין די בייכער פון די אייזען חיות און אנטלויפען מיט זיי. פול אנגעשטאפט זיינען שוין די די וואגאנעם פון די עלעווייטעדס מיט מענשען. עס גיסט זיך אָבער נאך דער מענשען־שטראם אין דער פולער מאס, און די טויערען ווערען צוגעהאקט און זיי מוזען איבערבלייבען ווארטען אויף די אנדערע אייזען־חיות, וואס וועלען קומען ארויסצולויפען פון די טונקעלע לעכער פון דער ערד. דאס סאפען און ברומען פון די חיות הערט מען שוין פון דער ווייטענס. די וואגאנעם זיינען איבערפילט. אויסגעמישט איז די מענשהייט, יוגענד און אלטקייט, אזעלכע, וואס שטעהען ביים ראנד פון גרוב און אזעלכע, וואס הויבען ערשט אן צו לעבען, אלטע, אויסגעלאשענע אויגען אין געזיכטער פון ווייבער און מענער, און יונגע ציטערענדע מיט פרישקייט דורכגעהויכטע פנים'ער און האאר פון אינגלאך און מיידלאך — נור דא איז דאס פלייש, דאס מענשליכע טייג געווארען גלייך. אלעמען האט די אייזען־חיה געהאט אין איהר בויך און אלעמען האט זי געטראָגען מיט דעם זעלבען סאפען צו דער ארבייט, טייל האבען נאך דא פערענדיגט זייער ביסעל מארגען־שלאף, וואס איז איבערגעריסען געווארען פון וועקען צו דער ארבייט. אויף א טייל געזיכטער האט נאך געשוועבט דער שמייכעל פון זיסער צערטליכקייט, וואס זיי האבען גענאסען אין דער נאכט... נאך א טייל געזיכטער זיינען נישט געוועזען אבגעוואשען פון די קושען און פון די צערטליכע געפיהלען..

נור די מייסטע געזיכטער זיינען דאָ געווען קאלטע און ערנסטע, די מייסטע אויגען אויסגעלאשענע און גלייכגילטיגע, ווי דאס אייזען פון די ווענד, אין וועלכע זיי זיינען געפאהרען.

אין איינעם פון די פיעלע וואגאנעם זיינען אויך געווען אריינגעקנאטען די דריי שוועסטער, ראָזע, חנה, און רחל'ע, וועלכע זיינען געפאהרען צו דער ארבייט. דער ליטוואק מיט חנה'ן זיינען געפאהרען ווייטער, זיי האבען געדארפט אפ־טאון, און ראזען מיט רחל'ען האט די אייזען־חיה אויסגעשפיגען מיט נאך א סך מענשען אויף 42טע סט., וואו זיי האבען געארבייט. אז זיי זיינען ארויס פון סטיישאן, האבען זיי בעמערקט שלמה'לען, דעם הפקר־יונג, וואס האט זיי שוין דא אבגעווארט.

— וואס טהוסטו דא ? דו דארפסט דאך נאך פאהרען נאך ווייטער.

— עס איז אזא שעהנער טאג. די זונן שיינט, די ערשטע פריהלינגס־זונן, מיר גלוסט זיך נישט היינט געהן צו דער ארבייט. ווייסט איהר וואס, קומט נאר, מיר וועלען שפאציערען אין סענטראל פארק, עס איז א פראכטפאלער טאג, שאד אוועקצוגעבען אזא טאג צו דעם שאפ — הויבט זיי אן שלמה׳לע איינצורעדען.

— אהא, שלמה איז שוין דא, ווילסט אונז ווייטער בעלעמוטשען, ניט געהן צו דער ארבייט. דו הפקר־יונג — לאכט די גרויסע מויד.

— וואס פערדיענט איהר דעם היינטיגען טאג, צוויי דאלאר, אט האט איהר די צוויי דאלאר און פערקויפט איהם מיר — זאגט שלמה

— קומט וועלען מיר זיי אין איינעם אויסגעבען.

— נו, לאמיך זעהן — זאגט די עלטערע און איז שוין גרייט מיטצוגעהן, באלד אבער כאפט זי זיך צוריק : — איך בעט דיר, שלמה׳לע, בעלעמוטשע אונז נישט, מיר קענען ניט זיין אזוי הפקר, ווי דו. לאז אונז געהן צו דער ארבייט.

— זעהט, ווי דאס ציהט צו דער עבודה־זרה. איהר ווייסט, אז דער „שאפ" טהוט כשוף, אז קוים קומט מען אריין אין איהם, לאזט ער שוין נישט ארויס פון זיינע הענד. זעהט, ווי עס ציהט זי צו דעם „שאפ", זעהט, זעהט — ווייזט ער אויף ראזען, וועלכער עס האט ווירקליך געצויגען צום שאפ : זי האט נישט געקענט מעהר מיט געהן ביז צו דעם הויז, אין וועלכען זי האט געארבייט. קוים איז זי געקומען צו דעם הויז, האט זי קיין טריט נישט געקענט שטעלען ווייטער — עפעס א אינערליכע פליכט האט זי ארומגענומען און איהר נישט געלאזט אבטרעטען פון הויז, זי האט זיך גערדרעהט, געדרעהט, געקוקט אויף די זונן, אויף די גאסען און גערעדט :

— יא, דו האסט רעכט, שלמה, מען דארף נאר דעם היינטיגען טאג אוועק׳גנב׳ענען, נישט אבגעבען איהם אין שאפ, שפאצירען געהן. קום שלמה, אין סענטראל פארק, כאפט עם דער שווארץ יאהר.

נור קיין טריט האט זי נישט געקענט טהאן פון הויז.

— איהר רעדט דאך נור מיט׳ן מויל — לאכט שלמה — אבער אין הארץ זייט איהר דאך צוגעבונדען מיט אייזערנע קייטען צו דעם שאפ, געהט שוין, שקלאף, געהט שוין צו אייערע צוויי דאלאר, צו דעם אבגאט, געהט שוין — זאגט שלמה.

— יא, א פּנים דו האסט רעכט, מען איז צוגעבונדען מיט אן אייזערנער קייט צו דעם „שאפּ“ — האט די עלטערע געזאגט מיט א שמייכעל. זי האט יעצט געקלעהרט וועגען רענט, וואס זי האט צו צאהלען, ווארים דאס „הויז“, וואו די שוועסטער האבען געוואוינט, האט געפיהרט די עלטערע, און ארייגגעהענדיג צו דער ארבייט, האט זי נאכגעשריען שלמה’ן:

— פארפיהר נישט רחל’ען, לאז זי געהן צו דער ארבייט, כ’האב מורא, זי וועט דעם פּלאץ פערלירען. יא!

אבער אין ראזע’ס טאן איז געווען צו פיהלען, אז רחל’ען האט זי נישט געוואלט שיקען צו דער ארבייט אין דעם ערשטען פריהלינגס־טאג. און די שאפּ מויד איז פערשוואונדען אין דעם שטיינערנעם קאסטען אריין.

6.

אז שלמה’לע איז געבליבען מיט רחל’ען אליין, האט ער זי אנגעהויבען צורעדען, אז זי זאל געהן מיט איהם אין סענטראל פּארק. מיט איהר האט ער נישט געהאט קיין סך צו ארבייטען.

דער הפקר־יונג איז געווען א פרייער גייסט, וואס קיין זאך איז איהם נישט געשטאנען אין וועג און אלעם איז געווען פריי און אפען פאר איהם. איז קיין זאך האט ער נישט געגלויבט, שוין פון זיין יוגענד האט ער פערלארען די אמונה אין גאט. דער פאטער זיינער איז דוקא געווען א איד א למדן, וואס איז געזעסען יום ולילה און געלערנט און קינדער געהאט, קינדער אהן א שיעור אויף דער מוטער’ס רעכענונג, וועלכע האט געמוזט טראגען און געבוירען, און נאך זיי געמוזט מפרנס זיין; זי איז ארומגעלאפען גאנצע טעג איבער די הייזער, מיט אייער און פּוטער געהאנדעלט. זיין מוטער’ס ליידען און פּלאגעניש האט ביי דעם קינד איינגעפלאנצט א שנאה צו זיין פאטער, וועמעס לערנען און פרומקייט ער האט געהאלטען פאר עגאאיזמוס. און אויך א שנאה צו זיין גאט, וואס פערלאנגט גאר נישט, נאך זיין מיינונג, פון מענשען, נור מען זאל לערנען און דאוונען צו איהם א גאנצען טאג. די שנאה צום פאטער האט איהם געבראכט באלד צו קאנפליקט מיט זיין פאמיליע, וועלכע ער

האט פריה פערלאזט, און פון דענסמאל אבגעריסען יעדע בעציהונג מיט זיין משפחה, אזוי אז עס ווייסט ניט איינער פון צווייטען׳ס לעבען און עקזיסטענץ. פון קליינערהייד אן איז ער געווען באלד אנגעוויזען אויף זיך אליין, ארומגעוואלגערט זיך אין ווארשא, אין לאדז, אלס משרת, אלס ארבייטער ביי קליין פאבריקאציע, ביז עס האָט איהם דער מזל ענדליך פערטראגען קיין אמעריקא. דא איז ער אריינגעפאלען ווי אין א ים אריין. יעדער מענש איז פאר זיך אליין, און יעדער געהערט צו זיך. ער האָט זיך אויסגעלערנט אַ מלאכה, גאָלדשמידעריי, און קען אפילו גוט פערדיענען, ווען ער וועלט געארבייט, וויל ער נישט. בעלעמוטשעט פיעל טעג אין דער וואך. ער האט ניט פאר וועמען און קיין זאך בינדעט איהם ניט צו. דער סם פון פערביטערקייט, פון אונגלויבען, וואָס האָט זיך אריינגעגעסען אין זיינע ביינער פון קליינערהייד אן, האט איהם שוין ניט גלויבען געלאָזט אין קיין זאך, אין קיין מאָראל. ער האָט זיך צוערשט געהאט צוגעשלאָגען צו די סאָציאליסטען. נור קיין מאָל ניט געגלויבט אין דער צוקונפט, אין דעם קומענדען סאָציאליסטישען שטאאט. אויך דענסמאל וועט זיין שלעכט, קיינמאל וועט נישט בעסער זיין. פון די אנארכיסטען האט ער גענומען זיין טעאריע, אז יעדער רעגיערונג, אין וואָס פאר אַ פאָרם זי זאָל ניט זיין, איז שלעכט. אַבער ער האָט נישט געגלויבט אין די נאַטירליכע גוטסקייט, אין יושר, וואָס ליעגט אין מענשענ׳ס הארץ פון דער נאטור אוים. ער האט אין גאר נישט געגלויבט, און קיין ליכט נישט געזעהן אין דער צוקונפט. דאס האט איהם פריי געמאכט זיינע הענד, און ער איז גרייט געווען אויף אלעם. פאר קיין זאך נישט מורא געהאט, קיין זאך האט איהם נישט צוגעבונדען צום לעבען און ער איז שטענדיג גרייט געווען צו לאזען זיך אויף גאט׳ס חסד אין די ברייטע וועלט אריין. עס האט איהם נור ארומגענומען א גרוים קנאה צו די נגידים, וואס האבען די מעגליכקייט צו געניסען פון דעם לעבען, ווארים ער האט געוואוסט, אז דער מענש איז נור צו דעם דא, כדי צו לעבען און אויסצוניצען זיין גאנצע מאכט צו געניסען פון דעם לעבען, און קיין זאך נישט דורכצולאזען. אבער זיין לעבען האט איהם ווייניג וואס געקענט בעפריעדיגען. יעדען טאג האט ער צוערשט געמוזט קויפען מיט א טאג ארבייט. ער האט מקנא געווען די אלע, וואס שטעהן ביים פענסטער פון לעבען און קוקען דערינען אריין דורך דער שויב — ער שטעהט ביי דער שויב אויך נישט.

די קנאה האט איהם געבראכט צו שנאה — ער האט אנגעהויבען פיינד צו קריגען, פיינד געהאט די רייכע, נור נאך מעהר די ארימע, וואס זיינען אליין אזוי אָרים און אונגליקליך, ווי ער, און גלויבען אין א בעסערע צוקונפט, אין א „סאָציאַליסטישען שטאָאט" — וואָס וועט שוין זיין, אז עס וועט שוין ווערען איינגעפיהרט דער סאציאליסטישער שטאָאט? — האָט ער גע'טענה'ט מיט זיינע חברים, די סאָציאליסטען, ביי דער ארבייט. דענסמאל וועלען אלע מענשען ארבייטען, נור מ'וועט ארבייטען אָנשטאָט ניין שטונדען „דריי שטונדען", און דריי שטונדען איז יא גוט צו ארבייטען דענסמאל, ווען עס ווילט זיך ניט? וועט עס נישט זיין א פערגוואלדיגונג פון'ם ווילען?

אבער אויך איהם האט דאס לעבען געלאזט ארייזעהן דורך די שפאלטען, און ער האט דערפיהלט דעם טעם און דעם אינהאלט דערפון וואס גיט דעם מענשען דעם כח און מוטה אויסצוטראגען אלע צרות און פורעניות פון לעבען. דער טעם פון זיין לעבען איז געווען רחל'ע. יא, דורך איהר וואלט אפשר אויך דער הפקר־יונג געקענט זיך איינקניפען אין דעם געשפאן פון דער וועלט, און מיט אלעמען צוגלייך שלעפען דעם וואגען. ער האָט פערקעהרט צו דער הויז פון די מיידלאך, וואָס ער האט נאך געקאנט פון ווארשא. ווען די איינגערע שוועסטער, רחל'ע איז געקומען, האָט זי אויף איהם אַן איינדרוק געמאַכט. האָט ער זי געליעבט? — איז דען דא ליעבע אויף דער וועלט, וואס דער מענש טהוט עס נישט פאר זיך, פאר זיין איינגעליעבע, ניצליכקייט? קען זיך דער מענש אוועקשטעלען נישט נור בלויז פאר זיך, פאר רוהם, פאר חלק לעולם הבא — נור אָהן אייגעננוץ? און דאָך פאר רחל'ען וואָלט ער דאס געקענט. פאר איהר, האט ער געפיהלט, וואלט ער געטהאן אלץ, אוועקשענקען זיך איהר, גאר נישט, גאר נישט דערפון צו געניסען. דורך דעם טאקי האט ער זי נישט געוואלט ליעב האבען. וואס וועט זי האבען פון זיין ליעבע? וואס קען ער איהר געבען? אפשר פיהרען אויך אזא ליעבע ווי דער „ליטוואק"? ער זאל ארבייטען פון איין זייט, זי פון דער צווייטער זייט? פערשפארען דאס עסען פון מויל, אוועקלעגען א סענט צו א סענט, ביז עס וועט זיין א דירה צו דינגען און א דיינינג־רום זיך איינצואָרדנען? דערנאָך, ווען עס וועט שוין זיין די דירה מיט דער דיינינג־רום, וועלען זיי חתונה האבען, און ער וועט ווידער געהן אין שאפ און זי וועט געהן אין איהר שאפ. אין אבענד וועלען זיי זיך טרע־

פען אין א רעסטאראנט, וואו זיי וועלען סאפער עסען און ווידער סייפען א סענט צו א סענט, אנזאמלען א פאר דאלאר, ביז דאס ערשטע קינד וועט קומען, דאן וועט זי שוין זיצען אין דער היים אויף „צרות״ און שטענדיג טענות האבען צום מאן, אז ער פערדיענט ווייניג. אין א שעהנעם טאג וועט ער זי איבערלאזען און אנטלויפען, און זיין „פיקטשור״ וועט שטעהן אין „פארווערטס״ אין דער „גאלעריע פון פערשוואונדענע מענער״. צי ווערט נישט דאס הייליגסטע געפיהל צוטרעטען ביי אזא לעבען? קען דא צווישען דערינען אריינקומען דאס געפיהל פון ליעבע, פון אויפאפפערונג פאר'ן צווייטען, און נישט פון אייגעננוץ, פון בעהאלטענעם עגאאיזם?

א, אלעם וואלט ער געוואלט זאל געשעהן, אבער נישט די וואבענדיגקייט, די ניכטערקייט פון טרויעריגען לעבען — ווארים צו רחל'ען האט ער געהאט דאס געפיהל פון אויפריכטיגער פריינדשאפט. פאר וואס, ווייס ער נישט, אפשר איהר אונבעהאלפענקייט, די אונשולד און דער חן, וואס ליגט אויף איהר פנים, און אפשר די שטילע מוזיק, וואס שפיעלט ארויס פון די בעוועגונגען פון דעם קינד, האט איהם געריהרט. ער האט געוואלט, אז עס זאל איהר גוט זיין, איהר אליין, אהן אייגענליעבע דערביי.

ער האט זי מיט געוואלט אבגערעדט פון צו געהן ארבייטען אין דעם הערליכען פריהלינגס־טאג. „זעהט״ זאגט ער, „איז אייך דען ניט א שאד די זונן און די לופט, און אזא יונגען, יונגען טאג, וויפיעל טעג וועט איהר האבען אין אייער לעבען אזעלכע? זעהר ווייניג, זעהר ווייניג, קומט מיט מיר, איך האב נעכטען אבגענומען ווייזשעס, מיר וועלען געזהען אין די גאסען, אין סענטראל פארק, מיר וועלען לעבען היינט, מיר זיינען די שררות, מיר זיינען פון די פינפטע עווענין — קומט.

דאס מיידעל האט זיך ניט געשטעלט שטארק אנטקעגען. זי האט דערשפירט אין איהם ווארימע פריינדשאפט, און זי האט איהם גערן געהאט — זיינען זיי ביידע אוועק אויף די פינפטע עווענין — צו סענטראל פארק צו.

די גאס האט ערשט אנגעהויבען צו ערוואכען. פון די אבגעשלאסענע הויפען האבען זיך ארויסגעלאזט איינצעלנע עלעגאנטע קאטשען אין רייך געשפאנטע פערד, מיט קעלנערס פון פארענט און געלאזט זיך צום סענטראל פארק. אן עלעגאנטע דאמע מיט א הערר האבען זייער

הויז פערלאזט און געמאכט א מארגען שפאציער — א לאקעי איז פון הינטען זיי נאכגעגאנגען, נאכטראגענדיג זיי זייער פלעט, אדער א לאקעי האט געפיהרט אן אלטען געלעהמטען העדר אין אן אינוואליד־שטול. די מעהרסטע געשעפטען זיינען נאך געווען געשלאסען. עס האבען זיך אנגעהויבען צו עפענען די גרויסע בלומען־סטארס. פון די אפענע טהירען האט זיך ארויסגעריסען דער געשמאק פון די בלומען און ארבידען־ריחות, וואס האט זיך אנגעזאמעלט דורך א גאנצע נאכט; די סטרוזשעס זיינען פאר די טהירען געשטאנען און מיט גרויסע שפריצערס די טראטוארען און די שטיינער געוואשען, און ברייט און אפען האבען ענטוויקעלט די קאשטאנען־בוימער זייער בליהעכץ, געהילט דעם טראטואר אין דעם שאטען פון זייערע צווייגען. פון די פענסטער האבען ארויסגעקוקט טייערסטע ווענעציאנער שפיצען און איבער דער ברייטער גאס פון די גבירים האט געשוועבט א רוהיגע, שטילע יום־טוב שטימונג.

זיי האבען זיך אבגעשטעלט פאר אן עלעגאנטען מאגאזין, וואו עס זיינען געווען ארויסגעשטעלט די נייעסטע מאדעלען פון דאמען קליידער פון דער פאריזער מאדע, בעפוצט זיינען געווען די זיידענע שטאפען מיט טייערע שפיצען, און די איידעלע ארבייט פון די שפיצען האט אויסגעדריקט דאס לעבעדיגע, דאס ווייבליכ אויף דער גלעזערנער טויטער ברוסט פון דער פופע, וועלכע איז געווען בעקליידעט דערמיט.

דאס מיידעל האט זיך איינגעקוקט צו די קליידער און האט זיי מיט די אויגען אויפגעגעסען. שלמה האט עס בעמערקט און געזאגט צו איהר:

— רחל׳ע, איך וויים, אז אייך קומען גיכער די קליידער, ווי זיי אט דא, אז איהר פאסט דא אהער, דא האט איהר געדארפט וואהנען און לעבען. כ׳לעבען, איהר בעדארפט עס מעהר פאר זיי, און איהר פיהלט די בעדערפעניש גיכער פון זיי. זעהט, ווי זיי קליידען פופען מיט אזעלכע שטאפען און לעבעדיגע, פיהלענדע קינדער מוזען געהן זייער שעהנקייט, זייערע לייבער און פנים׳ער אוועקגעבען דעם שאפ, אז זיי זאלען האבען זייער שאנד צו פערדעקען. זיי מוזען קויפען זייערע אויסערליכע פון מענשען געמאכטע קליידער מיט דער שעהנקייט, וואס די נאטור האט זיי געשאנקען.

— פאר וואס רעדט איהר אזוי צו מיר?

— ווייל עס טהוט מיר וועה, רחל׳ע וואס מיר, איהר מוזט לעבען אין אזא פינסטערען לאך אויף די 5טע סטריט, צווישען קליינע, שטינקענדע קרעמלאך און יאטקעס. ניין, ניט אייך דארף קומען דארט צו לעבען, די שטילע, זינגענדע רחל׳ע מיט איהרע שטילע בעוועגונגען און שווארץ פאלענדיגע האאר דארף לעבען אט אין דער שטילקייט ארום. נישט זיי זיינען פארלעצעם, וואס זיי לעבען אזוי, נור מיר זיינען פארלעצעם, הינד, קליינע קעץ, וואס מיר קענען נישט אזוי לעבען ווי זיי. אזוי דארף דער מענש לעבען, ווי זיי, אין דער שטילקייט מיט בלומען אין די הייזער, צווישען די גארדינען פון זיידענס און שפיצען, און מוזען צו הערען ארום, ווי אזוי זיידענס זאל רוישען אויף דיוואנען. זיי לעבען ריכטיג, נור מיר לעבען נישט ריכטיג, און מיר דארפען טהאן אלעס מעגליכע — גנב׳ענען, גזלן׳ען, רויבען, אבי צו לעבען ווי זיי — ווייל די ערשטע פליכט פון מענשען איז מענשליך צו זיין. און אזוי ווי מיר זיינען, זיינען מיר נישט מענשליך, אזוי זיינען מיר הינד, ארימע חיות — זיי לעבען מענשליך און זיינען מענשליך און זיי קענען בעגעהן דערנאך אלע געמיינהייטען. מיר נישט, ווייל מיר זיינען ווערים.

— מיט אלע מיטלען, זאגט איהר, דארף מען זיך דערשלאגען צו דעם? — פרעגט איהם דאס מיידעל, קוקענדיג איהם אין די אויגען אריין — אפילו מיט דעם, ווי איהר האט נעכטען געהאנדעלט?

— וואס מיינט איהר דערמיט?

— צו וואס האט איהר נעכטען דעם יונגען מאן ארויפגערופען? וואס האט איהר געמיינט דערמיט? — קוקט איהם דאס מיידעל אין די אויגען אריין.

— יא, מיט אלע מיטלען, רחל׳ע.

— אפילו מיט דעם, וואס איהר האט געוואלט? צו וואס האט איהר ארויפגענומען דעם יונגען מאן? וואס האט איהר געמיינט דערמיט?

— איך האב געמיינט דערמיט גאנץ איינפאך. דער יונגער־מאן איז רייך, ער וועט זיך אין אייך פערליעבען. איהר וועט אין איינעם לעבען. ער וועט אייך קליידער מאכען און אייך האלטען, ווי אייך קומט עס.

— איהר ווייסט וואס דאס הייסט? איהר ווייסט? — שרייט אויס דאס מיידעל.

— רופט עס, ווי איהר ווילט. און אייער שוועסטער איז בעסער? אז אנדערע פערקויפט זיך צו א מענשען, צו א ווילען, צו א ליעב, און זי

פערקויפט זיך צו א שאפ, צו א מאשין. יעדע זאך, וואס מען טהוט אהן ווילען און אהן צוועק, נור ווי א שטיק ליים, ווי א שטיק מאשין — נור דערפאר, וואס יענער בעצאהלט מיר און גיט מיר עסען דערפאר — איז עס פראסטיטוציע. און בעטראכט יעצט אייער שוועסטער. איך האב זי דאך געקענט פאר איינינע יאהרען, ווען זי איז נאך אהער געקומען א פרישע, א יאהר אבגעוועזן אין שאפ — איהר פנים אוועקגעגעבען דעם שאפ, צוערשט די ליפען. זי זיינען איהר גראב געווארען און געשפאלטען, דערנאך האט זי אוועקגעגעבען דעם שאפ די אויגען. גרוים זיינען זיי איהר געווארען און אויסגעלאשען, דערנאך די הענד מיט די פינגער — גראב זיינען זיי געווארען און אויסגעקרימט. דערנאך די פיס, דערנאך דאס לייב, וואס איז איהר דין געווארען און שווערפעליג — אלעס האט זי איבערגעלאזט ביי דער מאשין אין דעם שאפ, אהן ווילען און אהן חשק — און פאר ועמען, צו וואס? **אז אנדערע האט געלעבט מיט** מענשען. זי האט געלעבט מיט א טויטע מאשין.

— הערט אויף, הערט אויף! — שרייט אוים דאס מיידעל און גרויסע, אונשולדיגע שרעקענדע טרעהרען שטעהען איהר אין די אויגען.

—און וואס מיינט איהר, מיט אייך וועט ניט זיין אזא סוף?—רעדט שלמה ווייטער. — די מאשין מאכט נישט קיין אונטערשיעד, א מעהר שעהן פנים'ל אדער א ווינציגער שעהן פנים'ל; געוועהנליכע גליעדער, בעשאפען פאר פיזישע ארבייט, אדער די גליעדער בעוועגען זיך אין א שטילען, זינגענדיגען ריטמוס — אלעס עסט זי אויף, אלעס איז פאר איהר „שאפ־פלייש". און ווען איך האב אייך דערזעהן צום ערשטען מאל אהיים קומען פון דעם „שאפ" און געטראכט מיר, אז די שווארצע צעפ, אז אט די ווייסע, געטאקטע צייהן אייערע, אז אייערע שטילע קעניגליכע ברעהמען וועט אויפעסען דער שאפ, פון דעם וועט א תל ווערען — נו, האב איך מיר שוין געטראכט, גיב עם ליעבער א מענשען אוועק, נאך דערצו, ווען דער מענש בעצאהלט בעסער. און, אזוי ווי מיר דאכט זיך, געפעלט ער אייך אויך בעסער.

— איהר וועט אויפהערען?! אז נישט, **לאז איך אייך שטעהן!** — שרייט אוים דאס מיידעל.

— שוין, שוין, איך בין שוין פארטיג — שמייכעלט דער יונג.

זיי זיינען אריינגעקומען אין פארק אריין. דא איז שוין אלעס גרין געווען. א גאנץ אנדערע וועלט האט זיך פאר זייערע אויגען געעפענט;

די גאנצע ערד האט זיך אויסגעשפרייט אויף היגלען און טהאלען אין א גרינעם, טונקעלען, פייכט־בעטויטען טעפיך, אויף וועלכען עס זיינען ארויסגעוואקסען געוואשענע, געשוירענע און צערטליך אבגעהיטע בוימעלער, און גלייך, סימעטריש אויסגעשפרייט זייערע גרינע בעוואקסענע צווייגען. שווארצע וועג־שטעגנגען, איינגעזעצט אין געשניטענע נאטירליכע צווייגען־צוימען, האבען זיך דורכגעשניטען דורך די לענג און ברייט פון דעם גרויסען גארטען טעפיך, אויף וועלכען יונגע לייט און יונגע מיידלעך, אנגעטהאן אין שווארצען, האבען אויסגעריטען אויף זייערע לעבעדיגע, גלאטע, שטארקע פערד. זיי האבען זיך ביידע אוועקגעזעצט אויף א באנק און בעטראכט די רייטער, וואס זיינען פערבייגעריטען אין דעם גרינעם מארגען. עס זיינען געווען א יונג פאר, א בחור און א מיידעל, ביידע הויכע, אין שווארצען געקליידעט, האבען זיי געריטען אויף צוויי שווארצע פערד און אריינגעקוקט זיך איינס דעם צווייטען מיט ליעבע אין די אויגען אריין. די פערד, ווי זיי וואלטען געוואוסט, אז זייערע העררען ליעבען זיך, האבען זיך גענעהנט איינס צום צווייטען און געלאפען אין איין טאקט. רחל׳ע האט די רייטערס לאנג נאכגעקוקט, און צום סוף געזאגט:

— און פאר וואס נישט חתונה האבען, שלמה? — האט זי איהם געקוקט אין די אויגען אריין, — ווי דער ליטוואק מיט חנה׳לען.

א מינוט האט זיך א ליכטעל אנגעצונדען אין די אויגען פון דעם הפקר־יונג, באלד איז עס פערלאשען געווארען, ער האט געמאכט מיט די הענד.

— נאך ערגער, רחל׳ע, נאך ערגער ווי דער שאפ — ביי דעם שאפ איז קיין געפיהל נישט פערלוירען געגאנגען, בלויז דער פיזישער לייב. דא ווערט דער געפיהל, אז עס געווען אזעלכער, פערברודיגט, צוטרעטען, פערשוועכט און בעשפיגען פון לעבען. קוקט זיך גוט צו צו זיי — צום ליטוואק — אין א יאהר, אין צוויי — ער ארבייט אין זיין שאפ, זי אין איהר שאפ. און זיי עסען אין רעסטאראנט ביז דאס קינד וועט קומען און דאן — וועט דאס לעבען זיי פאר שונאים מאכען. ניין, רחל׳ע דו זעהסט אט זיי — ווייזט ער אויף די רייטענדע אין גארטען — זיי לעבען דאס ריכטיגע לעבען, אזוי דארפען מענשען לעבען. פאר זיי איז בעשאפען ליעבע און גליק — אלעס פאר זיי, ווייל זיי קענען עס אבהיטען — דער ליטוואק וואלט דא געווען, וואלט ער זיי געשאלטען, פרעטענזיעס

געהאט צו זיי, וואס זיי געהן נישט ארבייטען. איך נישט. וואס טהוען זיי שלעכטעס ? אזוי דארף טאקי דער מענש לעבען. צו רייטען שפאצירען מארגענס צווישען גראז און בוימער, חתן־כלה־פאר דארף זיך דורכרעדען אויף די פערד צווישען גרינס, נישט צווישען יאטקע־קלעצער. זאלען מיר האבען פרעטענזיעס צו אונז, און מיט אלע מעגליכקייטען צו דערגרייכען דאס מענשליכע — איז די פליכט פון מענש, איז דאס מענשליכע, אויף וואס פאר אופנים, איז אלץ איינס.

דאס מיידעל האט שוין שטיל געשוויגען די גאנצע צייט און געלאזט איהם זיך אויסריידען.

7.

דער גרויסער זאל איז געווען האלב בעלויכטען, א געלבעם פערנעבעלטעס ליכט איז געפאלען פון די זייטען באלקען און די יונגע פארלעך האבען זיך געקענט בעהאלטען אין האלבען שאטען ביי זייערע טרינק־טישלאך ארום די וואנד. די מוזיק האט געשפיעלט דעם נייעסטען מאדערנעם „שיבער״־טאנץ פון פאריז, וועלכער איז געווען אנגעזאפט מיט א רוהיגער טיעפער אויסגעלאסענער תאוה. צום טאקט פון דער מוזיק האבען זיך בעוועגט אין דעם גרויסען זאל יונגע טאנצענדע פארלאך. די יונגע איידעלע גליעדער, געהילט אין זיידענס און שפיצען, צוגעפרעסט איינס צום צווייטען אין א קראמפפהאפטער ליידענשאפט, האבען זיך בעוועגט לייכט און שטיל ווי די טענער פון דער מוזיק. די שלאנקע קנאכענדיגע אמעריקאנער האבען געהאלטען די יונגע מיידלאך אוים אלע נאציאנען פון דער וועלט — ווי פולע בעכערס מיט וויין נאהענט צום מויל, נור מעהרסטענס האבען דא געטאנצט מיידלאך מיט מיידלאך, עס האבען געשוואומען די לייכטע יונגע לייבער און געקוקט זיך אין די אויגען מיט האלבגעעפענטע פער'חלש'טע מיילער, און זיך בעוועגט, אין דעם פער'שכור'טען תאוה'דיגען עקסטאז. עס האבען זיך ארויסגעקושט די איינצעלנע גליעדער אוים דעם זיידענס פון דעם פער'שכור'טען טאנץ — די לייכטע ווינדיגע הענד, די געטאקטע עלפענביינערנע פיס, בעצויגען אין די זיידענע ווי אויסגעגאסענע זאקען. די זיעגענדע בעוועגונג פון אקסעל און די ציטערנדע ווי פריש מארגענדער

טהוי בריסטען און האלז אלץ האט זיך בעוואויגען, געזונגען ווי לייכטע שוימענדע וועלען אויף א קלארען דורכזיכטיגען טייך אין דעם פערשכור'טען געלבען ליכט. דא האבען זיך די מיידלאך גענעבען אין גאנצען, פאר קיינעם איז זיך ניט געווען וואס צו שעמען און צו בעהאלטען. די יוגענד האט זיך ענטבלויזט פאר דער יוגענד — און עס האט זיך געדאכט, ווי די נשמות פון די מיידלאך וואלטען פון זייערע טיעפעניש ארויסגעגאנגען און האבען זיך געהויבען אין דעם געזאנג פון זייערע שטילע לייכטע טריט...

אין א ווינקעלע ביי א טישעל איז שוין געזעסען רחל'ע און שכור פון געזאנג און טאנץ האט זי מיט בענקענדע גליהענדע בליקען און פערחלש'טע אויגען געקוקט אויף דעם יונגענמאן, וואס איז געזעסען נעבען איהר. איהרע שווארצע האר זיינען געפאלען אויפ'ן רונדען פולען האלז און האבען היינט מעהר געפערילט זיך ווי אן אנדערס מאל; איהרע ליפען, אזוי פול און אזוי רויט ווי די וויינטרויבען אין דער ווארעמסטער זונן, האבען זיך ארויסגעבויגען פון איהר ווארעם מויל, ווי א לעכצענדע דורשטיגע בלום... עפעס וואס איז אויפגעוואכט געווארען אין דעם מיידעל — און די ערוואכונג האט ארויסגעקוקט פון איהרע גרויסע בעטרערטע אויגען — עס איז געווען ווי א ווארימער פריהלינגס־ווינד וואלט דורכגעגאנגען דורך די שווארצע בעאקערטע ערד.

דער יונגער מאן האט געקוקט אויף איהר. אין איהרע יונגע אויגען איז געלעגען א צער און א בענקשאפט, א צער און א ליידענשאפט, און ער האט רחמנות געקריעגען אויף איהר, ווי מען קריעגט רחמנות אויף א יונגען בליהענדען בוים. ער האט זי געקיהלט מיט זיין בליק — און ווידער האט זי זיך געדריקט צו איהם און זיי זיינען ארויס אין דעם זיעגענדען טאנץ. אויג אין אויג, ליפ אין ליפ האבען זיי זיך בעוואויגען און איינגעוויעגט אין דעם פער'שכור'ענדען טאנץ. און איהרע גליעדער האבען אנגעהויבען אין דעם טאנץ אויסצואוויקלען זיך און צו ערוועקען ווי אוים א שלאף ארוים... קיין איין ווארט האבען זיי נישט גערעדט צווישען זיך. עס איז ניט געווען קיין ווערטער — עס איז געווען א געזאנג — וואס האט ארויסגעזונגען צווישען זיי. זיי האבען זיך געקוקט טיעף אין די אויגען אריין, און זי האט ארויסגעזונגען מיט דעם בליק דאס געזאנג פון דער יוגענד.

אז זיי זיינען צוריקגעגאנגען צו זייער טישעל, האט דאס מיידעל געוואלט טרינקען.

האלב מיט געוואלט האט ער ארויסגענומען פון איהר האנד די גלעזער ווייז, וואס זיינען געשטאנען אנגעגאסען. ער האט מורא געהאט, אז דאס מיידעל איז שוין שכור פון געזאנג און טאנץ, זאל זי ניט אנ’שכור’ן זיך מיט וויין — און עס זאל ניט ווערען קיין סקאנדאל. ער האט זי צוגערעדט אהיים צו געהן. ער האט זי דערמאהנט, וואס ער האט צוגעזאגט איהר שוועסטער, אז ער וועט זי ברענגען פאר עלף. דאס מיידעל האט נישט געוואלט אהיים געהן. זי האט געוואלט טרינקען און טאנצען און שרייען און זינגען הויך. ער האט זי ארויסגעפיהרט אויף דער פרייער לופט — ער האט יעצט גאר ניט מעהר געפיהלט צו איהר נור רחמנות און ליעבע, רחמנות, וואס מען האט צו א יונגען בליהענדען בוים, ווען ער הויבט אן ארויסצוגעבען זיינע ערשטע בליטהען. ער האט זי אריינגעזעצט אין א דראזשקע און געהייסען אהיים פאהרען אויף דער 5טער סטריט. אין דער טונקעלער דראזשקע האט זיך דאס מיידעל געגאסען צו איהם, ווי עס גיסט זיך א פריהלינגס-רעגען אויף שווארצע ערד, זי האט געקושט ציטערדיג זיינע ליפען, זיינע אויגען, האר און הענד, און געבעטען זיך און געוויינט: „טהו מיר ניט קיין שלעכטס, טהו מיר ניט קיין שלעכטס“. און זי האט זיך געטוליעט צו איהם ווי א טוליפאן צו דער ערד, אין איהרע הייסע קושען און די קיהלע האר זיינען געפאלען ווי וואסער איבער זיינע הענד...

אז זי איז שוין געלעגען אין איהר בעט אויף דער פינפטער סטריט, איבערגעצויגען די קאלדרע איבער’ן קאפ און פערזונקען געוועזן אין א לויכטענדען נעפעל, וועלכער האט פערצויגען איהרע חושים, האט זי פלוצים דערפיהלט, ווי א קאלטער קערפער דריקט זיך צו איהר ווארעם לייב. זי האט זיך מיט שרעק אומגעקוקט און דערזעהן די גרויע אויגען פון איהר עלטערער שוועסטער, וועלכע האט זי פעסט ארומגענומען, געקושט איהר און געבעטען זיך ביי איהר מיט א רחמנות’דיגען שמייכעלע:

— דערצעהל, רחל’ע, וואס איז דארט געוועזן. געוועזן עפעס אינטערעסאנט? — דערצעהל, רחל’ע.

זי האט זיך אבגערוקט פון איהר שוועסטער אין א ווינקעל, איינגעוויקעלט זיך אין דער קאלדרע, ווי זי וואלט מורא האבען, אז די שוועסטער זאל זי ניט אנריהרען מיט איהר לייב — און ווידער אריין אין

איהר לייכטענדען וואלקען. די שוועסטער האט געקוקט אויף דעם קנויל אונטער דער קאלדרע און דערשפירט שוין דעם סוד, אין וועלכען די שוועסטער איז אריין, און זי שטעהט פון דרויסען...

8.

דאס מיידעל האט זיך געענדערט, האט אנגענומען גאר א גאנץ אנדערען אויסדרוק. צי האבען זי די קליידער אנדערש געמאכט ? די קליידער אויך, נור נאך עפעס. זי איז געווען פערהוילען ווי אין א סוד און קיינעם נישט אריינגעלאזט צו זיך.

אמאל אין א זונטאג ווען מען ארבייט נישט, איז זי אהיים געקומען אין א נייעם קאפעלוש און א נייעם מאנטעל, גאר גאנץ איינפאכע, אזוי אבער צוגעשניטען און אויפגענעהט, אז דאס מיידעל האט אויסגעקוקט אין דער בעקליידונג איידעלער, שטילער. עס האבען זיך ארויסגעוויזען איהרע גרויסע אויגען און די שווארצע געבויגענע ברעמען — דאס ליכט פון דער הויט און די בעוועגונגען איהרע דורך דעם לייכטען זיידענעם שטאף זיינען לייכטער געווען און ריטמישער. די שוועסטער האבען זיך געפרואווט אנצוטהאן איהר קליידונג און געקוקט אין שפיגעל אריין און האבען זיך ניט דערקענט. דער עלטערער מויד האט זיך אויסגעוויזען, אז זי איז פיעל אינגער געווארען און לעבעדיגער, אז די קנייטשען ביים מויל און די אויגען זיינען פערשוואונדען, און זי האט געזאגט צו חנה׳לען, צום ליטוואק׳ס כלה, אויף וועלכער זי איז זעהר בייז געווען, ניט פערשטעהענדיג אליין פארוואס : — זאג דיין ליטוואק, זאל ער דיר אויך קויפען אזא קאפעלוש מיט א מאנטעל.

חנה׳לע אבער האט זיך געפיהלט צייט רחל׳ע האט אהיים געבראכט די נייע קליידער גאר ניט בעקוועם. דאס איז איהר געווען אונאנגענעהם, און זי האט אנגעהויבען חושד צו זיין, אז דער קאסטיום און קאפעלוש, וואס רחל׳ע טראגט, זיינען ניט פון א געוועהנליכען סטאר, וואו זי זאל האבען געקויפט אויף אויסצאהלען, ווי די עלטערע שוועסטער האט דערצעהלט. זי האט יעצט געלאזט מערקען די שוועסטער, אז זי ווייסט פון וואנען דאס שטאמט, און האט אבגעענטפערט אויף דער עלטערער׳ס רייד :

— מיין ליטוואק האט ניט קיין לייכט געלד ווי אנדערע. ער מוז שווער ארבייטען.

האט רחל'ע ניט פערשטאנען, וואס די שוועסטער מיינט, איז זי ארויס מיט א שטראם טרעהרען און די עלטערע האט זיך אנגענומען איהר קריוודע:

— וואס מיינסטו דערמיט, וואס האסטו געזאגט?

האט חנה'לע אנגעהויבען צו וויינען, דערזעהענדיג רחל'עס טרעהרען, און איז ארויפגעפאלען אויף איהר און זי אנגעהויבען צו קושען און זיך געבעטען, אז זי האט גאר ניט געמיינט.

און די עלטערע האט געשאלטען און געשריען:

— זי מיינט, אז זי האט דעם ליטוואק, האט זי די וועלט אוועקגענומען.

האט חנה'לע זיך ניט געמאכט הערען. נור באלד האבען זיי זיך אלע איינגעשטילט, זיי האבען דערהערט טריט אויף די טרעפען און עס איז געווען די צייט, ווען דער ליטוואק קומט צו געהן. איז רחל'ע אריין צו זיך אין צימער, די שוועסטער האבען זיך אוועקגעזעצט און געווארט אויפ'ן ליטוואק. נור דער ליטוואק האט זיך היינט ארומגעקוקט מעהר זאנדערבאר ווי אן אנדערס מאל און געפרעגט, וואס איז די מעשה, וואס מען זעהט דעם הפקר־יונג, שלמה'ן, שוין אזא צייט ניט ארויפקומען. האט די עלטערע שוועסטער געענטפערט, אז ער איז פערפאלען געווארען און מען ווייסט ניט וואו ער איז. נור עס איז אזוי זיין געוואוינהייט — ער ווערט מיט אמאל ניט. ער ארבייט אודאי. האט דער ליטוואק איבערגעפרעגט: אזוי? און שטיל געשוויגען, און חנה'לע איז היינט געווען מעהר צוגעלאזט צום ליטוואק, ווי אנאנדערס מאל, האט געקוקט אויף זיין גרויסען פליך מיט וועניגער אונרוהיגקייט און איז געזעסען נעבען זיין האנד און געשמייכעלט איהם אין די אלטע ראמען פון זיינע אויגען, און איז עפעס שטאלץ געווען אויף איהם. נור דער ליטוואק איז היינט זעהר מאדנע, און פרעגט וואו איז רחל'ע.

— ער האט זי שוין ניט געזעהן א לאנגע צייט. ענטפערט מען איהם, אז רחל'ע איז דערינען אין צווייטען שטיבעל, האט קאפ־וועהטאג. בערוהיגט ער זיך נאך נישט, אין גאנצען ווערט ער ערנסט, און הייבט אן צו רעדען זעהר ערנסט:

— עפּעס־וואס קומט פאר לעצטענס ביי אייך אין שטוב, איך וויים ניט וואס, נור מיר געפעלט עס ניט, איך האב אפילו ניט דאס רעכט זיך ארייננצומישען אין אייערע זאכען, נור איך מוז דאך אייך זאגען, אז אט דער איינפלוס פון דעם אנארכיסטעל אט דא איז ניט גוט.

— וואס מיינט איהר דערמיט? — פרעגט די עלטערע ערשטווינט.

— איהר האט זיך ניט וואס צו בעהאלטען פאר מיר. איך וויים, אז אט דער מיסטער קומט דא אריין צו אייער שוועסטער, און איהר ווייסט דערפון. און איהר לאזט עס צו. ווייסט איהר ווער דער מיסטער איז? וועט ער מיט איהר חתונה האבען? איהר זיינט אן עלטערע שוועסטער, ווייסט איהר וואו ער געהט אוים מיט איהר?

— יעדער ארדענט זיך איין זיין לעבען אזוי ווי ער וויל; איך מיש זיך ניט אריין אין פרעמדע ביזנעס.

— איהר טארט אזוי ניט זאגען, איהר זיינט פעראנטווארטליך, וואס די קליינע טהוט. דאס האט איהר אזוי געבראכט צו דעם.

— דאס גליק, וואס שטעהט איהר פאר אינ׳ם שאפּ, וועט פון איהר ניט אנטלויפען. זי וועט שטענדיג צייט האבען אין שאפּ צו געהן.

— ראזשע, איהר טארט אזוי ניט רעדען, — ווערט דער ליטוואק ערנסט — דאס לעבען איז ערנסט. אייך האט דאס לעבען אן עולה געטהאן — האט איהר פערלוירען דעם גאנצען מענשליכען אידעאל. עס איז ניט גוט, ראזשע. צו אונז אלע איז דאס לעבען ניט גוט געווען. אלע זיינען מיר מאַרטירער פון דער היינטיגער אונגערעכטער אָרדנונג. נור מיינט ניט, אז אייער צער, אייער לייד איז נור אייער אייגענער. ניין, ער איז אונזער אלעמענס; דאס איז די אונגערעכטיגקייט, אין וועלכער מיר לעבען. איהר דארפט ניט פערלירען דעם גלויבען, נור זיך אנשליסען אן דעם אלגעמיינעם קאמפּף פאר א גערעכטע ארדנונג, וואו אזעלכע מאַרטירער, קרבנות וועלען ניט מעהר זיין. דענסטמאל, ווען איהר וועט האבען דעם אידעאל פאר אייערע אויגען, וועט איהר כח האבען אלעם אריבערצוטראגען אום ניט ארייננפאלען אונטער שעדליכע איינפלוסען פון אט אזא אנארכיסטעל, א שארלאטאן, וואס קען אייך ברענגען, גאָט וויים צו וואָס...

ראָזע האָט אייגענטליך ניט אין גאַנצען פערשטאַנען, וואָס דער ליטוואק זאגט, האט נור פון דעם אלעם ארויסגענומען איהר אייגענע בעליידיגונג, און עס האט זי געקרענקט, האט זי געשריען:

— וואס האט איהר זיך צו מישען אין פרעמדע זאכען? מיר לעבען אין אַמעריקאַ, „מיינד יור אָון ביזנעס“, קוקט נאָך אייערע אייגענע זאכען.

— אַז איהר ווילט ניט, דאַרף מען ניט. נור איך האָב געפיהלט אַ חוב דאס אייך צו זאגען, — זאגט דער ליטוואק רוהיג און קאלט, און קנייטשט זיין פּארמענטדיגען שטערען אין זיין הויכען פּליך — איך האב עס אייך געמוזט זאגען, ווייל מיין כלה וואהנט דא, און איהר זיינט מיין כלה'ס שוועסטער.

— טאַ ציהט זיך ארויס פון דאנען, אז אייך געפעלט ניט.

— אַז עס וועט ניט זיין קיין אַנדער עצה, וועט מען מוזען.

— נור חנה'לע האָט זיך אַריינגעמישט, ניט געלאָזט דעם ליטוואק רעדען און איהם געצויגען אויפ'ן גאַס, טענה'נדיג צו איהם: „וואָס ווילסטו האבען, וואס איז געשעהן?“ אבער דערביי איהם געקוקט אין די אויגען אריין, און געקוואלען פון זיינע רייד און שטאלץ געווען אויף איהם.

ראָזע האָט עס גאַנץ גוט בעמערקט, ווי זי נעהמט איהם איין, זאגט זי צו דער שוועסטער מיט א שטאך:

— האב ניט קיין מורא, אזעלכע גליקען ווי דו וועט זי שטענדיג כאפּען. א ליטוואק וועט זי קריגען.

דער ליטוואק האט איהר געוואלט עפּעס ענטפערען. חנה'לע האט ניט געלאזט, האט איהם ארויסגעצויגען אין גאס אריין: „איך האב דיר עפּעס צו זאגען“. אז זיי זיינען אין קארידאר ארויסגעקומען, האט ער זי געפרעגט:

— וואס האסטו מיר צו זאגען?

— קום שפּאצירען אויף „גרענד סטריט“, — שמייכעלט איהם דאס מיידעל אין פּנים אריין. ער האט געוואוסט וואס דאס הייסט — בעקוקען קיך זאכען אין א סטאר פאר זייער קינפטיגערווירטהשאפט, וואס דער ליטוואק האט זיכער ליעב געהאט. א שמייכעל האט זיך איהם צוגאסען פון זיינע אלטע אויגען אויפ'ן גאנצען פּנים און ער האט געמאכט א חן'דעל, ווי א קינד:

— אז דו ווילסט דוקא, טא קום, — האט ער געזאגט צו דער כלה.

אז זיי זיינען ארויס פון שטוב, האט זיך די עלטערע געפיהלט זעהר איינזאם און אונגליקליך. זי האט געפיהלט, אז דאס כלה־פּאר רעדען

איצט אויפ׳ן שפּאציר גאנג וועגען זייער צוקינפטיגען לעבען. זי איז אריין אין דער צווייטער שטוב צו רחל׳ען. רחל׳ע איז געלעגען, ווי תמיד, איינגעהילט אין דער קאלדרע און איהרע אויגען האבען ערגעץ וואו אפּען געקוקט. זי האט ניט געענטפערט. זי איז געווען, ווי תמיד, איינגעהילט אין איהר סוד, זעהט אויס, אז זי האט גאר ניט געהערט, וואָס אין שטוב איז פּאַרגעקומען. ראָזע האָט זי פערלאָזט, צוקלאַפּענדיג די טהיר נאך זיך, ארומגעדרעהט זיך איבער דער שטוב, ענדליך איז זי צוגעגאַנגען צו איהר קאסטען מיט דער וויפּראַווע, וואָס זי האָט שטעהן געלאָזט אין א ווינקעל, און האט אנגעהויבען בעקוקען איהרע זאכען. זי האט געפונען די עטליכע שטוב־זאכען: זאַלץ מעסטלאך און שעהנע געשליפענע גלעזלאך, וואס זי האט זיך שוין איינגעקויפט פאר איהר ווירטהשאפט. זי האט געקלעהרט, אז זי וועט עס דארפען אוועקגעבען חנה׳לען, האט זי עס גענומען צוברעכען און ווארפען אין א ווינקעל אריין.

9.

חתן־כלה־פּאר זיינען געגאַנגען שפּאצירען אויף גרענד סטריט. די טראָטואַרען זיינען געווען איבערפילט מיט שפּאצירענדע. עס איז געווען זונטאָג, און די חתן־כלה פּאָר פון אַרומיגע אידישע גאַסען זיינען אויסגעגאנגען אויף גרענד סטריט שפּאצירען. אידען זיינען אן אריענט פאלק און האבען זיך ליעב צו פּוצען, אבער ניט נאך אן אייגענעם געשמאק, נור נעהמען באלד איבער די הערשענדע „מאָדע״. אויף פינפטע עוועניו איז דענסטמאל געווען די „שאַנטעקלער מאָדע״, וועלכע איז געקומען פון פּאַריז, און באַלד האט זי זיך אנגענומען אויף גרענד סטריט. און די אידישע מיידלאך האבען געהאַט בעפּוצט זייערע קעפּ מיט די פערשיעדענסטע פויגלען, וואס געפינען זיך נור אין „ברעהם׳ס״ טיער־לעבען. די אלטע בעזעסענע ווייבער פון דער „באורי״ האבען אויך נאכגעמאכט די מאָדע מיט געוועהנליכע היגער, וועלכע האָבען ווי אויסגעצוואָגענע אויסגעזעהן אויף זייערע ברייטע קעפּ. אוי, טהייער האבען בעצאהלט די אידישע מיידלאך פאר זייערע רייך און מאָדנע אויסגעפּוצטע קעפּ — וועלכע מיט וואכען־לאנגע אר־

בייט אין שאַפּ, וועלכע אַפילו מיט חדשים לאַנגע אַרבייט. זייערע ליפּען זיינען דורך דער צייט גרעבער געוואָרען און זייערע געזיכטער בלייכער. אַזוי האָט די נאַטור, גאָט'ס געבוירענע שעהנקייט, צינזען געגעבען דער אויסערליכער מאָדע.

נור דאָס חתן־כלה פּאָר האָבען ניט געזעהן די שפּאַצירענדע און נישט בעטראַכט די „שאַנטעקלער־מאָדע". זיי זיינען געווען פערנומען מיט זיך. זיי האָבען גערעדט וועגען געלד, וואָס זיי האָבען ביידע „אָנגעסייפט" און געהאַט אין די „סטייט בענק" אויפ'ן ביכעל. חנה'לע האָט ניט פריהער געוואָלט חתונה האָבען, ביז זי וועט ניט האָבען גענוג געלד איינצוקויפען זיך אַ „פראָנט־רום", אַ „בעד־רום", און אַ „קיטשען", און וויפיעל חיים האָט נישט געאַרבייט מיט איהר און געגעבען איהר צו פערשטעהן, אַז נישט אין דעם ליגט דאָס גליק פון חתונה האָבען, נור אין עטוואָס טיפערעס, האָט זי באַיין אופן נישט געוואָלט פערשטעהן. די „בעל הבית'קייט" האָט זי שוין מיטגעבראַכט פון איהר היימאַט אין פּוילען, „צוויי טעלער און אַ טאָפּ" האָט זי געטענה'ט, זי וועט זיך שעהמען פאַר מענשען, פאַר שוועסטער. ביי איהר מוטער אין דער היים איז געווען טאָפּעלט געפעס. און פאַר צוועלף מענשען צו דעקען, זילבערנע לעפעל, מעסער, און אַ פולע קיך מיט מעש און מיט קופּער. און וואו זי האָט געזעהן אַ קופּערנעם פענדעל אין אַ פענסטער אַרויסגעשטעלט האָט זי זיך אָבגעשטעלט — ביי איהר אין קיך וועלען מוזען זיין אַזעלכע קופּערנע פענדלעך. און וויפיעל דער ליטוואַק האָט נישט אַריינגעטענה'ט מיט איהר, אַז זיי זענען נישט קיין קליין שטעדטעלדיגע קליין בירגער, נור גרויס־שטאָדטיגע פּראָלעטאַריער — האָט עס גאָר נישט געהאָלפען, צו דעם איז זי צופיעל פּויליש מיידעל געווען.

אגב, האָט דער ליטוואַק אויך דערפון הנאה געהאַט. ער איז געבוירען געוואָרען ביי זעהר אָרימע עלטערען, אין אַ פער'חשד'ט ליטוויש שטעדטעל. ביי זיין מאַמע אין דער היים האָט מען געגעסען אויף קליינע טעלערלאַך, מיט צינערנע לעפעל אין דערוואָכענס און שבת. דערנאָך, אַז ער איז אַרויס פון דער מוטער'ס שטוב, האָט ער זיין לעבען שטענדיג פערבראַכט אין קליינע פינסטערע שטיבלאַך, פערדרוי־

בערטע, שמוציגע אידישע רעסטאראנטלאד. זיין בעל־הבית'ישקייט איז תמיד בעשטאנען ניט מעהר פון דעם, וואס געפינט זיך אין זיין קליינעם קעסטעל אונטער'ן בעט, און ער קען קיינמאל ניט זאגען, אויב ער האָט דריי העמדער, אויב ער זאָל יענע האלבע, אָהן אַ ארבעל, אויך מיטרעכענען פאר א העמד. נור זייט ער האט זיך בעקענט מיט אט דער פוילישער דאָ און פאָר איהר אַ חתן געוואָרען, געהט ער אנשטענדיג אָנגעטהאָן און ער האָט דאָרט אין דער היים אַ פולען קאָסטען מיט וועש. זיין גאנץ געלד האט זי גע'פטר'ט אויף וועש פאר איהם און אויף אנציגער. צוערשט האט ער געמיינט, אז זי איז אַ אויסברענגעריין און אט „די פוילישע" איז ניט ערנסט גענוג. נור וואס אמאל ווייטער, האט ער אנגעהויבען צו פערשטעהי אז ס'איז יא דא א טעם אין דער זאך — אַז מען טהוט אָן אַ פּאָר גאַנצע זאָקען אָהן לעכער. און עס האָט איהם געפרעהט, אז ביי איהם אין דער היים מיט „דער פוילישער" וועט זיין א גאנצער סטאר טעלער, און עסען וועט ער אויף צוויי טעלער און א ריין סערוועטעל ביי דער זייט. און די קיך וועט זיך פינקלען פון קופער און פון מעש. ער האט הנאה געהאט מיט איהר צו געהן און אין איינעם מיט איהר דאָס איינצוקויפען. ער איז געווען אַ האלבער איינטעליגענט. אין דער יוגענד האט ער אפילו פערבראכט א פאר יאהר אויף „עקזאמענס", ער האט „עקסטערניטשאיעט", ביז די בעוועגונג איז אויפגעקומען. דערנאך איז ער אריין אין די „בעוועגונג", איז ער געווארען אַ ארבייטער. ער איז קיינמאל ניט געווען קיין רעדנער און קיין פייטער, ער זאָל ווערען אַ מאַכער, אַז אַגיטאַטאָר, אַז ער איז געווארען א סאציאליסט און אנגעהויבען צו גלויבען, אז דאס מענשליכע גליק ליגט אין דער צוקינפטיגער סאציאליסטישער ארדנונג, איז ער געווארען אַ ארבייטער און געלעבט נור אין דער פאנטאזיע פון דער צוקונפט, אז דענסמאל ערשט וועט זיין דאס ריכטיגע לעבען, און דאס היינטיגע לעבען איז נור אויף אזוי פיעל ווערט, וויפיעל זי דערנעהרט און ברייטעט צו צו דעם קינפטיגען לעבען. די ירושה פון זיינע עלטערען, פון די טרוקענע ליטווישע רביים — משיח איז ביי איהם מגולגל געווארען אין אַ אנדער משיח'ן. זיין היינטיגעם ארימעם לעבען האט ער גאר ניט געזעהן, ער האט נור געלעבט אין דער גרויסער צוקונפט. און דאס צוקינפטיגע לעבען איז ביי איהם נישט געווען קיין פאנטאזיע, אהן בעשטימטע פארמען, ניין, ער האט עס געזעהן

בחוש, ווי די וועלט וועט אויסזעהן, ער האט זיך דאס געקענט אויסמאהלען, ווי עס שטעהען די גרויסע הייזער, מיט די גרויסע, גרויסע מאשינען און אלע ארבייטען 3 שעה א טאג, און נאך די דריי שעה שפאצירט די גאנצע וועלט ארום אין גרינע גערטנער. דעם גלויבען האט ער געדארפט פאר זיך, אויפצוהאלטען זיין וואכעדיגען, ארימען לעבען, ווי דאס גלויבען אין משיח'ן האט אויפגעהאלטען דאס לעבען פון זיינע זיידעס. דורך דעם, אז ער איז געקומען קיין אמעריקא, האט ער נישט געשטרעבט מיט זיין סאציאליזמוס צו ווערען א מאכער אין דער דארטיגער גרויסער בעוועגונג. ער האט זיך געלעבט זיין בעשיידענס, ארימעס שאפ לעבען, און נור געווען איינגעטונקט אין דער אמונה, אין דעם גרויסען צוקינפטיגען אידעאל. נור זייט ער האט זיך בעקענט מיט אט דער „פוילישער" דא, וועלכע האט איהם ארומגעפיהרט איבער אלע שויערס, און געוויזען איהם די זאכען, וואס זיינען זעהר נויטיג צו זייער חתונה האבען, האט ער אנגעהויבען צו פערשטעהן, אז ניט בלויז די צוקינפטיגע סאציאליסטישע ארדנונג, נור דאס לעבען פון היינט האט אויך א טעם.

שטעהן זיי יעצט דא פאר א גרויסען שויער פון קיך־זאכען, אין פענסטער שטעהט ארויסגעשטעלט א מאשינדעל אויף אויסצוואוואשען טשערקעס, וועלכע זי האט זעהר בעטראכט, אז עס איז א נויטיגע זאך אין זייער צוקונפטיגער בעל־הבית'קייט.

און דער ליטוואק האט הנאה דערפון. א שמייכעל צוגיסט זיך איבער זיין גרויסען טרויעריגען פנים, אויף וועלכען עס פאלט דאס געלע, רויהע ליכט פון דער גאז־בעלויכטונג אין דער שויער און ער זאגט מיט א שמייכעל:

— אז מען דארף עס אין בעל־הבית'ישקייט אריין, טו קויף עס, דארף מען עס דאך.

10.

נור חנה'לען האט נישט געלאזט רוהען די שוועסטער איהרע. זי האט געוואוסט, אז זי טרעפט זיך מיט דעם יונגען מאן און זיי געהן אוים צוזאמען אין די מוזיק־האלס, אז זי געהט נישט אין שאפ ארבייטען און דעם נייעם אנצוג מיט דעם קאפעלוש האט זי פון איהם געקריגען.

זי האט דאס פערצעהלט דעם ליטוואק, וועלכער איז זעהר ערנסט געווארען און האט בעשטימט אריין צו געהן צום עלטערען ברודער, צו משה'ן און איהם דערצעהלען דערפון.

דער ברודער האט געוואוינט זעהר ארעם אויף א הויכען פינסטערען שטאק אין א ברודיג הויז אין פינסטערע צוויי שטיבלאך, און האט געהאט א סך קינדערלאך. אין דער היים איז ער געווען א לערנער, דא איז ער פערפינסטערט געווארען ביי דער ארבייט, דאך האט ער נישט פערלארען זיין הומאר און גוטען שמייכעל פון די ליפען, און געגלויבט אז עס איז א גאט־זאך.

זיי האבען איהם געטראפען ביי דער ארבייט. ער האט נאך אהיים גענומען אויף דער נאכט צו ארבייטען. (ער האט געהאט א סך קינדערלאך צו דערנעהרען). ער האט זיך פערשעהמט פאר די געסט, און האלב בעהאלטענדיג די ארבייט , האט ער אויסגעשריען אין די צווייטע שטוב צו דער ווייב:

— זעה שרה'לע, וואס פאר א געסט מיר האבען, קום ארויס!

נור שרה'לע איז ניט אזוי פלינק ארויסגעקומען. און דער איד, רויט ווערענדיג פאר חרפה, האט זיי זיצען געהייסען, איינגעשטילט אויף א מינוט די קינדערלאך, וואס האבען אין שטיבעל געשריען. די קינדערלאך האבען זיך דערפרעהט מיט דער ,,טאנטע'', און האבען זי ארומגערינגעלט: זי האט זיי געטיילט צוקערלעך, וואס זיי האבען געקויפט אויפ'ן וועג, און געפרעגט זיך, וואו איז די מאמע.

די ,,מאמע'' וועלכע איז אין דער היים געווען א חסידישע גבירישע טאכטער און דא האט זי געמוזט אליין די טרעפ וואשען און איז יעצט ניט געווען גענוג עלעגאנט אנגעטהאן, האט זיך ניט אזוי פלינק געוויזען, און דער איד האט זיך אליין געמוזט בעשעפטיגען מיט די געסט, געוויזען אויף דעם עלטסטען אינגעל, א באיטשיק פון א יאהר פיערצעהן, וועלכער איז געזעסען ביים פענסטער און געלערענט אויס א ביכעל: ,,נא, אין דערהיים וואלט ער א דרשה צו בר מצוה געזאגט, א בלאט גמרא געלערענט: נא, זעהסט, קומט אהיים פון דער סקול, אנשטאט וואס ער זאל נעהמען א חומש, א מדרש אין האנד אריין, לערענט ער זיך די קורסען, וויל דוקא דאקטאר ווערען'', — ווייזט ער אז אויפ'ן אינגעל. דאס אינגעל האט זיך אומגעדרעהט פון פענסטער און געזאגט:

— דו האסט דאך געלערענט גמרא, און וואס קומט דיר ארויס פון דיין גמרא, דא? אין אמעריקא איז גמרא א קליינע סחורה.

— נא, הערסט, דאס איז שוין אייער ארבייט, — זאגט ער צום ליטוואק מיט א שמייכעל — געקומען אהער, א לערן־אינגעל געוועזן, געקענט א גוטען בלאט גמרא אפלערנען, דא וויל ער עס ניט אנקוקען. איך קען איהם עפעס טהון דערפאר? מען איז דאך אין אמעריקא. שלאג איהם, וועט מען אריינזעצען אין פריזאן — שמייכעלט דער איד.

נור דערווייל האט זיך די „ליידי“, ווי שלמה פלעגט זיין פרוי רופען, ארויסגעוויזען פון קיטשען, פלינק געכאפט דאס שייטעל אויף זיך, וועלכעס איז ניט געוועזן צורעכט געקעמט, און ארויפגעווארפען אויף זיך לכבוד די געסט דאס שבת מאנטעלע. געוועהנט געווארען פון דערהיים זיך שעהן צו קליידען: „א מאדאם געוועזן אין דער היים“, זאגט זי נאך מיט דעם גרויס־פוילישען שמייכעלע, וואס „קאלומבוס׳עס ביטערע פרנסה“ (ווי זי האט גערופען אמעריקא) האט ניט געקענט פון איהרע ליפען אבווישען.

— נו, זעהסט, חנה׳לע, דיין ברודער איז דא א שניידער געווארען

— א שניידער־יונג, ר׳ דוד אלבערקרוינ׳ס זוהן א שניידער, — דערצעהלט זי דער שוועגערין א נייעס — וואס מאכט עטץ, וואס פאר א געסט — ליגט שוין אוועק דיינע שניידערשע ארבייט, שוין גענוג געשניידערט, לאז שוין זיין — בייזערט זי זיך אויף דעם ארימען אידען. אזוי ווי ער וואלט נעבעך שולדיג געוועזן דערינען, וואס זי האט יעדעס יאהר געטראגען און געבוירען.

דער איד האט געשמייכעלט אין זיין שעהנער שווארצער בארד אריין וועלכע ער האט זיך נאך מיטגעבראכט פון דער היים, און געפרעגט:

— מיאוס איז א יגיע כפים. וואס זאגט איהר, מיסטער ניט וואהר?

— ווענדעט ער זיך צום ליטוואק.

— א, האט איהר א זארג, ר׳ משה, לאזען זיי לאכען, לאזען זיי נור לאכען, אבער מיר ווייסען דאך, אז עס וועט גוט זיין.

— ווען וועט שוין אייער משיח קומען, אז זיין (ווייזט אויפ׳ן מאן) משיח קומט ניט, זאל כאטש אייערער קומען,—ווענדעט זיך די אידענע צום ליטוואק, ביי וועלכען אין מח די „יוניע“ מיט דעם סאציאליזמוס, וועגען וועלכער דער ליטוואק פרעדיגט אין דער משפחה, האט זיך אויסגעבילדעט ווי א גלויבען אין א נייעם משיח.

— ער וועט קומען מיסעס, ער וועט קומען, — לאכט דער ליטוואק.

— רעד שוין ניט אזוי פיעל און דערלאנג ליעבער דאס גוטע גלעזעל טהעע, — שמייכעלט דער ברודער.

דערנאך, אז דער ברודער האט געהערט די מעשה וועגען רחל׳ען און דעם פרעמדען יונגען מאן, וואס קומט ארויף, איז ער ערנסט געווארען און טרויעריג און אויסגעשריען:

— ווי הייסט, איז שוין נישטא קיין גאט, קיין טאטע־מאמע, לית דין ולית דיין? איז שוין אלעס הפקר אין אמעריקא, וואס? ווי הייסט?

און געווארפען די ארבייט, געכאפט אויף זיך דעם ראק און איז מיט זיי אינאיינעם אהין צו דער שוועסטער אוועק.

.11

— נא, די גנבה האט זיך דאך אויסגעפונען, — רופט זיך אב די עלטערע פון די שוועסטער צו רחל׳ען ביי שלמה׳ס פלעצליכען אריינקומען — וואו ביזט דו עס פארפאלען געווארען אין די גרויסע פרעסט?

— איך האָב ארבייט געזוכט, געוואָלט פערדיענען, — לאכט שלמה׳לע.

— וואס, דו געהסט אויך חתונה האבען — שאפסט דיר געלד, ווי דער ליטוואק?

— עס וואָלט גאָר ניט קיין קרומע זאך געווען, — שמייכעלט שלמה׳לע — מען ווערט עלטער, — גיט ער א שטאך דער עלטערער.

— טא געה שוין און צוברעך דאס — און ווער פערכאפט ווי אם געשווינדסטען. יא, איך וועל דיר צושטייער געבען, דרשה־געשאנק, — ווייזט זי אויף די צובראכענע נייע זאכען, וואס ליגען אין ווינקעל.

— צובראכען! — קוקט זיך שלמה׳לע איין — און איך האב געמיינט, אז איהר וועט דאס אוועקשענקען אייער שוועסטער חנה׳לען.

— לאָזען זיי אביסעל וואָרטען מיט דער חתונה, ביז זיי וועלען מעהר געלד סייפען זאכען זיך איינצוקויפען; וואס האבען זיי זיך אזוי צו איילען?

— אהא, איך פערשטעה...— זאגט שלמה׳לע מיט א שמייכעל — און וואו איז רחל׳ע?

— ליעגט דערינען אין בעט פון פריהער אן; געוועזן דא דער ליטוואק, און געמאכט א חתונה, עס געפעלט איהם ניט דער קאפעלוש, וואס

זי האט. וואס האט ער זיך צו מישען אין פרעמדע ביזנעס ? זאלען זיי געהן אויף גרענד סטריט אין די שוי־פענסטער קוקען פון א דיינינג רום. קיטשען זאכען, קינדער־וויעגען און שמועסען פון זייערע זאכען. וואס האבען זיי צו אונז ? א, שלמה, לאמיר מאכען א לעבען, אז עס זאל זיין אין די באקעס אַריין. נא, האָסטו געלד, ברענגט וויין, — ווארפט זי צו איהם צו דאס בייטעלע, — וואס זיצטו אין געהאקטע וואונדען ? רחל’ע, רחל’ע, קום אריין ! נא, ער האט זיך דאך געפונען !

נור רחל’ע האט ניט געוואלט אריינקומען, זי האט זיך געשעמט צו קוקען שלמה’לען אין די אויגען אַריין, און האָט מיט אַנגסט זיך בעהאַלטען אונטער דער קאלדרע.

— געה נור, שלמה’לע, ברענג וויין, זי וועט שוין קומען. פריהער ברענג.

— וואס איז מיט אייך היינט דער מער, וואס איז די מעשה, אזוי אויפגערוימט, אזוי לוסטיג ?

— כאפט דאס דער שווארץ יאהר. וואס וועל איך מיר דעם קאפ פערדרעהען ווי דער נאר, ווי חנה’לע מיט א קאלטען אויסגעווייקטען ליטוואק, סייפען געלד אויף א דיינינג רום... — כאפט דאס דער שווארץ יאהר, דאס גליק וואס שטעהט זיי פאר ! — יא, ברענג וויין, מיר וועלען האבען די וועלט, הע.

— ע, עפעס איז ניט מיט אייך אין גאנצען היינט, איך האב מורא, איהר זאלט דערנאך קיין חרטה ניט האבען.

— לאז דיר דאס מויל הינטען שטעהן — וואס שטעהסטו, דו שארלאטאנטשיקעל, געה שוין, פלינק, וואס איז מיט דיר היינט ?

— אז איהר ווילט עס דוקא, אלל־רייט, איך געה.

אז שלמה’לע איז אראב נאך גוטע זאכען, האט זיך דערהערט פון הינטען א פייפען. עס איז געוועזן דער מיסטער אייזיק, רחל’עס פריינד. רחל’ע האט זיך אויפגעכאפט און איז אריינגעקומען פון דער צווייטער שטוב א צוהיצטע, דאס גאנצע פנים האט איהר געפלאמט און די אויגען זיינען איהר געווען רויטע, פערלאפענע, און זי האט זיך פלינק גענומען אנטהאן.

— געה ניט היינט אויס, געה ניט היינט אויס, רחל’ע — בעט זיך ביי איהר די עלטערע — רוף אַרויף מיסטער אייזיק, מיר וועלען היינט אינאיינעם פערברענגען.

רחל׳ע האט געשוויגען, נור פערקרימט דאס געזיכט, זי האט ניט געוואלט בלייבען אין דער היים, נור די עלטערע האט שוין געהאט געעפענט דאס פענסטער און ארויסגעבויגען זיך, גערופען מיסטער אייזיק:

— וויל יו קאם אפסטערז, פליעז!

רחל׳ע איז ווידער אריין אין בעדרום און צוגעהאקט די טהיר נאך זיך, אהן א ווארט.

אז מיסטער אייזיק איז ארויפגעקומען, האט צו איהם די עלטערע געשמייכעלט:

— רחל׳לע איז ניט וואויל. פערברענגט היינט דעם אבענד מיט אונז אין דערהיים.

— וויטה פלעזשור, — רופט זיך אב דער יונגער מאן — וואו איז רחל׳ע?

— ביי זיך אין צימער, איז ניט אנגעטהאן. רחל׳ע טהו זיך אן. ווייסט ווער עס איז דא? — רופט די עלטערע מיט א שמייכעלע — נור רחל׳ע האט זיך ניט אבגערופען.

— שעהמט זיך... — שמייכעלט די עלטערע — נו מיסטער אייזיק, וואס הערט מען נייעס?

— אי דאנט נאו.

עס איז געווארען א פיינליכע שטימונג. מיסטער אייזיק האט ניט געהאט וואס צו רעדען מיט דער עלטערער. ער האט נור געהאלטען אין איין פרעגען דורך דער טהיר רחל׳ען: „וואט איז דהי מעטער, ראכעל’’? און רחל׳ע האט ניט אבגעענטפערט. ער האט געסטראשעט, אז ער וועט אוועקגעהן, און די שוועסטער האט ארויסגענומען איהרע זאכען פון שראנק און אנידערגעלעגט רחל׳ען — „טהו דיך אן, דו נאר’’, און האט געזאגט צו מיסטער אייזיק מיט א שמייכעלע:

— זי איז א נאר, די קליינע, שעמט זיך פאר א שוועסטער. „קום אריין, דו נאר,’’ האט זי אריינגעשריען צו דער שוועסטער.

נור באלד איז אריינגעקומען שלמה׳לע מיט די פלאשען.

— האלא, האו דו יו דו, מיסטער? — רופט אוים מיסטער אייזיק.

— האלא.

— וואס איז היינט פאר א שמחה? — פרעגט מיסטער אייזיק.

— עס איז ביי מיר היינט געבורטסטאג.

— א, מאי בעסט קאנגראטולייששאנס, — רופט אוים דער מיסטער אייזיק — א שאד וואס איך האב ניט געוואוסט, איך וואלט אייך א מתנה געבראכט — רופט אוים דער אמעריקאנער, און וויל כאפען זיין הוט.

— ניין, מיסטער, אן אנדערם מאל. צוערשט מוזט איהר טרינקען מיט מיר און קושען זיך מיט מיר, און דו אויך, שלמה'לע ממזר. —! רופט זי אוים — גים אן די גלעזער.

— א, וויטה פלעזשור, — רופט אוים דער אמעריקאנער, רויט ווערענרדיג און גיסענדיג וויין אין די גלעזער.

ראזע האט זיך אנגעגרייט צום קוש, געלאפען פריהער געבען א קוק אין שפיגעל אריין און אויסגעשטרעקט די באק צום מיסטער, דערנאך צו שלמה'לען.

אבער די שמחה איז ניט געווען גאנץ אהן רחל'ען, מען האט זי גערופען דורך דער טהיר, זי האט באין אופן ניט געוואלט אריינקומען. די עלטערע אבער האט שוין געהאט געטרונקען צוויי גלעזער: „אז איהר ווילט דוקא רחל'ען — טשארט פאבערי" — און זי האט זיך אריינגעריסען אין דער טהיר פון בעדרום און מיט געוואלט ארויסגעשטופט רחל'ען, וועלכע איז ניט געווען אין גאנצען אנגעטהאן. זי האט זיך פערהאלטען מיט דער האנד די שטיקער אפענע האלז און אפענע נאקעטע הענד, וואס האבען איהר ארויסגעקוקט פון אלע זייטען. די האר זיינען איהר געווען צושויבערט, זי האט זיך בעהאלטען און די שוועסטער האט איהר געשטופט און געזאגט: „אז דו האסט דיך ניט געוואלט אנטהאן, מוזט דו דיך אזוי ווייזען".

אלע האבען געלאכט, נור רחל'ע האט ניט געוואלט די אויגען עפענען. זיי האבען זי אוועקגעזעצט און געגעבען איהר א טוך ארומצוהיילען. אז זי האט געעפענט די אויגען מיט א פערשעמטען שמייכעל, האט זי בעגעגענט שלמה'ס פארשענדען בליק, וועלכער האט איהר דוקא געוואלט קוקען אין די אויגען אריין. זי האט צו איהם די צונג ארויסגעשטעקט און געכאפט אליין דאס ערשטע בעסטע גלאז וויין, וואס זי האט געטראפען אויפ'ן טיש און אויסגעטרונקען אין איין אטהעם.

— דו ווייסט, ער האט מיר געקושט, דו ביזט ניט אייפערזיכטיג?

— ווייזט ראזע אויף אייזיק'ען.

רחל'ע פערקרימט די ליפען.

— האב ניט קיין מורא, איך האב פון איהם קיין שטיק ניט אבגעביסען. עס וועט נאך פאר דיר אויך בלייבען. זעה וואס פאר א גרויסער שטארקער יונג!

רחל׳ע האט ווידער געמאכט א גרימאסע ווי צו וויינען. און שלמה׳לע האט איהר אלץ געקוקט אין די אויגען אריין, רויט ווערענדיג דערביי און מיט הארץ־קלאפען און זי האט געפרואווט זיין בליק אויסמיידען.

— בעט זי איבער, אייזיק — זאגט די עלטערע, וועלכע איז שוין געוועזן האלב־שכור — קושט זי, קושט זי, אייזיק. אויך אזוי קאלט ווי מיר! קושט זי!

אייזיק איז רויט געווארען און שלמה׳לע מיט הארץ־קלאפען האט דוקא געוואלט רחל׳ען אין די אויגען קוקען. עס האט זי ערצארנט, האט זי זיך אויפגעהויבען און איז צוגעגאנגען צו אייזיק׳ען און איהם ארומגענומען מיט איהרע נאקעטע הענד, און איהרע לייכט דינע ליפען האבען דורשטיג געזוכט זיינע ליפען, און איז אוועק פון איהם, און דערביי פרעך געקוקט שלמה׳לען אין די אויגען אריין.

א מינוט האט אלעמען דער אטהעם פערכאפט און שלמה׳לע האט געזוכט דעם וויין.

נור באלד דערהערט זיך טריט און דער ליטוואק מיט זיין כלה און דער ברודער משה זיינען אריינגעקומען. זיינען אלע רוהיגער געווארען, שטיל, די גרויסע האט זיך געווענדעט צו משה׳ן:

— אהא, גיב נור א קוק, משה איז דאך דא! וואס מאכסטו? דו קענסט נישט דעם מיסטער אייזיק — מיסטער אייזיק, מיין ברודער, דער שוועסטער׳ס חתן, מיסטער דייווידזאהן.

דער ברודער האט גוט געשמייכעלט, א מינוט האבען אלע געשוויגען. פלוצלינג האט זיך דער ליטוואק אנגערופען:

— מיסטער אייזיק, גוט וואס מיר טרעפען אייך דא. מיר ווייסען אז איהר קומט דא ארויף און איהר געהט אויס מיט רחל׳ען. מיינט איהר מיט איהר חתונה האבען?

דער יונגער מאן איז רויט געווארען, הויבט זיך אויף און פרעגט:

— וואס איז עס אייער ביזנעס?

— וועל, מיסטער, עס איז אונזער אלעמענס ביזנעס. דאס מיידעל האט קיין עלטערן ניט, און מיר זיינען איהרע ברידער.

— איך האלט אז דאס איז מיין ביזנעס און דער מיידעלס, און קיינער האט זיך ניט אין דעם אריינצומישען.

— ניין, מיסטער, איהר מאכט א „מיסטייק”. דאס מיידעל איז א יתומה, איז דא אין א פרעמד לאנד, און א יונגע. און איהר האט עפעס וואס פאר אבזיכטען, דארפט איהר זיך צו דער משפחה ווענדען. ארענטליכע מענשען טהוען אזוי.

— איך בעט אייך, מיסטער, לערנט מיך נישט קיין ארענטליכקייט. איך ווייס וואס איך האב צו טהאן, איך בין ניט צו אייך געקומען.

— מיר ווילען זיך ניט קיין סך באדערען, נור אז איהר וועט אונז ניט זאגען אייערע אבזיכטען, מיסטער, ווילען מיר אייך בעטען, אז איהר זאלט דעם רום פערלאזען און סטאפען זיך זעהן מיט דעם מיידעל.

נור דא איז שוין די עלטערע אויפגעשפרונגען:

— וואס פאר א רעכט האט איהר צו יאגען מענשען פון מיין שטוב? בלייבט, מיסטער אייזיק, עס איז מיין רום, איך בעצאהל די רענט, און וועמען עס געפעהלט ניט, קען זיך פון דאנען ארויסקלייבען.

— וואס רעדסטו, רויזעלע, וואס טהוט זיך מיט דיר? ער האט דאך רעכט!

— וואס פאר א רעכט? וואס איז ער איבער אונז פאר א פאטער געווארען? אונזער פאטער איז געשטארבען. אין אמעריקא זארגט יעדער פאר זיך. וואס האט ער זיך אריינצומישען אין פרעמדע זאכען?

— אז איהר הייסט דעם מיסטער בלייבען, קען איך דא מיין כלה ניט לאזען. חנה'לע, נעהם צונויף דיינע זאכען און קום, דו קענסט דא אין דעם רום ניט בלייבען.

חנה'לע האט אבער אנגעהויבען צו וויינען, און איז צו צו דער עלטערער שוועסטער און זי אנגעהויבען צו בעטען.

מיסטער אייזיק אבער האט זיך דערווייל אויפגעהויבען, ענטשולדיגט זיך פאר דער שוועסטער, געגעבען איהר די האנד.

— וואס לויפט איהר, בלייבט, איהר זייט ביי אונז אין שטוב.

— ניין, ס'איז גלייכער, איך געה איצט. אויף וויעדערזעהן אן אנדערם מאל.

און צוגעהענדיג צו רחל'ען און איהר עפעס זאגענדיג אין דער שטיל איז ער ארויס, ווארפענדיג א פעראכטענדען בליק אויף דעם ליטוואק, חנה'לע האט אבער יעצט די שוועסטער געבעטען מיט טרערען.

— וואָס טהוסטו, ראָזע, וואָס טהוט זיך מיט דיר?

און דער ברודער, דרעהענדיג זיך איבער דער שטוב, דריקט מיט די פּלייצעם:

— וואס איז מיט דיר געשעהן, רויזעלע, וואס טהוט זיך מיט דיר?

— פֿאר וואס ניט? אויף וואס איז דא צו ווארטען? שרייט די עלטערע — ער נארט אייך אב, דער ליטוואק, גלויבט איהם ניט, עס וועט קיינמאל ניט זיין בעסער אויף דער וועלט. דער ארבייטער, דער ארימאן וועט שטענדיג פערשווארצט ווערען. עס איז אויף גארנישט דא צו האפּען!

— עס איז ניט ווארה? וואס רעדט זי? מען טאר אזוי ניט רעדען, — שרייט ר' משה — זאָגט איהר, מיסטער, — ווענדעט ער זיך צום ליטוואק — זאגט איהר, איהר קענט דאך, א איד טאר ניט אזוי רעדען. עס איז דא א גרויסער גאט אויף דער וועלט. זאגט איהר.

— הער זיי ניט, — רופט די עלטערע צו חנה'לען — טהו אזוי ווי איך האב געטהאן. זעהסט, איך האב צובראכען די טעלער מיט דער וויפּראווע. צו וואס, נאר, וואס פאר א לעבען וועסטו האבען ביי איהם, ביים ליטוואק דיינעם? וועסט ארבייטען אין שאפּ נאך דער חתונה, ווי פריהער, ביז דו וועסט א קינד האבען אין געהאקטע וואונדען, א לעבען וועסטו האבען ביי איהם! עס איז דא וואס מקנא צו זיין דאס ווייב פון א שאפּ ארבייטער! דאס זעלבע מזל וואס זיין ווייב! — ווייזט זי אויפ'ן ברודער — דו, נאר, וואס טויג דיר דאס? ביזט א שעהן מיידעל, איינמאל לעבט מען נור אויף דער וועלט, טהו ווי רחל'ע טהוט. נעהם דיר א רייכען באי, לאז ער דיר מאכען שעהן אנצוטהאן, טשארט פּאבערי! איך קען שוין ניט, מיר האָבען זיך שוין אבגענארט, עס איז גאר ניטא וואס צו ווארטען, עס וועט גאר ניט זיין, גאר ניט.

— טאטע אין הימעל, וואס רעדט זי! — שרייט אוים דער ברודער — ניין, חנה'לע, גלויב איהר ניט. איהם גלויב — ווייזט ער אויפ'ן ליטוואק — עס איז דאך דא גערעכטיגקייט אויף דער וועלט! ער האט רעכט, דיין ליטוואק, רעכט האט ער, עס וועט בעסער זיין! עס מוז בעסער זיין. עס איז דא א גרויסער גאט אויף דער וועלט. זאגט איהר מיסטער חיים, זאָגט איהר. אין מיין גאָט גלויבט זי שוין ניט, אין מיין משיח'ן ניט, אפשר וועט זי אין אייער גאט גלויבען, אין אייער משיח'ן

— זי איז דאך אויך אן ארבייטארין. ווי קען מען אזוי לעבען? זאגט איהר, איהר קענט דאך.

— ניין, ר׳ משה, עס וועט איהר שוין גאר ניט העלפען! — זאגט דער ליטוואק — זי האט זיך אבגעריסען פון כלל און איז אריין אין תהום פון פינסטערניס. א שעפעלע א קליינס, וועלכעס האט זיך אבגעריסען פון דער סטאדע און בלאנדזשעט ארום און זוכט שוין גאר ניט מעהר. נור איהר קליין וועלטעלע פון לײדען. איהר וועט שוין גאר ניט העלפען. ניט מיין גאָט, ניט אייער גאָט. א, וועמעס כח איז עס — דער שטן, ווייזט ער אויף שלמה׳לען, איהר האט נאך א נשמה אראבגעצויגען אין תהום. דא מוז מען ראטעווען וואס לאזט זיך. קום, חנה׳לע, דו קענסט דא ניט לענגער בלייבען, קום״.

דער הפקר־יונג האט צוגעקוקט, ווי חנה׳לע פּאקט איהרע זאכען און דער ליטוואק העלפט איהר; געקוקט אויף רחל׳ען, וועמעס אויגען האבען אויסגעדריקט גלייכגילטיגקייט, ווי זי וואלט גאר ניט דא געווען, נור ווי זי וואלט מיטגעגאנגען מיט מיסטער אייזיק, אין גאנצען פערנומען מיט איהם. עס איז איהם עפּעס באנג געווארען, רופט ער זיך אב צום ליטוואק:

— יא, איהר האט רעכט, אום צו קענען לעבען, אום ניט אראבצופאלען אין דעם פינסטערען תהום, ווי איהר זאָגט, מוז מען האָבען אַ פּאַר פּיראסענעם בריק, אויף וועלכען זיך צו האלטען. — און האט פערלאזט די שטוב, ניט זאגענדיג קיינעם א ״זיי געזונד״.

אַז ר׳ משה האָט דערנאָך בעגלייט חנה׳לען מיט דעם ליטוואַק צו זיך אהיים, וואו זי האט געזאלט וואוינען ביז צו דער חתונה, זאגט ער צום ליטוואק:

— עס איז א גלייכע זאך, אייער אמונה אין די „יוניעם״. עס איז דאך א חיזוק פאר דעם גאנצען דור, וואס האט פערלוירען די אמונה אין ד׳ ומשיחו. עס דערהאלט. אהן דעם וואלט דאך גלאט געווען א הפקר וועלט, לית דין ולית דיין. עס איז א גלייכע זאך. איך גלויב, דער רבונו של עולם האט דאס בעשאפען, כדי צו דערהאלטען די וועלט.

שאטיללאן, מערץ, 1913.

„נאטהינג, באט ביזנעס“.

אויף דעם דעסק פון זיין שרייב־טיש אין זיין אפיס איז געהאנגען א שילדעל מיט געדרוקטע גאלדענע בוכשטאבען, אבגעדרוקט ווי אבגעמאלט מיט חנ׳דלאך די ווערטער „נאטהינג באַט ביזנעס“. דאס האט געזאלט זיין א ווארנונג פאר די מענשען, וואס זיינען אריינגעקומען אין זיין אפיס, אז מיט איהם האט מען גאר נישט צו רעדען קיין איבריג ווארט א חוץ ביזנעס. און האט ווער געפרואווט רעדען מיט איהם עפעס ניט וועגען ביזנעס, האט ער געוויזען אויף דער שילד. די שילד איז געשטאנען פאר זיינע אויגען אלע טעג פון דער גאנצער וואך אזוי לאנג ווי די עלעקטרישע ליכט האט אין טונקעלען אפיס בעלויכטען דעם טאג. און דער מענש האט זיך אזוי איינגעלעבט אין די ווערטער, אז די ווערטער האבען געשוועבט שטענדיג פאר זיינע אויגען. וואו ער האט זיך געפונען, אין אפיס צו אין דער היים ביי זיין פאמיליע, ביי זיין טיש, אדער ביינאכט אין שלאף, שטענדיג, שטענדיג איז פאר זיינע אויגען געוועז „גאר נישט, נאר ביזנעס“, אזוי אז די ווערטער זיינען געווארען א שילד נישט נאר צו ווארנען אנדערע, נאר א סימבאל פון זיין פערזענליכקייט, פון דעם לעבעדיגען שטיק פלייש, וואס האט זיך געפונען אויף דעם שאקעל־שטוהל פאר זיין טיש — דורך דעם וועלען מיר איהם נישט רופען מיט דעם נאמען וואס ער האט געטראגען אין זיין לעבען. יענער נאמען איז גאר געווען אן אויסערליכער, א פערבייגעהענדיגער; מיר וועלען איהם רופען מיט זיין גייסטיגען נאמען, מיט דעם נאמען, וואס איז געווארען א סימבאל פון איהם — „גאר נישט, נאר ביזנעס“.

מר. „גאַרנישט, נאַר ביזנעס“ אי זאַ קליין געוויקסיג מענשעל, נאַר ניט אזוי קליין געוויקסיג אין קערפער, ווי אין די פיס. ער האט געהאט

גאנץ קורצע פיסלאך, אזוי אז ווען מען זעהט איהם פון הינטען, מאכט ער זעהר א טרויעריגען איינדרוק. און מען פרעגט זיך: „דאס איז עס אין גאנצען?“ ווארום טראגען טראגט עס הויזלאך, נישט קיין הויזען. און א פיגור אויך ווי פון א איינגעל. נאר דערפאר ליגט דער גאנצער „גארנישט, נאר ביזנעס“ אין פראנט. און קוקט מען איהם אין פנים אריין, זעהט מען באלד, אז עס איז „גארנישט, נאר ביזנעס“. א בלייך קאלט, טויט געזיכט, וואס בעוועגט זיך קיינמאל נישט, נישט קיין שמייכעל אויף די ליפען, נישט קיין קנייטש אין די אויגען, נאר ווי אן אויסגעטריקענטער סקעלעט פון א טויטען פויגעל־קאפ. א גרויסער ברייטער שטערן וואס ציהט זיך אין האלבען קאפ אריין, מיט צוויי טיעפע שווארצע אויגען־לעכער, וואס קוקען ארויס פון אונטער'ן שטערן אונבעוועגליך, מיט א ביסעל חשד אויף יעדען. רעדען רעדט עס געלאסען, קורץ, א ווארט א רענדעל. עס ענטפערט אויף יעדער פראגע. און שטענדיג אזוי, אז דו האסט שוין נישט וואס צו איבערצופרעגען. פון קיין זאך ווערט עס נישט איבערראשט, נישט דערשראקען און נישט דערפרעהט, נאר ווען מען זאגט איהם אז א העכסט פרעהליכע פאר איהם פאסירונג — דריקט ער אוים זיין ענטהוזיאזמוס דערמיט, וואס ער גיט א צוק מיט זיינע צוויי ווייכע הענטלאך — ווי ער וואלט זיי געוואלט זיך אין מויל אריינשטעקען.

דאס גערויערט נאר איין אויגענבליק און בעמערקען טהוען דאס נאר אויך אזעלכע מענשען, וועלכע זיינען געניט אין בעאבאכטונגען.

ווען „גאר נישט נאר ביזנעס“ איז נאך געוועזן א איינגעל אין חדר האבען זיך שוין אנגעהויבען ארויסצואווייזען זיינע פעהיגקייטען אין „ביזנעס“. שטענדיג האט ער געהאט וואס צו פערקויפען זיינע חברים. ער האט גענומען א נייע מעסערעל פאר צוואנציג קאפיקעס און האט עס „אויסגעפלעט“. געמאכט א גורל, פערציג קוויטלאך צו א קאפיקע א קוויטעל. און קוים האט ער אויסגעפלעט איין זאך, האט ער שוין געהאט אין א פאר טאג ארום „לאזען“ אויף אן אנדער זאך. א בייטעלע, א פאר הענטשקעס, א פאר שלייקעס, אדער א קייטעל צו א זייגערל. אז ער איז עלטער געווארען און ער איז אריינגעקומען אין די העכערע

חדרים, וואו גרעסערע אינגלאך האבען געלערענט — האט ער אויסגעבארגט די חברים געלד אויף פראצענט. ער האט מיט אמאל א אינגעל געגעבען א האלבען רובעל און האט דערפאר יעדען טאג פון איהם צוגענומען די קאפיקע, וואס די מוטער האט איהם געגעבען פרוכט צו קויפען. אזוי איז דאס איינגעלערענט געווארען אין „געשעפט" אין חדר, און ווען ער איז ארויס פון חדר, האט ער געהאט אין א לייווענדען זעקעל אויף זיין האלז אנגעבונדען א שעהנע פאר רובעל, און א געניטע פראקטיקע פון א סוחר.

אז ער איז ארויס פון חדר, וואו ער האט זיך אויך אויסגעלערענט צו שרייבען א ביסעל פויליש און רוסיש, האט ער געארבייט דערנאך אין א געשעפט אין לאדז ביי מאנופאקטור. אנגעהויבען האט ער פון א שיק־אינגעל און געענדיגט האט ער ביי קאסירער. געוואונען האט ער דעם צוטרויען פון זיינע בעלי־בתים מיט זיין פלייסיג־שטילער ארבייטסזאמקייט, מיט זיין אונטערטהעניגקייט און געהארכזאמקייט. פינקטליך און שטיל האט ער אויסגעפיהרט יעדע אויפגאבע. נאר ווייטער איז ער נישט געגאנגען. זיינע חברים, וואס האבען אנגעהויבען מיט איהם אין איינעם, זיינען פיעל ווייטער געגאנגען. ביי דעם שנעלען וואקסען פון לאדז, זיינען א טהייל פון זיינע חברים הויך געשטיגען, האבען זיך אלס רייזענדע אגענטען געלאזט קיין רוסלאנד און דערנאך אליין געווארען סוחרים פאר זיך. א סך האבען שוין באנקראטירט און ווידער זיך ארויפגעארבייט. ער איז אלץ געבליבען זיצען אויף איין פלאץ, געגאנגען פון איין שטופע צו דער צווייטער, פון אן איבערשרייבער — צום צווייטען בוכהאלטער. פון בוכהאלטער צו קאסירער. שפרינגען, לויפען איז ניט געווען זיין נאטור. נאר דערפאר האט ער געהאט אפגעשפארט דורך דער צייט פון זיין ארבייט א קליינעם פערמעגען, וועלכען ער האט גענוט געוואוסט צו פערגרעסערען, אויסבארגענדיג עס אויף צינזען צו קליינע סוחרים׳לאך, און געפיהרט אונטער דעם בעל־הבית׳ רוקען א געהיימע דיסקאנטע אויף קליינע וועקסלאך. עס האט שוין געהאלטען דערביי, אז ער זאל ווערען א שותף אין געשעפט, אין וועלכען ער האט געארבייט און נערוימט האט מען זיך בסוד, אז ער ווערט א חתן מיט׳ן פרינציפאלס טאכטער. מיט א מאל האט זיך דאס רעדעל איבערגעדרעהט. עס איז אנגעקומען א קריזיס און פיעלע פון די קליינע מאנופעקטור־סוחרים׳־

לאך אויף דער פּראווינץ האבען באנקראטירט, און „גארנישט, נאר ביזנעס“ האט נישט נאר פערלארען זיין געלד, נאר ער האט ניט געהאט צו בעצאהלען א גרעסערע סומע געלד צום באלאנץ, וואס ער האט אין נעהיים ארויסגענומען פון פּרינציפּאל׳ס געשעפט — צו פיהרען זיין „פּראצענט־ביזנעס“. ער האט מורא געהאט פאר פערפאלגונג, און דיסקרעדיטירט איז דער נאמען אויך געווארען — און ער האט קיין אנדערע מעלות ניט געהאט ווי א „ריינעם נאמען“ — איז פאר איהם עפּעס אנדערש נישט איבערגעבליבען ווי אוועקצולאזען זיך אין אמעריקא.

נאר דאס זאגען שונאים. איך וויים נישט דעם טעם, פאר וואס ער האט פערלאזט לאדז און איז אראב קיין אמעריקא. אז ער האט געהאנדעלט מיט זיין פּרינציפּאל׳ס געלד, גלויב איך נישט. דערפאר, ווייל אזוי ווי „גאר נישט, נאר ביזנעס“ האט געשאנעוועט זיין גראשען, האט ער נאך מעהר געשאנעוועט א פרעמדען גראשען. „פרעמדעס געלד איז הייליגער ווי א פרעמדענ׳ס ווייב“ האט ער געזאגט, ווייל א ווייב איז נאר א ווייב, און געלד איז נאך געלד, אין צינזען — איז געוועזען זיין דעוויז.

יעדענפאלס, וואס עס איז נישט געוועזען דער טעם פון זיין אראבקומען אין אמעריקא, דא אין א פרעמדען לאנד איז ער נישט פּערפאלען געווארען. פערקעהרט, דא האט ער געפונען א גינסטיגען באדען פאר זיינע נאטירליכע פעהיגקייטען. א ביסעלע געלד האט ער מיטגעבראכט, און האט אויך געוואוסט ווי טיכטיג עס אויסצונוצען. אויף דער סטאנציע אין וועלכער ער איז איינגעשטאנען, האט ער זיך בעקענט מיט א צווייטען בארדער, וואס פערקויפט צו ארבייטער „דזשולערי“ אויף אויסצוצאהלען.

— ווען איך וואלט געהאט א ביסעל געלד אליין צו קויפען די „דזשולערי“, נישט צו נעהמען אויף בארג ביי די אמעריקאנער פעל־רייסער, וואלט עס געווען א געשעפט, — האט דער יונגערמאן, דער בארדער, וואס איז געווען א גאליציאנער, געקלאגט פאר איהם.

„גאר נישט, נאר ביזנעס“ האט מיט איהם א געשעפט אבגעמאכט. ער האט איינגעקויפט די „דזשולערי“ פאר „קעש“ און דער גאליציאנער האט עס פערהאנדעלט אויף אויסצאהלען ביי זיינע לאנדסלייט. געהאט האבען זיי די ביזנעס בשותפות, און די „דזשולערי“ האט „גאר

נישט נאר ביזנעס“ פון האנד נישט ארויסגעגעבען, נאר געהאלטען אין פאקעט. ער אליין האט עס איבערגעגעבען דעם „קאסטימער“, און די רעכענונג איז אויף זיין נאמען אויסגעשטעלט געווארען. דער גאליציאנער האט געארבייט, און „גאר נישט, נאר ביזנעס“ האט געלערנט ענגליש, געלערנט וואו ער איז געשטאנען און געגאנגען. געפארען אויף דער קאר — האט ער די שילדען געלעזען, געקוקט אין א צווייטענס צייטונג אריין. איז אבענד־שול געגאנגען. און געגעסען האט ער טרוקען ברויט, און געזאמעלט סענט צו סענט. אין א פאר חדשים ארום האט ער שוין געהאט מיט איינעם שותפות מעבעל אויף אויסצוצאהלען. און ענגליש געלערנט, און סענטען געזאמעלט. און עס איז נישט דורכגעגאנגען קיין פאר יאהר, און „גארנישט נאר ביזנעס“ האט שוין געהאט אן אייגענעם אפיס דאון טאון, אבגעגאלטע וואנצעס און גערעדט נור ענגליש.

דאס ביזנעס איז געווען אן עקספעדיציאנס־אפיס, וואס קיינער האט נישט געוואוסט וואס עס עקספעדירט אזעלכעס, פון רוסלאנד צו קיין רוסלאנד. טהייל האבען געזאגט, אז ער בעציהט פלאקס פון רוסלאנד און שטעלט זיי צו אין גרויסע מאנופעקטשורס, און אנדערע האבען געזאגט אז פערקעהרט, ער שיקט לעדער קיין רוסלאנד. אויף זיכער האט קיינער נישט געוואוסט, ווארים קיין פעק אין זיין אפיס האט מען ניט געזעהן. „גאר נישט נאר ביזנעס“ איז שטענדיג געזעסען איבער זיין דעסק, אריבערגעבויגען איבער פאפירען, און געהאלטען אין איין דיקטירען בריעף די „מאשין־שרייבערין“. א גאנצען טאג האט מען אין זיין אפיס (וואס איז געווען אויף א צעהנטען שטאק אויף בראדוויי ערגעץ, און איז גאנצע טעג געווען בעלויכטען מיט עלעקטרישע ליכט), געהערט דאס קלאפען פון דער שרייב־מאשין. און „גארנישט נאר ביזנעס“ איז געזעסען איבער זיין דעסק מיט א פאר שווארצע ארבעל אויף די מאנזשעטען (אז ער זאל זיי ניט איינרעכטען), אין א גומענעם קראגען, (וואס ער האט עקסטרא געהאט פאר'ן אפיס, כדי דעם געוועהנליכען צו שאנעווען) אין אן אלט ריפסענעם רעקעל (דער ראק פון זיין אנצוג, וואס ער האט געטראגען אויף דער גאס, איז אין אפיס געווען איינגעהילט אין א לייווענט, אז ער זאל נישט פערשטויבט ווערען, און געהאנגען אויף דער וואנד). די קליידער זיינע זיינען גאר געווען פערהאנגען, בעהאלטען פון אפיס שטויב.

דעם קערפער זיינעם און די נשמה זיינע האט פערשטויבט א גאנצען טאג דער אפיס שטויב, וואס איז געפאלען אויף זיינע פאפירען, די אויגען זיינע האבען קיין אנדערעס ליכט ניט געזעהן, נאר די אפיסליכט, דאס עלעקטרישע, און פון זיין קערפער האט מען געפיהלט דעם זיסליך־טוכלען גערוך, וואס מען פיהלט פון ביכער וואס שטעהען ביי א לאיער און ווערען קיינמאל ניט גענוצט, אדער פון וויך מעבעל וואס שטעהען אין אן עמפפאנגס צימער פון אן אפיס. און פאר זיינע אויגען האט תמיד געשוועבט דער בעריהמטער שפרוך, וואס איז געשטאנען אלם א שילד אויף זיין דעסק: „גארנישט נאר ביזנעס“.

צו זיין לויב מוזען מיר נאך צוגעבען פאלגענדען שטריך: אין דער ערשטער צייט, ווען ער איז געקומען אין אמעריקא, און עס איז איהם שלעכט געגאנגען — האט ער קיינעם נישט פון זיינע לאנדסלייט אדער חברים אויפגעזוכט. ער האט נישט געוואלט, אז זיי זאלען איהם זעהן ווי עס געהט איהם שלעכט. ערשט דערנאך, ווען ער האט שוין געהאט א בענק־קאנטאר, האט ער ארייגעשיקט א טשעק אין א סאסייעטי, וואו פיעלע פון זיינע לאנדסלייט זיינען מעמבערס, אזוי ארום צו וויסען געבען פון זיין עקזיסטענץ נאר דאס איין מאל. מעהר האט ער נישט געלאזט הערען פון זיך.

פאר דעם שעהנעם געשלעכט האט „גאר נישט נאר ביזנעס“ נישט געהאט קיין בעזונדערען געפיהל. ער האט מורא געהאט פאר זיי. אלעם וואס איז דא און קומט פאר אין לעבען איז ביי „גארנישט נאר ביזנעס“ געווען צוטהיילט אין צוויי חלקים, — אין „קרעדיט“ און „דעביט“. און וואו ער איז געגאנגען, און וואס ער האט געטהאן, האט ער שטענדיג געהאט פאר די אויגען די צוויי בלעטער פון זיין האנדעלסבוך, וואס ווייזען אן שווארץ אויף ווייס צי ער קריגט אריין געלד אדער ער גיט אוים געלד. און דאס „שעהנע געשלעכט“ איז געווען עפּעס אזעלכעס, וואס פערשווערט זעהר דעם „קרעדיט“ און בעשווארצט איהם מיט ציפערען. און דאס געלד וואס מען גיט אוים איז צוויי מאל היזק. איינמאל דאס געלד, און דאס צווייטע מאל די צינזען וואס דאס געלד קען אריינברענגען, ווארים „געלד איז נאך א מאל געלד“ איז געווען זיין דעוויז. דאך צייט מען האט איהם גערעדט א שדוך דעם „פרינ־

ציפאל'ס טאכטער“ אין לאדזער מאנופאקטור־געשעפט, האט ער איינגעזעהן, אז דאס שעהנע געשלעכט איז נישט בלויז וואס מאכט שווערער די אויסגאבען, נאר עס קען אויך אמאל פערדאפלען און פערדרייפאכען די איינקונפטען. איז די פרוי געווארען פאר איהם עפּעס אזעלכעס, וואס דורך איהר קען מען צו עפּעס קומען. און אזוי ווי ביי יעדען געשעפט, אזוי האט ער אויך דאס מאל בערעכנט, אז ווא מעהר ער וועט אליין זיין אימשטאנד אריינצוטרעטען מיט א גרעסערען קאפיטאל אין שותפות, דאס גרעסער וועט דער קאפיטאל זיין פון דער צווייטער זייט. האט ער אבגעלעגט די חתונה־האבען און געווארט, ביז ער אליין וועט האבען אן אייגענעם אפיס, א קאפיטאל, א ביזנעס־נאמען און א געשעפט, כדי פון דער צווייטער זייט זאל ער קענען פערלאנגען אזא קאפיטאל וואס זאל דאס זייניגע איבערוועגען. און וויל עס האט זיך איהם שטענדיג אויסגעוויזען, אז וואס לענגער ער וועט ווארטען, וועט זיך זיין קאפיטאל אלץ פערגרעסערען, דורך דעם וועט ער פון דער צווייטער זייט אויך קענען האבען אזא גרויסען נדן — האט ער געהאלטען אין איין אבלעגען שדוכים. עס האט זיך איהם אלץ אויסגעוויזען. אז ער קען טהאן א בעסערען שדוך און מיט מעהר נדן. ער דארף נאך אבווארטען א יאהר, צוויי, ביז זיין קאפיטאל וועט דערגרייכען צו א רונדע ציפער, און דער שדכן וועט קענען אנרופען א בעשטימטען נומער וואס וועט מאכען אן איינדרוק. אזוי איז דורכגעגאנגען א שטיק צייט, א האלב פון זיין לעבען און ער האט ניט חתונה געהאט. און דאך האט ער דאס ניט געטהאן פון גייציגקייט, נאר ער האט זיך ווירקליך געשראקען פאר דער פרוי, וואס פערגרעסערט די אויסגאבען און מאכט שווערער די פליכטען פון מענשען. פון אלע זיינע פריינד און בעקאנטע האט ער נאר געהערט ווי מען איז איהם מקנא, און אלע האבען גע'טענה'ט צו איהם: „וואס רייסט איהר אייך אזוי די וועלט? איהר האט א ווייב מיט קינדער צו דערנעהרען?“ „אייך איז גוט, איהר האט ניט קיין ווייב און קינדער“. און ער האט זיך פארגעשטעלט דאס ווייב, וואס מאכט א תל פון דעם מענשען'ס קאפיטאל. זי האט קינדער, מוז זיך קליידען שעהן, האבען א שעהנע וואהנונג — „א הויז פיהרען“ — דאס אלעס זיינען אזעלכע שרעקליכע זאכען פאר'ן מענשען'ס קאפיטאל. און דאס ווייב איז ביי איהם געווארען ווי ביי טהייל קראנקע מענשען, וואס קענען נישט קוקען אויף

א ברייט וואסער, א טייך אדער א ים אהנע צו דענקען, אז זיי מוזען אריינפאלען... דורך דעם האט ער נישט געוואלט פריהער חתונה האבען און אבגעשיקט אלע שדכנים מיט די פאטאגראפיעס ביז ער וועט האבען אזא קאפיטאל וואס וועט איהם זיכערען מיט די בלויזע צינזען אן עקזיסטענץ אפילו פאר די אויסגאבען פון א ווייב מיט קינדער.

באלד אבער האט זיך „גארנישט נאר ביזנעס" ארומגעזעהן, אז זיין פרייז אויף דעם מארק פון די חתנים האלט נישט אין איין שטייגען מיט זיין קאפיטאל, נאר פערקעהרט, וואס עלטער ער ווערט, וואס מעהר עס פערגרעסערט זיך זיין קאפיטאל — פאלט אלץ זיין פרייז אלס חתן. ער איז איבערגעשטאנען, איבערגעכאפט די מאס, — האט ער געקלעהרט שוין גאר ניט חתונה צו האבען, כאטש ער האט געבענקט נאך א פאמיליען־לעבען. באלד אבער האט ער דערפיהלט, אז ער ווערט אן אלטער, קראנקער בחור. ער האט געהאט צו טהאן מיט א מאגענקראנקהייט, וואס איז איהם געקומען פון שלעכט עסען אין זיינע יונגע יאהרען און פון דעם וואס דער קערפער זיינער האט נישט געהאט קיין בעוועגונג. ער האט זיך אנגעהויבען צו דאקטארען, און עס האט זיך איהם אלץ אויסגעדאכט, אז די דאקטוירים נארען איהם אב, זיי מאכען איהם מיט א כיון קראנק, כדי געלד פון איהם אויסצונארען, האט ער געהאלטען אין איין בייטען דאקטוירים. יעדער נייער דאקטאר האט ביי איהם א נייע קרענק ענטדעקט, און געהיילט איהם אויף עפעס אנדערש. ער האט אנגעהויבען די דאקטוירים אזוי צו האסען, אז ער האט זיי אין גאנצען אויסגעמידען. אבער די קרענק האט איהם נישט געלאזט רוהען. ער האט געליטען פון פערשטאפעניש, און געהאלטען אין איין אויסזוכען צווישען די אנאנסען פון די צייטונגען די פערשיעדענע מיטלען, טהעע, פיגאלקעס, שאקאלאד, וואס טרייבען אפ. יעדער נייער מיטעל האט אין אנפאנג געהאלפען, און ער האט געמיינט, אז די ישועה איז געקומען. קוים אבער האט זיך זיין ארגאניזם צוגעוואוינט דערצו, האט עס ווידער ניט געהאלפען, און ער איז ווידער געלאפען צו דאקטוירים, צו פראפעסארען.

די קרענק, אויסער וואס זי האט פערגרעסערט זיינע אויסגאבען אוועקגענומען איהם צייט, האט איהם נאך געמאכט זעהר נערוועז. צוערשט האט ער זיך געמיהט ניט ארויסצואווייזען זיין נערוועזיטעט אין די ביזנעס. און ווירקליך, די ביזנעס האבען אויף איהם געהאט

אזא מאכט, אז ווען ער איז געווען פערנומען אין געשעפט, האט ער פערגעסען אז זיין קרענק און געפיהלט זיך צופריעדען. באלד אבער האט זיין נערוועזיטעט אויך זיך ארויסגעוויזען אין אפיס. ער האט אנגעהויבען צו שרייען און צו בייזערען זיך אויף די מענשען פון אפיס. דורך דעם האט ער פערלארען דאס גאנצע אנזעהן ביי זיינע מענשען, וואס ער האט זיך ערווארבען אלס ביזנעס־מאן. ער האט געפיהלט אז מען לאכט אויס איהם אונטער זיין רוקען, מען הארכט איהם נישט. דאס האט איהם מעהר פאר אלץ דערשראקען און ער האט בעשטימט חתונה צו האבען.

און חתונה האבען האט ער געוואלט שוין אהן נדן, א פראסט, אידיש מיידעל פון א גוט הויז ארויס, אהן א גראשען געלד, כדי זי זאל נישט האבען קיין גרויסע פערלאנגען, און זאל איהם דאנקבאר זיין וואס ער האט זי גענומען אהן נדן — און וועט איהם ליעב האבען דערפאר. ער האט געלאזט פאלען אווארט די שדכנים דעריבער, וואס האבען איהם געהאלטען נאך אין איין שלעפען בעקענען זיך מיט כלות. און באלד איז די שופלאדעל פון זיין דעסק, וואס האט געטראגען דעם אויפשריפט „פערזענליכעס“, פול געווארען מיט פאטאגראפיעס פון יונגע שעהנע מיידלאך, וואס דאס געזונדהייט און פרישקייט דאט ארויסגעשפריצט פון זייערע אויגען, באקען און מיילער. ער האט זיך אויסגעזוכט א מיידעל מיט א צנועה׳דיג שטילען בליק, וואס עס האט זיך איהם געדאכט, אז זי וועט ווינציגער פון אלע אנדערע האבען גרויסע פערלאנגען — און געהייסען איהם בעקענען מיט איהר.

מען האט איהם אריינגעפיהרט צו אן אלמנה אין שטוב, וואס האט געלעבט מיט איהרע דריי טעכטער און א זוהן ערגעץ וואו אין ברוקלין. דער מאן איהרער איז געווען א ריעל־עסטייטניק און איז אמאל געווען גוט אב, איז געשטארבען אין דער צייט פון גרויסען קריזיס און איבערגעלאזט די אלמנה אן אייגענע הויז און א סך חובות. דאס הויז האט מען געשטעלט אויף ליציטאציע, נאר עס האט נאך קיינער נישט אבגעקויפט, האט דערווייל דערינען געוואוינט די אלמנה. געלעבט האבען זיי „אפיציעל“ פון דעם , וואס דער עלטערער זוהן, וואס איז געווען א דענטיסט, האט זיי אונטערשטיצט, נאר אונאפיציעל האבען די דריי מיידלאך געארבייט ביי א מאדיסטקע און פון דעם אייגענטליך האבען זיי געמאכט א לעבען. מען האט זיך געהיט דערמיט־

פאר שדכנים, ווארום די מיידלאך זיינען געשטאנען אין שדוכים, און זייער גאנצער נדן איז געווען וואס זיי קומען ארויס פון אן אנשטאנדיג הויז און זיינען בעל־בתישע קינדער. „גארנישט נאר ביזנעס“ איז דוקא געפעלען די צווייטע פון די דריי, מים פעני, א שווארץ חנעווידיגע מיט צוויי ליעבעס פלעקלאך אין די ווינקלען פון די באקען, מיט א כשר׳ען אונשולדיגען בליק.

אייגענטליך זיינען די אנדערע צוויי שוועסטער נישט געווען מיאוס׳ער פון די צווייטע, און עס וואלט איהם גאנץ גוט אזוי אויך געפעלען מים העלענא, די עלטערע ווי די איינגערע. נאר עפּעס אזוי, אז די ארימע אלמנה זאל עס ניט אנקומען אזוי לייכט צו קריגען פאר איהרס א טאכטער אזא חתן, ווי „גארנישט נאר ביזנעס“, האט ער זיך דוקא „פערליעבט“ אין דער צווייטער און אנגעמאכט אין דער משפחה א שטיקעל טראגעדיע, וואס די צווייטע געהט פריהער חתונה האבען פאר דער ערשטער. נאר סיי ווי סיי איז עס געווען א גרויס גליק אין דער פאמיליע, ווארים „גארנישט, נאר ביזנעס“ האט שוין געהאט א גרויסען נאמען אין דער ביזנעס־וועלט, און מען האט געשאצט זיין פערמעגען אין די צעהנדליגע טויזענדער. שכנים האבען מקנא געווען, און די פאמיליע, וואס האט אונטערשטיצט די אלמנה מיט די יתומים, האט אודאי מקנא געווען. „נו, יעצט וועלען זיי האבען אן אייגענעם“, און אם מייסטען האט מען מקנא געווען דער מיידעל. אלע האבען זיך געקושט מיט איהר און בעגליקוואונשט, און אלע האבען איהר פערזיכערט, אז זיי ווינשען איהר דאס גליק פון גאנצען הארצען און זיי זיינען גאר ניט מקנא.

„גאר נישט נאר ביזנעס“ האט זיך מיט דער משפחה פון זיין כלה נישט ארייגעלאזט אין קיין פאמיליארע פערהעלטניסע. געקענט האט ער נאר זיין כלה. געקומען רעגעלמעסיג יעדען שבת נאכמיטאג צו גאסט, און אויסגעגאנגען מיט זיין כלה שבת און זונטאג, געפיהרט זי פון צייט צו צייט אין דער אפּערא, אמאל אויך געפיהרט זי אין א גרויסארטיגען האטעל צו דינער. נאך דער אפּערא געגעבען איהר א „נייס טיים“, א „רייד“ מיט אן אויטאמאביל איבער צענטראל פּארק, און צו איהר געבורטס־טאג האט ער איהר געשאנקען „דזשולערי“. די משפחה איז געקומען בעקוקען די „דזשולערי“ און אלע האבען זיך

געפרעהט, און אלע האבען זי פערזיכערט, אז זיי ווינשען איהר דאס גליק פון גאנצען הארצען און זיינען איהר ניט מקנא.

דאס מיידעל אבער אליין האט נישט געוואוסט, וואס איז דא דאס „גרויסע גליק“ און וואס איז דא אזוינס מקנא צו זיין. מייסטענס זיינען זייערע „ריידס“ געווען לאנגווייליג און אויך די „נייס טיימס“, וואס ער האט איהר געגעבען. „גארנישט נאר ביזנעס“ האט מייסטענס געשוויגען, ווען ער איז געפאהרען מיט זיין כלה שפאצירען, אדער געזעסען מיט איהר אין אפערא. און איינמאל האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז דער קעלנער אין אסטאר האטעל האט געלאכט אויס איהם, ווען ער איז אריינגעקומען מיט איהר, און ער האט זיך פריהער פון איהר אוועקגעזעצט, און נישט געהאלפען איהר דעם מאנטעל אראבנעהמען. זי איז רויט געווארען פאר חרפה. אין די געשפרעכען, וואס ער האט געפיהרט מיט איהר, האט ער איהר גענוג דייטליך געגעבען אנצוהערען פאר וואס ער נעהמט זי, א מיידעל אהן נדן, כאטש ער וואלט געקענט קריגען א גרויסען נדן. נאר דערפאר וואס ער גלויבט, אז ווען מען האט חתונה מיט א גרויסען נדן האט מען צו גרויסע פליכטען. און ער וויל בויען מיט איהר א הויז, וואס זאל זיין געשטיצט אויף איינגעהאלטענקייט און אויסגערעכענטקייט, אויף א תכלית צוליעב קינדער. ביים לעצטען ווארט האט ער געגעבען א שמייכעל, ווי א מייזעל וואלט איהם דורכגעלאפען פון מויל ארויס אין ווייסען קראגען אריין... און עפעס א רודער געטהאן מיט די הענד, וואס האט זי אבגעשטויסען, און זי איז רויט געווארען און האט נישט געוואוסט וואו די אויגען אהינצוטהאן. נאר סיי ווי סיי, אז זי האט געזעהן אז מענשען זיינען איהר מקנא און אלע פרעהען זיך און זאגען אז עס איז א „גליק“, האט זי עס אויך געהאלטען פאר א גליק, וואס זי פערשטעהט ניט דעם ווערטה דערפון.

זי האט נאר נישט געוואוסט ווי אזוי זי וועט איהם ליעב האבען. צייט ער האט גערעדט מיט איהר וועגען קינדער האבען און א תכלית, האט זי טיעפער אריינגעקלעהרט וועגען ליעבע צו איהם. איהר פאנטאזיע האט איהר געמאלען נישט קיין זעהר אנגענעהמע בילדער פון זיין אויסערליכען... דער שמייכעל אויף זיינע טויטע ליפען און דאס אוננאטירליכע בלאסקייט פון זיינע הענד וואס זי האט געזעהן ארויסשטארען פון זיינע ברייטע מאנזשעטען, האט געהאט עפעס אבשטוי־

סענדעס. נאר איהר מוטער און איהרע א נאהענטע חבר'טארין, וועמען זי האט פערטרויט איהר שרעק, האבען איהר אויסגערעדט און געזאגט צו איהר, אז ליעבע איז אזא געפיהל וואס מען געוואוינט זיך איין און מען לערענט עס זיך אויס מיט דער צייט, און מיט די „עקספיריענס“, און ביי דער מאמען איז עס אויך אזוי געוועזן...

נאך דער חתונה האט „גארנישט נאר ביזנעס“ געדונגען א שטאק אין אן אפארטמענט הויז אין הארלעם. אין דער נייע־איינמעבלירטער וואָהנונג זיינען אַריבערגעטראָגען געוואָרען די אַלע מעדיצין־פלעשלאַך, זאלבען און קאסמעס וואס „גארנישט נאר ביזנעס“ האט בענוצט פאר זיין קראנקהייט. דאס יונגע ווייבעל, וועלכע איז ערשט ארויס פון דער מאמעס היים מיט א געזונטען פרישען קערפער און גייסט האט געהאט אזא מאדנע געפיהל צו די פערשיעדענע פלעשלאך מעדיצין און קאסמעס, וואס זיינען מיט אמאל געווארען אזוי היימיש און נאהענט צו איהר אייגען לייב, אז זי האט געפיהלט אן עקעל, נישט נאר בלויז צו דעם לייב וואס בענוצט דאס, נור אויך צו איהר אייגענעם געזונדען קערפער, וואס קומט אין בעריהרונג מיט יענעם לייב... און דאס מיידעל האט זיך געהאלטען אין איין וואשען...

אויך האט „גארנישט נאר ביזנעס“ געמאכט א שרעקליכע ענטדעקונג, אז ער האט צו לאנג געווארט מיט זיין חתונה האבען און אנגעהויבען זיך צו דאקטארען ווידער... די אלע רעצעפטען וואס האבען אנגעפילט דער ווייבעל'ס נייע היים, האט זי אריינגעבראכט אין אזא פערצווייפעלטער מרת־שחורה'דיגער שטימונג, אז אלעס איז איהר פער'מאוסט געווארען. פאר אלעס האט זי געעקעלט פון זיך אליין, און דאס ערגסטע איז געוועזן וואס זי האט נישט געהאט קיינעם צו פערטרויען איהר צער; זי האט זיך געשעהמט פאר דער מוטער און פערשאלטען איהר משפחה און איהר מזל, וואס האבען זי פערבונדען מיט איהם.

באלד אבער האט זי זיך איינגעוואוינט צו דעם לעבען. זי האט אנגעהויבען צו זוכען בעפריעדיגונג און אנדערע פערגעניגענס. זי האט זיך אנגעהויבען צו פוצען, געמאכט זיך שעהנע קליידער און געוועזן פערנומען גאנצע טעג ביי דער שניידערקע.

דער מאן האט איהר נים געשטערט. אין אנפאַנג האָט ער געצאָהלט די רעכענונגען פון די שניידערקעס און די סטארס, און עס

האט אויסגעזעהן ווי ער וואלט צופריעדען געווען וואס זי פוצט זיך. נאָר באלד איז איהר דאס פוצען און אנטהאָן זיך אויך פער'מיאוס'ט געווארען. זי האָט נישט געהאַט פאר וועמען זיך אָנצוטהאָן. א גאנצען טאג איז זי געווען איינע אליין אין די שטובען און האָט נישט געהאַט וואס צו טהאָן מיט איהר צייט. אויפגעשטאנען פריהמארגענס, איז ער שוין לענגסט נישט געווען. די שטיבער האָט אויך שוין די דיענסט געהאַט אויפגערוימט. צו דער מאַמען איז געווען צו ווייט צו פאהרען. די שוועסטער האָבען געארבייט. האָט זי געהאלטען אין איין לעזען לאנגווייליגע אמעריקאנער ראָמאַנען, וואס האָבען זי נישט אינטערעסירט, אדער זי האט געשלאפען האלבע טעג. איז זי אראבגעגאנגען שפאצירען, האט זי נישט געהאט מיט וועמען א ווארט אויסצורעדען. די אלע פרויען, וואס האָבען געוואוינט אין איהר שכנות און מיט וועלכע זי האט זיך בעגעגענט פאר דער טהיר, אויף לענאקס עוועניו אָדער אין פארק, זיינען געווען מעהרסטענס שוין לענגסט פערהייראטע, האָבען שוין קינדער געהאַט און געהאלטען אין איין רעדען ווי בייבים צו ערציהען, וועלכע שפייז איז געזינטער פאר א קינד, און וואס צו עסען, אז מען זאל ניט אזוי דיק ווערען און וועגען עהנליכע זאכען. מיט די אלע ווייבער האָט זי זיך ניט געקענט צונויפרעדען, יעדענפאלס קיין פריינד ניט געקאנט געפינען צווישען זיי. איז זי געווען איינע אליין אין דער גרויסער שטאָדט ניו יארק. קיין פריינד, וואס זאלען ארויפקומען צו איהר, האָט זי ניט געהאַט, און „גארנישט נאר ביזנעס" האָט אודאי קיין פריינד ניט געהאַט, וואס זאלען ארויפקומען צו איהם אין הויז. ער האָט מיט קיינעם אין ניו יארק ניט גערעדט, מיט קיינעם קיין בעציהונג ניט געהאַט, נאר וועגען ביזנעס, ווארים אויף זיין שרייב־טיש איז געהאנגען די שילד „גארנישט, נאר ביזנעס", און קיין מענש האָט מיט איהם וועגען קיין אנדערע זאך ניט גערעדט נאר ביזנעס.

איז ער געקומען אהיים אויף דער נאכט.—„וואס מאַכסטו, דארלינג?’—האָט ער איהר געגעבען א קוש אין שטערן און אוועקגעזעצט זיך צום טיש. ביים טיש האָט ער אויך מייסטענס נאר גערעדט וועגען ביזנעס, וועגען זיינע געשעפטען, ווארים וועגען עפעס אנדערש האָט „גארנישט נאר ביזנעס" ניט געוואוסט צו רעדען מיט קיינעם,

אפילו מיט זיין ווייב, ווייל ער האָט קיינמאָל ניט גערעדט וועגען עפּעס אנדערש. און אז ער האָט זי געוואָלט גאר גוט ווילען און זאגען איהר עפּעס אמוזאנטעס, האָט ער איהר דערצעהלט:

— ווייסט, דארלינג, היינט האָב איך געהאָט א „דזשאוק" מיט א לאיער. איך האָב געהאָט אן אגרימענט אבצומאַכען מיט מיסטער גרינבוים, האָט מיר זיין לאיער געוואָלט ארײנשטעלען אין „אגרימענט’ אַזאַ פונקט, מיט וועלכען ער האָט מיך געוואָלט בינדען. בין איך דאָך ניט קיין לאיער, האָב איך איהם געוויזען, אז איך קען מיך אויך אויף די לאָאָס.

און דערביי האט ער אזוי הויך געלאַכט, און געמיינט אז ער האָט איהר דערצעהלט עפּעס זעהר אַמוזאַנטעס. און דאס ווייבעל האָט איהם צוליעב געטהאָן און געהאָלפען איהם מיטלאַכען. אָדער ער האָט איהר דערצעהלט.

— דארלינג, מר. גרינבוים מיינט, אז איך בין א גרינער, דערפאר ווייל איך בין נישט געגאנגען אין די אמעריקאַן סקוהלס, אבער אין ביזנעס בין איך מעהר אמעריקאנער פון זיי אלעמען.

נאר דאס פלעגט ער זאגען, ווען ער איז שוין געווען אין א גאר גוטען מוטה, ווען דער מאגען האט איהם נישט געפּייניגט. מעהרסטען האט ער מיט'ן ווייבעל נישט גערעדט וועגען ביזנעס, נאר וועגען זיין קרענק. עס האט זיך איהם געדאַכט, אז רעדען אין דער היים מיט אַ פרוי דארף מען טאַקע ניט וועגען ביזנעס, נאָר וועגען היימישע פערזענליכע זאכען דארף מען זיך אונטערהאַלטען, און זיין „מאגען" איז געווארען די בעליעבסטע טהעמע אין זיינע געשפּרעכען מיט זיין פרוי:

— ווייסט, דארלינג, דער טהעע, וואָס אַנאָנסירט זיך אין די צייטונגען, העלפט שוין ווידער ניט; עס איז אמעריקאנער בלאָף.

אז ער האט זיך נישט געקלאָגט אויפ'ן מאגען אדער ער האט נישט געמאכט קיין עקספּערימענטען מיט פערשיעדענע טהעען און פּיגולקעס, האט ער זיך באַלד נאכ'ן עסען אוועקגעלעגט א האלבער אן אויסגעטהאנענער אויף דעם שאַקעל־שטוהל און פערטיעפט זיך אין אַ בערזע־צייטונג מיט פערשיעדענע ציפערען, פון וועלכע ער האט זיך געמאכט נאָטיצען אין זיין ביכעל. אדער ער איז אזוי מיעד געווארען, אז ער איז איינגעשלאפען אויף דעם שאַקעל־שטוהל. זי

האט זיך אבער געהאט אויסגעשלאפען דורך דעם גאנצען טאג און געווען פריש און געוואלט ערגעץ וואו געהן פערברענגען.

זי פלעגט איהם אנהויבען צו צורעדען, אז זיי זאלען ערגעץ וואו ארויסגעהן פערברענגען דעם אבענד.

— וואוהין וועסט דו געהן, דארלינג? נישט אינטערעסאנט. בלייבען מיר בעסער אין דער היים, וועלען מיר זיך „ענדזשאיען“ מיט אונז אליין.

און די „ענדזשאימענטס׳ איז בעשטאנען אין מאגען־געשפרעכען... און עס האט זיך איהם געדאכט, אז דאס ווייבעל איז גליקליך. און ער איז צופריעדען געווען, וואס ער האט גליקליך געמאכט א מענשען. אין אמת׳ן אין הארצען האט ער איהר ניט פערגונען דאס גליק, נאר ער איז צופריעדען געווען וואס ער איז אזא גוטער מענש. און ער פלעגט טהיילמאל אין אבענד, ווען זיי זיינען געזעסען ביים געדעקטען טיש, און די דיענסט האט דערלאנגט דעם סטייק, זאגען צו איהר מיט א קנאה׳דיגען שמייכעל:

— ביזט צופריעדען, דארלינג? ביזט גליקליך, הע? — און מענשען מיינען, אז מען קען נאר זיין גליקליך און חתונה האבען ווען מען נעהמט א ווייב מיט א סך נדן. אך. מענשען זיינען נאראנים, דארלינג, — האט ער געגעבען א גלעט מיט זיין ווייכער האנד איבער איהר יונגען, רויטען נאקען.

דאס ווייבעל איז רויט געווארען און האט איהם גארנישט געענטפערט, נאר געקריגען אן עקעל פאר איהם, און געהאסט איהר מוטער און איהר משפחה, וואס האבען זי פערבונדען מיט איהם.

זי האט געזוכט עצות ווי אזוי פטור צו ווערען פון איהם און האט קיין וועג נישט געהאט. די מוטער, וועמען זי האט פערטרויט איהר עקעל צו איהם מיט זיין מאגען־קראנקהייט און מיט זיינע געהיימע רעצעפטען — האט זי אויסגע׳מוסר׳ט, אז „זי ווייסט ניט וואס זי וויל“, אז אלע יונגע ווייבלאך היינט געהן ארום ווי אויף א צווייטער וועלט און קווענקלען זיך און ווייסען ניט וואס זיי ווילען:

— ברויט האסט דו? א שטוב האסט דו? און קליידער מאכט ער דיר אזעלכע וועלכע דו ווילסט נאר? און וואס ווילסטו האבען

— ליעבע? די ליעבע קומט שוין אליין. האב דו איהם ליעב, וועט ער דיך ליעב האבען.

און זי האט ווירקליך נישט געוואוסט וואס צו וועלען און וואס צו פערלאנגען. אלעס, וואס א מענש בעדארפט צו לעבען, האט זי געהאט, און נאך מעהר. נאר עס האט עפּעס אין דעם אלעס געפעהלט, עפּעס אזעלכעס, וואס זי האט נישט געוואוסט ווי אנצורופען.

אמאל איז זי געזעסען אין גארטען. עס איז געווען א שעהנער פריהלינגס־טאג און די יונגע מאמעס האבען זיך געשפּיעלט מיט זייערע קינדער אין גארטען. דער צענטראל פּארק ביי לענאקס עוועניו איז פערוואנדעלט געווארען אין א קינדער־גארטען. אומעטום און איבעראל האבען זיך קינדער געשפּיעלט. מיידעלאך און אינגעלאך אונטער די בוימער און צווישען די בוימער, אויפ'ן טראטואר און אויפ'ן גרינס, און דער גאָרטען איז פערהילכט געוואָרען פון קינדער געשרייען אין די בייבי קערבלאך. נעבען איהר אויפ'ן באנק איז געזעסען א יונגע מאמע מיט א „בייבי“ אין א וויגעלע, וועלכע זי האט געפּיעשטשעט. פעני האט געקוקט אויף דער יונגער מוטער און געפרעהט זיך מיט איהר גליק, און אויך זיך געשפּיעלט מיט דער בייבי. זי האט געבעטען ביי דער מוטער, אז זי זאל איהר לאזען נעהמען די בייבי אויף די הענד. דאס קינד איז גערן געגאנגען צו איהר, און זי האט זיך געשפּיעלט און געלאכט דערמיט. דענסטמאל האט זי געטראכט, אז קיינעמס מאן איז נישט בעסער, אלע האבען אזא גליק ווי זי. מען דארף זעהן זיך איינלעבען אין דאס גליק, מיט דעם חלק וואס איז געפאלען אויף איהר גורל. און נעהמען דאס לעבען אזוי ווי עס איז, און זי האט בעשטימט צו האבען קינדער. איהר לעבען דארף זיין צו האבען א בייבי וואס שנעלער. דענסטמאל וועט איהר דער מאַן פיעל נעהנטער ווערען און אלעס וועט איהר לייכטער ווערען. יא, זי איז געווען איבערצייגט, אז איהר גאַנצער אומעט און אונצופריעדענהייט פון איהר חתונה האבען מיט „גארנישט נאר ביזנעס' איז צוליעב דעם, וואס זי האט נישט קיין קינד. זי האט זיך אונטערגענומען צו האבען א קינד. זי איז אהיים געגאנגען און געהייסען די דיענסט אנגרייטען אז עקסטרא עסען אויף היינט אין אבענד, טשיקען און פודינג ווי זונטאג. זי האט געשיקט אין דער גראָסערי נאך וויין. אליין איז זי געגאנגען און האט אהיים געבראכט בלומען

און בעפוצט דעם עס־צימער און שלאף־צימער מיט רויזען. זי האט געוואלט שעהן זיין היינט און געפעלען דעם מאן. זי האט זיך אבגעבאדען, אויסגעזוכט איהר שעהנסטע קלייד, דעקאלטע, און האט אנגעקלונגען דעם מאן אין אפיס אריין, „אז ער זאל היינט פריהער אהיים קומען און נישט זיין אזוי מיעד“... שוין דורכ'ן טעלעפאן האט ער איהר דעם מוטה אבגעהאקט. ער איז נישט געוואוינט געווען, אז מען זאל איהם אנקלינגען דורכ'ן טעלעפאן עפעס אנדערש ווי ביזנעס. ער האט זיך דערשראקען, ווען ער האט דערהערט דורכ'ן טעלעפאן זיין פרוי'ס שטימע:

— וואס איז געשעהן? אן אונגליק אין דער היים?

— ניין, נאר קום היינט פריהער אהיים. איך בעט דיר. איך האב דיר עפעס צו זאגען.

— איך האב ביזנעס, טהייערע.

— ביזנעס, ביזנעס, אבער קום אהיים, איך בעט דיר, פריהער. און זיי נישט מיעד.

— וואס איז געשעהן?...

— וועסט שוין שפעטער זעהן. נאר קום אהיים. וועסט אהיים קומען?

— איך וועל זעהן. איך קען נישט דעם אפיס איבערלאזען אליין.

— אבער?

— איך האב נישט קיין צייט, טהייערע, מענשען ווארטען אויף מיר. דא איז „גארנישט, נאר ביזנעס“, — און ער האט אוועקגעלעגט דעם טעלעפאן.

זי האט זיך אבער נישט געלאזט אבשרעקען. זי האט זיך אנגעטהאן אין שעהנסטען קלייד, אין די „דזשולערי‘ און אליין בעדעקט דעם טיש מיט'ן בעסטען פארצעליי וואס זיי האבען געהאט, בעפוצט דעם טיש מיט בלומען און אוועקגעזעצט זיך ווארטען אויף איהם.

אז ער איז אהיים געקומען איז ער געווען א בלייכער און א דערשראקענער, און ארויפגעלאפען די טרעפען מיט אימפעט, האט ער נישט געקענט דעם אטהעם כאפען.

— וואס איז געשעהן, דארלינג? — און אז ער האט דערזעהן דעם דעקארירטען טיש און זי אויסגעפוצט, איז ער נאך מעהר דער־

M. B. CANTOR

שראקען געווארען. — אבער וואס איז געשעהן: געסט האבען מיר געקראגען?

— ניין. דו ביזט מיין גאסט. נעהם וואש זיך אב. איך בעט דיר, טהייערער, וועסט שוין שפעטער זעהן.

— אבער וואס איז געשעהן? אין מיטען דער וואך מאכסט דו יום טוב. עס איז דאך נישט דיין געבורטס־טאג.

— פרעג מיך נישט, טהייערער. טהו וואס איך בעט דיר.

— אבער עס מוז דאך עפעס זיין? איך בין א ביזנעס־מאן, טהייערע, איך בין א פערנומענער מענש. דו דארפסט מיך אהיים אין מיטען טאג און מאכסט א יום טוב. עס מוז דאך עפעס זיין? איך קען דאך ניט זיין אזוי משוגע ווי דו.

זי האט זיך אבער נישט געלאזט איהר יום־טוב שטערען. זי האט איהם מיט געוואלט אריינגעשטופט אין באד־צימער, געלאזט הייס וואסער און אריינגעווארפען פרישע וועש. דעם פראק האט ער בשום אופן ניט געוואלט אנטהאן. „ער קען זיך נישט מאכען משוגע אזוי ווי זי“. ביים עסען האט זי איהם אנגעגאסען שטארקע געטרענקע, וואס ער האט מיט מאטערניש געטרונקען. זי האט אויך געטרונקען, געוואלט פערגעסען אן עפעס. שוין ביים טיש איז ער אזוי מיעד געווארען פון די געטרענקע, אז די אויגען האבען זיך איהם אנגעהויבען צו קלעפען און גערעדט עפעס אונפערשטענדליכע ווערטער. זי האט איהם געוועקט. איהר גאנצע ווייבליכע קראפט האט זי אנגעווענדעט צו ערוועקען אין איהם דעם מענער־מוטה... עס האט אבער נישט געהאלפען. איהרע האלבע ווערטער, פינקעלדיגע אויגען, צוברענטע באקען, פליסטערן איז אויער האט ער נישט פערשטאנען און נישט געקענט פערשטעהן... זאגען מיט א גאנץ מויל וואס זי וויל האט זי זיך געשעהמט... און אז ער האט שוין פערשטאנען, וועגען וואס עס געהט, האט ער געשמייכעלט, און געפינקעלט מיט די קליינע אויגעלאך.

— וואָס דיר פאַלט איין, דאַרלינג! וואָס דיר פֿאַלט איין!

זי איז געלעגען נעבען איהם אין דעם פריש־איבערגעצויגענעם בעט, א יונגע, א געזונדע, א שעהנע. פול מיט בעגעהרען ווייטער צו לעבען, און ווייטער לעבען פארטצופלאנצען, מיט א ברייטוויליגקייט צו ערפילען מיט'ן גאנצען הארצען דאס, וואס די נאטור פער־

M. B. CANTOR

לאַנגט פון איהר. און נעבען איהר איז געלעגען „גאַר נישט נאַר ביזנעס“, א קליינינטשקער, מיט אַן אוננאטירליך, ווייך, ווייס לייב, מיט ווייכע וואסערדיגע ביינדלאך און איינגעקארטשעט זיין קליין פנים׳ל צווישען איהרע שטארקע, ענטוויקעלטע ברוסטען, און בעהאלטען זיך ווי א קליין קינד. דער קאפ האט זיך איהם פערדרעהט פון שטארקע געטראנקע און אויפרעגונג, און די אויגען האבען זיך איהם געשלאסען, און ער האט געגלעט זי מיט דער האנד און געברומט אונפערשטענדליך:

— וואָס דיר פאַלט איין, דאַרלינג! וואָס דיר פאַלט איין! —

און איז איינגעשלאפען.

פון שלאף האט ער גערעדט וועגען ביזנעס, ער האט דיקטירט א בריעף צו א באנק אין שיקאגא און ארומגעשלאגען זיך מיט א לאיער וועגען א פונקט אין אן „אגרימענט׳, און דאס ווייבעל איז געלעגען נעבען איהם, איהר יונג לייב האט געשמעקט פון דעם אדעקאלאן, מיט וועלכען זי האט איהר נאכט־העמד בעגאסען, און זיך געטראכט.

„גארנישט, נאר ביזנעס“...

אין איינינע צייט ארום האט זי שוין געהאט א נעליעבטען, וואס האט איהר געהאלפען צו ערפילען די אויפגאבע, וואס די נאטור האט אויף איהר ארויפגעלעגט — א מוטער צו זיין. איהר מאן האט זי שוין געהאלטען פאר „גאר נישט נאר ביזנעס“. זי האט איהם שוין דעם קאפ נישט פערדרעהט, ווען ער האט געארבייט אין אפיס. זי האט איהם שוין נישט גערופען דורכ׳ן טעלעפאן, און ניט געמאכט יום־טוב אין דער וואכענס. פאר דעם האט זי געזעהן וואס מעהר געלד פון איהם ארויסצוקריגען אויף קליידער און העטס און אויף „נייס טיימס“ פאר איהר געליעבטען. ער האט באלד דערפיהלט, אז א ווייב איז עפעס אזעלכעס, וואס פערשווערט זעהר דעם „קרעדיט“ און אנגעהויבען צו קעמפפען געגען דעם. אין דער שטוב, ביים טיש און אין שלאף־צימער האט מען שוין נישט געהערט קיין אנדערע ווערטער, ווי וועגען געלד.

דערנאך אז די קינדער זיינען אנגעקומען, האט „גארנישט נאר ביזנעס“ ערשט איינגעזעהן, ווי ריכטיג עס איז געוועזן זיין מורא

פאר א ווייב מיט קינדער. עס האט זיך אלץ איהם גערוכט, אז זיינע אויסגאבען וועלען באלד איבערשטייגען די איינקופטע, און דענמאל איז די ביזנעס רואינירט, און ער האט געהאלטען אין איין אבדינגען, אין איין איינהאנדלען מיט'ן ווייב צו פערקלענערען די אויסגאבען. און דאס ווייב האט געהאלטען זיך אין איין דינגען, אז זי קען פאר דעם געלד נישט אויסקומען. די קינדער זיינען גרויס געווארען אין דעם שטענדיגען האנדעל צווישען טאטע־מאמע און געוואוינט געווארען מיט'ן טאטען זיך צו דינגען פון קליינערהייד אן און בעטראכט אלס אזעלכען, וואס מען בעדארף וואס מעהר געלד פון איהם ארויסקריגען, און ער זיי אלס אזעלכע, מיט וועלכע מען בעדארף זיך אם מעהרסטען דינגען. און אז זיי זיינען דערוואקסען געווארען און די טעכטער האבען בעדארפט קליידער און די זיהן טאשען־געלד, איז אנגעגאנגען אין דער היים א בעשטענדיגעס דינגען זיך, — די מאמע מיט'ן טאטען, און די קינדער מיט'ן טאטען. ער האט זיי אלעמען פיינד געהאט, און אין זיי געזעהן שונאים, וואס ווילען רואינירען זיין גאנצע עקזיסטענץ, וואס מאכען א תל פון זיין פראצע דורך זיין גאנצעס לעבען. און אלע האבען איהם פיינד געהאט, און בעטראכט איהם פאר „גארנישט נאר ביזנעס’.

און אזוי האט ער אבגעלעבט זיינע גאנצע יאהרען מיט א קראנקען מאגען און מיט „גאר נישט נאר ביזנעס“. מיט אלעמען האט ער געפיהרט האנדעל, — מיט דער גאס, מיט דער שטוב, מיט'ן ווייב און מיט די קינדער, און אלע, די גאנצע וועלט, און דאס גאנצע לעבען איז פאר איהם „גארנישט, נאר ביזנעס“ געווען.

ביז דער מאגען האט איהם אזוי דאקוטשעט און די טהעען מיט די פיגולקעס האבען שוין ניט מעהר געהאלפען, און ער איז געשטארבען און בעפרייט זיין ווייב און קינדער פון האנדלען. זיינע אייגענע האבען זיך אין דער שטיל געפרעהט אויף זיין טויט. און אפילו זיין לויה איז געווען „גארנישט נאר ביזנעס’: מען האט זיך גערונגען מיט דער „סאסייעטי“ וועגען קרקע, און מיט דעם אפים וואס האט פעראנשטעלטעט די לויה האט מען זיך גערונגען וועגען פרייז, און אפילו מיט די מעמבערס פון דער חברה, וועלכע האבען בעדארפט מיטגעהן מיט דער לויה, האט מען זיך גערונגען וויפיעל צו בעצאהלען.

נאר אויף זיין מצבה האט מען פערגעסען אויפצושרייבען זיין

ריכטיגען נאמען, דעם סימבאל, וואס האט איהם בעגלייט זיין גאנצען לעבענס־גאנג, די מאָטאָ „גארנישט נאר ביזנעס“.

נאר דערפאר האט דער זוהן, וואס האט פערנומען דעם פאטער'ס ארט ביים דעסק אין אפיס, בענייט דעם פאטער'ס מאָטאָ. ווען מען האָט אויפגעפרישט דעם אָפיס פאַר דעם נייעם באָס האָט מען אויך נישט פערגעסען אויפצופרישען דעם שפּרוך פון דער מאָטאָ, וואס איז געהאנגען פאר'ן דעסק דורך דעם פאטערס גאנצען לעבען: „נאטהינג באט ביזנעס‘. און דער זוהן האט זיך אונטערגענומען דורכצופיהרען געטריי דעם שפּרוך, ווי דער פאָטער האָט עס געטהאָן.

אַ צופיהרטע הויז

שרה־לאה האָט אין איינעם מיט איהרע קינדער, ערוואַקסענע מיידלעך, די היימאַטה פערלאָזט און קיין אַמעריקאַ אַראָבגעקומען.

אין דער היים איז זי טאַקע געווען אַ שעהנע בעל־הבית'טע, אַמאָל געהאַט אַן אייגענע מויער, נור בעל־הבית'טע אַהין, בעל־הבית'טע אַהער, דאָך אַז עס איז געקומען צו אַ שדוך טהאָן האָט מען נדן געוואָלט. און די בחורים'לעך זיינען אויך אונטערגעוואַקסען, אין חדר ביים מלמד האָט זי זיי ניט געקענט מעהר האַלטען. ניט געווען פון וואַנען. דאָס גוי'אישקע קרעמעל, וואָס דעם גלח'ס מוטער האָט זיך אין געסעל אויפגעמאַכט געגענאיבער איהר'ס, האָט איהר אַלע קונים צוגענומען. דעם גלח'ס מוטער — זיינען אַלע פויערים אַהין געגאַנגען. איהרע עלטערע צוויי אינגלעך זיינען אַוועק פריהער נאָך לאָדז — פון דאָרט האָבען זיי די מאַמע'ן אַ בריוועל געשריבען: „ליעבע מאַמע, בלייב געזונד, מיר פאָהרען אַריבער קיין אַמעריקאַ צום „פעטער בענדער“. דער „פעטער בענדער“ — איהר געשטאָרבענעם מאַן'ס אַ ברודער — איז שוין געהאַט אַוועק אַ צייט מיט יאָהרען. האָט טיילמאָל אַ בריוועל געשריבען, טיילמאָל אויף אַ יום־טוב אַ פאָר דאָלאַר געשיקט — האָבען די קינדער שטענדיג גערעדט פון „פעטער בענדער“ אין אַמעריקאַ. אַבי וואָס, האָט מען די מאַמע'ן געסטראַשעט: „איך וועל אַוועק צום פעטער אין אַמעריקאַ“ — ביז זיי האָבען טאַקע גענומען און געפאָהרען.

צוערשט האָט זי זיי בעוויינט, ווי מען בעוויינט אַ טוידטען — ביז צום ערשטען בריוועל. אויף פסח האָבען זיי די ערשטע פאָר רובעל אַהיים געשיקט, און געשריעבען, אַז פאַר רחלה'ן און דבורה'לען — זייערע שוועסטער — איז דאָ אַ לעבען, אַז פאַר מיידלעך איז דאָ אַ בעסער אָרט ווי פאַר בחורים, אַז מיידלעך פערדיענען דאָ פיעל מעהר — און אַ שדוך קען זיך אויך פלינקער מאַכען דאָ ווי אין דער היים.

נדן איז ניט אָנגענומען. די אידענע האָט זיך עס געלייגט אויפ'ן שכל, און וואָס טאַקע וועט זיין דער סוף? בלייבען זיצען אַלטע מוידען ביז אין גראָהען צאָפּ אריין?

אָבער פאָהרען, ווי אַזוי? — טאַקע די קינדער שרייבען, זיי האָבען ארויסגעשיקט צוויי שיפס-קארטען (האָבען גענומען אויף אויסצאָהלען) מיט אַ פּאָאר טאָלער אויף הוצאות, — אָבער וועט זי לאָזען צוויי ערוואַקסענע מיידלעך פאָהרען אליין אין דער וועלט אריין, אין אַ פרעמדען מקום? שכנים טענה'ן: אַ וועלט מיט מענשען פאָהרען, זיי וועלען ניט פערפאַלען ווערען, — אָבער וואָס איז זי חיים'קע שניידער'ס ווייב, וואָס וועט לאָזען אליין ערוואַקסענע מיידלעך אין דער וועלט אַריין? איהר מאַן איז דאָך געווען יואל זשאַבלינער. „זי וועט זיך איינשטעלען דאָס לעבען" און וועט מיטפאָהרען, קינדער וועט זי ניט אַליין לאָזען, און דאָרט, אין אַמעריקאַ, — ערוואַקסענע מיידלעך אָהן אַ טאַטען און אָהן אַ מאַמען, שעהנע לייט קען דערפון ווערען?

אַן אויסגעגעבענעם זוהן מיט אַן אויסגעגעבענע טאָכטער האָט זי שוין אין שטעדטעל געהאַט, די אייניקלעך ליעב געהאַט אַ געוואַלד, — אָבער פערפאַלען, זי וועט די קינדער ניט לאָזען אַליין פאָהרען, און עס האָט גאָר ניט געהאָלפען. די אינגלעך פון אַמעריקאַ האָבען געמוזט צושיקען נאָך אַ טיקעט פאַר די מאַמע'ן. זי האָט דאָס געוועלבעל איבערגעגעבען דעם אויסגעגעבענעם זוהן, איז געגאַנגען מיט די טעכטער אויפ'ן בית-עולם געזעגענען זיך מיט יואל'ן.

אַראָבגעקומען קיין אַמעריקאַ, האָט מען זיך געדונגען אַ דירה, און די קינדער האָבען געוואוינט ביי די מאַמע. די מיידלעך האָבען באַלד אָנגעהויבען צו פערדיענען, און „העטס" זיך געקויפט. די מאַמע האָט געפיהרט דאָס בעל-הבתיש'קייט אויפ'ן אַלטען שטייגער, ווי אין דער היים. פרייטאָג-צו-נאַכטס האָט ברוך'ל, דער עלטערער זוהן, קדוש געמאַכט, און כאָטש אַמעריקאַ איז אַ פרייע לאַנד און דאָ האָבען עלטערען איבער קינדער גאָר ניט צו זאָגען, דאָך האָט שרה-לאה ניט גערוהט. מילא די אינגלעך זיינען אינגלעך, נאָר די מיידלעך האָט זי געהיט ווי דאָס אויג אין קאָפּ. אַ האַלבע שעה שפּעטער אַהיים געקומען פון שאַפּ — די אידענע האָט ניט גערוהט, אויסגעפרעגט, וואו און ווען ביזטו געווען? און אַז אַ יונגער באַי איז אין שטוב אַריינגעקומען, — האָט זי זיך אוועקגעזעצט אין אַ ווינקעל און האָט איהם גוט בעטראַכט,

און ניט געוואָלט איין מינוט אָבטרעטען פון ווינקעל און צו אַלעם זיך איינגעהאָרכט וואָס ער רעדט מיט די טעכטער. איין מינוט זיי ניט אַליין געלאָזט.

מילא, זי האָט זיך שוין צו אַלעם צוגעוועהנט. שבת אין דער פריה הויבט זי זיך אויף און וועקט די קינדער אויף. זי הויבט זיך אויף און נעהמט דעם סדור און געהט אין שוהל אַריין דאַווענען. די קינדער אָבער נעהמען דעם אָנבייסען און — אין שאַפּ אַריין אַרבייטען. פיעל מאָל האָט זי זיך געזאָגט: „וואָלט איך מיר דאָס געקענט אין דער היים פאָרשטעלען, אַז שרה-לאה, ר׳ יואל׳ס ווייב, וועט זעהן ווי איהרע קינדער געהען שבת אַרבייטען!" נור צו צרות געוועהנט מען זיך צו, — האָט זי אין שוהל, ביים סדור, איהר ביטער האַרץ אויסגעגאָסען, און פאַר די קינדער געבעטען, און מן הסתם רוהט יואל אין קבר אויך ניט. נור פאַר איינס האָט זי מורא געהאַט, מורא געהאַט ווי פאַר דעם טויט, ווי פאַר אַ מגפה, — דאָס איז דאָס, וואָס מאַכט זיך אין די גרויסע שטעדט מיט מיידלעך. ערוואַקסענע מיידלעך, אַ גאַנצען טאָג ניט אונטער די מאַמע׳ס אויג, און אַמעריקאַ איז אַ פרייע לאַנד... האָט זי נאָכגעשפּיערט, און נאָכגעשפּיערט. און אַז עס איז געקומען אַ זונטאָג און די מיידלעך זיינען אין גאַס אַרויס שפּאַצירען — האָט זי זיך ניט געפוילט און נאָכגעגאַנגען, נאָכגעגאַנגען פון דער ווייטענס. און עס האָט זיך אַמאָל שוין געטראָפען, זי האָט אַ באָי אויסגעפּאַטשט אין מיטען דער גאַס, ווען ער איז געגאַנגען מיט די טעכטער, און די מיידלעך אַהיים געשלעפּט. אַ געלעכטער איז אין גאַס געוואָרען. אַן אַלט-מאָדישע אידענע, זי איז אַ „גרינע", אַמעריקאַ איז אַ פרייע לאַנד... דאָ גיבען די קינדער די מאַמעס צו עסען... ברייגנען די „וויידזשעס" אַהיים. נור „וויידזשעס" אַהין, „וויידזשעס" אַהער, — און מיט קיין באָיעס וועט זי זיי ניט לאָזען געהן. אַן אַלט-מאָדישע אידענע.

נור לאַנג דאָס האַרץ האָט זי זיך ניט געהאַט וואָס אָבצועסען. מיט די עלטערע האָט זיך באַלד געמאַכט אַ היימישער שדוך, אַ לאַנדסמאַן, גאָר אַ גליק. ער — אַ פערדיענער, זי — אַ פערדיענערקע. נאָך דער חתונה — האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזען, אַז עס איז ניט געוועזען אַזוי איי-איי. קוים האָט זי אָנגעהויבען צו שוואַנגערען, און האָט ניט געקענט געהן אַרבייטען — האָט געפעהלט אַ האַלבע פּרנסה, און נאָכ׳ן ערשטען קינד האָבען, — איז פון איהר גאָר אַ תל געוואָרען. ניט געקענט פון

שטוב אַרויסגעהן. נור געלויבט צו גאָט דערפֿאַר. אַבי פּטור געוואָרען. און מיט די אינגערע האָט זיך אויך באַלד עפּעס געמאַכט. אַ גאַליציאַנער, אַ גאַנץ פיינער מענש, פון זעהר אַן אָרענטליכען טאַטע׳ן אַ פרומען איד. געלויבט איז גאָט, האָט שוין ביידע טעכטער אַרויסגע׳פּטר׳ט פון שטוב, און מיט די יונגען איז פערזאָרגט.

נור, אַז זי האָט די מוידען אַרויסגע׳פּטר׳ט פון שטוב, איז די פּרנסה אין שטוב קלענער געוואָרען. די ביידע יונגען האָבען אויסגעהאַלטען די שטוב. פופצעהן טאָלער אַ מאָנאַט רענט און „געז“, איז אַביסעל שווערליך געווען, האָט דער עלטערער באַי געוואָלט זיינס אַ פריינד זאָל אַריינמופען אַלס „באָרדער“, האָט דער אינגערער ניט געוואָלט, און די טעכטער האָבען אויך ניט געלאָזט, די מאַמע זאָל נאָך אַרבייטען אויף פרעמדע... געזאָגט האָבען זיי — נור געלד געבען האָבען זיי ניט געגעבען. די אינגערע נאָך די חתונה האָט נאָך אַמאָל אונטערגעשטעקט די מאַמען אַ טאָלער און צוויי, אַבער נאָכ׳ן ערשטען קינד — האָט זי ניט געקענט. די מאַמע האָט נאָך געדאַרפט אָבשפּאָרען און דער עלטערער טאָכטער, וועלכע האָט שוין געשוואַנגערט מיט׳ן צווייטען קינד — אונטערשטעקען. נור דאָס איז נאָך גאָר ניט געווען. דער עלטערער יונג, ברוך׳ל, וויל חתונה האָבען (שוין צייט געווען, אַן אַכט און צוואַנציגער), און ער האָט טאַקע חתונה געהאַט, און אַרויסגעמופּט פון שטוב. איז די גאַנצע שטוב געפאַלען אויף יצחק׳ן, דעם אינגערען.

טאַקע מען האָט געמופּט אין קלענערע רומס, נור צוועלף טאָלער מוז מען צאָהלען און „געז“ אויך, און אַ מאַמען אויפצוהאַלטען אויך, — האָבען די קינדער זיך צוזאַמענגענומען אַמאָל, און גע׳טענה׳ט: „אַ מאַמע קען אויסהאַלטען צעהן קינדער, און צעהן קינדער קענען ניט אויסהאַלטען איין מאַמען“ — האָבען אָבגעמאַכט, יעדער זאָל עפּעס געבען. ברוך׳ל האָט געגעבען אַ דאָלאַר אַ וואָך, ביידע טעכטער אויך אַ דאָלאַר, און „הויז“ זאָל בלייבען „הויז“.

איין טאָכטער האָט געוואוינט דאַון־טאַון, די צווייטע אַפּ־טאַון, דער זוהן גאָר אין די בראָנקס. נור זונטאַג נאַכמיטאַג זיינען זיך אַלע מיט די מענער און די קינדער צוזאַמענגעקומען אין „הויז“, פערבראַכט מיט דער מאַמען אַ פּאָאַר שטונדען. די באָבע האָט זיך געפרעהט מיט די איינִיקלעך, נור זי האָט זיי ניט פערשטאַנען, זיי האָבען גערעדט

צו איהר ענגליש ; די באָבע האָט גערעדט צו זיי — זיי האָבען די באָבע יאָ פערשטאַנען.

די קינדער האָבען גערעדט וועגען זייערע זאַכען — „סאָסייעטיס“ און „יוניאָנס“, און די מאַמע האָט געשטעלט עפּעס אויפ׳ן טיש, און האָט זיך דערמאָנט אָן דער היים, און אַ קרעכץ געגעבען „יואל“, און געגעבען אַ גלעט אַ קינד איבער׳ן קעפּעל, און דאָס שטיבעל איז גאָר בעלעבט געוואָרען. די קינדערלעך האָבען אָנגעפאַנגען צו וויינען, שלעפריג געווען, אין דער מאַמע׳ס שטיבעל איז אַ גאַנצע רייהע קינדערוועגעלעך געשטאַנען, האָט מען די קינדער שלאָפען געלעגט, און דער עלטערער זוהן האָט נאָך ביער געשיקט, און אַ צוויי לאַנדסלייט זיינען אויך אַריינגעקומען, האָט מען זיך דערמאָהנט פון דער היים, פון קליינעם שטעדטעל, און דערצעהלט מעשיות, און אָנגערופען פערגאַנגענע נעמען פון אַ „מאיר מלמד“, „שלמה וואַסערטרעגער“ — און די אַלטע אידענע האָט פון צייט צו צייט געקרעכצט „יואל“.

אזוי האָט דאָס שטיבעל געלעבט פון זונטאָג צו זונטאָג.

איז אָבער געקומען, און דער אינגערער זוהן יצחק האָט אויך געוואָלט חתונה האָבען. און ניט קיין וואונדער, שוין אויך אונטערגעוואַקסען, און מיט אַ מיידעל געגאַנגען אַ פּאָאַר יאָהר. באַלד אַריינגעהמען די מאַמע צו זיך, קען ער ניט. אַזאַ טראָבעל, און קיין פערדיענער איז ער אויך ניט קיין גרויסער, און „סלעק“ מאַכט זיך אויך — און גלאַט אַזוי — ווי האַלט מען אַ מאַמען באַלד נאָך דער חתונה — אַ יונג ווייבעל. און דער עלטערער זאָגט אויך דאָס זעלבע : „ענג אין די רומס“, און פון די טעכטער איז דאָך אָבגערעדט, שלעפּט מען זיך אָב פון טאָג צו טאָג, פון וואָך צו וואָך, און יעדען זונטאָג רעדט מען דעריבער. און די מאַמע פיהלט זיך שוואַך. מילא דער ווינטער, ווי דער ווינטער, אָבער די זומערס אין ניו יאָרק האָבען פון איהר אַ תל געמאַכט. און דער אינגערער זוהן קען ניט אויפהאַלטען דאָס „הויז“ אַליין, און חתונה האָבען וויל ער.

און פון דער היים שרייבט מען, אַז דעם עלטערן ברודער געהט עס ניט שלעכט, און גלאַט אַן אַלטע אידענע וועט זיך אין דער היים בעסער פיהלען, איהרע היימישע מענשען, און דער מאַן, איהר „יואל“ ליעגט דאָרט... און וואָס דאַרף מען אין דער היים ? אַ קליין

שטעדטעל, — דער היגער טאָלער איז דאָרט צוויי רובעל — און ניו־יאָרק איז דאָך ניו יאָרק.

עצה'ט מען זיך אהין, עצה'ט מען זיך אהער, מען לעגט זיך צוזאַמען, מען נעהמט דער מאַמע'ן אַ שיפסקאַרטע און מען שיקט זי אַהיים, די קינדער וועלען איהר שיקען יעדער נור אַ האַלבען טאָלער אַ וואָך, וועט זי האָבען איהר הוצאה בריות. און וואָס איז אַ האַלבער טאָלער? און אַ „הויז" אויפהאַלטען אין ניו יאָרק איז דאָך ניט קיין קליינינקייט.

* * *

אין אַ שעהנעם דיענסטאג נאָך אַ פּורים־טאָג האָבען זיך די קינדער מיט די אייניקלעך צוזאַמענגעקליעבען ביים האַפען פון די האַמבורג־אַמעריקאַן ליניע בעגלייטען די מאַמע אויף די שיף. די מאַמע, אָנגעטהאָן אין דעם שוואַרצען שלייפעל אויפ'ן קאָפּ, וואָס זי האָט זיך נאָך פון דער היים געהאַט מיטגעבראַכט, איז געשטאַנען ביים אָנלעהן פון די שיף און האָט געקוקט אויף די קינדער און אייניקלעך, וועלכע זיינען געשטאַנען אין אָפענעם פענסטער פון די האָלל אויף דעם אַמעריקאַנישען ברעג. עס זיינען געווען איהרע קינדער, וועלכע זי האָט מיטגעבראַכט פון דער היים און האָט זיי דאָ איבערגעלאָזט, און די אייניקלעך איהרע האָבען אַריבערגערעדט צו איהר, אין אַ פרעמדע שפּראַך, וועלכע זי האָט ניט פערשטאַנען, און האָבען געפּאָכערט צו איהר מיט די אַמעריקאַנער פענדלעך, וועלכע זיי האָבען געהאַלטען אין די הענד. און די אידענע האָט געקוקט אויף איהר גאַנצעם לעבען, וועלכעס זי לאָזט דאָ איבער אויף דעם ברעג, און די שיף האָט זיך פּאַמעלעך, מיט אַ שטילע ערנסטקייט דערווייטערט וואָס אַמאָל מעהר פון דעם פענסטער, פון וועלכען עס האָט נאָך געפּאָכערט דאָס אַמעריקאַנער פענדעל פון איהרם אַן אייניקעל, זי צו ברענגען צוריק פון וואַנען זי איז אַהערגעקומען, דאָ איבערצולאָזען איהר נאָכקומענשאַפט.

איפערזוכט.

(ערצעהלונג)

אלע פריינד און בעקאנטע האבען געהאלטען מאדאם אויערבאך פאר א שעהנע און האבען מקנא געווען דעם בוכהאלטער אויערבאך זיין גליק.

„וואס פאר א גליקליכער מענש דו ביזט, אויערבאך, פלעגט צו איהם אפטמאל טענה'ען ראזענשטיין, זיין פריינד פון דער יוגענד, וועלכער איז פערבליבען אן אלטער בחור, און אפטער אריינגעהער צו די אויערבאך'ס. „א שעהן ווייב, געראטענע קינדער — ביזט שטענדיג געווען א גליקליכער”.

אויערבאך אליין האט אבער ניט געוואוסט, אז ער איז א גליקליכער. פארקעהרט, אויערבאך האט זיך געהאלטען פאר אן אומגליקליכען, כאטש ער האט ניט געהאט קיין ספעציעלע אורזאכע אויף וואס זיך צו קלאגען. ער האט געוואוסט, אז מענשען האלטען זיין פרוי פאר א שעהנע, נור ער איז שוין געווען צוגעוואוינט צו איהר, און ניט בעמערקט אין איהר קיין בעזונדערען רייץ. ער איז איבערהויפט געווען גלייכגילטיג צום לעבען און צו אלצדינג, וואס האט איהם ארומגערינגעלט.

אמאל האט אויערבאך געהאט אמביציעס א קינסטלער צו ווערען. ער האט געפיהלט, אז ער איז פון דער נאטור בעשאנקען מיט טאלאנט, כאטש ער האט ניט געוואוסט אין וואס פאר א פארם עס דריקט זיך אוים זיין טאלאנט. געפרואווט האט ער אויף אלע פעלדער: יונגערהייד האט ער געלערנט פיעדעל שפיעלען און געמיינט.

אז ער וועט ווערען א ווירטואז. ער האט זיך אבער באלד געווענדעט צו דער געטין פון מאלען. ער האט געמאלט, געצייכענט, נור אבגעשטעלט האט ער זיך ביי דער מוזע פון פאעזיע. ער האט געשריעבען ליעדער, דראמען, סקיצען. די רעדאקטארען אבער, צו וועלכע ער האט געשיקט די פרוכטען פון זיין פעדער, האבען זיך ניט פערשטאנען דערויף, און איבערגעלאזט זיינע הארץ־רייסענדע בריעף אונבעאנטווארט. אויערבאך איז ניט געוועזען קיין קעמפפער. א מענש איז ער געוועזען אן ענטוזיאסט, און בעדארפט ערמוטיגונג און בעגייסטערונג. און ער האט זיך באלד אבגעזאגט פון זיין ליטערארישער קאריערע. א מענש מיט אמביציעס איז ער אבער געוועזען. האט ער זיך איינגערעדט, אז פיהלען די קונסט איז טיעפער ווי אליין צו שאפען די קונסט, און געהאלטען, אז זיין ספעציעלער טאלאנט בעשטעהט אין זיין פיהלען פרעמדעס שאפען. א שעהן־רעדנער איז ער געוועזען, האט ער געשאפען ארום זיך א קרייז, וועלכע האבען איהם פערעהרט. ער פלעגט דאן שרייבען זיין פאעזיע אין געהיים נור פאר א פאר בעקאנטע, פאר וועלכע ער פלעגט פארלעזען מיט א דעקלאמאטארישען טאן. זיינע פארלעזונגען פלעגען ארויסרופען גרויס בעגייסטערונג פון זיינע פריינד. אויערבאך איז געווארען זעהר פאפולער צווישען זיינע פריינד און געהאלטען, אז די אויסאיבונג פון פערזענליכען איינפלוס אויף אן ענגען קרייז מענשען האט מעהר בעדייטונג און איז פיעל מעהר אינטערעסאנטער ווי צו ווירקען אין די עפענטליכקייט דורך דעם אנגענומענעם וועג.

באלד אבער איז געקומען דאס ניכטערע לעבען און האט אן ענד געמאכט צו אלע פערזענליכע און אינדיווידועלע „איינפלוסען". אויערבאך האט געהאט גליק אין ליעבע, און מיט זיין שעהן דעקלאמירען און מיט זיין פאעטישעם אויסזעהן האט ער געפאנגען דאס הארץ פון איינע פון די שעהנסטע מיידלעך אין דעם קרייז, וואו ער האט פערקעהרט, נאך וועלכע פיעלע האבען זיך געיאגט. אויערבאך איז ווירקליך געוועזען גליקליך. ער האט געפונען אן אויסדרוק פאר זיין קינסטלערישע נשמה אין דער ליעבע. נור די ליעבע האט אבער באלד געבראכט פרוכט און פליכטען. און וואס מעהר פרוכט זי האט געבראכט, אלץ גרעסער זיינען די פליכטען געווארען, און אויערבאך איז באלד פערפאלען געווארען אין זיין לאנגווייליגע טאג־טעגליכע

בעשעפטיגונג, פון וועלכע ער האָט געצויגען זיין חיונה. אין די טרוקענע ציפערען פון זיין בוכהאַלטעריע וועגען גראַמאַפאָנען איז באַלד פערטריקענט געוואָרען זיין גאַנצער פּאַטעטישער שוואונג, און עס איז גאָר ניט איבערגעבליבען פון די גוטע אַלטע צייט. נור אַ געוויסער שניט אין זיין קליידונג, אין זיינע לאַנגע האָר און אויסזעהן, וואָס זיינען געווען דער איינציגער אויסדרוק פון זיין קינסטלערישער און פּאַטעטישער פערזענליכקייט.

דאָס לעבען איז איהם באַלד געוואָרען לאַנגווייליג און אונאינטערעסאַנט. ער האָט זיך וויינציגער שוין אָבגעגעבען מיט דעם שטודירען פון זיין קינסטלערישע פערזענליכקייט. ער האָט קיין צייט ניט געהאַט דערצו. ער איז אפילו געוואָרען גלייכגילטיג צו זיין פרוי. ער האָט געוואוסט, אַז מענשען האַלטען, אַז זיין פרוי איז אַ שעהנע, אָבער ער האָט דאָס ניט געזעהן. ער האָט אין איהר מעהר קיין אינטערעס ניט געפונען, און ביסלעכווייז איז אויך די ליעבע אויסגעלאָשען געוואָרען ביי איהם. די ציפערען וועגען די גראַמאַפאָנען האָבען אַלצדינג אין זיך אַרומגענומען. ער האָט זיין פרוי ניט געזעהן און ניט פערשטאַנען דעם אינטערעס וואָס זי רופט אַרויס. ביסלעכווייז איז ביי איהם אויסגעלאָשען געוואָרען דער אינטערעס צום לעבען, צו זיין קינסטלערישע פערזענליכקייט, צו שעהנקייט, צו פּאָעזיע און קונסט מיט וועלכע ער האָט זיך אַזוי אינטערעסירט און ער איז געוואָרען אַ קליינטשיגער, קליינטשיגער אינסטרומענט, וואָס ווערט בענוצט צו האַלטען בוכהאַלטעריע איבער גראַמאַפאָנען, און דער אינסטרומענט ווערט אויפגעהאַלטען דורך צוויי, דריי מאָל אין טאָג שפּייזונג און דורך רוהען אַ געוויסע צייט פון מעת־לעת, ווי הונדערטער טויזענדער זיין גלייכענס, ווי מיר אַלע...

די אָבגעלאָזענקייט און דאָס גלייכגילטיגקייט צום לעבען האָט באַלד געווירקט אויף די בעציהונג פון זיין פרוי צו איהם. אויער־

באַד'ס פרוי, וועלכע איז ווירקליך געווען אַ שעהנע, און געוואוסט דערפון מעהר וויפיעל זי האָט געדאַרפט, האָט פון זיך געהאַלטען פיעל. זי האָט חתונה געהאַט פאַר דעם יונגען מאַן, ווייל ער איז געווען דער אינטערעסאַנטסטער פון דעם גאַנצען קרייז פון איהרע בעקאַנטע, און ער האָט זי בעגייסטערט מיט זיין קינסטלערישען שוואונג. אָבער קוים איז זיין בעגייסטערונג אויסגעלאָשען געוואָרען און זיין ליעבע איז געוואָרען אַ שווערע, לאַנגווייליגע טאָג־טעגליכע פליכט פאַר זיין ווייב און קינד, איז זי אויך געוואָרען גלייכגילטיג צו איהם. מאַן און ווייב האָבען געלעבט אַ טרויעריגעם, לאַנגווייליגעם לעבען, אַ לעבען פון געוואָהנהייט און פליכט, ווי הונדערטער טויזענדער זייער גלייכען — ווי מיר אַלע...

אמאָל אין אַ פאַרנאַכט, אין פריהען פריהלינג, איז אויערבאַך אַהיים געקומען פון דער אַרבייט, אַ מיעדער ווי געוועהנליך, האָט זיך איהם געדאַכט, אַז דער קליינער „פאַרלאָר“ איז פול מיט אַן אַראָמאַט פון ציגאַרען־רויך. ער האָט שוין געוואָלט פרעגען די פרוי, אויב עס איז ווער געווען ביי זיי, האָט ער זיך אָבער צוריקגעהאַלטען און גענרמען בעטראַכטען די פרוי אין געהיים. און איהם האָט זיך געדאַכט, אַז אַ פערדעכטיגע רויטליכקייט בליהט אויף די באַקען פון זיין פרוי. איהר ווייסער, פולער האַלז, וועלכער קוקט אַרויס פון ווייט־אויסגעשניטענעם רעפאָרם קלייד, האָט זיך איהם געדאַכט איז וואַרעם, און איהר לייב טיעף, טיעף אונטער'ן קלייד מוז זיין וואַרעם און אויפגעברויזט. ער האָט שוין געזעהן ווי איהרע זיידענע געפאַלדעטע האָאָר זיינען צוזאַמענגעפּרעסט אויף איהרע שלייפען, ווי אַרעמס אין ליעבע וואָלטען זיי צוזאַמענגעפּרעסט. ער האָט שוין בעמערקט, ווי אַ נערוועזע צוקונג געהט דורך די גאַנצע הויכע געשטאַלט פון זיין פרוי, ווען זי בעוועגט זיך. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז זיי מיידט אויס זיין

בליק, אז זי רעדט אוננאטירליך, אז איהרע הענט ציטערן דערלאנגענדיג איהם עסען. און איהר פרעהען זיך מיט איהם, און איהר לאכען, אלעס איז אוננאטירליך און געמאכט.

אויערבאך איז געווארען אז אויפגערעגטער. ער האט זיך אבער קאנטראלירט. ער האט זי גאר ניט געפרעגט, אויסגעמיעדען צו רעדען צו איהר. ער איז צוגעגאנגען צום שפיעגעל און גענומען זיך בעטראכטען. איהם האט זיך אויסגעוויזען, אז ער איז אלט געווארען דורך די לעצטע פאאר יאהר, זיינע אויגען און מויל זיינען אריינגעשטריקט געווארען אין א נעץ פון קנייטשען, וועלכע האבען זיך געוועבט אין די ווינקעלעך פון זיין פנים. זיינע האאר זיינען נאך געדיכט און שטארק, דאך בעווייזען זיך שוין אין זיי זילבערנע פעדעם. ער האט זיך גענומען פערגלייכען מיט זיינע פאטאגראפיען, וואס זיינען געהאנגען ארום די וואנד פון פארלאר. די פאטאגראפיען זיינען געווען פיעל און האבען פארגעשטעלט אויערבאך'ן אין פערשיעדענע פאזען, ווי א קינסטלער בעדארף אויסזעהן, אמאל מעלאנכאליש, אמאל פאעטיש שמייכלענדיג, אמאל דעם קאפ אויף דער האנד פערטראכט, האלטענדיג די פעדער אין דער צווייטער האנד. נור איינע איז דארט געווען, וואס ס'האט זי גענומען א פריינד, אויך א קינסטלער א פאטאגראפיסט, וועלכע האט פארגעשטעלט אויערבאך'ן אלץ פאעט אין א ווייך העמד אהן א קראגען, מיט'ן אפענעם האלז און צולאזענע האאר. די פאטאגראפיע איז געהאנגען אין מיטען וואנד און איז געווען בעפוצט מיט צוויי רויטע בענדער פון א בוקעט מיט בלומען, וואס אויערבאך האט אמאל בעקומען פון די פריינד זיינע און מיט פערטריקענטע בלעטער פון א לארבער-קראנץ. די פאטאגראפיע האט געציינט אויערבאך'ן אין זיין גאנצער גלאריע. שוין זעהר לאנג האט אויערבאך ניט געקוקט אויף איהר. ער האט זי גאר ניט געזעהן. היינט האט ער זיך אבגעשטעלט נעבען איהר און גענומען זי גוט בעטראכטען, און געצויגען א פאראלעל צו דעם, וואס ער איז אמאל געווען, וואס ער האט אמאל געזאלט זיין, און וואס ער איז היינט, — און א איידעלע טרויעריגקייט האט ארומגענומען אויערבאך'ן. ער האט זיך דערמאנט אין זיינע קינסטלערישע אמביציעס און איז טרויעריג געווארען.

אין דער שטיל, פערטראכט און טרויעריג האט ער געגעסען זיין

אבענד־ברויט. — נאכ'ן אבענד־ברויט האט זיך אויערבאך אבגעוואשען, ראזירט און אנגעטאן א ווייכען קראגען, אויסגעזוכט זיין ברייטע „פאטישען" קראוואט וועלכען ער האט שוין ניט בענוצט צייט יאהרען.

— קום, ראזע, לאמיר ארויסגעהן אין פארק שפאציערען — די קנאספען בליהען אויף די בוימער, האט אויערבאך בעטאנט דאסווארט „קנאספען", ווי ער וואלט א ליעד דעקלאמירט, מעלאנכאליש, פערגלאצענדיג די אויגען.

— די קינדער שלאפען נאך ניט, איך בעדארף די קינדער לעגען — האט ראזע אבגעענטפערט, וואס האט זיך געדאכט אויערבאך'ן, אז זי מיידט אוים זיין בליק דערביי.

— קינדער, שטענדיג זאגסט דו מיר קינדער, לאז די מוטער לעגען די קינדער שלאפען — קום, ראזע, די קנאספען בליהען, האט אויערבאך געזאגט ווי אין א ווייגענדיגען טאן.

ראזע האט געקוקט אויף איהר מאן א פערוואונדערטע, אז אנדערש מאל, אז אויערבאך קומט אהיים פון דער ארבייט, ענדיגט ער נאך ניט אבצועסען און ער נעהמט דעם „פייפער" און קריכט אין בעט אריין, טייל מאל, אז עס קומט אריין דער שכן, שפיעלט ער מיט איהם א קערטעל פון בעט ארוים. זי מוז איהם דערלאנגען אין בעט אריין א ווארעמע גלאז טהעע. אמאל געהט ער אויך אין מואווינג פיקטשורס. זעהר זעלטען ראזירט ער זיך אין אבענד — וואס איז עס היינט מיט איהם געווארען?

זי האט ארויפגעווארפען אויף זיך דעם דזשעקעט און איז ארוים מיט איהם אין גאס.

זיי האבען געוואהנט אין די בראנקס ניט ווייט פון פארק. עס איז שוין טאקע געוועזען א פריהער פריהלינג, א מילדער ווארימער ווינטעל — נור די גאסען זיינען געוועזען שמוציג, פון צו־פייכטען שנעע — איז אין פארק, פון וועלכען זיי האבען ניט ווייט געוואהנט, געוועזען פייכט און טונקעל. אויערבאך וואלט אין איהם אז אנדערש מאל ניט אריינגעגאנגען, איבערהויפט האט ער פיינד געהאט צו געהען. יעצט איז ער געגאנגען שווייגענדיג נעבען זיין פרוי, פערטראכט. אז זיי זיי־

נען אריינגעקומען אין פארק אריין, האט אויערבאך אנגעהויבען צו פאעטיזירען:

— דו הערסט די פויגלען, אך, זיי זיינען שוין צוריק געקומען די פויגלען פון די ווייטע לענדער, און בריינגען מיט זייער ליעד פון די ווארעמע לענדער.

ראזע האט זיך צוגעהערט, זי האט ניט געהערט ניט די פויגלען און ניט זייער ליעד פון די ווארעמע לענדער. אין פארק איז פייכט פון דעם צולאזענעם שנעע און זיי האבען געטראטען אין דער בלאטע.

— דו פיהלסט, ראזע, דעם געשמאק פון די קנאספען, דו פיהלסט ווי זיי בליהען. דו פיהלסט די פריהלינגס־קנאספען?

ראזע האט געריכט, עס קען זיין אז די קנאספען האבען געבליהט, נור אין דער פינסטערער נאכט האט מען זיי ניט געזעהען, און געפיהלט האט מען זיי אויך ניט, נור ראזע האט געשוויגען און ניט פערשטאנען די ענדערונג, וואס איז געווארען מיט איהר מאן.

— איך וועל שרייבען א ליעד פון די קנאספען, ווייסט, ראזע, דעם פריהלינג פיהלט מען נור ביי־נאכט, ווען אלע שלאפען, יעצט אין דער פינסטער פיהל איך מעהר די קנאספען ווי ביי־טאג — איך וועל עס בעזינגען אין א ליעד, ראזע.

אז זיי זיינען אהיים געקומען צוריק אין זייער וואהנונג, זיינען שוין די קינדער געשלאפען, איהר אלטע מוטער, וועלכע איז איבערגעבליעבען מיט די קינדער, איז אויך שוין געשלאפען און אויערבאך האט אריינגעפיהרט זיין פרוי אין פארלאר.

— זעץ זיך ראזע.

— איך וויל אריינגעהען זעהן וואס די קינדער טוען.

— איך בעט דיך, זעץ דיך דא, אט א אהער, קוק אין א זייט, איך וויל דיך בעטראכטען פון דער זייט, ווי דאס ליכט פאלט אויף דיין פנים — איך בעט דיך, ראזע.

ראזע האט ווירקליך ניט געוואוסט, וואס מיט איהר מאן איז גע־

שעהען. — אַזוי פלעגט ער זיך פיהרען אַמאָל אין די ערשטע צייטען נאָך דער חתונה. דאַן האָט ער ליעב געהאַט צו בעטראַכטען זי, צו זיצען מיט איהר אַליין — און צו פרעהען זיך מיט איהר — צייט יאָהרען זיינען זיי שוין ביידע ניט געזעסען אין פאַרלאָר אַליין. צייט יאָהרען שוין האָט ער נישט באַמערקט ווי זי טוט זיך אָן, ווי זי זעהט אויס.

— וואָס איז עס דאָס געוואָרען היינט מעהר מיט איהם ווי אַן אנדערם מאָל? נור געזעהען, אַז ער איז אויפגערעגט, האָט זי איהם נאָכגעגעבען — און זיך אַוועקגעזעצט אין דער שיין פון די ליכט, וואָס איז געפאַלען אויף איהר פּראָפיל.

— ראָזע, האָסט מיך אויפגעהערט צו ליעבען! איך ווייס, איך בין אויסגעלאָשען — אַ פערלאָרענער שטערען — און דו ביזט אַ זון.— די זון אין איהר הערליכעם ליכט.

— וואָס פאַלט דיר איין!

— איך ווייס, ראָזע, נור פערלאָז מיך ניט, ראָזע, פערלאָז מיך ניט — בעליכט מיט דיינע שטראַהלען, זון, דעם אויסגעלאָשענעם שטערען — פיעלייכט וועט דער שטערען ווידער אָנהויבען צו שיינען.

— וואָס טוט זיך מיט דיר, וואָס?

— ראָזע, קוק מיר אין די אויגען אריין. איך וויל זעהען דיינע שעהנע גרויסע אויגען. אַ, ווי שעהן זיי זיינען. ראָזע, איך האָב מורא פאַר דיר, אַזוי שעהן ביסט דו. — איך בין דיך ניט ווערט, ראָזע. — ווער בין איך, אַז איך זאָל דיך בעזיצען. אַ אויסגעלאָשענער שטערען. אַ טרויעריגער בוך־האַלטער, אַמאָל איז אַנדערש געוועזן. אַמאָל, ראָזע. און אויערבאַך איז צוגעגאַנגען צו דער וואַנד וואו עס איז געהאַנגען זיין פאָטאָגראַפיע אין „גלאַרי“, איינגעגראָבען אין איהר זיין געזיכט און געוויינט.

— וואָס טוט זיך מיט דיר, דוד, וואָס איז? איז ראָזע ערשראָקען געוואָרען?

— נור מיין ניט, ראָזע, אַז איך בין שוין אַ פערפאַלענער מענש,

איך האָב זיך נור פערגעסען, אויף איין מאָמענט פערגעסען, פערטרונקען געוואָרען אין די ציפערען פון די גראַמאָפאָנען, ווי דאָס וואָלט געווען פאַר מיר תכלית, אַ צוועק. — ניין, ראָזע, יעצט זעה איך די גראַמאָפאָנען זיינען דאָך נור אַ מיטעל אַ לעבען צו מאכען, אויפצוהאַלטען דעם זינדיגען קערפער — אַבער דאָס לעבען, דאָס גרויסע לעבען — דאָס איז דאָך דער צוועק, יעצט האָב איך עס, ראָזע, וועסט זעהען, איך וועל צוריק אַנהויבען לעבען, — צו דיכטען. מיין נשמה וועקט זיך אין מיר, וועסט זעהען, ראָזע, וואָס איך וועל שאַפען, איך וועל די וועלט ערשטוינען, וועסט זעהען — ראָזע, וועסט זעהען.

— געוויס, דוד, געוויס, איך האָב דאָך קיינמאָל ניט געצווייפעלט אַז דו וועסט צו עפעס קומען, — האָסט דאָך אַ גרויסע פאָעטישע נשמה, דוד.

— און דו ביסט אַזוי שעהן, ראָזע. פון וואַנען ביסט דו אַזוי שעהן געוואָרען? — גאָט, איך האָב דאָך דיך קיינמאָל ניט געזעהען אַזוי מאָראַליש־גייסטליך, ווי פון אַ צויבער־וועלט וואָלסט דו געקומען, און דיין שעהנער שטאָלצער האַלז, ווי דער האַלז פון אַ פרייען שטאָלצען הירש אין וואַלד, זעץ זיך אַוועק דאָ, ראָזע, איך וויל זעהען ווי דאָס ליכט פאַלט אויף דיינע האָר, וואַרט, ראָזע, איך וויל דיך אָנטאָן ווי אַ געטין, זיץ, ראָזע, איך וועל וואַרפען אויף דיר אַ טאָגע, אַ רוימישע טאָגע, דו ביסט די מוזע, דו ביסט די מוזע פון קונסט, פון פאָעזי, דו קענסט בעגייסטערן, ראָזע — דו קענסט בעגייסטערן. זאָג מיר, ווער איז ער? אַ קינסטלער, אַ מוזיקער, אַ מאָהלער — דו בעגייסטערסט איהם, וואו זיינען מיינע אויגען געווען, איך אויסגעלאָשענער שטערן.

— ווער, וואָס רעדסט דו?

— גאָר ניט, גאָר ניט, איך וויל גאָר ניט פרעגען, איך וויל נישט וויסען — איך בין דיך ניט ווערט געווען — איך בין דיך ניט ווערט. דו ביסט אַ געטין, די געטין פון שעהנהייט. און אויערבאַך איז געפאַלען צו די פיס פון זיין פרוי און האָט געהאַלזט איהרע פיס.

— דו שעהנע געטין מיינע.

— אַבער וואָס רעדסט דו? וואָס טוט זיך מיט דיר? ווער איז

דאָ געווען ? — און אַ רויטער בלוט־בלום האָט אויפגעבליהט אויף די לענגליך רוהענדע באַקען פון זיין פרוי.

— איך וויל ניט וויסען, איך בין דאָך ניט ווערט געווען — נור עס וועט אַנדערש ווערען, יעצט זעה איך, איך וועל ווידער געבוירען אין די ליעבע צו דיר — די ליעבע הויבט מיך ווידער אויף — דו שעהנע געטין מיינע.

און אויערבאַך האָט די נאַכט ווידער געקושט זיין פרוי מיט אַ טיפע ליידענשאַפט, וואָס ער האָט עס שוין ניט געטאָן צייט די ערשטע צייט נאָך זייער חתונה.

און ווירקליך איז געשעהן אַ ענדערונג אין אויערבאַך'ס לעבען. די גראַמאַפאָנען זיינען ווירקליך נור געוואָרען אַ מיטעל אויפצוהאַלטען דאָס לעבען, און זיינע קינסטלערישע אַמביציעס זיין צוועק. אויערבאַך האָט ווידער אָנגעהויבען צו דיכטען, און פאַרגעלעזען זיין דיכטונג אין דעם קרייז פון זיינע בעקאַנטע. אויערבאַך האָט ווידער געטראָגען ווייכע אויסגעשניטענע קראַגענס מיט גרויסע ברייטע קינסטלערישע קראַוואַטען, געלאָזט נעהמען פון זיך קינסטלערישע פאָטאָגראַפיען אין פאָעטישע פאָזען. אויערבאַך האָט ווידער געלעבט אין פאָעזי און ליעבע. אָפטמאָל פאַר'ן לעצטען גראָשען בלומען געקויפט און געבראַכט דער פרוי אַהיים. אין די אָבענדען האָט ער דער פרוי אָנגעטאָן אין טאָגעס, פערשטעלט זי פאַר די געטין, פאַר די מוזע און געלאָזט זי בעשיינען מיט דעם ליכט אויף איהרע האָר, אין די נעכט האָבען זיי זיך געקושט מיט די טיפע ליידענשאַפט — פון יונגע פערליעבטע.

די בעקאַנטע האָבען ניט געוואוסט די אורזאַכע פון די ענדערונג וואָס איז געוואָרען מיט אויערבאַך'ען, — אין זייער קרייז האָבען זיך

אַנגעהויבען צו בעווייזען נייע יונגע מענשען, וועלכע האָבען זיך אינטערעסירט מיט שעהנהייט, מיט קונסט. — אויערבאַך האָט פאַרגעלעזען זיין פּאָעזי — און עס איז אַזוי געבליבען אַז דער קרייז זאָל פעראַנשטאַלטען אַ ליטעראַרישע אונטערנעהמונג וואו אויערבאַך זאָל צום ערשטען מאָל אויפטרעטען אין די ווירקליכקייט פאַר'ן פּובליקום. און מען האָט געזאַמעלט געלד, צו געבען אַ אַמאַטאָרען פאַרשטעלונג פון אַ שטיק אין וועלכע די מאַדאַם אויערבאַך האָט געזאָלט שפּיעלען אַ באַדייטענדע ראָלע.

אַזוי האָט יענער אונבעקאַנטער אַנגעוואָרימט מיט זיין פערבאַרגענע ליעבע אַ שטאַרבענדען וואָרצעל, און בעלויכטען מיט זיין פערבאַרגענעם ליכט אַ „אויסגעלאָשענעם שטערן“...

אין אַ געוויסער צייט אַרום איז אויערבאַך ווידער פערטריבען געוואָרען צווישען די ציפערען פון די גראַמאַפאָנען מיט וועלכע ער איז געוועזען בעשעפטיגט טאָג איין טאָג אויס אַזוי לאַנג ווי די זון איז געשטאַנען איבער'ן הימעל — און דער צוועק פון דעם לעבען, די שעהנהייטען פון די קונסט און פּאָעזי זיינען ווידער אויסגעלאָשען געוואָרען. די ליעבע צום ווייב האָט זיך פערוואַנדעלט ווי פריהער אין אַ פליכט, אין אַ אונאַנגענעהמע פליכט. אין שטוב ביי אויערבאַך'ען איז ווידער געוואָרען דאָס טרויעריגע לעבען פון די צוויי פּאַרטייען. איין פּאַרטיי די פרוי מיט די קינדער און די צווייטע פּאַרטיי דער מאַן. אין די פליכט ווערט פערפאַלען יעדעס געפיהל פון ליעבע, פון לעבען, פון שעהנהייט — און דאָס לעבען ווערט פערוואַנדעלט אין אַ אונאַנגענעהמען חוב — וועלכעס מען צאָהלט אָב טאָג טעגליך אַזוי לאַנג ווי די זון שטעהט איבער'ן הימעל — פאַר דאָס ניט פערשטענדליכע זיין. אויערבאַך'ס געפיהל צו דער ווייב איז אויסגעלאָשען געוואָרען. ער טוט זי שוין ניט אַן ביינאַכט אין טאָגעס און קניעט שוין

ניט פאר איהר, די געטין פון דער מוזע איז אין די אבענדען פערנומען מיט די קינדער וואשען...

נור א ערינערונג איז איבערגעבליבען פון יענע צייט און אויערבאך קלערט דעריבער זעהר אפט — וואס איז עס געווען?

עס דאכט זיך איהם אויס אז עס איז נור געווען אן איינגרעדעניש. גאר ניט איז געווען, קיין „אראמאט פון ציגארען רויך“, און „קיין צוזאמענגעפרעסטע האר אין ארימס פון ליעבע“ — עס איז געווען זיין פאנטאזי, און ער ווייסט ניט, אבער ער איז צופרידען דערפון וואס איז נור געווען פאנטאזיע. צו וואלט ער ניט געוואלט, אז עס זאל זיין ווירקליכקייט — און אפטמאל דאכט זיך איהם, אז ער בענקט נאך יענעם אונבעקאנטען וואס זאל קומען און ווידער אנצינדען דעם „אויסגעלאשענעם שטערן“.

ער דערשרעקט זיך פאר דעם געדאנק און אפטמאל שטעהט ער צו צו דער פרוי מיט אונפערשטענדליכע פראגען:

— ראזע, זאג מיר, איז עפעס געווען דיענסמאל?

— וואס מיינסטו, וואס?

— דו ווייסט, וואס איך מיין, דענסמאל אין פריהלינג, איך בין אהיים געקומען — ביסט דו געווען אזוי אויפגערעגט — זאג מיר, זאג מיר אפען — מיר זיינען פרייע מענשען, מיר זיינען קינסטלער, ווער איז ער געווען?

— וואס מיינסטו, וואס? וואס רעדסטו? איך פערשטעה דיך ניט.

— דו פערשטעהסט מיך, דו ווייסט וואס איך מיין. זאג מיר, וואס איז געווען דענסמאל — פערטרויע מיר ווי א שוועסטער א ברודער, פערטרויע מיר, אלעס זאג מיר, אלעס — ראזע.

ראזעס בעזארגטע געזיכט ווערט בעלעבט און פערשעהמט, איהם דאכט זיך, אז זי לאזט אראב די אויגען צו דער ערד, איהם דאכט זיך, אז איהר איינגעפאלענער האלז ווערט ווידער אויסגעצויגען שטאלץ און שטארק ווי דער האלז „פון דעם פרייען הירש אין וואלד“ — און

ער ווערט וואָרעם דער האַלז, ווי אויסגעצערטעלט אין ליעבע אָרעמס — און איהר גאַנצער קערפּער ווערט שטאַרק אַנגעצויגען ווי אַ שטאַרקער בויגען אין גבור'ס האַנד, און אַ חן'דיגער זיידענער צניעות'דיגער גלאַנץ פאַלט אויף איהר צוזאַמענגעפּרעסטע האָר און עס פאַלט אַראָב פון איהרע רונדיגע פּלייצעס די פליכטען פון פרוי און פון מוטער און זי ווערט די שטאַלצע, די שעהנע געטין, די „מוזע” און ער פאַלט צו איהרע פים אין ענטציקונג...

— אָבער וואָס רעדסטו, וואָס? איך ווייס ניט וואָס דו ווילסט? וואָס מיינסטו, וואָס? שטאַמלען איהרע ליפּען.

אויערבאַך הערט ניט וואָס ראָזע רעדט, זיין פאַנטאַזיע צושפּיעלט זיך ביי איהם, ער זעהט נור ווי עס וועקט זיך צוריק אויף די ליעבע אין איהר — און פון איהר שפּראָצט זי צוריק אויף אין זיין האַרץ און ער ווערט בעליעבט און איז שעהן.

און ווער איז ער, דער פרעמדער? אָפּטמאָל האָט אויערבאַך געקלערט וועגען איהם אין די טרויעריגע צייט ווען ער איז פערנומען מיט די גראַמאַפאָנען — דער פרעמדער האָט אַרויסגערופען אין איהם ענערגיע, מוט און ווילען צו לעבען, ליעבע צו זיין פרוי און געוועקט אין איהם אַמביציעס.

אָפּטמאָל ווען ער איז געזעסען ביי דער אַרבייט — און ער האָט זיך דערמאָנט אָן פרעמדען — האָט ער אויפגעברויזט, ער האָט איבערגעלאָזט די אַרבייט און איז אַרויס אויף דער גאַס, עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז דער פרעמדער איז יעצט ביי זיין פרוי און ער פּרעסט איהרע זיידענע האָר אויף איהרע שלייפען אין זיינע אָרימס פון ליעבע — עס האָט איהם ערציטערט און אויפגעקאָכט — ער איז געקומען אַהיים צולויפען ווי אַ משוגענער, און געזוכט שפּורען — וואָלט ער איהם געטראָפען דעם פרעמדען, וואָלט ער איהם געכאַפּט ביים האַלז, געשטיקט איהם. ער וואָלט איהם דערשטיקט. נור אַז

ער איז אהיים געקומען און געפונען זיין שטוב ווי תמיד, און זיין פרוי אנשטאט אין פרעמדענס ארימס — פערנומען מיט די הויז זאכען, מיט די קיך, און מיט די קינדער — האט ער ניט געוואוסט צו ער איז אינערליך ביי זיך צופרידען דערפון, וואס עס איז גאר ניט געוועזן, נור בלויז זיין פאנטאזיע — עפעס אינעווייניג אין הארץ האט ער געהאט א בענקשאפט נאך דעם פרעמדען און דאכט זיך, ער וואלט געוואלט אז עס זאל זיין ווי ער האט זיך פארגעשטעלט אין דער פאנטאזיע.

דער פרעמדער איז געווארען א טייל פון זיין לעבען — און עס האט זיך איהם געדאכט, אז דער פרעמדער שפראצט אריין ליעבע אין איהם, נייע בעגייסטערונג און נייע קוואלען פון לעבען — און זיין געפיהל צום פרעמדען איז געווען אן אויסגעמישטעס.

ער האט ניט געוואוסט צי ער האט איהם פיינד, צי ליעב, דאכט זיך ביידע זאכען צוזאמען — ער איז אייפערזיכטיג אויף'ן פרעמדען, און וואלט ער איהם דערטאפט, געוויס, געוויס וואלט ער איהם דערשטיקט, דאך אין אבענד, אז ער איז אהיים געקומען האט ער געזוכט שפורען פון יענעם וועזען, פון דער ליעבע פון דעם אונבעקאנטען אויף'ן ווייבס האר... און אויערבאר'ן האט זיך געדאכט, אז ער איז פערבונדען מיט דעם פרעמדען דורך א אונזעהבארע קראפט — דורך ליעבע — אז ביידע זיינען זיי ווי זייערע ווארצלען וואלטען זיך צוזאמענגעטראפען טיעף אין דער ערד, און האבען זיך צוזאמענגעוואקסען און ציהען לעבען איינער פון אנדערען — און אפטמאל האט זיך איהם אויסגעוויזען, אז עס איז גאר ניט דא קיין פרעמדער, נור אלע, מיר אלע זיינען טיעף איינגעפלאנצט אין די ערד. — נור די ליעבע איז אונזערע ערד — מיר האבען געלאזט אונזערע ווארצלען אין די ליעבע — מיר אלע זיינען קינדער פון ליעבע, בוימער וואס וואקסען אויף א ערד פון ליעבע און בעגעגנען זיך די ווארצלען און פלאנצען זיך איין איינער אין אנדערען, מיר טרינקען איינער פון צווייטען די קראפט

פון לעבען. מיר אלע קינדער פון די ערד זיינען קינדער פון דער ליעבע — מיר אלע זיינען איינער מיט'ן אנדערען צונויפגעוואקסען און איינגעפלאנצט דורך די גרויסע מוטער ליעבע — — —

א פערשוואונדענער מאן.

(ערצעהלונג).

אין די גאלעריע פון די פערשוואונדענע מענער איז געווען אנגעגעבען זיין בילד, א סימפאטיש־אינטעליגענט געזיכט פון א אידישען ארבייטער, דארונטער איז געווען צוגעשריעבען: „פנחס גאלדמאן, קומט פון שטעדטעל קאלושין, אין פוילען, אכט יאהר אין לאנד, פיער יאהר פערהייראט, איבערגעלאזט א ווייב מיט צוויי קינדערלאך, וועלכע געהן אוים פאר א שטיקעל ברויט. ווער עס ווייסט פון איהם דער זאל צו וויסען געבען". דאס געזיכט פון דעם געזוכטען מאן איז מיר פארגעקומען בעקאנט, און איך האב זיך אויף דעם בילד מעהר אבגעשטעלט ווי אויף די אנדערע. איך האב מיך ניט געקענט דערמאהנען וואו איך האב דעם יונגענמאן בעגעגענט. נאר מיך האט זעהר פערוואונדערט, וואס דער יונגערמאן, וואס האט אזא בלייך, ליידענד געזיכט, מיט גרויסע דערשראקענע אויגען (איך האב עס געדענקט פון פריהער), זאל האבען אזא פערשטיינערט הארץ און איבערלאזען א פרוי מיט צוויי קינדער און ניט זארגען פאר זיי. איך האב איהם באלד פערגעסען. נור איינמאל, אין א פארנאכט, ארויסגעהענדיג פון מיין וואהנונג אויף אן איינזאמען שטעגעל, וואס פיהרט אויסער דער שטאדט ארויס, האב איך בעגעגענט א מענשען געהענדיג איינזאם, אין א זייט, קוקט זיך מיט שרעק אום, אויב מען געהט איהם ניט נאך, און קוקט מיך אן מיט בעטענדע, חשד'יגע אויגען. איך האב איהם באלד דערקענט. איך האב זיך אויך דערמאהנט פון וואנען איך קען איהם. אז דאס איז דער זעלבער יונגערמאן וואס זיין בילד איז געווען אין די גאלעריע פון פערשוואונדענע מענער, וועלכען איך

פלעג צייטענווייז בעגעגענען אויף דעם איינזאמען שפאציער, וואס איז וויסט פון מענשען, און וואס ביז איצט האב איך גאר ניט אין בעטראכט גענומען.

און כדי ניט איבערצושרעקען דעם אנטלאפענעם, האב איך איהם דאס מאל ניט מעהר אנגעקוקט ווי אן אנדערס מאל, און איך האב איהם דורכגעלאזט ווי אונבעמערקטערהייט.

אין א פאאר טעג ארום האב איך וויעדער אין די צייטונג געלעזען אן אנאנס פון דער פרוי פון דעם יונגענמאן: „פנחס, קום אהיים. פארוואס ביזטו אוועק פון מיר? דאס קינד וויינט און פרעגט וואו איז פא, און איך וויים איהם ניט וואס צו ענטפערען". איך האב ביי מיר בעשטימט, אז איך וועל דעם יונגענמאן די צייטונג ווייזען מיט דער אנאנס. איך האב די צייטונג צו מיר גענומען און בין ארויסגעגאנגען אין דער בעשטימטער שטונדע אויף דעם שפאציער, וואו איך פלעג איהם בעגעגענען. ער איז געזעסען אויף א שטיין, אין מיטען פעלד, און איז געווען פערטיעפט אין א בוך. איך האב שוין פריהער אייניגע מאל איהם בעגעגענט לעזענדיג, און ס'האט מיך נאך מעהר פערוואונדערט, וואס אן אינטעליגענטער מענש, וועלכער האט די בעדערפעניש ביכער צו לעזען, קען איבערלאזען א פרוי מיט קינדער און זיך מיט זיי ניט אינטערעסירען. איך האב זיך אונטערגע'גנב'עט הינטער איהם, ער זאל מיך ניט בעמערקען, און געשטעלט זיך הינטער זיינע פלייצעם און אויסגערופען:

— פנחס גאלדמאן!

ער האט זיך מיט שרעק אומגעקוקט, בעמערקט מיך, א שמייכעל איז פערגליווערט געווארען אויף זיינע ליפען און האט געזאגט קאלט. מיט פעראכטונג:

— איהר האט דאך מיר שוין לאנג נאכגעשפירט. פארוואס האט איהר ניט ביז איצט אויף מיר אנגעגעבען? נעהמט מיך, איך בין גרייט.

— איך האב אייך ניט נאכגעשפירט, און איך בין אויך ניט געקומען אייך צו ארעסטירען, עס איז ניט מיינע ביזנעס. נור איך האב אייך געוואלט ווייזען אן אנאנס וועלכע וועט אייך פעראינטערעסירען, און וועלכע איהר האט וואהרשיינליך ניט געזעהן.

איך האב ארויסגענומען די צייטונג און איהם געוויזען די אנאנסע פון זיין פרוי.

— שוין געזעהן — האט דער יונגערמאן אבגעשטופט מיט דער האנד — מיין קינד רופט מיך, פרעגט אויף מיר, איך וויים... — און דער שמייכעל איז ניט אראב פון די ליפען.

— וואס, עס איז ניט וואהר?

— יא, עס איז וואהר. מען האט בעצאהלט, האט מען געדרוקט. נור ניט מיין ווייב האט עס געשריעבען און ניט מיין קינד פרעגט נאך אויף מיר.

— עס איז ניט אייער פרוי און אייער קינד?

— אין אמעריקא האט מען ניט קיין ווייב, און מען האט ניט קיינע קינדער — האט דער יונגערמאן אבגעענטפערט קורץ און שארף.

— עס איז דאך אזוי פיעל מענשען...— וויל איך זאגען.

— אזוי פיעל מענשען... איך בעט אייך, — ווענדעט זיך צו מיר דער יונגערמאן, אז איהר ווילט אנווייזען אויף מיר ווייזט אן. עס איז וואהר: איך בין אנטלאפען פון מיין ווייב און קינד. איהר האט עס רעכט צו טהאן אלס אנשטאנדיגער מענש. איך בין א פערברעכער נאכ'ן אמעריקאנעם געזעץ. אז איהר ווילט עס ניט טהאן, טא לאזט מיך צורוה.

דעם טאג האב איך מיט איהם מעהר ניט גערעדט. מיר האבען זיך אבער געטראפען טאג־איין, טאג־אוים. איך האב אויף איהם ניט אנגעוויעזען, און ער האט אויפגעהערט מורא צו האבען פאר מיר. מיר פלעגען זיך בעגעגענען ווי גוטע אלטע בעקאנטע און פערפיהרען געשפרעכען וועגען אלעם אין דער וועלט, נור ניט וועגען זיין פרוי מיט די קינדער. עס האט זיך ארויסגעוויזען, אזוי ווי זיין געזיכט האט עדות געזאגט אויף איהם, אז ער איז זעהר אן אינטעליגענטער יונגערמאן, א בעלעזענער, און ער האט מיך נאך מעהר פעראינטערעסירט. און איינמאל ווען איך האב אין די צייטונג ווידער געלעזען א הארץ־רייסענדע אנאנסע וועגען די קריטישע לאגע פון זיין פרוי מיט איהרע קינדער, האב איך בעשלאסען צו פערפיהרען מיט איהם א געשפרעך און, ווי ווייט מעגליך מיט גוטען צו ווירקען אויף איהם, אז ער זאל צוריקגעהן צו זיין פאמיליע און ווידער זיך איינשפאנען

אין דעם כאמוט אריין שלעפען דעם יאך פון לעבען, וואס ער האט אזוי עקשנות'דיג פון זיך אבגעווארפען.

דאס מאל, אז איך האב איהם געוויזען די ציימונג מיט דער טרויעריגער אנאנסע איז ער ניט אזוי אויפגעבראכט געווארען ווי פריהער. עס האט זיך בעמערקט אין איהם שוין לענגסט א פערלאנג אויסצורעדען זיך פאר מיר. ער האט די אנאנסע דורכגעלעזען מיט הארץ־קלאפען איז רויט געווארען, דערנאך בלייך, פערשטעלט זיך די אויגען מיט די הענד און אן א זייט פערבויגען דעם קאפ.

איך האב זיך אבגעדרעהט פון איהם כדי איך זאל איהם ניט שטערען.

פלוצים האט ער אויסגעדרעהט זיין קאפ צו מיר, און מאכט צו מיר אזוי:

— איהר מיינט דאך אוודאי, אז איך האב אזא פערשטיינערט הארץ, וואס מיך ארט ניט מיינע קינדער'ס געוויין?

— ניין, אזוי מיין איך ניט. געווים האט זיך געטראפען מיט אייך אדער מיט אייער פאמיליע אן אויסערגעוועהנליכע פאסירונג, וואס האט אייער הארץ אזוי פערשטיינערט.

— איהר מיינט א טראגעדיע, א דריטע פערזאן אריינגעמישט זיך. מיין פרוי אדער איך אונגעטריי געווארען?

— יא, — שאקעל איך מיט'ן קאפ.

— ניין, ניט פון די אלע זאכען. קיין אויסערגעוועהנליכע פאסירונג האט זיך אין מיין פאמיליע ניט געטראפען. דאס וואס איז געשעהן צווישען מיר און מיין פרוי געשעהט ביי ניינציג פראצענט פון די פארלאך וואס האבען חתונה. נור אנדערע האבען אפשר קיין צייט ניט אדער ווילען זיך אליין ניט אבגעבען דין וחשבון פון זייער לעבען. איך האב געוואגט אריינצוקוקען אין דעם לעבען פון היינטיגען אידישען ארבייטער ביי אונז אין אמעריקא, און איך גלויב, ווען אנדערע וואלטען דאס געטהאן וואלטען זיי געהאנדעלט אזוי ווי איך.

— וואס איז געשעהן?

— גאר ניט איז געשעהן. נור בעטראכט גוט מיין לעבען, ניט מיין לעבען אין שאפ ביי דער ארבייט—דאס איז א זאך פאר זיך—נור מיין פריוואט־לעבען, ביי מיר אין דער פאמיליע, ווען איך קום שוין אהיים פון דער ארבייט. דאס איז דאך די גאנצע בעצאהלונג פאר דעם

גאנצען טאג שווערען יאך. בעטראכט עס גוט. בעטראכט מיין לעבען און מיין פאטער׳ס פאמיליען־לעבען און איהר וועט פערשטעהען.

— איך האב חתונה געהאט, — הויבט אן דער יונגערמאן, מיט א טרויעריגען, ניעדערגעשלאגענעם טאן — ווי אלע אנדערע היינטיגע יונגע לייט, אוים ליעבע. מיין פאטער אין קליינעם שטעדטעל, דארט אין דער היים האט ניט חתונה געהאט אוים ליעבע. איך געדענק ווי מיין מאמע א קראנקע, וועלכע איז אבגעלעגען איהר גאנצען לעבען אין בעט, פלעגט צייטענווייז לאכען אוים מיין טאטען, ווען ער איז אהיים געקומען פון מארק א מיעדער שלעפענדיג די זעק מיט ווייץ: „ער האט זיך דאך געדונגען מיט׳ן טאטען וועגען נדן. ער האט געקריגען נדן מיינע קראנקע פיס — א שעהנעם נדן, וואס?“ מיין פאטער האט ניט געקענט מיין מאמען פאר דער חתונה, זיי האבען חתונה געהאט, ווי מען פלעגט חתונה האבען ביי אידען אין קליינע שטעדטלאך — ווייל טאטע־מאמע האבען זיך אויסגעגליכען צווישען זיך אין נדן. א שעה פאר דער חופה האט מיין זיידע געוואלט אהיים שלעפען דעם חתן מיין טאטען, דערפאר, וואס צום נדן, וועלכען מיין מאמע׳ס פאטער האט צוגעזאגט האט געפעהלט צוואנציג רובעל. פאר די צוואנציג רובעל האט מען געוואלט דעם שידוך אבלאזען און איך וואלט גאר ניט געווען געקומען אויף דער וועלט — אליץ צוליעב צוואנציג רובעל. דאכט זיך, וואס קען זיין פאר א לעבען צווישען א פאאר פאלק, וואס האט זיך קיינמאל ניט געהאט געקענט, נור האבען חתונה געהאט ווייל מיין זיידע, מאן מאמע׳ס פאטער האט צוגעלעגט די צוואנציג רובעל צום נדן? וואס פאר א צוזאמענלעבען, וואס פאר א בשותפות׳דיגעם קען זיין צווישען אזעלכע צוויי מענשען? און דאך—

א וואך נאך מיין טאטע־מאמע׳ס חתונה האט זיך ארויסגעוויזען, אז דאס ווייבעל איז א קראנקע — מען האט מיין טאטען אבגענארט. מיין מאמע איז איהר גאנץ לעבען אבגעלעגען אין בעט. מיין זיידע, מיין פאטער׳ס פאטער איז געקומען צו פאהרען, פרובירט ווירקען אויף מיין טאטען, אז ער זאל זיך גט׳ן, ווייל מען האט איהם אבגענארט. מיין פאטער האט אבער געענטפערט, אז נאך דער חתונה איז עס שוין זיין מזל, זיין גורל. און ניט נור האט מיין פאטער געדולדיג געטראגען זיין גורל, ניט נור איז מיין פאטער געטריי געבליבען מיין מוטער זיין גאנץ

לעבען, ווי א אידישער מאן קען נור זיין געטריי זיין ווייב, נור ער איז געווען פערליעבט אין מיין מאמען, אין זיין קראנק ווייב, וועלכע ער האט קיינמאל ניט געזעהן אן אנגעטהאנענע, א געהענדע, א לאכענדע. עס האט מיך שטענדיג געריהרט ווען איך האב געזעהן ווי מיין טאטע פלעגט צוגעהן צו מיין מאמע׳ס בעט בעפאר ער האט פערלאזט די הויז, מארגענס, און זי פרעגען מיט צערטליכקייט: „שרה׳לע, ווילסט עפּעס?“ אדער ער פלעגט זיך אויפכאפּען פריהמארגענס, מאכען פלינק דעם אויווען, כדי אבצוקאכען א ביסעל ווארעמס פאר מיין מאמען. אהיים געקורמען אין אבענד א מיעדער, פון א גאנצען טאג ארומלויפען אין מארק — ער איז געווען א מעקלער ביי די פּויערען — האט ער פריהער ניט געוואלט עסען, ביז מען האט צוגערוקט דעם טיש צו דער מאמע׳ס בעט. ער האט זיך געזעצט אויפ׳ן ראנד פון בעט און די מאמע האט געמוזט מיט־עסען ביים טיש.

שבת אין דער פריה בעפאר ער איז אוועק דאווגען, האט ער איהר געהאלפען די שבת־הויב אנטהאן, און אז ער איז אהיים געקומען פון דאווגען א גליקליכער און געזעהן די מאמע ארויסקוקענדיג פון בעט אין איהר שבת־הויב, האט ער גליקליך געשמייכעלט: „גוט שבת, שרה׳לע!“ און איז א גוטער געווען א גאנצען טאג.

איהר גאנץ לעבען איז מיין מוּטער אבגעלעגען אין בעט. זי האט געהאט שוואכע פיס און ניט געקענט געהן. שבת נאכמיטאג, אז די זון האט ארייגעשיינט אין די פענסטערלאך, האט דער טאטע צוגערוקט דער מאמע׳ס בעט צום פענסטערל, אז זי זאל זעהן די שפּאצירענדע און מיט־לעבען. אין דער וואכען האט ער נעביך קיין צייט ניט געהאט. דאס אלעס האט ער געטהאן ניט אוים ליעבע — ווי האט מיין פאטער, וועלכער איז געווען א פרומער איד געוואוסט פון די זאכען, — נור אוים צוגעבונדענקייט צו דער פאמיליע. א פאמיליע איז געווארען אן אייגענע צוזאמענגעוואקסענע זאך, ווי דער בוים דא. אט איהר זעהט דעם בוים? — ווייזט ער מיר אויף אן אלטען אויסגעוואקסענעם דעמב מיט צודרעהטע צונויפגעוואקסענע צווייגען — זעהט, ווי זיי האלטען זיך אלע אינאיינעם, אלעס וואקסט ארוים פון איין שטאם, פון איין בוים־שטאם, אזוי איז געווען מיין פאטער׳ס פאמיליע — דער טאטע, די מאמע, די קינדער — אלעס איז געווארען

איינס צונויפגעוואקסען, משפחה'דיג ווי איין קערפער, ווי איין לעבען מיט איין נשמה.

יעצט נעהמט מיין לעבען.

איך בין פריה אוועק פון דער היים. געמוזט פאר זיך אליין זוכען א שטיקעל ברויט צו פערדיענען. קיין בעשטימטע מלאכה ניט געקענט. אלעס פערטיג געווען צו טהאן. ארומגעוואלגערט זיך אין דער וועלט ביז איך האב זיך דערשלאגען קיין אמעריקא. דא האב איך געטהאן וואס אלע יונגע לייט טהוען: געארבייט אין שאפ, געקראגען עטוואס געלד. אויסגעלערנט זיך פלעכטען קאפעלושען און געמאכט א לעבען ווי ווייט איך האב געקענט. ווי ווייט צייט געהאט האב איך זיך צו א ביכעל צוגעכאפט. קיין פריינד, קיינע אייגענע. א חוץ „שאפ ברידער", „יוניאן ברידער", „סאסייעטי ברידער" האב איך נישט געהאט. א סך ברידער, גאר נישט קיין פריינד! איך האב זיך דערמאנט אן מיין טאטען'ס הויז און געבענקט נאך א פאמיליע. נאך אייגענע. אבגעארבייט א פינף, זעקס יאהר, אבגעשפארט עטליכע דאלאר, געמיינט איך האב מיליאנען, געוואגט צו קלעהרען וועגען חתונה האבען. געזוכט האב איך, פערשטעהט זיך, נישט קיין געלד, נור דעם מענשען, דעם פריינד. געוואלט האבען א משפחה און איך האב עס אויך געפונען. א „סאסייעטי ברודער" האט מיר א זונטאג געבראכט א היים צו זיין מוטער און דארט האב איך „זי" געטראפען. זי איז געווען א הויכע מיידעל, א בלאסע מיט דערשראקענע אויגען ווי ביי א הירש, גערעדט מיט שרעק, מיט הארץ־קלאפונג אביסעל. זעלבסטפערשטענדליך האב איך זיך איינגעליעבט אין איהר, אפשר רחמנות געקראגען, ווער קען זיין גלייכגילטיג צו א מיידעל מיט בלייכע באקען און דערשראקענע אויגען, ווען איהר זייט א בחור, זוכט א שידוך, און האט א פאאר הונדערט דאלאר אין די בענק.

באלד ביים אנפאנג האבען מיר איינער דעם צווייטען אבגענארט. איך האב איהר געזאגט, אז איך פערדיען מעהר ווי עס איז אין דער ווירקליכקייט. איך האב געבארגט ביי פריינד דזשולערי, א גאלדענעם זייגעריל, א בריליאנטענעם רינגעל. נאך וואס איך האב דאס געטהאן? ווייל איך האב געוואלט מאכען מעהר איינדרוק, געוואלט איך זאל אויסזעהן מעהר „גליק", כדי מען זאל זיך נאך מיר מעהר יאגען. זי האט מיר אויך גענארט. געזאגט אז זי ארבייט ניט אין קיין שאפ, נאר

אין סיזאן העלפט זי אביסעל אוים איהר שוועסטער אין דעזיינינג. דערנאך בין איך געוואהר געווארען אז דאס שאפ האט פון איהר דאס גאנצע חיות ארויסגעצויגען. און דאס גאנצע שלעכטיגקייט, ניין ניט קיין שלעכטיגקייט ניר גלייגילטיגקייט וואס זי האט ארויסעוויזען צו מיר, דורך אונזער גאנצען לעבען איז געווען נקמה נעהמען פון מיר, פון איהר מאן. פאר איחר יוגענד און איהרע פרישע טעג וואס זי האט בעגראבען אין שאפ. נור וועגען דעם שפעטער. הכלל, זי האט מיר גענארט אזוי ווי איך זי. ביז נאך דער חתונה האב איך ניט געוואוסט אז זי האט אינגערע שוועסטער, שעהנערע און געזינטערע פון איהר. מען פלעגט זיי פון הויז ארויסשיקען ווען איך פלעג אהין קומען. די קליידער און די העמט וואס זי האט געטראגען איז אויך ניט געווען איהרע נאר געבארגטע. נאר דאס איז א קלייניגקייט... מיר האבען חתונה געהאט. דאס ערשטע יאהר נאך דער חתונה, האבען מיר נאך געשפיעלט דאס פערליעבטע פאאר־פאלק ווי חתן־כלה. און דאס איז טאקע אפשר געווען דאס גליקליכסטע יאהר אין מיין לעבען. זעלבסט־פערשטענדליך, האב איך זי ניט געלאזט געהן ארבייטען. איך פערדיען דאך עפעס מיינע „דרייסיג" דאלאר א וואך, אזוי האב איך דאך איהר געזאגט. אין אמת'ן האב איך אבער פערדיענט אכטצעהן דאלאר אין סיזאן. פלעג איך פון די בענק ארויסנעהמען צעהן דאלאר א וואך, צו לייגען צו די ווידזשעס און עם אהיים ברענגען. זי האט מיך אויך געהאלטען אין איין נארען, געפוידערט זיך די בלייכע באקען הינטער מיינע פלייצעס, און געהאלטען זיך אין איין גרויסען, אז דער סיזאן וועט קומען וועט זי ארויסהעלפען איהר שוועסטער, די „דעזיינערין", און פערדיענען איהרע דרייסיג־פערציג דאלאר א וואך. דער „סיזאן" איז אבער ניט געקומען, קיין שוועסטער א „דעזיינערין", איז אויך ניט געווען. מיר האבען געוואוסט אז מיר זאגען איינער דעם אנדערען ליגענס, און מיר האבען עם אנגעהאלטען. נאר באלד איז געקומען דאס ערשטע קינד און מיר האבען אויפגעהערט צו זאגען איינער דעם אנדערען ליגענס. דאס געלד אין באנק האט זיך געענדיגט. מיין ווייב האט שוין געוואוסט אז איך פערדיען ניט מעהר ווי אכטצעהן דאלאר א וואך, האט זי זיך שוין אויפגעהערט צו שעהמען זיך פאר מיר מיט איהרע בלייכע באקען, האט זיך שוין ניט בערימט מיט איהר שוועסטער די „דעזיינערין". צווישען אונז האט זיך אנגעפאנגען א וואכעדיגער לעבען. מיר האבען

זיך געהאלטען אין איין דינגען. מיין ווייב האט געזאגט אז א מאן וואס פערדיענט אכטצעהן דאלאר א וואך איז א שלים'מזל'ניק, א גארניט, יעדער באי פערדיענט היינט אכטצעהן דאלאר א וואך. און איך האב גע'טענה'ט, אז א פרוי מוז צוהעלפען א מאן. איך האב געמוזט אבגעבען דין וחשבון פון יעדען גראשען וואס איך האב אויסגעגעבען. איך האב זיך אפילו ניט ערלויבט אויסטרינקען א גלאז ביער.

און באלד איז מיין שטוב געווארען צוטהיילט אין צווי פארטייען. איין פארטיי מיין ווייב מיט מיינע קינדער (איך האב שוין צו יענער צייט געהאט צוויי), און די אנדער פארטיי — איך. מיין ווייב און די קינדער האבען מיר געהאלטען פאר א פערד, וואס געהט ניט גוט, פאר א קלאגעדיגע בהמה וואס גיט ווינציג מילך. און איך האב זיך אויך געהאלטען פאר א בהמה וואס מען גיט ווינציג עסען, און מען וויל זי זאל האבען כח וואס מעהר צו ארבייטען... ווארום אין אמת'ן מיט וואס בין איך געווען מעהר פון א בהמה? אין דער פריה האב איך זיך אויפגעכאפט מיט טאג צוגלייך, מיט געוואלד איבערגעריסען דעם שלאף פון מיינע אויגען, און זיך געלאזט אין א „על" געפאקט מיט ארבייטער פון די בראנקס וואס האבען זיך געשלעפט דאון־טאון צו דער ארבייט. איינער איז געזעסען אויפ'ן צווייטען און אויף אלע פנים'ער איז נאך געלעגען די צערטליכקייט פון שלאף. אייניגע פון זיי האבען נאך געכאפט א ביסעל שלאף אין קאר. אזוי האבען מיר זיך געשלעפט ביז צו אונזער געפענגנים, דעם שאפ, אין וועלכען א גאנצען טאג האבען מיר געגעסען אין זיך דעם שטויב פון שטרוי. אין אבענד, אז גאט האט געהאלפען, און עס האט זיך נאך געמאכט א שעה „אווערטיים", ווער איז נאך געווען אזוי גליקליך ווי איך... נאכהער זיך ווידער געשלעפט אין דער איבערגעפאקטער קאר, וועלכע האט געשטיקט פון ענגשאפט, פון דעם מענשען'ס שוויס, אהיים געקומען א מיעדער, א דענערווירטער. נישט געהאט קיין צייט צו א קינד א ווארט אויסריידען, א שמייכעל צו טאהן. ווי אזוי זאלען מיינע קינדער מיך פיהלען, פערשטעהן, אז איך האב קיינמאל קיין צייט ניט געהאט אפילו זיי אנקוקען? און ווער רעדט נאך וועגען ליעבע! איך האב קיין צייט ניט געהאט מיין ווייב א צערטליך ווארט צו זאגען. צו א צערטליך ווארט דארף מען צייט, דארף מען שטימונג, דארף מען מוטה. א געפאלענע, אויסגעארבייטע בהמה, קוים דעם עסען אריינ־

געכאפט און זיך אנידערגעלייגט א טוידטער אויפ'ן בעט, מיט די שטיוועל. טהיילמאל אז די נאטור האט געפאדערט — געקראכען ווי א בהמה... קיינמאל קיין צערטליךווארט ניט געזאגט... ניין, ניין, ניין, איך בעשולדיג ניט מיין ווייב וואס זי האט מיר געהאלטען פֿאר א בהמה, וואס ארבייט אפ פאר'ן עסען... איך בין אנדערש ניט געווען. דאס לעבען האט מיר אזוי געמאכט.

ליעבע איז א גרויסע זאך. א מענש קען אהן ליעבע ניט לעבען, נור א טייערע זאך. עס פערלאנגט צייט, און א ארבייטער קען זיך ניט ערלויבען אזא לוקסוס.... עס קאסט צופיעל געלד.

נור דאך האב איך זיך געהאט א אייגען ווייבעל; א היים. מיין אייגענע היים נאך דער ארבייט. א פערטעל, א האלבע שעה האב איך זיך געפונען צווישען מיינע אייגענע, צווישען מיין משפחה. נור באלד איז אויך מיין היים צושטערט געווארען און מיין גאנצעס לעבען איז געווארען איין „שאפ“.

מיט די אכטצעהן דאלאר א וואך האבען מיר קיין לעבען ניט געקענט מאכען. רענט איז געווארען טהייערער, די קינדער האבען בעדארפט דאס זייעריגע. איך האב זיך געשטריטען געגען דעם. ניט געוואלט מיין הויז צושטערען. באלד האב איך אליין צווישען מיינע „שאפברידער“ געזוכט בארדערס. מיין הויז איז פול געווארען מיט פרעמדע. איך האב שוין ניט געגעסען מיט מיין פאמיליע, איך האב שוין ניט געשלאפען מיט מיין פאמיליע. איך האב שוין געגעסען אין דעם „שאפ“, איך האב שוין געשלאפען אין א „שאפ“, מיין היים, מיין פאמיליע איז געווארען א שאפ. איין גרויסער טרויעריגער שאפ. וואו איך בין געגאנגען איז מיר דער שאפ נאכגעגאנגען. אפילו אין די פערבארגענסטע סודות וואס א מאן האט מיט זיין ווייב... אומעטום האט זיך דער שאפ אריינגעריסען. מיין לעבען איז געווארען איין גרויער, גרויער טאג. אין דער וואכען, אום שבת, אום יום־טוב, שטענדיג שאפ, אהן א יום־טוב, אהן א אברוה.

איך בין געווארען א בארדער ביי מיין ווייב און קינדער, אהנע האפנונגען אמאל אן אייגענעם לעבען צו פיהרען. ביז מיר איז מיאוס געווארען אזא לעבען צו פערטראגען. איך האב עס געוואלט סטאפען, אויפהערען. אלעס זאל געשעהן, נאר ניט דאס. און ענדע צו מאכען פון מיין לעבען? איך האב וועגען דעם אויך געקלעהרט. ניין, א מכה

די וועלט! מאכען זיי נאך בעקוועהם, אליין אוועקגעהן? ניין! האט מיר די וועלט בעשאפען, לאז זי מיר טראגען. נור ווייטער שלעפען דעם יאך אין וועלכען זיי האבען מיר איינגעשפאנט, וויל איך ניט. איך האב זיך „צובריקעוועט“. אבגעשטעלט זיך אין מיטען און וויל ווייטער ניט געהן, לאזען זיי מיר שלאגען מיט בייטשען — איך וויל ווייטער ניט געהן.

איך בין א בהמה וויל איך אויך האבען אן עקשנות!

דער יונגער מאן האט אבגעהאקט אין מיטען, און האט מיך אנגעקוקט מיט גליהענדע אויגען, ווי ער וואלט מיר געוועזן געהאלטען פון די וואס האבען איהם איינגעשפארט אין יאך פון לעבען און איז גרייט געוועזן ארויפצופאלען אויף מיר און נעהמען נקמה פון מיר. אבער איך האב איהם גלייך געקוקט אין די אויגען אריין. איך האב איהם פארשטאנען און איך האב זיך אנגערופען צו איהם:

— אבער וואס איז זי מיט די קינדער שולדיג? די נאטור האט זי בעשאפען מיט מוטערשאפט און זי געלערענט ווי אזוי צו קעמפפען פאר איהרע קינדער, זיי צו ערציהען, און זי טהוט עס ווי ווייט זי קען עס.

— יא, איך ווייס אז זי איז ניט שולדיג, — קיינער איז ניט שולדיג, מיר אלע זיינען שולדיג. זי איז א מיעדע, זי געהט אויפ'ן וועג און פאלט, לייגט זי ארויף די הענד אויפ'ן צווייטען מיעדען וואס געהט נעבען איהר. איך ווייס עס. דער שאפ האט פון איהר דאס לעבען ארויסגענומען, איהר יוגענד, איהר קראפט. זי איז מיעד און זי האט געזוכט א מאן ביי וועמען זי זאל זיך אויסרוהען פון דער ארבייט פון שאפ. זי האט מיך געפונען. זי האט רעכט. אבער איך האב דאך אויך רעכט צו סטאפען אזא לעבען. אראבצוווארפען די הענד פון מיינע מיעדע פלייצעס. צו וואס אזא לעבען? וואס פאר א טעם האט עס? און וואס פאר א נוצען וועט עס ברענגען? וועמען? מיינע קינדער? איז דען ניט גלייכער אז איך ערציה זיי גאר ניט צו אזא לעבען. פיעל דענקען אזוי ווי איך, ניינציג פראצענט פון אונזערע אידישע יונגע לייט לעבען אזוי ווי איך, נאר זיי האבען קיין מוטה ניט אן ענדע צו מאכען פון אזא לעבען. איך האב דעם מוטה געהאט און איך האב עס געטהאן.

— און איהר וועט עס אויך ניט טהאן. איהר האט זיך נאר א ביסעל צובריקעוועט. באלד וועט איהר אליין געהן ווי דער אקס אין באמוט אריין און וועט ווייטער שלעפען דעם יאך, איהר קלעהרט שוין וועגען דעם — האב איך איהם געזאגט.

דער יונגער מאן איז בלייך געווארען, דערשראקען האט ער אנגעכאפט מיין האנד?

— פון וואנען ווייסט איהר אז איך קלעהר אזוי?

— פון אלע אייערע רייד. אלע אייערע רייד זיינען מיר געווען א פערענטפערונג פאר וואס איהר האט דאס געטהאן. איהר קלעהרט יעצט וועגען דעם ווי ווייטער צו פיהרען דעם לעבען, ווארום ווען איהר וואלט ניט געטראכט וועגען דעם, וואלט איהר ניט גערעדט וועגען דעם.

— יא, איך האב בעשטימט ביי זיך אנצופאנגען אויף דאס ניי, שוין זייט א פאאר טעג זאג איך מיר, אז דאס איז אפשר די שולד פון די גרויסע שטאדט. מען האט קיין צייט ניט אין א גרויסער שטאדט אויף א פערזענליכען לעבען. די גרויסע שטאדט איז איין גרויסער מארק, אלעם לעבט אויף דעם מארק. אומעטום אין די גאס, אין שאפ, אין קאר, אין דער היים. איך האב בעשטימט, איך וועל פרואווען איבערפאהרען אין א קליין שטעדטעל, וואו דער רעש איז ניט אזא גרויסער, און איך וועל זיך פרואווען איינהערען אין געזאנג פון מיין פערזענליכען לעבען אין א קליינעם רוהיגען ארט. איך האב וועגען דעם מיין וייב געשריעבען. אבער פון וואנען ווייסט איהר דאס? און וואס איז דאס? זייט איך בין אוועק פון דער היים און בעשטימט אן ענדע צו מאכען פון דעם לעבען — קומט מיר אלץ אויפ'ן זינען ארויף פערשיעדענע פראיעקטען ווי אזוי צו ענדערען מיין לעבען, ווי צו געפינען א בעסערען אויסוועג. און מיין גאנצע בעקאנטשאפט מיט אייך איז געווען נור צוליעב דעם, וואס איך האב אייך געוואלט פרעגען אן עצה, אז איך האב בעשטימט צו ענדיגען.

— יונגער מאן, איהר וועט ניט פאהרען — האב איך איהם געזאגט קלאפענדיג איהם איבער דער פלייצע. —— יעדער פון אונז זאגט זיך דאס זעלבע, און מיר האלטען אין איין זוכען אויסבעסערען, און מיר שטעלען זיך פאר אז אין דער צוקונפט וועט אלעם זיין בעסער. דאס נארט אונז אזוי דער לעבען. דאס איז דאס געזאנג וואס מיר הערען, וואס דער טוידט שיקט פאר זיך צו אונז אום אונז ארייננארען

אין טוידט. אין דעם ערשטען טאג פון אונזער לעבען האבען מיר שוין דעם געדאנק פון טוידט. דאס איז די צוקונפט... אזוי געהן מיר נאך דעם געזאנג, ביז מיר געפינען זיך פלוצלינג אין מיטען דעם טוידט, און מיר קוקען זיך אום וואו איז עס די צוקונפט געוועז, וואס מיר הערען זינגען וועגען איהר.

דער יונגער מאן איז פערשוואונדען געווארען פון דעם איינזאמען שפאציער, איך האב שוין לעצטענס געהאט פערגעסען אז איהם. ביז פלוצלינג האב איך איהם בעמערקט אין א פול-געפאקטער קאר פון „על“, וועלכע איז געלאפען מיט ארבייטער צו דער ארבייט. ער איז געזעסען איינגעזאלצען ווי א הערינג צווישען די ארבייטער, און דער שלאף איז נאך געלעגען אויף זיינע אויגען. באלד איז די קאר פערשוואונדען, דורכגעלאפען פערביי מיר ווי א חלום, און מיר האט זיך עס געדאכט אז די גאנצע קאר איז פול געווארען מיט אזעלכע יונגע לייט. אלע זיינען געווען עהנליך אויף איהם. ניין, אלע זיינען געווען ער, מיט די זעלבינע טרויעריגע בלייכע געזיכטער, מיט די פער'חלום'טע אויגען וועלכע ווילען זיך נאך ניט שיידען מיט'ן שלאף. און אלע פיהרען זיי א אונזיניג לעבען, אהן א טעם און אהן א צוועק, ווייל זיי ווערען געיאגט פון דעם געזאנג וואס דער טוידט שיקט פאראויס פאר זיך — די צוקונפט !

א שטילער גארטען.

(ערצעהלונג)

ווען דער קליינער שמעון איז געשטארבען האבען זיינע צוויי זיהן, — נאטע און אנשעל — געשווארעןביים קבר, אז זיי וועלען דער מאמע ניט פערגעסען, און זיי וועלען תמיד אין פאטער געדענקען אזוי לאנג ווי זיי וועלען לעבען.

— דו זארג דיך ניט, טאטע, האט דער עלטערער נאטע אריינגעשריען אין קבר אריין, „ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס פאר דער מאמען“ —

די שוועגערין, נאטע'ס ווייב, האט דאס דערהערט איז זי געווארען מעהר דרייסט צום טויטען ווי זי איז געוועזן ביז איצט, און זי האט דערפאר פון שוועער פערלאנגט:

— איהר זאלט זיך לויפען און מיהען פאר מיין איינציג קינד, אייער אייניקעל.

נור זי האט נאך ניט געדויזשעט אויסצורעדען דעם גאנצען שפרוך האט איהר שוין פערכאפט די צווייטע שוועגערין, אנשעל'ס ווייב.

— וואס עפעס פאר איהר איינציג קינד אליין? — פאר אלע זיינע קינדער, פאר אלע זיינע אייניקלאך זאל ער זיין א מליץ יושר.

— און ניט נור בלויז פאר זיינע קינדער אליין, נור פרעמדע קינדער אויך — פאר די גאנצע וועלט, פאר אלע יונגע לייט, וואס וועלען בעדארפען איצט אין פייער געהן. אוי, אוי, אז מען זאל זיי פערזעהן, אז די קויל זאל זיי מיידען— איז א פרעמדע אידענע, וועלכע האט זיך פונקט געפונען אויפ'ן גוטען ארט — צוגעקומען צום אפענעם קבר און אריינגעשריען, ווי זי וואלט זיך געוואלט בענוצען מיט דער

אומזיסטיגע געלעגענהייט, וואס דער קליינער שמעון פאקט זיך אויף יענער וועלט, מיט איהם א תפלה'לע מיטצוגעבען צו די איהריגע...

איך ווייס ניט, אויב דער קליינער שמעון וועט ריכטיג אויספיהרען די שליחות וואס די לעבעדיגע האבען איהם ביים לעצטען אבשייד פון זיי מיטגעגעבען. נור געהערט די שליחות האט ער געוויס. ווארום אז דער קליינער שמעון האט דערהערט די ווערטער פון עלטסטען זוהן: „טאטע, זארג דיך ניט, ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס פאר דער מאמען", האט א לייכטער שמייכעל א שוועב געטהאן אויף זיינע בלייכע געשטארבענע ליפען, און די גרויע שטייפע האאר פון די וואנסעם האבען זיך בעוואויגען — און אזוי מיט דעם שמייכעל איז ער אריין אין גרוב אריין. ווארום דער קליינער שמעון האט זיך געמוזט דערמאנען אין די אפטע פערשפּרעכונגען פון זיין זוהן, וועלכער איז געווען „גוט אפ":

— „טאטע, זארג זיך ניט, ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס".

געבראכט האט דער קליינער שמעון פון זיין קליין שטעדטעל אין פוילען קיין אמעריקא זיין שער מיט די אויסגעדארטע הענד, זיין שמייכעל אויפ'ן פנים, זיין ווייב נעכע, אן אויסגעדארטע געטרייע חבר'טע, זיינע צוויי יונגען, אנשעל און נאטע, און אוועקגעשטעלט זיך ארבייטען. שטענדיג געארבייט. האט ער ניט געהאט וואס צו ארבייטען, איז ער טרויעריג געווען, איז איהם לאנגווייליג געווען — האט ער זיך געהאלטען פאר א איבריגען. שבתים און יום־טובים זיינען דורכגעגאנגען איהם אין לאנגווייליגקייט און בענקעניש נאך דער ארבייט, אזוי ווי די שער און די נאדעל זיינען געווארען א טהייל פון זיין קערפּער און ווען ער האט זיי ניט געהאט, האט איהם עפּעס געפעהלט און אהן זיי האט ער ניט געקענט לעבען.

אין דער וואכענס ביי דער ארבייט האט ער געבענקט נאך שבת. אז דער שבת זאל קומען — וועט ער זיך אויסרוהען. נור קוים איז דער שבת געקומען און דער קליינער שמעון האט זיך גוט אויסגעשלאפען האט ער זיך שוין ארומגעדרעהט פאר לאנגווייליגקייט און ניט געהאט וואס מיט זיך צו טהאן. קיין בעקאנטע, קיין פריינד האט ער ניט געהאט. ער האט געקוקט אין הימעל אריין, געזוכט א שטערען.

— וואס קוקסטו, וואס איילסטו דיך אזוי? — האט נעכע געפרעגט.

— עס ווילט זיך שוין צוריקגעהן צו דער ארבייט. א צו לאנגער שבת.

אזוי האט דער קליינער שמעון אבגעלעבט זיין לעבען. די קינדער זיינע זיינען פריה אוועק פון הויז, געזארגט פאר זיך אליין, איבערגעבליבען אליין מיט נעכע'ן — א געטרייע אויסגעהארעוועטע אידענע. אין די אבענדען, סאי זומער און סיי ווינטער זיינען זיי ביידע אבגעזעסען אין די „קיטשען” . דער פארלאר איז געווען שעהן אויפגערוימט, און בעדעקט מיט פיקטשורס, אבער קיינער האט איהם ניט געזעהן ביי טאג, אין איהם איז מען נור געשלאפען. געוואהנט האט מען אין קיטשען ביים קיכעל — געזעסען און געשוויגען, טהייל מאל האט מען זיך דערמאהנט אן א בעקאנטען פון דער היים פון קליינעם שטעדטעל.

— דו געדענקסט דעם לאנגען שמואל פון דער היים ? האט דער קליינער איד פלוצלינג געפרעגט זיין ווייב.

— דעם, וואס די טאכטער איז אוועק מיט א סאלדאט ?

— יא.

— וואס האסטו זיך עפעס דערמאהנט אן לאנגען שמואל ?

— גלאט אזוי.

אדער מען האט זיך דערמאהנט אן א געסעל פון שטאדט :

— דו געדענקסט דאס אונטער־געסעל אין דער היים ?

— וואו די מוהמע ברכה האט געוואהנט ?

— יא, דארט וואו דאס קליינע פלומפעל איז געשטאנען און שבת נאכמיטאג איז מען געגאנגען מיט דער שעפ שעפען פריש וואסער.

— יא, וואס האסטו זיך עפעס דערמאהנט אן קליינעם אונטער־געסעל ?

— גלאט אזוי.

טהייל מאל האט זיך א זוהן דערמאהנט אן טאטע ־מאמע און שפעט אין אבענד פלוצים אומגעריכט אריינגעפאלען אין קיטשען אריין.

— גיב נאר א קוק ווער עס איז דא ! נאטע איז דאך דא ! אויף משיח'ן וואלט איך זיך גיכער געריכט. וואס מאכט מען ? וואס מאכט דאס ווייב און די קינדערלאך ?

— אלל־רייט.

— אפשר וועסטו טרינקען א גלעזעלע רויטען בוריקעס־בארשט? האסט דאך דאס שטענדיג אזוי גערן געהאט. דער מאמע’ס א גלעזעל בארשט.

— און דו, טאטע, ארבייסט נאך אלץ אין ברוקלינער שאפּ?

— וואס זאל מען טהאן? מען מוז דאך מאכען א לעבען!

— ער האט שוין טאקע קיין כח ניט. ביי נאכט קרעכצט ער א גאנצע נאכט אויף די זייטען — דערצעהלט די מאמע.

— נו, טאטע, זארג דיך ניט, „ווי וויל מייק אראנדזשמענטס“. איבעררעדען מיט אנשעל. אויף די אלטע יאהרען וועסטו ניט דארפּען ארבייטען.

דער קליינער שמעון האט געשמייכעלט — דאס זעלבע גוטע בלייכע שמייכעלע, וואס עס האט יעצט געשוועבט אויף זיינע ליפּען, ווען מען האט איהם־אין דער ערד אריינגעלעגט.

און עס איז דורכגעגאנגען ווידער א האלב יאהר, און מען האט קיין קינד אין די אויגען ניט אנגעזעהן. געוואהנט האט מען ווייט איינס פון אנדערען. און האט מען זיך געקליבען צופאהרען זעהן אן אייניקעל, האבען די אלטע פערבלאנדזשעט אין וועג.

— א, שוין ווארטען אויף פסח, חול המועד וועלען מיר צוגעהן זעהן די אייניקלאך.

און ווידער אין א האלב יאהר ארום האט זיך א זוהן אריינגעכאפּט:

— נו, טאטע, דו ארבייסט נאך אין שאפּ?

— וואס זאל מען טהאן? מען מוז דאך מאכען א לעבען, דער מאמען פּרנסה געבען.

— זארג דיך ניט, ווי וויל מייק אראנדזשמענטס...

און באלד ווידער פערגעסען געווארען, ביז די קינדער האבען געהערט, אז דער טאטע איז געשטארבען.

זיין טויט איז געווען שטיל אזוי ווי זיין לעבען, פערגעסען. נאך זיין לויה איז נאכגעפאהרען איין וואגען, די אלמנה מיט די צוויי קינדער און די צוויי שניר, און זיי האבען דעם טאטען מיטגעגעבען די שליחות אויף יענער וועלט, דערפאר וועלען זיי מאכען „אראנדזשמענטס“ פאר דער מאמען.

די אלטע נעכע איז געשטאנען ביים קבר, זי האט געוויינט, קיין שליחות, אז ער זאל זיך לויפען און מיהען פאר איהר, האט זי איהם אויך ניט בעפוילען. זי איז געשטאנען א שטומע די גאנצע צייט און געזעהן ווי די צוויי גוים שיטען צו איהר קליינעם שמעון. נור נאך דעם ווי מען האט שוין איבער דעם קליינעם שמעון אלע אבגעזאגט, אלעס וואס איז איהם געקומען לויט דעם דין, האבען זיך אלע אויפגעהויבען אוועקצוגעהן, און זי איז שטעהן געבליבען ביים קבר און אויסגעשטרעקט די הענד, און די קינדער האבען זי אוועקגענומען ביי די ארימס און געזאגט צו איהר: קום, מאמע! האט זי זיך נאאיוו ארומגעקוקט מיט איהרע אויסגעלאשענע אויגען, וועלכע האבען דעם גלאנץ געהאט ווי די אויגען פון א שטומע בהמה, און געפרעגט:

— וואו?

האבען זי די צוויי זיהן אוועקגעפיהרט פון קבר און געזאגט צו איהר:

— זארג דיך ניט, מאמע, „ווי וויל מייק אראנדזשמענטס“.

פון קבר האבען זיךביידע זיהן געריסען איבער דער מאמען. יעדער איינער האט געוואלט, אז די מאמע זאל זיצען ביי איהם שבעה. געבליבען איז זי ביים עלטערען, ביי נאטען, וועלכער איז געוועזען א סיילסמען און האט געהאט איין קינד און איז געוועזען בעסער אב פון אנשעל'ן. נאך די ערשטע אכט טעג איז די מאמע געקומען צו גאסט צום צווייטען זוהן. אזוי האט זי זיך א פאאר וואכען ארומגעוואלגערט פון איין זוהן צום אנדערען, ביז מען איז זי געגאנגען אריינגעבען אין אן אנשטאלט פאר אלטע לייט. נור איידער די קינדער האבען געמאכט „אראנדזשמענטס“ די מוטער צו בעזארגען אין אן אנשטאלט, איז זי שטילערהייט אוועקגעגאנגען צו איהר מאן.

א קבר אין שכנות ביי איהר מאן איז שוין ניט געוועזען. שוין געוועזען פערנומען. און איבערהויפט איז דער טהייל סעמעטערי, וואו דער מאן איז געלעגען, געוועזען צו טייער פאר א אידענע... האט מען זי בעגראבען אויף א נייעם טהייל סעמעטערי, וואו ס'איז געוועזען ווייט פון שטאדט און עס האט געקאסט ביליג א קבר. זיינען דאס אלטע פאאר געלעגען צוטהיילט נאכ'ן לעבען: ער איז געלעגען צווישען

פרעמדע אידען אויף איין טהייל סעמעטערי און זי איז געלעגען צווישען פרעמדע ווייבער אויף אן אנדער טהייל סעמעטערי.

פערגעסען זיינען די אלטע געוועזן ביי זייער לעבען און פערגעסען זיינען זיי געווארען ביי זייער טויט. זייערע קברים זיינען באלד פערטראגען געווארען צווישען ים „פערגעסענע“ ווי זיי זיינען און זיי האבען קיינעם ניט געהאט, נור דאס שטיקעל הימעל איבער זיך, און דאס קליינע בערגעל ערד וואס זיי האבען פערמאגט אויף זיך.

אבער מעהר האבען זיי ניט בעדארפט. אין ווינטער זיינען די קברים געווארען צוגעדעקט מיט א דעק פון שנעע און זיינען אבגעווישט געווארען פון דער ערד, אבער ווען דער ליעבער זומער איז געקומען און די זון האט אויפגעדעקט די אויבערפלעכע פון דער ערד פון שנעע־דעקע, זיינען די צוויי קברים אויך ענטפלעקט געווארען. דער ווינד האט געבראכט אויף זייערע בערגלאך זוימען־שטויב פון בלומען און גרינסען, וועלכע ער האט אראבגע'גנב'עט פון די רייכע קברים און איינגעפלאנצט אין די בערגלאך פון די ארימע. בייטאג האט די זוהן צואווארימט, צוהיצט און ענטבליהט די שטויבלאך בליהעכטס, און ביינאכט האט דער רעגען זיי טיעף אין דער ערד פערפלאנצט, און דער טהוי, פריה און שפעט, האט זיי בעוואסערט. און איבער דעם קבר פון קליינעם שמעון מיט זיין ווייב נעכע, כאטש צושיידט און צוואורפען אויף צוויי בעזונדערע פעלדער, האבען געבליהט מיט געלע פעלד־בלומלאך בלויע וואסער־ליליען, מיט ווייסע האניג־קעפלאך, מיט יאשמין און מיט בלויע אויגעלאך. די קברים זיינען פערוואנדעלט געווארען אין שטילע בליהענדע גערטנער, וועלכע קיין אויג האט ניט בעמערקט נור זיינען בעוואכט און אבגעהיט געווארען פון די שטילע בעהאלטענע האנד פון דער נאטור.

טהיילמאל האבען זיך די ברידער, נאטע און אנשעל, צופעליג בעגעגענט אין א געפאקטע קאר פאהרענדיג פון דער ארבייט, אדער אין א האלל פון א מיטינג.

— האללא, נאטע !

— האללא, אנשעל !

— מען דארף אמאל ארויסגעהן צו די אלטע אויף דער סעמעטערי זעהן וואס זיי מאכען ! האט איין ברודער געזאגט.

— מען דארף, איי עם רעדי. נעקסטען זונטאג איבער א וואך.

מיר׳ן זיך טרעפען ביי ברוקלין ברידזש צוועלף בייטאג. ווילסט? האט דער צווייטער געזאגט.

— אלל־רייט, פון נעקסטען זונטאג איבער א וואך, געדענק.

די ברידער האבען געוואוסט, אז זיי וועלען זיך ניט טרעפען און זיי זיינען ניט געגאנגען אויך, געווען נויטיגערע זאכען. אזוי זיינען דורכגעגאנגען יאהרען און טאטע־מאמעס קברים זיינען געווען בעהאלטען פון יעדען לעבעדיגען אויג, און געבליהט זיך אין דער שטיל — שטילע גערטנער...

אמאל, אמאל האט זיך געמאכט, אז איינער פון די ברידער האט זיך פערוואנדערט אויף דעם בית־עולם מיט דער לויה פון א סאסייעטי־מאן (האט געדארפט שטראף בעצאהלען, ווען ער וואלט ניט געקומען), האט ער זיך דערמאהנט אן טאטען׳ס קבר. זומער איז עס געווען, איז ער עס געגאנגען אויסזוכען, לאנג, לאנג האט ער געזוכט צווישען די פערוואקסענע גרעזער דעם טאטען׳ס קליינע מצבה. אז ער האט עס געפונען איז ער שטעהן געבליבען אן ערשראקענער און א פערוואונדערטער: וועלכע געהיימע האנד האט פערפלאנצט אין דער שטיל דעם גארטען אויפ׳ן פאטער׳ס קבר?

און ער האט ניט געוואוסט אז דער שטילער ווינד און די גוטע מאמע ערד האבען אפילו אן דעם קליינעם שניידעריל ניט פערגעסען.

מילך.

(אַ בילד)

אז מירעלע איז אריינגעקומען אין די הויכע חדשים, האט זי דערפיהלט ווי איהרע בריסטען ווערען שטייפער, אנגעפילטער, און א זעטיגקייט שטעכט איהר אין די ווארצלען. זי האט געפּרואווט אננעהמען מיט איהרע צוויי ווייכע הענד איהרע א ברוסט און אויף דעם ווארצעל איז געבליבען הענגען א טראפּען מילך... זי האט זיך דערשראקען דערפאר. זי האט קיינעם ניט פערטרויט, אז זי טראגט. כאטש דער מאן, די מוטער און די גאנצע משפּחה האבען שוין לענגסט געוואוסט דערפון, און גע׳סוד׳עט זיך אין די אויערען, און געלאכט און געפרעהט זיך אין די ווינקעלאך.

עס איז געווען דער ערשטער טראגען נאך דער חתונה. מירעלע איז נאך א קינד געווען צו דער חתונה, קוים אכטצעהן יאהר אלט. דער חתן האט זיך דוקא איינגעשפּארט, אז ער וויל נישט ווארטען, און איהר מאמע, אן אלמנה, האט קיין אנדער עצה נישט געהאט.

דאס כלה ווערען, חתונה האבען און טראגען איז אויף איהר אלזא געקומען אזוי פּלוצלינג, אזוי געשווינד, איינס נאכ׳ן אנדערען, אז זי האט קיין צייט ניט געהאט זיך אריינצוטראכטען אין איהר לאגע און געפינען זיך דערינען. און ביז איצט, ביז צו דעם מאמענט, ווי זי האט בעמערקט מילך אין איהר ברוסט, האט זי זיך געשעהמט מיט איהר חתונה האבען. זי האט געקלעהרט, אז אלע ווייסען דאס וואס זי האט אבגעטהאן מיט איהר חתן, מיט איהר מאן, נאכדעם ווי זיי האבען חתונה געהאט... אלע ווייסען, וואס חתונה האבען איז

אזעלכעס... עס שטעהט אויפ'ן שטערן אנגעשריעבען. און אז זי האט זיך פריהמארגענס אנגעטהאן אין שלאף־ראק, האט זי זיך געשעהמט ארייננצוקומען אין שטוב אריין, וואו די מאמע האט געווארט אויף איהר מיט'ן אנבייסען. די מאמע, די דיענסט־מיידעל, אלע ווייסען דערפון...

נאך מעהר האט זי זיך געשעהמט ווען זי האט אנגעהויבען צו טראגען. א לאנגע צייט האט זי קיינעם ניט אויסגעזאגט דערפון, כאטש די מאמע האט גוט דעם חשבון געהאלטען... אז עס האט זיך אנגעהויבען צו ווייזען, האט זי געפּרואווט פארשטעלען מיט דעם, וואס זי האט נאר געטראגען ברייטע שלאף־קאפטענס, און אז איינמאל האט זי די מאמע אין א ווינקעל גענומען, און געזאגט איהר מיט פרייד אויפ'ן פּנים און מיט טרעהרען אין די אויגען: „קינד מיינס! נחת וועל איך דאך דערלעבען פון דיר“, און איז ארויפגעפאלען אויף איהר האלז מיט קושען און טרעהרען, איז מירעלע רויט געווארען ווי א שטיק פייער, ארויסגעמאכט זיך פון דער מאמעס ארים, איז אריין צו זיך אין שטוב אריין, פערמאכט זיך און קיינעם ניט געוואלט זעהן. איהר מאן, וועלכער איז געוועזן א בוכהאלטער אין א געשעפט און איז שפּעט אהיים געקומען פון דער ארבייט, האט מירעלען ניט געפונען ביים טיש, און אז ער האט געוואלט אריינקומען צו איהר אין צימער, האט ער געפונען די טהיר צוגעשלאסען, האט די מאמע געזאגט:

— לאז. זי איז דאך א קינד, שעהמט זיך נאך.

און זיי האבען ביידע אנגעהויבען צו לאכען.

מירעלע האט אין דער צווייטער שטוב מיט די פיס געטופּעט.

האבען דער מאן און די מאמע געבעטען זיך:

— קינד, מירעלע, געדענק אין גאט, נעהם עפּעס אין מויל.

— עס איז דאך א מענשליכע זאך. דיין מאמע האט זיך אויך געשעהמט — האט די מאמע אריינגערעדט דורך דער טהיר.

אבער מירעלע האט ניט געוואלט דעם אבענד צום טיש קומען...

יעצט, מיט אמאל, ווי זי האט דערפיהלט די מילך אין די בריסט, האט זי זיך אויפגעהערט צו שעהמען... פערקעהרט, עס איז איהר עפּעס קלאהר געווארען, אז א גרויס גליק איז איהר געשעהען און זי בעדארף מיט דעם שטאלצירען. אבער דאס גליק איז פאר איהר אליי

פאר קיינעם ניט — פאר איהר. איהר מילך פאר איהר קינד. זי האט דערזעהען, אז עס איז דא געשעהן א וואונדער, וואס גאט טהוט מיט יעדע יונגע מאמע און שיקט אריין מילך אין די בריסטען פון די מוטער בעפאר דאס קינד ווערט נאך געבוירען, און זי איז אויך פון די מוטערס, און גאט האט מיט איהר אויך דאס וואונדער געטהאן. איז זי גליקליך און שטאלץ געווען דערויף. עס איז איהר שוין יעצט ניט אנגעגאנגען דעם מאן'ס שמייכעלע, דער מוטערס סוד'ען זיך אין די ווינקעלאך און די מענשען'ס בליקען. זי בעווייזט זיך שוין אין גאס. קיינער איז איהר שוין נישט אנגעגאנגען. זי האט געפיהלט, אז עפעס וואס איז מיט איהר געשעהן, וואס שטעהט העכער פון דער גאנצער וועלט. און זי דארף קיינעם ניט — נאר זיך מיט איהר גליק....

פלעגט זי זיך איינשליסען אין איהר צימערל אויף שעה'ן לאנג, ארויסנעהמען די בריסטען, דריקען מיט די פינגער און בעטראכטען דעם טראפען מילך וואס בעווייזט זיך אויף דעם ווארצעל, פערזוכען מיט די ליפען דעם טעם דערפון — אך, ווען זי וואלט געקענט קושען די בריסטען — האלזען איהרע בריסטען...

און דערנאך פלעגט זי ארויסקומען פון איהר שטיבעל, א שטאלצע, פאראויס ווייזענדיג איהר בויך, איז געגאנגען פאמעלאך, פאמעלאך, אז עס זאל איהר גאר ניט געשעהן: ווען זי האט זיך אוועקגעזעצט — האט זי געזאגט מיט א רוהיגע שטאלצקייט:

— מאמע, דערלאנג מיר דאס פוסען־בענקעל.

זי האט געפיהלט אז זי איז איצט די מאמע און אלע בעדארפען זי בעדיענען....

נאר לאנג פרעהען זיך מיט איהר קינד איז מירעל'ן ניט באשערט געווען. נאך צוויי וואכען, קוים וואס זי האט צייט געהאט גוט זיך אנצוקוקען אין איהר קינד'ס פנים'ל, איז דאס קינד געשטארבען. עפעס וואס איז געשעהן דערמיט און עס איז ניט געווארען. מירעלע האט ניט פיעל געטרויערט נאך'ן קינד. זי האט עס ניט געדענקט, ווארים דאס קינד האט געהאלטען אין איין בייטען זיין צורה. יעדען טאג האט עס אנדערש אויסגעזעהן, און זי האט ניט געהאט קיין בילד דערפון. איבריגענס האט זי די מאמע געטרויסט דערמיט, אז זי

מיט'ן מאן זיינען יונג, און זיי וועלען באלד קענען פעררייכטען דעם היזק.... נור עס איז איהר א שאד געווען די מילך. בריסטען האט זי געהאט פולע. די מילך האט איהר געשטאכען אין דעם ווארצעל, און אז זי האט זיך בעוואויגען האבען די שווערע בריסטען איהר וועה געטהאן און קיינער איז ניט געווען, ווער עס זאל די מילך אויסזויגען... דורך די צוויי וואכען וואס דאס קינד האט געזויגען איז מירעלע שוין געוואהנט געווארען, אז ווען די בריסטען הויבען אן איהר שווער צו ווערען — האט זי צוגענומען דאס קינד צו זיי — און ווען דאס קינד האט געזויגען, האט זי דערפיהלט א דערלייכטערונג. זי האט דערפיהלט ווי דאס מיילכעל, וועלכעס זויגט אין זיך די מילך אריין, טהוט איהר גוטס. און זי גיט זיך איבער דעם מיילכעל מיט'ן גאנצען ווילען, און זי האט דאס געפיהל געהאט ווי א גרויס שטיק לעבען פון איהר געהט איבער צום צווייטען, און דאס האט איהר גוט געטהאן... זי האט געבענקט נאך אזא מיילכעל וואס זאל פעסט ארומקלאמערען זיך ארום איהר ברוסט, און אריינזויגען אין זיך איהר מילך־קראפט, און זי זאל ווידער געפינען די בערוהיגונג און גליק וואס זי האט געפיהלט, ווען דאס קינד האט געזויגען.

דאס אבציהען מיט די פינגער, אויך מיט א גלעזעל, וואס דער דאקטאר האט איהר פערשריעבען, האט זי ניט בעפריעדיגט. זי האט בעדארפט, אז אין דער צווייטער קראפט, וועלכע ציהט פון איהר די מילך אפ, זאל ניט זיין א טויטע מעכאנישע זאך, נור א לעבעדיגער ווילען... מיט ענערגיע, מיט א קאפריז, וואס ווען עס וועט וועלען זאל עס א סך אין זיך אריינזויגען מיט ענערגיע, און ווען עס וועט וועלען זאל עס גאר ניט וועלען זויגען — זי האט בעדארפט די בעפריעדיגונג און געבענקט דערנאך, ווי מען בענקט נאך לעבען...

די מאמע האט זי געטרייסט, אז די מילך וועט איהר באלד פערשווינדען אויס די בריסטען, און זי וועט ניט מעהר ליידען, אבער דאס האט זי גאר ניט געוואלט, די מילך אין איהרע בריסטען, דאס איז געווען איהר גליק — און זי האט עס געוואלט אבהיטען — זי האט נור געזוכט א מיילכעל, און די בענקשאפט נאך א מיילכעל האט זי מעהר געפייניגט און בעגליקט ווי די בענקשאפט נאך'ן מאן....

די בענקשאפט האט זי געיאגט אין די גאס אריין, אין די גערטנער, וואו קליינע קינדער האלטען זיך אויף. ווען זי האט דערזעהן קליינע

קינדער אין די וועגעלאך, איז איהר מיט אמאל עפּעס אזוי מאדנע געווארען, דאס הארץ האט איהר אנגעהויבען צו קלאפּען. זי איז רויט געווארען. די בריסטען האבען זיך אנגעהויבען אנצופילען, צו שטארקען זיך, און שווער צו ווערען. די מילך האט געשטאכען אין דעם ווארצעל און געוואלט ארויס...

זי איז צוגעגאנגען צו א קינדער־וועגעלע, נעבען וועלכען א יונגע מאמא איז געזעסען און געשטריקט עפּעס. עס איז געווען א שעהנער זונען־טאג נאך מיטאג. דאס קינד איז געלעגען האלב אויפגעדעקט און געשפּיעלט זיך מיט די נאקעטע הענטלאך. זי האט געקוקט אויפ'ן האלב־נאקעטען קינד, בעטראכט זיין ווייך מיילכעל, די רויטע ליפּעלאך און דאס נאס ציגעל, און זי האט מיט אמאל דערפּיהלט אן אהן־אויסגעהאלטענעם פערלאנג צוצולייגען דאס קינד'ס מיילכעל צו איהר שוועגשענדיגע בעשווערטע בריסט. עס האט זיך איהר געדאכט ווי דאס גאנצע בלוט אין איהרע אדערען שטראמט אריין אין איהרע בריסט און עס וויל ארויס פון איהר, און דאס מיילכעל קען עס ארויסציהען מיט אזא גליק, אז עס ווילט זיך אויסגעהן אבי צו האבען דאס גליק. עס איז איהר ווארעם געווארען, דאס הארץ האט איהר אנגעהויבען צו קלאפּען, הענד און פיס צו ציטערען און א שעהמוועדיג געפיהל האט זי ארומגענומען. צום סוף האט זי עס דאך ניט געקענט איינהאלטען. טרעהרען האבען ארויסגעשפּראצט פון איהרע שעהנע פולע אויגען, און זי האט אנגעכאפּט די יונגע מאמע וואס איז געזעסען אויף דער באנק און איז געווען פערטיעפט אין איהר שטריקען. זי האט זי אנגעכאפּט ביי די הענד און געזאגט מיט א ציטערענדע שטימע:

— אה, וואס פאר א שעהן קינד! לאזט מיר קושען אייער קינד.

די מוטער האט אנגעקוקט מירעלען און דערזעהן די טרעהרען אין איהרע אויגען, און ווי איין פרוי די צווייטע, האט זי מיט אמאל אלעם פערשטאנען. זי האט ארויסגענומען איהר קינד פון וועגעלע און אריינגעלעגט עס אין מירעלע'ס ארם.

מירעלע האט געקושט דאס קינד, דאן האט זי געווארפען א שטומען בעטענדען בליק אויף דער יונגער מוטער.

די יונגע מוטער האט לייכט געשמייכעלט און געשאקעלט מיט'ן קאפּ.

מיט א פלינקע פרייד האט מירעלע פלינק אויפגעשפענט איהר קאפטענדיל און איהרע פולע בריסט ארייגעשטעקט אין דעם לעבעדיגען קינד'ס מיילכעל.

און זי האט זיך אין גאנצען איבערגעגעבען צום קינד....

מיט דאנקבארקייט האט מירעלע אנגעכאפט דעם קינד'ס מוטער'ס האנד און געקושט זי.

די יונגע מוטער האט אנגענומען מירעלע'ס קאפ. די צוויי מוטערס האבען זיך אין די אויגען ארייגעקוקט. זיי האבען זיך פערשטאנען און צוקושט זיך.

און פון דענסמאל האט זיך מירעלע יעדען טאג ארויסגע'גנב'עט אין דעם שטאדט'ס גארטען. דארט האט שוין געווארט אויף איהר די מוטער מיט'ן קינד און זי האט זיך איבערגעגעבען איהר גליק.

א לאנגע צייט האט מירעלע אויפגעהאלטען די מילך אין איהרע בריסטען אין געהיים פון דער מוטער און מאן.....

שטיל, א מענש ווערט געבוירען.

(אַ בילד)

אין דעם באַארדינג הויז וואו מיסעם ראזענצווייג איז געשטאנען איבער'ן זומער, האט מען זי נאך גערופען מיט איהר מיידעלשען נאמען, בעסיע עפשטיין, ווארים ערשט אין פאריגען זומער איז דאס יונגע קוים צוואנציג יעהריג מיידעל דא געוועזן מיט איהר פאטער און זי האט געהאלטען אין איין טאנצען מיט די באיעס, אז מען האט זי ניט געקענט אפרייסען. און דער פאטער האט זיך געהאלטען אין איין סוד'ען מיט מיסטער פליישמאן, מיט דעם אייגענטהימער פון האטעל „לינקאלן“ וועגען א שידוך פאר זיין טאכטער, (ווארים מיסטער פליישמאן האלט ניט בלויז א באַארדינג הויז, נאר איז אויך א שטיקעל שדכן, און צו איהם קומט מען ניט אזוי זיך אויסצורוהען, ווי מעהר א שידוך צו טהאן). און דאס יאהר איז דאס מיידעל שוין געקומען אלס א ווייבעל, אלס מיסעס ראזענצווייג.

זי איז געקומען מיט איהר מוטער, און די פרויען וועלכע האבען געבראכט זייערע טעכטער צו פליישמאנען שדוכים צו טהאן, האבען זיך געקענט אויף ווייבערשע זאכען, און זיי האבען זיך גע'סוד'עט אין די אויערען: אז דער האטעל וועט זיך באלד פערמעהרען מיט נאך א בארדער וואס וועט ניט קומען מיט דער באהן צו פאהרען...

געקוקט האבען זיי דערביי אויף מיסעס ראזענצווייג, און געמיינט האבען זיי דערמיט זי, כאטש קיינער האט ניט פערשטאנען וואס די ווייבער מיינען דערמיט, ווארום מען האט אויף מיסעס ראזענצווייג גאר ניט אנגעזעהן...

און די פרויען האבען רעכט געהאט. מיסעס ראזענצווייג איז שוין טאקי געווען אין די הויכע חדשים, כאטש זי האט געקענט איהר טראגען אזוי קונציג בעהאלטען.

די מאדע איז איהר צו הילף געקומען, עס איז פונקט געווען דער סטייל פון טראגען ברייט־געשניטענע קליידלאך און זשאקעטען מיט ברייטע קאראלינען. מיסעס ראזענצווייג האט זיך געשעהמט מיט איהר טראגען, ווארום די מעהרסטע געסט וואס האבען זיך געפונען אין דער באָרדינג הויז זיינען געווען איהרע בעקאנטע, וועלכע האבען זי געקענט אלס מיידעל. מיט די באיעס האט זי געטאנצט פאריגען יאהר, און מיט די מיידלאך האט זי געשטיפט און געשפאט פון די באיעס. איז עס איהר אביסעל אונאנגענעהם געווען. זי האט זיך נאך געהאלטען ווי זי וואלט געווען א מיידעל, געטאנצט און בעוואגען זיך, כאטש די מוטער האט זי געהיט און יעדעס מאל דערמאהנט:

— בעסיע, גערענק, גיב אכטונג וואס דו טהוסט! האט זי די מוטער ארויסגערופען און אוועקגעשלעפט פון טאנצען ווען בעסיע האט זיך פערגעסען.

מיסעס ראזענצווייג פלעגט פערשעהמט ווערען: יעדעס מאל, ווען די מוטער האט זי דערמאהנט, איז א רויטליכקייט געקומען איבער איהר פנים, ווי זי וואלט עפעס זעהר א שעהמעדיגע זאך געטהאן און האט זיך ברוגז'דיג אוועקגעזעצט ביי דער מאמען אין א ווינקעל און צוגעקוקט ווי אנדערע טאנצען...

אין באַארדינג הויז ביי מיסטער פליישמאן איז זעהר פרעהליך און לוסטיג צוגעגאנגען, ווארים ווי שוין געזאגט איז מיסטער פליישמאן געווען אן אנגענעהמער מענש, א מאדערנער מיט א שעהן בערדעל און א שעהן בייכעל, פאר יעדען געהאט א גוט ווארט, איז געווען א גרויסער „עדמיירער“ פון פרויען, געקענט זיי אונטערהאלטען מיט גלייכווערטלאך און זיי האבען איהם זעהר געגליכען.

נאר אם מעהרסטען האט זיין באַארדינג הויז גע'שם'ט דערמיט, וואס דארטען ווערען מיידלאך שנעל כלות, און געפינען זייער גליק. ווארים מיסטער פליישמאן, וועלכער איז געווען אין ווינטער צייט א שדכן, האט זומער אין זיין באַארדינג הויז איינגעלאדען די יונגע לייט, וואס עס האט זיך איהם געדאכט, אז ער האט עפעס פאר זיי פאסענד...

און אז אנשטאנדיגער מענש איז ער געווען, מיסטער פליישמאן, א מיטגליעד אין פערשיעדענע סאסייעטיס, און שבת און יום־טוב מיט דער ווייב אין צילינדער הוט געגאנגען דאווענען אין שוהל אריין איבער איסט בראדוויי. — אז אלע זאלען זעהן — האבען די פאטערס איהם אנפערטרויט זייערע טעכטער אין באארדינג הויז איבער'ן זומער, און געוואוסט, אז מיסטער פליישמאן וועט אויפפאסען, אז די מיידלאך זאלען מיט די באיעס נישט ווייט פערגעהן, נאר „דזשאסט“ אזוי פיעל, וויפיעל עס איז נויטהיג פאר דער פארטי...

דורך דעם האט א גאנצען טאג אין פליישמאן'ס באארדינג הויז ניט אויפגעהערט צו שפיעלען און די מיידלאך מיט די באיעס צו טאנצען. האט מען ניט געטאנצט, האט מען אין קארטען געשפיעלט — מיט איין ווארט, מען האט זיך געהאלטען אין איין אמוזירען. די בארדערס האבען זיך גענוי אלע געקענט פון פריהערדיגע יאהרען, וואס זיי פלעגען פערקעהרען ביי פליישמאנען. און ווייל זיי פלעגען זיך אינטערעסירען איינער מיט'ן אנדערען צוליעב שדוכים, האט איינער פון אנדערען געוואוסט ניט בלויז זיין געשעפט און געלד אנגעלעגנהייטען, נאר אויך פון די אינטימסטע פאמיליען סודות... אין באארדינג הויז פלעגען זיך געפינען בחורים וואס זיינען געווען פראפעסיאנאלע שדוכים זוכערס, און אויס געוואהנהייט, אדער געטריבען פון האפנונג פלעגען זיי יאהר איין יאהר אויס פערפאהרען צו פליישמאן'ען: עס וועט זיך דאס יאהר עפעס מאכען... אדער א טאטע וועלכער האט זיך שוין האלב מיאש געווען צו זוכען אייניקלאך פון זיין טאכטער, האט זיך די לעצטע פראבע געמאכט אין פליישמאן'ס באארדינג הויז. ביי פליישמאן'ען האט יעדער צד געקענט געפינען א פאסענדען צד, די עקזעמפלארען זיינען געווען אזוי פערשיעדענארטיג, האט זיך פאר יעדען געקענט טרעפען עפעס פאסענדעס, אזוי ארום איז פליישמאן'ס באארדינג הויז איבער'ן זומער געווארען א ווירקליכער יאהרמארק פון שידוכים....

אז בעסי עפשטיין (אזוי האט זי געהייסען מיט איהר מיידעלשען נאמען) האט זיך געהאט פריהעריגעס יאהר געוויזען אויף דעם מענשליכען מארק, האט זי ארויסגערופען א סענסאציע. זי האט מיט איהר ערשיינען אבגעצויגען א סך חתנים פון אנדערע כלות. ארום בעסי'ן האבען זי די יונגע לייט געראיעט ווי די ביהנען ארום א פעטע בלום...

זי האט ארויסגערופען צו זיך קנאה פון די אנדערע מיידלאך, נור זי האט פאר קיינעם ניט מורא געהאט. זי איז געווען שעהנער, פלינקער, געשיקטער און בע'חנ'טער פון אנדערע כלות, און גערוימט האט מען זיך אין אויער, אז זי האט מעהר געלד אויך פון אנדערע כלות. בעסי האט אם מעהרסטען געטאנצט פון אנדערע מיידלאך. בעסי האט זיך אם בעסטען אמוזירט, און בעסי'ס הענד און ארעמס זיינען געפלויגען פון איין בחור צום צווייטען. אלע האבען געמיינט, אז בעסי וועט געוויס פון באארדינג הויז ארויסגעהן א כלה — ערשט דער סיזאן האט זיך געענדיגט און פליישמאן, דער געניטער שדכן, האט ניט געקענט אנרופען קיין נאמען און האט זיך ניט געקענט אבשטעלען אויף קיין איין יונגענמאן, וועלכער זאל האבען בעסי'ן געפעלען. אויך דאס יאהר זיינען זיך איניגע יונגע לייט צונויפגעפאהרען צו פליישמאנ'ען מיט'ן געדאנק צו בעגעגענען די פאר־א־יאהריגע בעסי — ערשט די בעסי איז געקומען א חתונה־געהאטע. די יונגע לייט זיינען געבליבען ווי אבגעשמיסענע, און ניט נור בלויז די יונגע־לייט, נור פליישמאן, דער שדכן, האט ניט געוואוסט פאר וואס בעסי איז פערפאהרען צו איהם נאכדעם ווי זי נויטהיגט זיך שוין ניט אין קיין שידוך.

בעסי האט זיך געהאלטען ווי א מיידעל. דער מאן איז ניט געווען. ער פלעגט קומען איין מאל אין צוויי וואכען אויף א זונטאג, און איז ער געקומען, האט מען איהם אויך ניט אנגעזעהן, א מיעדער, א קליינטשיקער, א שטילער (עפעס א מאנופעקטשורער פון צאהנשטעכערס), איז ער געשלאפען א גאנצען זונטאג, און די באיעס האבען זיך געשארט ארום בעסי'ן ווי פאריגעס יאהר. אויסערליך האט זיך בעסי גאנץ ווייניג געענדערט. זי איז געווען דאס זעלבע מיידעל מיט דעם ריינעם מיידעלשען פנים ווי פאריגעס יאהר. נאר אין די אויגען האט זיך געהאלטען א פערשטיקט פייערל, וואס האט צו וויסען געגעבען, אז דאס מיידעל האט שוין גענאסען פון דעם ערדישען גליק... און דאס בעוואוסטזיניגע, פערשאיטע פייערל האט צו זיך נאך מעהר צוגעצויגען די יונגע לייט... דאס טראגען, ווי שוין געזאגט האט בעסי געקענט קונציג בעהאלטען, אז נור געצעהלטע האבען געוואוסט דערפון. די יונגע לייט האבען זיך בעצויגען צו איהר ווי צו א מיידעל, האבען איהר קאמפלימענטען געזאגט, בעהאלטען זיך מיט איהר

אין די פארנאכטען אין די ווינקלאך... איהר האנד האט יעדעס מאל אן אנדער בחור געגלעט, און זי גערופען מיט איהר מיידעלשען נאמען בעסי, און עס זעהט אויס, אז בעסי האט געגליכען זיך צו פערגעסען אז זי איז שוין א ווייבעל. זי האט געלאכט און געפרעהט זיך מיט די בחורים. נור טהיילמאל, אז די בחורים און די מיידלאך זיינען געשפרונגען אראב פון די טרעפלאך, איז בעסי געגאנגען פאמעלאך, געלאסען, קיינער האט עס ניט בעמערקט... און טהיילמאל ווען בעסי האט זיך פערגעסען און געלאזט זיך אין א פלינקען טאנץ מיט א באי, האט זי די מוטער דערמאנט — גערענק אין גאט, בעסי, איז א שטילע פערשעהמטע רויטליכקייט געקומען אויף איהר צארט געזיכט, און בעסי האט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעל און צוגעקוקט ווי די פארלאך טאנצען...

נור קיינער, א חוץ די געניטע אלטע מאמעס האבען אין דעם קיין בעזונדערע זאך ניט בעמערקט, און עס איז קיינעם גאר ניט איינגעפאלען...

נור איינמאל, אין א זונטאג צום סאפער, ווען אלע געסט אין באארדינג הויז האבען זיך אויסגעפוצט אין די שעהנסטע פיינסטע קליידער, וואס זיי האבען נור געהאט אין זייער גארדעראבע, און דער טאנץ־מייסטער (וועלכער איז א גאנץ יאהר א ראזירער אין דער שטאדט, אין באארדינג הויז איז ער א טאנץ־מייסטער) האט ארויסגענומען פון זיין קאסטען א שטיקעל ניו יארקער פראק, ווארים אין אבענד האט געזאלט זיין דער גרויסער טאנץ, איז מיסעס ראזענצווייג, וועלכע אלע זיינען געווען געוואהנט, אז זי זאל ארויסגלאנצען מיט איהר טואלעט פון אלע מיידלאך — געקומען צום טיש אין א ווייסען לויזען טולענעם נאכט־קאפטענדעל און א לויז ברייט זיידען קלייד, געגאנגען איז זי פאמעלאך אין דער שטיל, און אוועקגעזעצט זיך מיט איהר מאמע ביי איהר טישעל. ביים טיש האבען עס נאך ווייניג מענשען בעמערקט, נור נאכ'ן טיש, ווען די געסט האבען זיך אנגעהויבען צו קלייבען אין זאאל אריין, וואו דער גראמאפאן האט שוין געשפיעלט און דער טאנץ־מייסטער אין זיין פראקעל, מיט די דינע פיסלאך, האט שוין געווארט אויף די טענצערינס — איז בעסי אריינגעקומען אין זאאל אריין אנגעלעהנט אויף דער מאמע'ס ארעם, געגאנגען פאמעלאך, טריט ביי טריט, איהר קאפ האט זי געהאלטען שטאלץ אין דער הויך.

און א מיידעלשע אונשולדיגע פערשעהמטקייט האט גערויטעלט איהרע צארטע מיידעלשע באקען. די האאר זיינען איהר געווען פערקעמט ווי ווען זי איז נאך געווען א מיידעל, האלב אין שרינט, אין רונדיגען קאקס, און איהר דינער איידעלער נאקען און קאפ זיינען נאך גאנץ מיידעלש געווען. איהר בויך האט זי פאראויסגעשיקט פאר זיך, מיט א געוויסע שטאלצקייט און רוהיגקייט, ווי זי וואלט געווען שטאלצירט דערמיט, וואס די נאטור האט בעשאנקען זי מיט דער גרעסטער און שטאלצער אויפגאבע — א מענש צו געבוירען... און מען האט ניט געוואוסט וואס עס האט ארויסגערופען די צארטע רויטליכקייט אויף איהר פנים, צי די ארימע שעמוועדיגקייט וואס אלע ווערען געוואהר, אז זי האט איהר אונשולד פערלארען, צי די צנועות'דיגע בעשיידענהייט פון א קעניגין (ווען זי טהוט צום ערשטען מאל אן די קרוין אויפ'ן קאפ) איבער די עהרע וואס מען האט איהר צוגעטהיילט אז זי זאל א מענש געבוירען...

דאס פרויען־אויג, וואס איז מעהר עמפפינדליך אויף פרויענצארטקייט, האט גלייך בעמערקט בעסי'ס ענדערונג, און א סוד'ען און א מורמלען איז ארומגעגאנגען אין זאאל פון איין פרוי צו דער צווייטער. די באים האבען עס באלד ניט בעמערקט, און ווען די ערשטע פאארלאך האבען זיך געלאזט וואלצירען, איז א יונגערמאן, וואס איז געווען בעסי'ס אן אנהעגגער נאך פון די מיידעלשע יאהרען און אלע האבען געמיינט, אז איהם וועט ווערען אנפערטרויט בעסי'ס גורל, צוגעגאנגען צו איהר און געזאגט מיט זיין געוואהנטען טאן:

— בעסי, דער וואלצער קומט מיר, איהר האט מיר פערשפראכען.

און געוואלט זי ארומנעהמען ביי דער טאליע, צו העלפען איהר אויפשטעהן.

די הייטלעך פון בעסי'ס אויגען האבען זיך אראבגערוקט איבער איהרע אויגען־אפעל, און א צנועה'דיגער, פערשעהמטער בליק האט זיך ארויסגעריסען מעהר פון איהרע שווארצע געדיכטע ברעמען איידער פון איהרע פערשלאסענע אויגען. זי האט גארניט געזאגט, נור אויף איהרע ליפען איז ערשיענען א לייכט שמייכעלע, ווי א ווינטעל וואלט עס ארויפגעבלאזען, און זי האט איהרע מיידעלשע לייכטע הענד פערלעגט

אויף איהר בויך, ווי זי וואלט געוואלט עפּעס בעשירמען און בעשיצען... דער יונגערמאן האט געקוקט אויף איהרע הענד, געזעהן דאס פערשעהמטע שמייכלען, בעמערקט דעם ווייסען לויזען קאפּטען — און פון אלעם שוין געוואוסט. א רויטער שטראם בלוט האט איהם מיט אמאל געגעבען א שלאג אין פּנים אריין. עס איז געווען, ווי ער וואלט געשטאנען פאר עפּעס פרעמדעס און אונבעקאנטעס. און א שרעק איז איהם בעפאלען וואס ער איז צוגעגאנגען צו איהר אזוי פריי און בעריהרט זי מיט זיינע הענד, פּונקט אזוי ווי איינער פאלט אריין מיט א פערשייט לאכען אין א פרעמד טעמפּעל און געפינט ארום זיך מענשען בעטען... דער יונגערמאן האט זיך טיעף פערבויגען פאר בעסי'ן און איז אוועק.

פון דענסמאל אן האבען די יונגע לייט אויסגעמיעדען בעסיען, זיי האבען איהר שוין מעהר ניט גערופען מיט'ן מיידעלשען נאמען בעסיע עפּשטיין, נור מיסעס ראזענצווייג. קיינער האט ניט געוואגט צוצוגעהן צו איהר און איהר האנד צו בעריהרען ווי אמאל. מען האט זי נור פון דערוויטענס מיט עהרפארכט געגריסט. ארום איהר איז שטיל געווארען. עס איז געווען ווי מען וואלט עפּעס מורא געהאט צוצוגעהן צו איהר. איהרע שטארקסטע אנהענגער, פריינד, וועלכע זיינען אמאל נישט אבגעטראטען פון איהר — האבען זי מיט אמאל אויסגעמיעדען, און ווען מיסעס ראזענצווייג האט זיך אין זאאל געוויעזען, האט דער זאאל זיך געקענט ווי פערהילכט ווערען פון לאכען און רוישען, איז באלד שטיל געווארען. איינציגווייז האבען זיך די יונגע באיעס מיט די מיידלאך ארויסגעשארט פון זאאל און זי געלאזט אליין מיט די אלטע ווייבער.

מיסעס ראזענצווייג איז אויך מיט אמאל געווארען א גאנץ אנדערע. זי האט זיך אליין געהאלטען פון דערווייטענס פון אלע, איינזאם שפּאצירט אויף בעזונדערע וועגעלאך, אנגעלענט אויף איהר מוטער'ס ארימס. מיט'ן טראגען האט זי זיך ניט מעהר געשעהמט, פערקעהרט א געוויסער שטאלץ איז געלעגען אין איהר יונגען מיידעלשען קאפּ, ווען זי האט פערביי שפּאציערט די באיעס און געשיקט די בויך פאראויס פאר זיך.

און ווען די באיעס האבען זי געזעהן פון דערווייטענס אנקומען, האט איינער צום צווייטען געזאגט:

— שווייגט שטיל, מיסעס ראזענצווייג געהט.

א מיידעלשע רויטליכע פערשעהמטקייט האט געציינט איהר פנים און מיט א שטאלצען קאפ ווי א יונגע קעניגין איז זי פאר די באיעס פארבייגעגאנגען און קוים זיי געגריסט מיט איהר שטאלצען קאפ....

און ניט נור צו מיסעס ראזענצווייג האט זיך געפיהלט אזא בעציהונג, נור אויך צו מיסטער ראזענצווייג. ווען ער איז דעם נעקסטען זונטאג אין בארדינג הויז אראבגעקומען איז ער שוין ניט געגאנגען שלאפען אויף א לאנגען טאג, ער איז געגאנגען שטאלץ ביי זיין ווייבס זייט, די אויגעלאך האבען איהם שווארץ געפינקעלט און ער האט צו אלע קרום געשמייכעלט, און די באיעס האבען איהם שוין ניט גערופען מיסטער צאהנשטעכער — נור ער איז מיט אמאל אין זייערע אויגען געווארען :

— מיסטער ראזענצווייג !

די טויז פיק.

(ערצעהלונג)

מיין פריינד'ס פרוי בערטהא זילבערשטיין איז קיינמאל ניט געווען פאר מיר אנדערש נור די פרוי פון א פריינד, וואס מען עהרט אין איהר ניט נור בלויז איהר אייגענע מענשליכע ווירדע, נור אויך דעם מאן'ס כבוד, און די קינדער'ס ריינקייט... איך האב געוואוסט אז זי איז א שעהנע. דאס געזונדהייט פון איהר בלוט, וואס האט ארויסגעשפריצט פון איהרע לענגליכע באקען, האט אזוי אנגענעהם געגלעט דאס אויג ווי א אויסגעשטאנענער עפעל, אדער א הארטע, רייפע בארנע אויפ'ן בוים... דער רונדיגער רוקען און די אראבפאלענדע פלייצעס וואס האבען שטענדיג ארויסגעקוקט פון איהר ווייט אויסגעשניטענע רעפארםקליידער האבען פרעהלאך געמאכט יעדעס הארץ, און ארויסגערופען אזעלכע אנגענעהמע היימישע געפיהלען, ווי עס רופט ארויס א ליכטענדער לאמפ דורך א פענסטער אין א טונקעלע נאכט... נור דאס אלעס האב איך ערשט שפעטער ערפאהרען. מיין פריינד'ס פרוי איז פאר מיר ניט געווען קיין פרוי, נור בערטהא, בערטהא זילבערשטיין, סאלאמאן'ס ווייב.

און עס האט אויך אנדערש ניט געקענט זיין. האט איהר אמאל געזעהן א פרוי, ווען זי שוואנגערט? א פרוי, ווען זי זויגט איהר קינד? אדער א פרוי, ווען זי שפיעלט זיך מיט איהרע קינדער ביי א היימיש בעדעקטען טיש, אין איהר ווארימער שטוב, אין א קאלטע ווינטערנאכט?... די פרוי וועלכע איהר האט געזעהן אין איהר נאקעט־ווייבליכעם וועט קיינמאל, קיינמאל ניט ארויסרופען ביי אייך קיין שלעכטע געדאנקען. און ווי פערדארבען איהר זאלט ניט זיין — וועט דער

אנבליק פון א פרוי, ווען זי זויגט איהר קינד ארויסרופען אין אייך נור איידעלקייט, און עפּעס א מענליכע מיטלייד צו איהר, איהר ווערט איהר פריינד און איהר זייט בערייט זי צו בעשיצען...

בערטהא זילבערשטיין האב איך געזעהן אין איהר ווייבליכע מיסיאן. איך האב געזעהן ווי זי האט זיך איינגעארדענט איהר הויז, מיט וואס פאר א ליעבע זי האט אויפגעבויט איהר קליינע היים. יעדען אבענד, ווען איך בין אריינגעקומען צו די יונגע פּאאר נאך זייער חתונה, האב איך געפונען עפּעס נייעס, אדער א נייע בילדעל אויף די וואנד, אדער א נייע אויסהעפטאכץ אויפן טיש, אדער א נייע פלאנץ אין א ווינקעל פון צימער. זי האט געהאט די אייגענשאפטען אויסצוגיסען פון איהר וועזען אויף אלעס, צו וואס זי האט זיך צוגעריהרט, און די ווארימקייט פון היים וואס זי האט געשאפען איז שוין גענוג געווען זי אוועקצושטעלען אין מיינע אויגען פאר אזא ריינקייט, אז יעדער שלעכטער געדאנק וואס וואלט מיר איינגעפאלען אין מיין קאפּ וועגען איהר האט נור געקענט ארויסרופען א געפיהל פון שעהם און פערדרוס... איך האב זיך שוין דאן צוגעוועהנט צו איהר אזוי, אז איך האב זי בעטראכט, ווי מען בעטראכט א שוועסטער, א טאכטער, א מוטער — אבער קיינמאל ניט ווי א מאן בעטראכט א פרוי...

איך פלעג אפט אריינקומען צו בערטהא'ן אין שטוב, ווען מיין פריינד סאלאמאן איז ניט געווען אין דער היים. סאלאמאן איז געווען א רייזענדער פאר א גרויס האלסייל געשעפט, פלעגט זיך זאמען אין וועג וואכען־לאנג. אז איך האב בעזוכט די זילבערשטיינס האב איך געטראפען בערטהא'ן אדער זי האט געזויגען איהר ניי־געבוירען קינד אדער זי האט עס געבאדען. און די מוטער וועלכע איז געווען אין ווייסען אנגעטהאן, מיט ארויפגעקאשערטע ארבעל, מיט דעם ווייסען הויבעל אויפ'ן קאפּ — און דאס נאקעטע קינד וואס איז געלעגען נעבען איהר און די קלאהרע, ריינע, ווייסע קינדערש־וועש וואס איז געווען פערשפּרייט ארום איהר — דאס אלעס האט בעשאפען ארום בערטהא'ן אזא מוטערליכע צערטליכקייט, אז מען האט געפיהלט אין איהר נאהענטקייט איידעלער און ריינער, און עס האט ביי מיר, ביי דעם אלטען בחור, וועלכער האט זיך געהאלטען אין איין ווארימען אין פרעמדע נעצען — ארויסגערופען די גרעסטע אכטונג און די ריינסטע געפיהלען, און איך

בין דאנקבאר געווען מיין פריינד’ס פרוי, פאר די גוטע און ריינע געפיהלען וואס זי האט ערוועקט אין מיר...

איין מאל אין אבענד, אין א שבת אויף דער נאכט, בין איך אריינגעקומען צו די זילבערשטיינס אין שטוב אריין. עס איז געווען ווינטער. אין דרויסען האט דער שנעע געשיט געשמאק, און איינגלאך און מיידלאך האבען זיך געטראגען מיט די שליטענס איבער דער ברוק פון דער גאס; אין שטוב ביי די זילבערשטיינס האב איך געפונען א היימישע געזעלשאפט. מען האט געטרונקען טהעע, געגעסען קענדים און געשפיעלט אין קארטען. עס זיינען געווען א צוויי־דריי גוטע פריינד, סאלאמאן’ס קאלעגען פון געשעפט. בערטהא אין מיטען צווישען זיי. די געזעלשאפט איז אזוי געווען פערטיעפט, פערטרונקען אין די קארטען, אז זיי האבען צומאל ניט בעמערקט מיין אריינקומען. סאלאמאן, דער בעל הבית, איז געזעסען אהן א ראק, דער גרויסער שטערן, וואס האט פערכאפט זיין ליסינע האט געשוויצט, און ער איז געווען אזוי פערקאכט אין די קארטען, אז ער האט געהאלטען אין איין אריינציאגען זיין פרוי אין געלד, און אז ער האט עס געוואונען פון איהר, האט ער אזוי טריאומפירט דאריבער, ווי ער וואלט געלד ארויסגעקראגען פון זיין ערגסטען שונא. בערטהא האט מיך בעמערקט, און האט זיך אבגערופען:

— הענרי, זעצט אייך אוועק נעבען מיר, עס געהט מיר ניט היינט

— אפשר וועט איהר מזל’דיג זיין.

— וואס עפעס מזל’דיג פאר דיר, ער וועט פאר זיך מזל’דיג זיין, געבען קארטען — האט דער מאן געזאגט.

אין א פאאר מינוט ארום בין איך שוין אריינגעצויגען געווארען אין’ם שפיעל, און געווארען פערקאכט דערינען, ווי א טראפען זידענדיג וואסער פאלט אריין אין א קאכעדיגען טאפ. מיר האבען געשפיעלט אין אקע, און איינער האט דעם אנדערען אונטערגעיאגט ווי מיר וואלטען מורא געהאט, א מינוט ניט צו פערלירען פון שפיעל.

נור איך בין ניט געווען מזל’דיג, ניט פאר מיין שכנ’טע און ניט פאר מיר. אונז ביידע איז עס ניט געגאנגען. קארטען האבען מיר געקראגען מעהרסטענס שלעכטע, ניט אינטערעסאנטע, „„שראגעס“, און האבען מיר אמאל געוואלט שפיעלען — האט זיך אונז דוקא ניט איינגעגעבען: האט דער צווייטער דוקא א בעסערע קארט געהאט.

— דער ווינקעל איז ניט מזל׳דיג, הענרי, אנטלויף פון איהר — זאגט דער מאן.

— אפילו צו וויסען די קאפאטע צו פערשפיעלען, בלייב איך אויף מיין פלאץ — רוף איך אויס. גיב קארטען.

אפשר וואלט גאר א יושר געווען, אז מיר זאלען שותפות מאכען; צוויי שלים מזל׳ניקעס, — רופט זיך אפ בערטהא.

— איך בין גרייט.

— צוויי קבצנים געהען טאנצען — לאכט דער מאן.

מיר האבען געוואלט שותפות מאכען, אבער די מעהרסטע פון עולם האבען פראטעסטירט. עס וועט ניט זיין אינטערעסאנט.

— דאן דארף מען זיי צוזעצען אין אנדערע ווינקעלאך. שותפים זיצען ניט צוזאמען.

— וואס, איהר האט מורא פאר שקרות?

— ניין, נור עס פיהרט זיך שוין אזוי.

און דאס האבען מיר ניט געוואלט. עס איז געווען, ווי מיר וואלטען איינער מיט דעם אנדערען סימפאטיזירט. אונזער ביידענס שלים־מזל, דאס וואס איז אונז ניט געגאנגען אין די קארטען — האט אונז ביידע דערנעהענטערט, און מיר האבען זיך ניט געוואלט שיידען. ביים טיש איז עפעס אויסגעקומען ווי צוויי פארטייען. איין פארטיי, די גליקליכע, דאס איז געווען דער מאן מיט זיינע פריינד, און די אנדערע פארטיי, די אונגליקליכע — בערטהא און איך. און צווישען אונז ביידע איז געווארען א שטילע, ניט אבגערעדטע פערבינדניס: מיר האבען איינער דעם אנדערען די קארטען געוויזען; אז זי האט געשפיעלט האט מיין הארץ געקלאפט און איך האב דוקא געוואלט, אז זי זאל געווינען, און דאס זעלבע איז געווען, ווען איך האב געשפיעלט. — אפט איז מיר אויסגעקומען צו שפיעלען געגען איהר מאן, ניט נור האט זי מיר געהאלפען צו שפיעלען, געגעבען עצות, איינגעשטעלט געלד פאר מיר, נור ווען דער מאן האט ווידער אמאל שליסליך געוואונען, האט זי איהם אנגעקוקט בייז מיט פיינדשאפט, ווי ער וואלט די מיאוסטע זאך געטהאן.

— שאדט ניט, הענרי, דעם וואס עס געהט ניט אין קארטען — געהט אין ליעבע — האט זי מיך געטרייסט, און מיר האבען זיך ווידער גענומען געשמאק צום שפיעלען

איינמאל האבען מירביידע געשפּיעלט געגען איהר מאן. דאס שפּיעל האט זיך זעהר אנגעצויגען און אריינגעיאגט אין געלד אריין. דער מאן האט געהאט אויפ'ן טיש מלכות, זי א קאליר און איך צוויי טייז; איך האב געוואלט אפּשרעקען מיט מיינע טייז און אריינגעיאגט אין געלד; דער מאן, זעהט זיך אויס, האט געהאט א גוטע קארט, מלכות, און ניט געלאזט זיך אפּשרעקען. ער האט געווארפען מיט געלד. איך האב אנגעהויבען צו צווייפלען און געוואלט אוועקגעהן, נור זי האט מיך ניט געלאזט.

— לאזט אייך ניט, העגרי, — איהר מיט אייערע טייז אנטלויפט געגען זיינע מלכות? שעהמט אייך, איך וועל געבען דאס געלד: די פינף מיט נאך צעהן! — און אין דעם דערפיהל איך, ווי עפּעס ווארימעס ריהרט אן מיין קניע, איך לייג צו מיין האנד, און דערשפּיר איהר האנד. זי שטעקט מיר עפּעס איין. איך דערטאַפּ אַ קארד אין מיין האַנד. איך האב איהר מורא צו קוקען אין די אויגען אריין. דאס הארץ האט מיר אנגעהויבען צו קלאפּען, און די הענד צו ציטערען — איך קוק אין מיינע קארטען — איך האב א דריטע טויז — די טויז פּיק — און מיט איין קלאפּ אבגענומען פון מאן ניט נור דאס געלד וואס איך האב געהאט פערלארען, נור אויך וואס זי האט געהאט פערשפּיעלט דעם אבענד.

— חאַ, חאַ, חאַ — האָב איך דערהערט איהר לאַכען און פרייד, נור אין איהר לאַכען און פרייד האב איך אויך געהערט, ווי איהר הארץ האָט געקלאַפּט.

איך האָב איהר געקוקט אין די אויגען אריין. אין איהרע אויגען האָב איך מיט אַמאָל בעמערקט אַ גאַנץ אַנדער ליכט. וואָס איך האָב עס ביז איצט ניט געזעהן, עפּעס אַ פערשארט פייערל האָט זיך ארונגערוקט אין איהרע אויגען־ווינקלעך און ארויסגעשטראהלט, פערלאנגענדיג עפּעס צווישען די הערלאך פון איהרע הייטלאך. איך האָב בעמערקט אין די ליכט בלוט פאַרבען פון איהר פנים, אַ ציטערען, און עס איז מיר געווען, ווי אַלעס אין איהר ווינקט און איז פול מיט געהיימניסע. איהרע צייהן ציטערען און ווינקען, איהרע פינגער ציטערען און ווינקען — אַלעס האָט זיך אין איהר מיט אַמאָל געענדערט, און איך האב זי געזעהן אין א גאנץ אנדער ליכט...

איך האָב אַ פּאָר וואָכען אויסגעמיעדען איהר הויז, אויס שרעק. זי, זעהט זיך אויס, האָט זיך מיט מיר אויך ניט געוואָלט בעגעגענען;

זי האָט אויסגעמיעדן די געזעלשאַפֿט, און וועלכע זי האָט מיך געקענט טרעפֿן. נור מיך האָט עס ניט געלאָזט רוהען מעהר. איך האָב קיין רוה ניט געהאַט ביי־נאַכט אויף מיין געלעגער. איך האָב זיך ניט געקענט מעהר מיט פֿליים איבערגעבן צו מיינע געשעפֿטן. איך האָב זי געזעהן שטענדיג אין דעם סוד'דיגן ליכט וואָס האָט דענסטמאָל פֿערהערליכט איהר אויג. איך האָב געזעהן, ווי דאָס רויטליכקייט פֿון איהר פּנים ציטערט. און אוועק איז פֿון איהר די ריינע ווייבליכע אונשולד, און וועלכע איך האָב זי שטענדיג געזעהן. איהר זויגען דאָס קינד, איהר באָדען דאָס קינד האָט אין מיר שוין אַנדערע געדאַנקען ערוועקט... דער רונדער רוקען און די אַראָבפֿאַלענדע פֿלייצעס האָבען מיך גערופֿען ווייטער, און איך האָב געהאַט דאָס געפֿיהל, ווי דאָס רויטליכקייט, וועלכעס האָט דענסטמאָל געציטערט אויף איהר פּנים, איז אויסגעגאָסען אויף איהר גאַנצען באַקעטען קערפּער: איהר קערפּער איז אין בלוט פֿערגאָסען און ער ציטערט...

איך האָב פֿיינט געקראָגען מיין פֿריינד און איהם אויסגעמיעדן. זיין גליקליכע וואַרימע היים האָט שוין ערוועקט אין מיר קנאה: פֿאַר וואָס קומט עס איהם? איך האָב זיך שוין אין מיינע געדאַנקען געמאָסטען מיט איהם און זיך געפֿונען פֿיעל מעהר ווערטה צו געניסען דאָס גליק מעהר פֿון איהם. — און איך האָב אַזוי לאַנג ניט רוהען געקענט, ביז איך האָב אויסגעזוכט אַ גינסטיגע געלעגענהייט, און בין אַריין צו איהר אין שטוב, ווען דער מאַן איז אין דער היים ניט געוועזן.

געפֿונען האָב איך זי, ווי אימער, בעשעפֿטיגט מיט איהרע קינדער. זי האָט געבאָדען איהר קליין יונג מיידעלע, נאַר דאָס נאַקעטע קינד, און די ריינע ווייסע קינדער־וועש וואָס האָבען שטענדיג ערוועקט אין מיר אַזעלכע היימישע בענקענדע געפֿיהלען — האָבען יעצט אין מיר גאַנץ אַנדערע געפֿיהלען ערוועקט. איך האָב געקוקט אויף דער מוטער, און, זעהט זיך אויס, אַז זי האָט אויך געמוזט דאָס זעלבע לעצטענס איבערלעבען וואָס איך. עס איז אוועק פֿון איהר יענע רוהיגקייט און זעלבסט־פֿערשטענדליכקייט, וואָס זי האָט שטענדיג געהאַט, ווען איך האָב זי איבערראַשט מיט אַ בעזוך אין מיטען העלען טאָג. זי האָט זיך דערשראָקען, איז רויט געוואָרען ביי מיין אַריינקומען;

זי האָט אויסגעמיעדען מיין בליק ווי איך איהרען, נור אין דער לופֿטען האָב איך דערפֿיהלט ווי איהרע צייהן און הענד ציטערען.

— אַה, איהר זייט עס, הענרי, איך האָב זיך אַזוי דערשראָקען, — האָט זי געזאָגט מיט האַרץ־קלאַפּעניש.

— פֿאַר וואָס האָט איהר זיך דערשראָקען? — האָב איך אויך געפֿרעגט מיט האַרץ־קלאַפּעניש.

— גאָר ניט, אייך ניט געזעהן אַזוי לאַנג.

מיר זיינען געזעסען אַ לאַנגע ווײלע מיט ציטערענדע הערצער, און אויסגעמיעדען זיך די בליקען. מיר האָבען מיט די צינגער געבלאָנדזשעט אין פֿרעמדע וועלטען — און עס האָט זיך ניט געקלעפּט איין וואָרט צום אַנדערען.

פֿלוצלונג האָט זי זיך אָבגערופֿען מיט שרעק:

— עס איז געוועזן די טויז „פּיק“.

— יאָ, — האָב איך געענטפֿערט.

— מען זאָגט, עס איז די קאָרט פֿון טויט — האָט זי זיך אָבגערופֿען, און איך האָב געזעהן, ווי איהרע שוואַרצע האָהר פֿאַלען אַראָב איבער איהר קאָפּ מיט טרויעריגקייט.

— זי איז אויך די קאָרט פֿון ליעבע — האָב איך אָבגעענטפֿערט.

— עס איז אַלץ איינס, — האָב איך געהערט אין דער שטיל איהר שטימע.

אַ לאַנגע ווײלע האָבען מיר געשוויגען, דאַן האָט זי זיך פֿלוצלונג אָבגערופֿען:

— הענרי, איך בעט אייך, קומט ניט מעהר.

— פֿאַר וואָס?

— איך ווייס ניט פֿאַר וואָס, נור קומט נישט, איך קען אייך ניט זעהן זייט דענסטמאָל.

— וואָס האָב איך אייך שלעכטעס געטהאָן? — שמייכעל איך.

— איך האָב מורא, הענרי, איך ווייס ניט וואָס עס איז געשעהן, נור זייט דענסטמאָל בין איך ניט רוהיג, איז מיר עפּעס — און זי איז אַרויפֿגעפֿאַלען פֿלוצלונג אויף מיין האַלז און זיך צואַוויינט.

איין וואַפֿע פֿערמאָגט די פֿרוי, וואָס איז שטאַרקער פֿון מאַן'ס באַגעהר — און דאָס זיינען טרעהרען. — איך האָב איהרע טרעהרען ניט

געקענט אויסשטעהן; איך האָב איהר צוגעזאָגט, אַז איך וועל זי מעהר ניט בעזוכען.

אַ לאַנגע צייט האָב איך מיין וואָרט געהאַלטען, נור פערגעסען זי האָב איך ניט געקענט. איך האָב פון דאַן אַן זי ניט מעהר געקענט זעהן אין מיין געדאַנק אַזוי ריין און אונשולדיג ווי איך בין געוואָהנט געוועזען, עס פערפאָלגט מיר איהר ווייבליכעס און זינדיגעס. איך האָב פערדרוס פון דעם — נור איך קען זיך ניט העלפען, דערמאַן איך זיך אַן איהר, שוועבט אויף פאַר מיינע אויגען עפּעס ריינעס און אויך זינדיגעס. — דאָס מוטערליכע צערטליכקייט האָט זיך אויסגעמישט אין איינעם מיט ווייבערשעס, בעגעהרענדעס, ווי צווישען אונז וואָלט געוועזען געשעהן עפּעס אַ וויכטיגע פּאַסירונג.

אין געזעלשאַפט האָב איך זי נאָך געטראָפען אַ פּאָר מאָל. נור יעדעס מאָל איז עפּעס געוועזען פּיינליכעס — אונאַנגענעהמעס אין אונזער בעגעגנען זיך. זי איז רויט געוואָרען און האָט אויסגעמידען מיין **בליק**, און געפיהרט אַן אוננאַטירליכען געשפּרעך. מענשען האָבען דאָס בעמערקט און אָנגעהויבען זיך צו סוד'ען. איך האָב שוין אין גאַנצען אויסגעמידען זי צו טרעפען, דאָס האָט נאָך מעהר אַרויסגערופען פערדאַכט.

אין אַ געוויסע צייט אַרום בין איך געוואָהר געוואָרען, אַז זי איז זיך צוגאַנגען מיט איהר מאַן. איך האָב אויך מעהר קיין רוה ניט געקענט געפינען. עס איז געוואָרען אויסגעמעקט אין מיר אַ ריין און אַ קלאָהר געפיהל, וואָס איך האָב געהאַט צ׳ אַ פריינד און צו אַ פרוי, און וואָס דאָס געפיהל האָט מיך געמאַכט בעסער און איידעלער.

צווישען אונז איז דורכגעלאָפען אַ טויז „פּיק“.

דער מאַגנעטישער.

(ערצעהלונג)

אַז איך בין אַהיים געקומען אין אבענד אויף מיין וואָהנונג, וואָס איך האָב געהאָט ביי אַ פרוי אַן אלמנה, האָב איך דערהערט טריט אין נעבענצימער, וואס איז מיט מיר אין שכנות. איך האב זיך געפרעהט, וואס די פרוי האט שוין אבגעגעבען דאס לעדיגע צימער, אַז זי וועט מיר מעהר ניט פערקלאָגען דעם קאָפּ. איך האָב זיך ניט אינטערעסירט ווער מיין שכן איז, איך בין זעהר ווענין געזעסען אין דער היים. פריה ארויסגעגאנגען און שפּעט אַהיים געקומען און מיט מיינע שכנים ווענין פערבראכט. איך האב זיך שוין געקליבען צו פערלאָזען מיין שטוב, ערשט די פרוי קלאַפּט אין מיין טהיר:

— מיסטער גאָלדשטיין, טהוט עס מיר צוליעב, קומט אריין אין קיטשען אויף אַ גלעזעלע טהעע, איהר וועט זיך בעקענען מיט אונזער נייעם באָרדער.

די אַלמנה האָט געהאָט צוויי טעכטער, איינע אַן עלטערע מיידעל וועלכע איז געקומען פון דער היים שוין אַן ערוואַקסענע, און צוליעב עפּעס אַן אורזאכע האָט זי זיך ניט געקענט צופּאַסען עפּעס אַ שידוך און איז געבליבען אַ „פערזעסענע“: און איינע אַ יונגע, וואס איז געקומען פון דער היים נאָך גאָר אַ קינד און דאָ האָט זי זיך ערצויגען. די צוויי שוועסטער זיינען געוועזן ווייט איינע פון די אַנדערע, ווי זיי וואָלטען געקומען פון צוויי בעזונדערע וועלטען. די עלטערע, וועלכע איז דאָ באָלד צו דער ארבייט געגאַנגען, האָט זיך ניט געקענט אויסלערנען קיין ענגליש, האָט געלעזען אַלע די אידישע ביכלעך, איז געווען צוריקגעהאלטען, שעמעוודיג. און ווי אַלט זי איז ניט געווען האָט זי זיך יעדעס מאָל נאָך געררויטעלט אין דער געגענווארט פון אַ

פּרעמדען בחור. און כאָטש איהר פּנים איז שוין געווען אויסגעלאָשען, צוקנייטשט, איינגעצויגען, ווי אַן עפּעל וואָס ליגט לאַנג אין דער וואָרימקייט, האָט זיך דאָך אין איהרע אויגען אויפגעהאַלטען אַ טהויריינע אונשולד, זיי זיינען בעהויכט געוואָרען מיט אַ מיידעלשע קלאָהרקייט, און טהיילמאַל, ווען עס האָט זיך אין איהר דערוועקט איהר מיידעלשער חלום, האָבען די אויגען געקריגען די הערשאַפט איבערען פּנים, און עס איז געווען ווי זי וואָלט צוריק א יונג מיידעל געוואָרען. די שוועסטער איהרע, פערקעהרט, כאָטש זי איז נאָך יונג געווען, איהרע באַקען רונדיג, רייף, פריש, דער שניט פון איהר מויל שאַרף און די האָאר האָבען פון איהר שטערן ארויסגעשפּראָצט מיט שטאַרקייט, מיט חוצפה — דאָך האָט זי אין די אויגען בעהאַלטען אַ מיעדקייט און זיי זיינען טהיילמאַל ווי אויסגעלאָשען געוואָרען...

די מוטער האָט, זעלבסטפערשטענדליך, אַלע איהרע נייע באָרדערס איינגעלאַדען אין אבענד אין קיך אַריין אויף טהעע אָדער אויף אבענד־ברויט ניט בלויז אויס ריינע מענשליכע געפיהלען, נור זי האָט אויך געהאַט אַן אויסרעכנונג דערצו.

אין קיך האָב איך שוין געפונען דעם נייעם באָרדער. עס איז געווען א לוסטיגער יונגער מאַן, אַפּילו שוין ניט קיין יונגער. אַזעלכער, וואָס די ווייבער רופען אַ שעהנער. שוואַרצע געדיכטע האָהר מיט ווייבע „מאַגנעטישע“ אויגען, אַ פּנים אַ נאַריש, אַ גאָר ניט זאָגענדעס, אַזעלכעס, דאכט זיך, וואָס קען אָם בעסטען דיענען פאַר אַן אַדווערטייזינג פיגור אין אַ שאָר־פענסטער פון אַ מענליכען קליידער־סטאָר. א פעטער נאַז, מיט צוויי גלייך־געשניטענע ליפּען, די נאַז אביסעל פערלעגט, און דאָס האָט צוגעגעבען זיין שטים אַ ווייכענדיג־הייזעריגען קלאַנג, וואָס געפעלט אַזוי פרויען. דער באָרדער איז באַלד בעפריינדעט געוואָרען מיט דער משפּחה, אין אַ פערטעל שעה אַרום איז ער שוין א היימישער געווען אין זיין נייעם פּלאַץ מעהר פון מיר, וואָס איך האָב דאָרט געוואָהנט שוין איינינע יאָהר. גערירהמט דעם באָרשט, וואָס די אידענע האָט געמאַכט. דערנאָך האָט ער געזאָגט אַ גוט וואָרט צו דער עלטערער — אַז זי האָט שעהנע הענד, ווי זי וואָלט קיינמאָל ניט געאַרבייט, און דערביי האָט ער געקוקט מיט זיינע „מאַגנעטישע“ אויגען צו דער אינגערער.

דערצעהלט האָט ער ליגענס אויף וואָס די וועלט שטעהט: אַז ער האָט שוין געהאַט אַן אײגענע ביזנעס אין די סאַוטה פאַר די „שוואַרצע“, נור מען האָט איהם אָנגעזעצט און ער האָט געמוזט אַוועק; אַז ער איז געווען אַ סײלעסמאַן אין אַ גרויסען „דריי־גודס“ סטאָר: יעצט פערקויפט ער „דזשולערי“ אויף אויסצאָהלען. נור פון זיין ענגליש רעדען האָט מען אָנגעזעהן, אַז דער יונגער מאַן האָט ניט געמוזט פיעל פערקעהרען אין ענגליש־שפּרעכענדע קרייזען, און אַז ער געפינט זיך איבערהויפּט ניט לאַנג אין לאַנד. און כאָטש די פרויען די מאַמע מיט די טעכטער, האָבען גלייך דערפיהלט, אַזוי ווי איך, אַז דער יונגער מאַן זאָגט ליגענס, דאָך זיינען זיי אין איין פערטעל שעה אַלע דריי געווען פערליעבט אין איהם. די אינגערע האָט שוין אָבגעלעגט דעם וויזיט, וואָס זי האָט געזאָלט מאַכען צו אַ חבר'טע, און איז געבליבען דעם אָבענד אין דער היים. ביי דער עלטערער האָבען די אויגען אָנגעהויבען צו גליהען, רויטע בלוט־פלאַמען האָבען געשלאָגען אויף איהר פּנים.

— שאַדט ניט, מיט מיר קען מען אַלצדינג רעדען. איך בין אַ מענש אַן אָפענער, וואָס אויף דער לונג דאָס אויף דער צונג. פאַרוואָס איך האָב ניט חתונה געהאַט, פרעגט איהר. אָהאָ, עס האָבען זיך מיר שוין געמאַכט רייכע פּאַרטייען, פיינע פּאַרטייען, פּאַרטייען וואָס ווען איך וואָלט געוואָלט, וואָלט איך היינט צו־טאָג געווען דער אייגענטהימער פון אַ גרויסען ביזנעס, פון אַ פינף־פלאָריגען דריי־גודס סטאָר. עס האָט זיך אין מיר פערליעבט מיין פּרינציפּאַל'ס טאָכטער — גיט ער אַ קרעכץ אָב, און פערגלייסט די שעהנע אויגען זיינע — אין סט. לואיס, וואו איך בין געווען אַ סײלעסמאַן. איין־איינציגע טאָכטער פון אַ רייכען מאַן. אָה, איך וואָלט שוין היינט גוט אָב געווען. גוט אָב.

— פאַר וואָס האָט איהר טאַקע דאָס ניט געוואָלט, אַן איינציגע טאָכטער פון אַזאַ רייכע ביזנעס? — פרעגט די מאַמע.

— איז שוין דאָ אַ „ריזאָן“ דערביי, איז שוין דאָ.

— די כלה איז איהם אודאי ניט געפעלען, אַל בעטש יו, די כלה — זאָגט די מאַמע צו די שווייגענדע און ערנסט־זיצענדע טעכטער.

— זעהט איהר, איהר האָט געטראָפען. ביי מיר איז די פיירסט זאַך — די גורל — וואַרפט ער זיין ווייכען בליק אויף דער אינגערער

— איך קוק ניט אויף קיין געלד, געלד איז ביי מיר גאָר ניט. די מעין טהינג איז ביי מיר דאָס מיידעל; אַז דאָס מיידעל זאָל מיר געפעלען, קען איך מיט איהר חתונה האָבען אַזוי ווי זי שטעהט און געהט. איך האָב, גאָט צו דאַנקען, צוויי געזונדע הענד מיט צעהן פינגער, און ווען דאָס מיידעל וועט מיר גאָר געפעלען אַזוי, אַז זי זאָל מיר זיין „אַ ריכטיגע בעגלייטערין אין מיין לעבענס־וועג“. — דריקט ער מיט די האַנד די אינגערע און קוקט דערביי מיט די גלאַטיג־פייכטע אויגען אויף די עלטערע — וועל איך מיר שוין מיין שטעלע אין לעבען איינגעהמען, וועל איך שוין צו עפּעס קומען.

— האָט זיך אייך גאָר ניט ביז יעצט געמאַכט אַ מיידעל, וועלכע זאָל אייך האָבען געפעלען? — זי איז אודאי נאָך גאָר ניט געבוירען געוואָרען — וואָס? זאָגט די מאַמע.

— איך זוך ניט קיין שעהנע און אויך ניט קיין יונגע, רויטע בעקעלאַך איז ביי מיר גאָר ניט, היינט אַנגעשמירט — מאָרגען נישטאָ — קוקט ער ערנסט און טרויעריג אויף דער עלטערער. איך זוך אַ בעל־הבית'ישע קינד, פון אַ פיין הויז אַרוים, אַ מיידעל וואָס זאָל זיין אַ גוטע באַלעבאָסטע, אַ גוטע מאַמע צו מיינע קינדער, און אַ גוטע פרוי צום מאַן; אַז איך וועל אַהיים קומען זאָל איך געפינען מיין שטיבעל, מיין היים, וואַרעם, גוט, אנגענעהם — אַ טרייע פריינדין אין מיין לעבענס־וועג — קוקט ער מיט זיינע גלאַטיגע ווייכע אויגען אויף די עלטסטע — דאָס זוך איך, און, אַז איך וועל געפינען, וועל איך ניט פרעגען אויף קיין געלד, ניט אויף קיין יאָהרען — אויף גאָר ניט. אודאי אַז עס זאָל זיך מאַכען און דאָס מיידעל זאָל נאָך דערצו זיין אַ יונגע, מיט רויטע שעהנע בעקעלאַך, און מיט אַן אַמעריקאַניש ערציהונג, גוט ענגליש ריידען, ווארים אַ ביזנעס־מאַן בעדאַרף האָבען אַ פרוי וואָס רעדט אַ „נייס“ ענגליש — דריקט ער פעסטער די האַנד פון די יונגע און קוקט איהר אין די אויגען אריין. — אָבער עס מאַכט ניט אויס, אַז ניט ענגליש, קיין בוך־קיפּינג וועט זי ביי מיר ניט דאַרפען פיהרען; זאָל זיך מיך טרעפען אַ מיידעל פון דער היים, אַ היימישע, אַ גוטע, אַ בעל־הבית'ישע טאָכטער, ווארים אַ ווייב זאָל מען זיך נור נעהמען אַ היימיש מיידעל — קוקט ער מיט די אויגען אויף דער עלטערער.

איך בעדאַרף אייך ניט זאָגען, אַז איך האָב דעם יונגען מאַן פיינט געקראָגען — ווי אַ שטיק אונריינעס, און איך האָב ניט געקענט פערשטעהן פאַר וואָס די פרוי, ביי וועלכע איך האָב געוואָהנט, וואָס איז דאַכט זיך געווען זעהר קלוג, האָט ניט איינגעזעהן די פאַלשקייט פון דעם מענשען, וועלכע איז געלעגען פון אויבען אויף.

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז דער יונגער מאַן געוואָרען אַזאַ היימישער אין שטוב, אַז עס האָט זיך געדאַכט פאַר אַ פרעמדען, אַז דער יונגער מאַן איז דער בעל־הבית פון שטוב. אַז איך בין איין אָבענד אַהיים געקומען, האָב איך דערפיהלט די ריחות פון פערשיעדענע עסענוואַרג וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען פון דער קיך, וואָס מען האָט ביז איצט אין דער שטוב ניט געהערט. עס האָט געשמעקט מיט געבראָטענס, מיט אַנגעריישטע קאַשע, מיט עפּעל סאָוס, און איך בין געוואָהר געוואָרען פון אַלע לעקערייען וואָס דער יונגער מאַן האָט ליעב. דאָס גאַנצע הויז האָט געלעבט פאַר דעם יונגען מאַן. הענרי האָט מען איהם גערופען, און פון פריה־מאָרגען אָן האָב איך שוין געהערט וואָס הענרי האָט ליעב צו עסען. — אַז דו וועסט אַהיים קומען, זאָלסטו ניט פערגעסען מיטצוברענגען באַיענעז, — דו ווייסט דאָך, אַז הענרי האָט גערן מאַיענעז, אין אַלע עסענס האָט ער גערן מאַיענעז — האָט די מוטער אָנגעזאָגט די עלטסטע טאָכטער — און דו, בערטהאַ, געהסט אַדורך דעם דייטשען גראָסער, קויף מיט פראַנקפורטערס — האָט די מאַמע אָנגעזאָגט די אינגערע.

איך בעדאַרף אייך אויך ניט דערצעהלען, אַז ניט נור בלויז האָבען זיך ביידע טעכטער געהאַלטען אין איין פוצען פאַר דעם יונגען מאַן, נור אַפילו די מאַמע, די טרויעריגע אלמנה, וואָס צעהן יאָהר זייט איהר מאַן'ס טויט האָט זי, דאַכט זיך, קיין שפּיעגעל ניט בענוצט, האָט אויך מיט אַמאָל אָנגעהויבען צו בענוצען ווייבערשע כלי זיין: ווי בונטע בענדער אין די האָהר, אויפפאַלענדע קאָפּטענדלעך; און די עלטערע טאָכטער, דאָס צנועה'דיגע מיידעל, וועלכע האָט שטענדיג געהאַט ווי פערגליווערטע טרעהרען אין די אויגען, און די אונמוטה און דער וועהטאָג איז געלעגען אויף איהר פּנים — איז מיט אַמאָל אַ גאַנץ אַנדערע געוואָרען. איהר פּנים האָט זיך געהאַלטען אין איין „רויטלען“, איהר קליידונג איז יעצט געווען זאָרגפעלטיג צוגעפּאַסט צו איהר טאַליע, איהר בעוועגונג יונגער, פלינקער. איבער דעם גאַנ־

צען הויז איז געקומען ווי אַ בעפרייאונג, אַ בעלעבונג. עס איז אַראָב פון דער הויז דער אונמוטה, וואָס האָט בעהערשט די שטוב זייט איך האָב זי געקענט. די פענסטער און די פּאָלס זיינען רעגעלמעסיג געוואָרען געוואַשען. פאַרהיינגלעך האָבען היימישער און וואַרימער געמאַכט די שטובען, דאָס מעבעל אָבגעווישט, געפינקעלט; עס האָבען זיך שוין געוויזען פרישע בלומעלעך אין די סואוועניר־גלעזער, אין וועלכע עס האָבען ביז יעצט אַלטע פּאַפּירענע צווייגלעך געשטעקט. עס זיינען פערשוואונדען די שפּינען וואָס האָבען געפלאָכטען זייערע נעצען פאַר די פליגען אין די ווינקלען פון די שטובען. אין דער הויז האָט אַריינגעשיינט די זון. און אַז איך בין אין אָבענד אַהיים געקומען, האָט פון דער קיך, אין איינעם מיט די געשמאַק פון די עסענוואַרג אויפגעהילכט דאָס פרעהליכע לאַכען פון מיידעלשע שטימען...

איך האָב ווירקליך ניט געקענט פערשטעהן די פרוי מיט איהרע טעכטער. עס האָט מיך זעהר פערדראָסען אויף די פרוי, וואָס זעהט ניט איין, ווי דער יונגער מאַן נאַרט זי אָפּ, און צום ענדע וועט ער דאָך ביידע איבערלאָזען און אַוועקגעהן. איך האָב זיך צוריקגעהאַלטען פון צו מאַכען יעדע בעמערקונג, ווייל איך האָב זיך ניט געוואָלט אַריינמישען אין די פּערזענליכע אַנגעלעגענהייטען פון מיין ווירטהין. מיין ווירטהין האָט מיך ניט איין מאָל געצויגען ביי דעם צונג:

— איז ער ניט אַ „מאַגניפיסענט“ יונגער מאַן, אַט אונזער נייער באָרדער — עס איז דאָך אַ פערגעניגען צו ריידען מיט איהם, ניט וואָהר?

— איך האָב ניט דאָס גליק געהאַט פיעל צו פערברענגען מיט מיין נייעם שכן, דורך דעם האַלט איך זיך צוריק פון צו מאַכען יעדע בעמערקונג, — האָב איך קלוג אָבגעענטפערט.

— וואָס דען, ווי איהר, וואָס האַלט אין איין בלאָזען פון זיך מיט אייערע ביכלעך. אַ יונגער מאַן איז לוסטיג, לעבעדיג, אויפגערוימט, ניט ווי איהר, אַ געפרוירענער הוקען, — האָט די אידענע געזאָגט צו מיר מיט אַ גוטמוטהיגען געבייזער.

נאָר דאָס לוסטיגע און דאָס לעבעדיגע איז שוין אָבער צופיעל געוואָרען. אין דעם שכנות'דיגען צימער מיינעם איז ביינאַכט געוואָרען אונרוהיג... איך האָב עס ניט געקענט דערגעהן, וועלכע איז

דאָס די נאַכט־גאַסט, וואָס שטערט מיין שלאָף, צי די עלטערע, צי די אינגערע. נאָר חושד געווען האָב איך אַלעמען, אַ קשיא אויף ווייבער?...

אין די בליקען פון די מיידלעך, ביי די עלטערע, ווי ביי די אינגערע, האָט זיך אריינגע'גנב'עט עפּעס חוצפּה'דיגעס און פרעכעס, ווי דאָס געפיהל פון גליקזעליגקייט וואָס זיי האָבען גענאָסען וואָלט זיי מעהר זיכערקייט אין לעבען געגעבען... איך האָב אָבגעמאַכט מיין מיינד אַ שמועס צו טהאָן מיט דער מוטער און זי אויפמערקזאָם צו מאַכען אויף דער געפאהר וואָס זי קען ברענגען אויף די קעפּ פון איהרע ביידע טעכטער מיט איהר אונפאָרזיכטיגקייט. איבערצוציינען איהר, אַז דער יונגער מאַן איז אַ שאַרלאַטאַן און מיינט ניט ערנסט, האָב איך די מוטער אויפמערקזאָם געמאַכט, אַז דיר „מאַגניפיסענט“ מאַכט חנ'דעלעך צו ביידע טעכטער און פערפיהרט ביידע.

— און מיר דוכט זיך, אַז עס איז שוין צו שפּעט אויך, ווארים ביי אייער „מאַגניפיסענט“ איז ביי־נאַכט אונרוהיג, און איך קען ניט רוהיג שלאָפען, — האָב איך דער פרוי געגעבען צו פערשטעהן.

— וואָס זאָגט איהר? אַ בראָך איז נאָך מיינע יאָהרען, וואָס הער איך? וואָס זאָגט איהר, וואָס?

איך האָב די אידענע אָנגעקוקט מיט ערשטוינונג. האָט זי ווירקליך ניט געזעהן, וואָס עס געהט פאָר? און איך פרעג זי מיט פערוואונדערונג:

— און איהר האָט עס ניט געוואוסט? וואו זיינען אייערע אויגען געווען ביז יעצט? איהר זייט דאָך, דוכט זיך, א קלוגע אידענע און ווייסט אַלצדינג, און דאָס וואָס געהט איך אָן אַם מעהרסטען האָט איהר ניט געזעהן?

— וואָס זאָגט ער? מענש, וואָס זאָגט ער? עס קומט אַ יונגער מאַן, אזא שעהנער, א פיינער, און רעדט אזוי זיס, אזוי אנגענעהם, אז עס איז א פערגעניגען איהם צו הערען. ער איז דאַך אזוי „מאַגנעטיש“, אז עס איהם אויסצוקושען אַלע זיינע ביינער — עס איז דאַך א פערגעניגען צו זיצען מיט איהם און צו הערען איהם ריידען.

— אז עס איז א פערגעניגען — האט איהר דאס פערגעניגען געהאט, און אז אייך איז ליעב, איז מיר ניחא, — זאג איך און וויל שוין אוועקגעהן.

— וואס זאגט איהר? וועמען איז ליעב? וועמען איז זים? ביטער איז מיר, נישט זים. אז ער האט בעדארפט צוברעכען הענד און פים בעפאר ער איז אריינגעקומען אין מיין הויז אריין. איך געה ארויף, מאך איך דארט א תל פון זיינע זאכען. ניט איין מינוט מעהר אין מיין שטוב! ווער האט זיך געזאלט ריכטען, א מענש רעדט אזוי שעהן, איז אזוי גוט ליעבליך צו אלעמען, אז עס איז א פערגעניגען... געה, רעכען זיך — א מענש איז אזוי „מאגנעטיש“... — ווער האט זיך געזאלט ריכטען, ווער?

אין אבענד אז דער יונגער מאן איז אהיים געקומען, האט ער געפונען זיינע זאכען ארויסגעשטעלט אין קארידאר און דאס צימער פערשלאסען, אין די קיך זיינען געזעסעןביידע טעכטער און האבען געוויינט.

— איך וויל זיין טריפה פרצוף ניט אנקוקען, איך וויל איהם מעהר ניט זעהן — האט די מאמע געשריען פון די פערמאכטע קיך — א מענש רעדט אזוי שעהן, אזוי גלאטיג, איך וויל איהם ניט מעהר אנקוקען.

און די אידענע האט די קיך פערשלאסען מיט'ן שליסעל ניט נור בלויז פאר איהרע טעכטער, נור פאר זיך אליין אויך...

אין די שטוב פון מיין ווירטהין איז וויעדער טרויעריג געווארען. די געשמאקע ריחות פון מאיענעז און געבראטענס זיינען פערשוואונדען. אין די אבענדען איז אין די שטובען פינסטער געווען. דאס פרעהליכע לאכען האט זיך שוין מעהר ניט געהערט. וויעדער האבען די שפינען געוועבט זייערע פליגנעצען אין די פאפירענע בלומען, וואס זיינען געשטאנען אין די סאוועניר גלעזער. א טרויער און א אומעט האט ארומגעכאפט דאס גאנצע הויז. די יונגערע טאכטער האט זיך ארויסגעגנב'עט און איז אין די אבענדען פערשוואונדען.

אין די געז בעלויכטענע קיך זיינען געזעסען די מאמע מיט די עלטערע טאכטער. אוועק איז דער לעצטער מיידעלשער בליק, וואס האט זיך אזוי לאנג אויפגעהאלטען אין די אויגען פון די עלטערע מיידעל... מאמע און טאכטער זיינען עהנליך געווארען; די מאמע האט זי גע־

האלטען אין איין בעדויערען, און די טאכטער האט זיך געהאלטען אין איין קריעגען, אז זי בעדארף ניט קיין רחמנות. פון דעם „מאגנעטישען“ איז, זעלבספערשטענדליך, קיין ווארט ניט מעהר גערעדט געווארען. נור טהיילמאל, ווען די מאמע פארקלעהרט זיך, זאגט זי מעהר מיט נייגעריגקייט ווי מיט כעס:

— א מענש רעדט אזוי גלאטיג, אזוי שעהן, אז עס איז א פערגעניגען...

דאס לעצטע ביסעל רויט בלוט, וואס דאס מיידעל פערמאגט, שלאגט ארויס אויף איהר פנים ביי די ווערטער, ווי די לעצטע רויטע שטראהלען וואס די זונן שיקט ווען זי געהט אונטער.

איך האב זיך קיינמאל ניט געקענט מוחל זיין וואס איך האב פערטריבען די פרייד פון דער שטוב. און זיי — די פרויען, די טעכטער מיט דער מאמע, האבען מיר עס אויך ניט געקענט מוחל זיין. אין זייערע בליקען האב איך דערפיהלט דעם פעררדרוס אויף מיר, און איך האב מיין לאנג יאהריגע בארדערשאפט פערלאזען...

דער רויטער העט.

ציית א פאאר וואכען האט זיך אדאלף לעווינשטיין געפונען אין א נערוועזען און אונרוהיגען צושטאנד. די אורזאכע דערפון איז געווען אזא קליינע און אזא אונאנגענעהם־העסליכע, אז עס איז געווען א שאנד ווענען צו פערטרויען, אפילו דעם נאהענסטען מענש. אמאל ארויסגעהענדיג פון זיין אפיס אויף בראדוויי, אין א פארנאכט, האט אדאלף בעגעגענט אין א ווינקעל גאס שטעהן א טונקעל ברונעטע פרוי אין א רויטען העט אנגעטהאן. עס האט זיך איהם געווארפען אין די אויגען דער רויטער העט פונדערווייטענס, און פערטראכט האט ער אבגעשטעלט זיין בליק אויף דער פרוי, גאר ניט קלעהרענדיג דערביי. זיין בליק האט זיך בעגעגענט מיט א פערשייטען, פערפיהרערשען בליק פון א גאסען פרוי, וועלכע האט איהם איינגעלאדען צו איהר טונקעלברוינעם קערפער מיט א פריינדליכען פרעכען שמייכעל. אדאלף האט אויסגעמיעדען איהר בליק און איז ווייטער געגאנגען זיין וועג. ער האט געפיהלט, אז די פרוי קוקט איהם נאך, און געטראכט, אז עס איז גענוג ער זאל זיך אומקוקען וועט ער ווידער בעגעגענען איהר בליק, און ווען ער וויל, געהט זי נאך נאך איהם, און אז ער האט די מעגליכקייט צו זיין מיט אן אנדער פרוי, מיט א גאנץ נייער פערזאן, וועלכע ער קען ניט, און דערגעהן די געהיימנים פון א גאנץ אונבעקאנטען וועזען...

אדאלף האט, פערשעהמט פון דעם געדאנק, זיך פערוואונדערט וואס איהם איז עפעם פלוצלונג אזעלכע אונאנגענעהמע געדאנקע: געקומען אין קאפ אריין, און געטראכט זיך: ווער ווייסט אויף וואס פיר א געהיימע אנשטעקענדע קריינק די פרוי איז קראנק. זי זעהט אזוי אויס, האט ער זיך געטראכט. און אדאלף האט געהאט דאס געפיהל ווי א פלעשעלע סם אויפגעפראפט שטעהט אויף א געדעקטען טיש

מיט א גלעזעלע אנגעגרייט, און פערוואונדערט זיך, וואס די ארטיגע מאכט גיט ווייניג אכטונג אויף אזעלכע געפאהרען — אז אזא פרוי קען שטעהן אין מיטען גאס צווישען מענשען. עס איז דאך אזוי ווי א גרוב אויסגעגראבען אויף א וועג וואו מענשען געהן פערביי

ער איז אריין צו „לאפט“ אין קענדי סטאר און געקויפט א פונט „קערשען“, און אראבגעלאזט זיך אין לאך פון סאבוויי — וואו ער איז פערטרונקען געווארען אין שטראם וואס שטראמט נאך דער בראנקס.

אז אדאלף איז אריינגעקומען אין לאנגען קארידאר פון זיין היים, האט ער געפונען דעם דייניגג רום אין פיסטערניס, האט ער גערופען דורכ'ן קארידאר:

— העללא בעססי!

— קום אריין, דא, איך בין ביי דער בייבי.

אדאלף איז אריין אין ליכטיגען ריינעם שלאפצימער, א היימישקייט און א ווארימקייט האט איהם ארומגענומען פון די ליכטיגקייט. דאס ווייבעל זיינס האט ער געטראפען שטילען דאס קליינע קינד, און דער אינגעל, „ליטטל פעטי“, האט זיך געשפיעלט מיט'ן בער אויפ'ן דיוואן. אויף דעם ברייטען, גרויסען בעט איז געווען פערווארפען געוואשענע וועש, וועלכע די פרוי האט געהאלטען אין פארנאנדערלעגען אין דעם אפענעם שיפלאד.

— גיב איהם ניט קיין שאקאלאד, פליעז, ער האט בויכוועהטאג, — האט דאס ווייב געוואונקען אויפ'ן אינגעל.

אבער „ליטטל פעטי“ האט שוין בעמערקט די „טשעררים“ וואס דער פאטער האט געהאלטען אונטער'ן ארעם, און אנגעהויבען זיך צו רייסען.

— נור איינע, עס וועט איהם גארניט שאדען. ער האט אזוי גערן.

— מאכסט איהם קאליע, אדאלף, ער וועט ניט וועלען דערנאך די מילך טרינקען.

„ליטטל פעטי“, וועלכער איז מיט זיינע דריי יאהר געווען אזוי פעט, אז עס האט זיך געדאכט, אז די מוטער האט איהם אנגעלאדען מיט פלייש, צו פערזארגען איהם מיט שפייז אויפ'ן לעבען לאנג, האט געמוזט פאר די שאקאלאד טשערי אויסטרינקען צוויי גלעזער מילך און אויפעסען אן איבריג טעלעריל מיט קאשע, און דערנאך ערשט פאר

דעם געהן שלאפען. א צו הויכער פרייז פאר א שאקאלאד אפילו פאר א קינד.

— און וואס מאכט די בייבי?

— אזוי ווי איך. דו ווייסט דאך,אז ווען איך פיהל זיך גוט, פיהלט זיך די בייבי גוט, שלאף איך ניט — שלאפט זי אויך ניט. עס איך, וויל זי אויך עסען. האב איך ניט קיין גוטען טאג — האט זי אויך ניט.

— זי נעהרט זיך מיט דיין שפייז, — האט אדאלף געלאכט און געקושט די פרוי אויף דעם מיט בלויע אדערן דורכגעצויגענעם הארץ. ער האט מיט זיין באק אנגעריהרט דער בייבי'ס געזיכטעל און דערפיהלט דעם זיסען טעם פון זיין פרוי'ס מילך, וועלכע האט זיך געהערט פון קינד... און א ריינקייט האט איהם ארומגענומען. ער האט דאס געפיהל, ווי ער האט זיך געראטעוועט פון א גרויס אונגליק און געפינט זיך ווידער אין א קינדערשער זויבערקייט אין וועלכער זיין היים, זיין ווארעמע היים האט איהם אריינגעבראכט...

ביינאכט, ווען אדאלף האט זיך געפונען מיט זיין נאקעט לייב אליין, איז איהם ווידער געקומען אויף די געדאנקען די טונקעלברונעטע פרוי מיט'ן רויטען העט, וועלכע ער האט געטראפען אין עק פון גאס היינט פארנאכט. ער האט יעצט ערשט בעמערקט דעם רייץ פון איהר געהיימען פערפיהרערישען בליק, וועלכער קומט פון בלויע אבגעפארבטע אויגען, וואס זעהען אויס ווי אונטערגעשלאגען... ער האט יעצט ערשט דערפיהלט דעם פערצויבערטען רייץ, וועלכער ליעגט אין אזא פרוי, און מיט דער גאנצער זיסקייט פון דער תאוה האט ער זיך איבערגעגעבען מיט'ן געפיהל און געדאנק צו די אוצרות פון די פערבארגענע געהיימניסען וואס ליגען בעהאלטען אינ'ם וועזען פון א זינדיגע פרוי... עס האט איהם געדייצט די טונקעל ברוינע פארב פון איהר הויט, די פערפיהרערישע קרענקליכע אויגען, און מייסטענס דער רויטער העט. דער רויטער העט אויף איהר קאפ, האט זיך איהם אויסגעוויזען, איז א טהייל פון איהר לייב... אומזיסט האט ער זיך אליין געפרופט אבשרעקען מיט די אנשטעקענדע פערבארגענע קראנקהייטען וואס קוקען ארויס פון די אויגען פון דער פרוי. די פערבארגענע קראנקהייטען זיינען געווארען א טהייל פון די זיסקייטען פון די תאות פון

דער פרוי —נאך וועלכער זיין גאנצער נאקעטער לייב האט יעצט געציטערט... עס איז געווען — ווי די קראנקהייטען קוקען ארויס פון איהרע אויגען און זיי ציהען צו זיך מיט א זיסען אנציהענדען בליק, ווי זיי וואלטען איינגעלאדען פערטרונקען צו ווערען אין זייער טיפעניש... עס איז געווען א טהייל פון די רייצענדע געהיימניסע, וועלכע ער האט געגלוסט צו ענטפלעקען. און מיט דער גאנצער פאנטאזיע און געפיהל פון א יונגען, געזונדען, ענערגישען מאן האט ער זיך איבערגעגעבן אין די געהיימניסען פון דער זינדיגער גאסען־פרוי...

ער האָט זיך אויפגעכאפט פריהמאָרגענס אַ פערשעהמטער און אַ בעליידיגטער. נעבען איהם איז געלעגען אין צווייטען בעט זיין יונגע פרוי מיט'ן קינד ביי דער זייט. דאָס צימער איז נאָך פול געווען מיט יענעם פערזענליכען היימישען ריח וואָס אַ שלאָף־צימער האָט פאר יעדען מענשען. דאָס צימער איז געווען אָנגעוואָרפען מיט געוואַשענע געפרעסטע וועש, מיט פערזענליכעס. דאָס קינד האָט גענאַרעט זיין פנים'ל אין די מוטער'ס נאַקעטע ברוסט, און די מוטער, אַ שלאָפענדע, ווי אַ שוואַכע פויגעל, האָט זיך איבערגעגעבן אין גאָט'ס רשות, אין גאָט'ס חסד... דאָס געזיכט איהרס איז געווען ווי פון אַ קליין אונבעהאָלפען קינד. איהר קינדישער דינער האַלז האָט זיך געצויגען אין די אָדערען, האָבען געאַרבייט אין איהם, ווען דאָס קינד האָט זיך ביי איהר געשטילט. איהרע האָהר, וועלכע האָבען זיך ארויסגעריסען פון איהר זיידענער שלאָפהויב, האָבען זיך פערוואָרפען איבער איהר יונגע דינע ברוסט, וועלכע האָט נאָך געדאַרפט האָבען אַ בעשיצער. אַלעס אין דער שטוב איז געווען אַזוי פערזענליך פערבאָרגען — זיינס — אַז ער וואָלט געווען געהאַלטען פאר'ן גרעסטען פערברעכען ווען אַ פרעמד אויג וואָלט געוואַגט אריינצוקוקען דערינען... און ווי אַזוי האָט ער אין דער שטוב פון זיין נאַקעט ווייב און נאַקעט קינד — אין זיין הייליגקייט, אין זיין פערזענליכע זויבערקייט — געקענט האָבען אַזעלכע געדאַנקען? ווי אַזוי האָט ער געקענט די פרוי, בעלאָדען מיט זינד, מיט גאַס, מיט קרענק, אריינברענגען כאָטש אַפילו אין זיין פאַנטאַזיע, אין זיין געדאַנק נור, אין דעם שלאָף־צימער וואו זיין ווייב און קינד געפינען זיך?...

אַז ער איז געפאָהרען צו זיין בעשעפטיגונג, האָט זיך אין איהם ערוועקט די גאַנצע ענערגיע זיינע וואָס האָט איהם מיט אַזאַ קראַפט געשטויסען אויפ'ן וועג פון זיין קאַריערע. ער האָט זיך מיט דעם גאַנצען געדאַנק איבערגעגעבען צו זיינע אַמביציעס וועגען די צוקונפט. נור טאַקע די געדאַנקען וועגען זיין צוקונפט האָבען איהם געשמיסען ווי מיט שטעכעדיגע ריטער איבער זיינע זינדיגע געפיהלען. ווי אַזוי האָט ער געקענט, ער, אַ יונגער, פעהיגער לאַיער, וועלכער האָט אַמביציעס גאָר אין גיכען צו ווערען אַ ריכטער איבער מענשען — ווי אַזוי האָט ער געקענט האָבען אַזעלכע זינדיגע געדאַנקען? ער, וועלכער גלויבט אַזוי שטאַרק אין אַ געזונדען, מענשליכען מאָראַלישען לעבען — און דאָס איז זיין גאַנצער פונדאַמענט, דאָס איז זיין גאַנץ פערמעגענס, מיט דעם קומט ער ארויס אויף דער פלאַטפאָרמע פאר זיינע וועהלער און רעדט וועגען די נויטווענדיגקייט אַבצוהיטען די מאָראַל; ער, וועלכער הייסט זיך אויסקלייבען פאר אַ ריכטער, ווייל ער וועט שטעהן ווי אַ סאָלדאַט אויף דער וואַך פון „מאָראַל“ — ער טראָגט זיך אַרום מיט אַזעלכע אונריינע געדאַנקען און געפיהלען.

דעם ערשטען האַלבען טאָג, ווען די זון האָט נאָך אריינגעשיינט אין די פענסטער פון זיין אָפיס, איז ער בעפרייט געוואָרען פון זיינע זינדיגע געדאַנקען. ער האָט געאַרבייט אַ גאַנצען טאָג זעהר ענערגיש. דורכגעקוקט אייניגע זעהר ערנסטע „קייסעס“, וועלכע ער האָט צו פערטהיידיגען, דיקטירט בריעף, אינטערעסירט זיך מיט אַ יתומים־אַנשטאַלט פון וועלכער ער איז געווען וויס־טשערמאַן, האָט אָנגענומען אייניגע איינלאַדונגען צו קומען אויף גרינדונגס־פערזאַמלונגען פון וואוילטהעטיגע געזעלשאַפטען, דורך וועלכע ער האָט געהאָפט צו געווינען פּאָפּולאַריטעט ביי די מאַסען. נור קוים איז געקומען פאַרנאַכט און אין זיינע פענסטער האָט אָנגעהויבען אריינצודרינגען דאָס עלעקטרישע ליכט, וועלכעס האָט זיך אָנגעצונדען איבער בראָדוויי, און אין איינעם מיט'ן ליכט יענער וואַרעמדיגער רוישענדיגער ברום וואָס עס הערט זיך פון „בראָדוויי“ ווען די טויזענדער און טויזענדער יונגע מיידלעך און יונגע לייט פערלאָזען די אָפיסעס און פילען אָן די גאַס — ווען עס האָט זיך דערהערט דער דופט פון ניו יאָרקער פאַרנאַכט, ווען פון די הונדערטע רעסטאָראַנען שמעקט ארויס געקעכטס, און די עלעקטרישע לאָמפּען הויבען זיך אָן אָנצוצינדען איבער

די האַלען, אין די מואַווינג פּיקטשורס — ווען עס האָט זיך דערהערט יענער וואונדערבאַרער דופטיגער געשמאַק — איז ער ווידער אונרוהיג געוואָרען און געציטערט. ער האָט געוואוסט, אַז אויפ'ן עק גאַס, ביים קענדי סטאָר פון „לאָפּט" שטעהט זי אין אַ רויטע העט, און ווען ער וויל נור, גיט ער אַ געה אַרויס, אַ וואונק צו איהר, און זי געהט איהם נאָך אין דעם קליינעם איטאַליענישען רעסטאָראַן וועלכער געפינט זיך אין דער זייט־גאַס, ער טרינקט רויטען איטאַליענישען וויין, ביז עס ווערט טונקעל־פינסטער, דערנאָך געגענאיבער אין דעם קליינעם גאַסען־האָטעל — און עס ענטפּלעקט זיך פאַר איהם אַלע פערבאָרגענע געהיימניסע, אַלע זיסקייטען, וועלכע עס שטעקט אין דעם טונקעלען בויגזאַמען קערפּער פון דער פרוי...

ער האָט געציטערט. דער געדאַנק, אַז אַלעס ווענדעט זיך נור אָן איהם, אַז עס ליגט אין זיין ווילען, אַז זי וואַרט אויף איהם, אַז ער קען אַלעס, אַלעס אויספיהרען ווען ער וויל נור — דער געדאַנק האָט איהם גערייצט, געיאָגט. ער האָט זיך געפיהלט שוואַך און האָט מורא געהאַט פאַר זיך.

ער איז געווען אַ ריינער מענש, קיינמאָל ניט בעזעסען אַ צווייטע פרוי חוץ זיין אייגענע, צו וועלכער ער איז געקומען מיט זיין גאַנצער בחור'שער ריינקייט. פון היי־סקוהל אָן האָט ער געהאַט אַמביציעס עפּעס צו ווערען אין לעבען. און די אַמביציעס האָבען איהם געטריבען אַן אַנשטענדיגער מענש צו זיין, אַז קיין פלעק זאָל ניט זיין אויף זיין רעקאָרד — ווען ער וועט איהם דאַרפען פאַר זיין קאַריערע. ער האָט זיך אַבגעגעבען מעהר מיט ספּאָרט איידער מיט ליעבע, ניט אוים נאַטירליכע נייגונג, נור אוים אויסגערעכענטקייט. ער האָט פריה חתונה געהאַט, און גענומען אַ יונגע אונענטוויקעלטע טאָכטער פון אַ בעוואוסטען געזעלשאַפטליכען טהוער, האָבענדיג אין זינען זיין קאַריערע. ער האָט ליעב געהאַט זיין פרוי — ווייל ער האָט קיינמאָל קיין אַנדערע פרוי ניט בעזעסען, און איז געוואָרען אַ מוסטער פון אַ מאַן און אַ פאָטער. אָבער אַלעס איז געווען אויסגערעכענט, און די אויסגערעכענטקייט איז געוואָרען ביי איהם אַזאַ געוואָהנהייט, אַז ער האָט שוין ניט געוואוסט דערפון, ער האָט געמיינט, אַז עס איז נאַטירליך...

אָבער ווער קען זאָגען? פילייכט איז עס געווען זיין אינערליכע ריינקייט, וועלכע האָט געטריבען אַדאָלף'ן צו זיין זויבערעם לעבען, און דאָס האָט איהם אַזוי ערציטערט פאר די זינדיגע געדאנקען...

ער האָט מורא געהאט אַז ער זאָל ניט שוואך ווערען. ער איז אריין צו זיין פריינד דעם לאָיער גליקשטיין, וואָס האָט געוואָהנט מיט איהם אין איין געגענד, און ער האָט געווארט אויף איהם אַן אַי־בעריגע האַלבע שעה ביז יענער איז פארטיג געוואָרען מיט זיין אר־בייט, כדי אינאיינעם מיט איהם אַהיים צו געהן. דורכגעהענדיג דעם ווינקעל גאַס האָט ער בעמערקט די פרוי אין רויטען העט שטעהענדיג מיט אַ הויכען מאַנספערשוין; זיי רעדען ביידע זעהר פערטרויט און שמייכלען זיך אין די אויגען. עס האָבען זיך איהם גוט איינגעגעסען אין געדאנק די רויטע אָבגעפארבטע ליפען איהרע, און דער קרענק־ליכער בליק פון די בלויע געפאַרבטע אויגען, קוקענדיג גלייך אין פנים אריין דעם מאַנספערשוין. זי האָט פערוואָרפען דעם געלען פוקסענעם פוטער־קאָלנער איבער איהר האַלז, און ער האָט בעמערקט איהר בלייכע אויסגעדארטע האַנד. אויף אַדאָלף'ן האָט די פרוי אין רויטען העט גע־מאַכט נאָך אַ שטאַרקערען איינדרוק. דאָס וואָס זי האָט גערעדט מיט אַ מאַנספערשוין און איז דערנאָך פערשוואונדען מיט איהם אין דעם קליינעם איטאַליענישען רעסטאָראַן — דאָס האָט איהם נאָך מעהר געצויגען און נאָך מעהר גערייצט אין דער פרוי...

ביינאַכט האָט ער זיך ווידער אָבגעגעבען צו איהר אין די גע־דאַנקען. ער האָט זיך ניט געקענט העלפען. זיין אייגענע פרוי האָט איהם מעהר ניט גערייצט. ער האָט געקוקט אויף איהר ניכטער און פריינדליך. פריינדליך און ניט מעהר, און טהיילמאָל מיט רחמנות, וואָס זי איז אַזוי דין און מאָגער, און איהר האַלז איז אַזוי שוואַך און די אָדערען ציהען זיך דורך איהם — ווי ביי אַ קליין שוואַך קינד...

און איינמאָל איז איהם עפּעס איינגעפאלען. ער האָט געזעהן אין אַ פענסטער פון אַ גרויסען מאַגאַזין אַ רויטע העט, ער איז אריין אין מאַגאַזין און געהייסען זיך איינפּאַקען די רויטע העט, בעצאָהלט און אַהיים געבראַכט. די פרוי איז נייגעריג געווען צו זעהן וואָס ער האָט איהר געקויפט. ער האָט זי ניט געלאָזט אויספּאַקען און זי נײ־

געריג געמאַכט ביז נאָכ'ן עסען. ביים עסען האָט ער איהר געגעבען רויטען וויין צו טרינקען וואָס ער האָט געהאַט אין שטוב און קיינמאָל ניט גענוצט. די פרוי האָט זיך פערוואונדערט און געלאַכט:

— וואָס איז דאָס?

— דאָס איז צו בעגיסען די מתנה, וואָס איך האָב דיר געקויפט.

אַז די נייגעריגקייט האָט די קליינע פרוי געמאַכט נערוועז און אינטערעסאַנט, האָט ער אויסגעפּאַקט די רויטע העט און איהר אָנגעטהאָן אויפ'ן קאָפּ:

— דאָס איז פאַר דיר.

אָבער די פרוי האָט איהם אויסגעלאַכט:

— אַ רויטע העט פאַר מיר? אַך, וואָס פאַר אַ געשמאַק. די פאַרב פּאַסט זיך פאַר אַ ברונעטע — כאַ־כאַ...

און ווירקליך איז די קליינע פרוי אַרויסגעפאַלען פון דער רויטער פלאַמענדער העט. זי האָט אויסגעזעהען אין איהר ווי אַ קינד וואָלט זיך פערשטעלט, און אַדאָלף האָט זיך איבערציינגט אין זיין טעות און זיך פערשעהמט.

ער האָט אָנגעהויבען דער פרוי אַהיים צו ברענגען יעדעס מאָל אַנדערע מתנות, און אַלץ אַזעלכע מתנות וואָס די פרוי איז ניט געוואָהנט געווען דערצו. אַדאָלף איז געגאַנגען אין די גרויסע סטאָרס און אַהיים געקויפט — זיידענע אונטערוועש, מיט קאָקעטיש־פערשלייערטע שפּיצען, פערשיעדען־פאַרביג, שוואַרץ, העל, רויט. די פרוי האָט פערוואונדערט בעטראַכט די אונטערוועש, וועלכע האָט זיך גאָר ניט געפּאַסט פאַר איהר. פאַר איהר רוהיגעס וועזען און קליינע קינדישע פיגור האָט זיך געפּאַסט בעל־הבתי'שע, געשלאָסענע העמדער, אַלעס וואָס עס האָט געהאָלפען אין דער פרוי אַרויסצוברענגען אַ צניעות'דיגען כאַראַקטער און געגעבען איהר פיגור אַ שטילען, רוהיגען אויסזעהן. אָבער די צניעות'דיגקייט אין זיין פרוי האָט איהם אויפגעהערט אָנצוגעהן. זי איז איהם ניט געפעלען און זי האָט איהם ניט גערייצט.

די אַנגסט פאַר זיין קאַריערע מעהר ווי די פורכט פאַר זיין אינערליכער ריינקייט האָט איהם שוין יעצט אָבגעהאַלטען אויסצופיהרען זיינע זינדיגע געדאַנקען. אָבער אין דער פאַנטאַזיע האָט ער זיך אין גאַנצען איבערגעגעבען צו זיינע ניט ריינע געפיהלען. ער האָט אָנגעהויבען צו פיהלען, אַז עס איז דאָ עפּעס אַ העכערע מאַכט איבער די מענשען און זי נויט דעם מענשען צו טהאָן זאַכען וועלכע ער וויל ניט און טאָר ניט. ער האָט אָנגעהויבען איינצוזעהן, אַז די מענשליכע טהאַטען הענגען ניט אָב פון מענשליכען ווילען, נור פון אַ געהיימער אונזיכטבאַרער קראַפט, וועלכער מיר אַלע זיינען אונטערגעוואָרפען, און ער אַליין איז שוין אויך אונטער דער מאַכט. זי הערשט איבער איהם, און ווען ער בעגעהט דאָך ניט די טהאַט, איז עס ניט אויס אינערליכער שטאַרקייט, נור אויס אויסערליכע שוואַכקייט, אויס פורכט פאַר זיין קאַריערע.

ער האָט זיך אָנגעהויבען צו שרעקען פאַר די אונזיכטבאַרע מאַכט, וועלכע הערשט איבער איהם און וועלכע קען איהם דיקטירען מאָרגען צו טהאָן אַזעלכע זאַכען, אַז עס זאָל איהם ברענגען פאַר'ן שטוהל פון ריכטער, איהם, אַדאָלף לעווינשטיין, וועלכער האָט די אַמביציע אַליין גאָר צו ווערען אין גיכען אַ ריכטער, און ריכטען מענשען מיט דער מאָס פון מענשליכע גערעכטיגקייט — ער וועט זיך געפינען פּנים צו פּנים מיט'ן געזעץ.

און ווי אַזוי איז עס געשעהן ? וואָס איז געשעהן ? דאַכט זיך, אַט ערשט האָט ער געהאַט אַ יונגע, ליעבע פרוי, צוויי קליינע קינדער, אַ ריינע, אַ זויבערע היים, אַ ריין געוויסען, אַ פעסטע מאָראַל, אַן אונבעפלעקטען רעקאָרד — וואָס איז געשעהן ? ער האָט געזעהן אַ פרוי אין אַ רויטער העט אויף דער גאַס, און ער האָט פערלאָרען זיין זויבערקייט. עס קען זיין, ער וועט אַהיים ברענגען אַ מיאוס'ע קראַנקהייט, אין זיין שלאָף־צימער אריין, אָנשטעקען זיין קליינע ריינע פרוי, אָנשטעקען זיינע קינדער — זיין גאַנצע קאַריערע וועט ער אונטערגראָבען מיט זיינע אייגענע הענד, זיין געוויסען פערפלעקען, און זיין גאַנץ לעבען פערניכטען.

ער האָט געקעמפּפט געגען די געפיהלען מיט דעם, וואָס ער האָט זיך אַליין פאָרגעשטעלט זיין צוקונפט אין די שוואַרצעסטע פאַר־

בען — אָבער די רויטע העט האָט געפלאַמט אין די פערנעבעלטע פאַרנאַכטען פון די טויזענד־קעפּיקע מאַסע פון בראָדוויי און געצויגען צו זיך...

ער האָט קלאָהר און דייטליך געוואוסט זיין אונגליק, און זיין ווילען איז געווען דאַגעגען — און דאָך האָט זיין ווילען איהם געשלעפּט נאָך דער „רויטער העט“ וואָס האָט געוואונקען פון די קעפּ און געצויגען צו זיך מיט אַ זיסען, זיסען טעם פון קרענק און זינד...

זינד.

(אַן ערצעהלונג)

ערשטער קאַפּיטעל.

זייט צוויי יאָהר, זינט דער רוס האָט אָבגעטראָטען פון וואָליטש און דער דייטש איז אַהין אריין, האָט משה חלאָף נישט געהאַט געהערט פון זיין משפחה. ביז דער דייטש איז אריין אין וואָליטש, האָט משה געקריגען פון זיין ווייב בריעף, און ווי געוועהנליך, אהיים געשיקט געלד. אָבגעוואָרט ביז עס וועט רוהיגער ווערען איבער דער וועלט — וועט ער אָדער זי מיט די קינדער אהער נעהמען. אָדער, ווי מען שמועסט, אז עס וועט דאָרטען נאָכ'ן יאריד ווערען גאָר אַ בעסערע וועלט, וועט ער נעהמען די פּאָר דאָלאָר, וואָס ער האָט דאָ אַנגעזאָמעלט, און אהיים פאָהרען קיין וואָליטש. איז אין מיטען דערינען דער דייטש אהין אריין, און וואָליטש איז אָבגעשניטען געוואָרען פון דער גרויסער וועלט. מען הערט ניט, מען זעהט ניט. אין'ם לעצטען בריעף, וואָס ער האָט געקראָגען פון איהר, שרייבט זי איהם, „אַז זי איז שוין מיעד און אויסגעמאַטערט פון די שרעק — און אַ סוף זאָל עס נעהמען".

צוויי יאָהר האָט משה געטראָגען דעם בריעף מיט די צעטלען פון די באַנק אויף דעם ארויסגעשיקטען געלד, סאַי די וואָס זיינען יאָ אָנגעקומען, סאַי די וואָס זיינען נישט אָנגעקומען, ביי זיך אויפ'ן הארץ, איינגעבונדען אין אַ זעקעלע, וועלכעס איז געווען משה'ס „אייזערנע קאַסע". אין וועלכען עס זיינען געלעגען דאָס באַנק־ביכעל מיט נאָך

אנדערע פאפיערען, — ביז דער בריעף מיט די געלד־קוויטירונגען זיינען אזוי פערפלעקט געווארען פון שוויים, אז עס איז אונמעגליך געווען איבערצולעזען זיי. יעדען שבת אבענד איז ער אוועק אין די „באנק“, וואס איז אויפ׳ן ווינקעל פון קאנעל גאס, וואו עס שטעהט אין פענסטער ארויסגעשטעלט א גרויסע שיף און אויפשריפטען אין רוסיש, און עס ליגען דארט אין פענסטער א פאר פערשימעלטע רוסישע הונדערטער מיט נאך אנדערע גרויסע געלדער פון גאר דער גאנצער וועלט, און אן אויפשריפט, אז מען קען זיך דא לאזען מאכען פעסער. ער האט געפרעגט דעם אידעל, דעם באנקיר מיט די גאלדענע צייהן: „נו, וואס וועט זיין?“ און ווידער ארויסגענומען פון זעקעל אויפ׳ן הארץ דעם בריעף מיט די געלד־קוויטירונגען, און געפאדערט פון דעם אידען, דעם באנקיר, זיין ווייב מיט די קינדער, אז נישט, זאל ער איהם שוין צוריקגעבען דאס געלד, וואס ער האט דורך די גאנצע צייט אהיים געשיקט. דער באנקיר האט איהם ווידער אמאל בערוהיגט, און ווידער אמאל פערזיכערט, אז דאס ווייב מיט די קינדער זיינען „אלרייט“. און אז ווען דער דייטש וועט אוועק פון וואליטש, וועט ער ווידער הערען פון זיי.

משה חלאפ האט געוואוסט, אז עס איז נור א תירוץ, נור וואס האט ער זיך געקענט העלפען, אז ס׳איז געקומען אן איבערקעהרעניש אויף דער וועלט? ער איז דען אליין?

האט ער גענומען דעם בריעף מיט די געלד־קוויטירונגען און זיי צוריק איינגעבונדען אין זעקעל און געקראצט זיך מיט די קורצע פינגער און גראבע נעגעל אין דער קאלטענוואטע בארד און געזאגט:

— אז די כאלערע זאל עס נעהמען, מיט דעם דייטש מיט אלעם מיט אנאנדער — און איז אהיים געגאנגען.

קיין געלד האט ער מעהר ניט געשיקט. וואס וועט ער שיקען און צו וועמען וועט ער שיקען? נור ווען עס האט איהם געשטארכעט אין הארץ און ער האט ניט געקענט שלאפען ביינאכט און ער האט געקרעכצט „חנה, חנה“, — איז ער ווידער אוועק צומארגענס אין באנק אריין און ארויסגענומען דעם בריעף מיט די געלד־קוויטירונגען, און ווידער געפרעגט דעם באנקיר:

— נו, וואס וועט זיין דער סוף?

און דער איד האט איהם ווידער געגעבען דעם זעלבען אנטווארט:

— דער דייטש.

האָט משה געמאכט די זעלבע ברכה.

אין די חברה „אנשי צדק בני וואָליטש“ האָט איהם דער לאַנדסמאַן יחיאל שניידער, אַ ווייטער קרוב זיינער, געראטען ער זאָל געהן צום רעדאקטאָר אין „פּייפּער“ אַריין. דאָרט וועט ער אלץ געוואהר ווערען.

האָט משה גענומען אַ האַלבען טאָג „אָף“, און איז אַוועק צום רעדאקטאָר אין „פּייפּער“ אַריין. לאַנג האָט ער געוואַרט מיט נאָך פיעלע ווייבער און אידען אויף דעם רעדאקטאָר. ווען עס איז ענדליך געקומען זיין רייהע, איז איידער משה האָט נאָך צייט געהאט ארויסצונעהמען דעם בריעף פון דער „אייזערנער קאַסע“ מיט די צעטלען און צו דערצעהלען וועגען זיינע קינדער און זיין ווייב חנה, האָט איהם שוין דער רעדאקטאָר אָבגעענטפערט:

— דער דייטש.

און אז משה האָט עפּעס איבערגעפרעגט, האָט דער רעדאקטאָר פון „פּייפּער“ איהם הויך געזאָגט:

— איהר האָט דאָך געהערט — דער דייטש. איבריגענס געהט צום „רעליף“, און צוגערופען די אידענע, וואָס האָט געוואַרט „נעקסט“.

אין „רעליעף“, וואו מען האָט משה'ן געשיקט פון „פּייפּער“, האָט מען איהם ווידער אָבגעענטפערט:

— דער דייטש.

האָט משה געקראַצט זיך אין דער באָרד און געמאכט ווידער:

— אַז די כאָלעריע זאָל פּאַקען דעם דייטש, מיט אַלעם באַנאַנדער.

און גענומען דעם בריעף מיט די געלד־קוויטירונגען, אריינגעלעגט טיעף אין זאַק־בייטעל און בעהאַלטען דעם בייטעל אויפ'ן האַרץ, צוגעקנעפּעלט זיך די וועסט און אויסגעשפּיגען און אַוועק אהיים.

מעהר איז ער ניט געקומען.

משה איז געווען אַ געזונטער איד אין די מיטעלע יאָהרען, אַ נידעריגער, מיט שטאַרקע הענד און ברייטע פּלייצעס. אין דערהיים איז ער געווען אַ קצב. און אַז ער איז געקומען אין אמעריקא, האָט ער

ניט געוואָלט געהן אין שאָפּ אַריין וואו די לאַנדסלייט האָבען איהם געשלעפּט. עס האָט איהם געצויגען צום שחט־הויז. מען האָט איהם געזאָגט, אַז אַ קצב אין אַמעריקאַ איז עפּעס אַנדערש ווי אין דערהיים; ערשטענס, מוז מען האָבען געלד און מען מוז זיין בעקאַנט מיט אַ רעווערענד און מען מוז בעלאַנגען צו אַ יוניאָן. משה האָט זיך ניט געלאָזט אָבשרעקען. ער האָט זיך צוגעקריגען צו אַ שחט־הויז און געדרעהט זיך אַרום פלייש־מאַרקעט. חברה האַקערס האָבען איהם אַ פּאָר מאָל אָנגעשלאָגען, אונטערגעהאַקט די זייטען, געוואָלט איהם פערטרייבען פון פּאָד. אָבער משה האָט זיך ניט געלאָזט פעריאָגען, און נאָך אַ פּאָר וואָכען געשלעג, האָט ער זיך אַריינגעכאַפּט צו אַ קצב אַלס אַ העקער. פאַרדיענט האָט ער ניט שלעכט, געגעסען האָט ער גוט, און גאָרנישט האָט איהם געפעהלט — נאָר חנה.

בייטאָג איז ער געווען פערנומען פון פאַרטאָגס אָן אויפ'ן פלייש־מאַרקעט, אָבפיהרען דאָס פלייש און דערנאָך אין די יאַטקע צוהאַקען דאָס פלייש. אין די יאַטקע איז געווען לעבעדיג. אַ גאַנצען טאָג זיינען געקומען ווייבלעך קויפען פלייש. משה האָט זיך באַלד אויסגעלערענט דאָס לשון פון די אַמעריקאַנער קצבים — און געשטיפט מיט זיי. אין די דאַמאָלסטיגע טעג — וואָס אַ קצב האָט געוואָלט, דאָס האָט ער געטאָן: וועלכע ווייבעל ער האָט געגליכען, האָט געקראָגען ביי איהם אַלצדינג וואָס זי האָט געוואָלט, און וועלכע ער האָט נישט געגליכען, האָט זי שוין געקענט שטעהן און טענה'ן אַ גאַנצען טאָג. און אַ „ביין איז מיט גאָלד צוגלייך“, און „מאַרך איז אויסגעטריקענט געוואָרען“. און קעלבענס — „די קיה האָט זיך ניט געקעלבט“, און פעטס — „קען זי האָבען פון איהר אייגען לייב“. און די ווידער וואָס ער האָט יאָ געגליכען, דעם באַרבער'ס ווייבעל, למשל, פון קעגענאיבער, וואָס קומט אַריין אין דער יאַטקע אַריין דוקא נאָך אָנגעטאָן אין קרעטאָנענעם מאַרגען־ראָק, וואָס איז אַזוי לייכט — דער ווינד בלאָזט פון אַלע זייטען... און עס שטאַרען אַרויס דורך דעם מאַרגען־ראָק די בריסטען ווי עפּעלעך אַרויס, און די האָר פערשטעקט נאָך אין די זיידענע נאַכט־קעפּקע — פאַר איהר נעהמט משה אַרויס פון אייז־קאַסטען אַ פריש זייטעל, נאָך מיט דער פלאַמבע, אַ וואַרף אַרויף אויפ'ן טיש. און משה פּאַטשט מיט הנאה מיט דער האַנד איבער'ן קערענדיג פלייש, ווייזט דער ווייבעל ווי פריש עס איז, און

זאָגט דערביי א וואָרט, וואָס דעם באַרבער'ס ווייבעל פּלאַצט אַרויס מיט אַ געלעכטער און ווערט רויט ווי דאָס פרישע זייטעל אויפ'ן טיש. און זאָגט צו איהם מיט א שמייכעלע: „א איד, א איד האָט דאָס א מויל — זאָל עס איהם הינטען שטעהן". זאָגט דערויף משה א וואָרט, פון וואָס דאָס ווייבעל רויטעלט זיך נאָך מעהר און לאַכט נאָך מעהר. און ער גיט מיט'ן מעסער א שנייד אריין אין פרישען פּלייש אריין ווי אין א טייג אריין. און משה ווייזט דער ווייבעל ווי פריש עס איז און לעגט צו דערביי א וואָרט, פון וואָס דאָס ווייבעל ווייזט איהם א צונג. און ביים וועגען, ווען די קצב'טע וואָס נעהמט דאָס געלד צו, איז פּונקט פערנומען מיט'ן קינד זויגען, וואַרפט משה אויפ'ן וואָגשאָל אַרויף אַ שטיק לעבער און פּאַקט דאָס אלעם געשווינד אין פּאַפּיער איין און שרייט צו דער קצב'טע אהין:

— צוויי פונט רינד־פּלייש! און גיט צו דער ווייבעל אַ וואונק מיט די שוואַרצע אויגען און מיט דעם שוואַרצען פערקאָלטענעוועטען בערדעל, און דאָס ווייבעל ווינקט נישט, נאָר מאַכט זיך ווי זי וואָלט פון גאַרנישט געוועזן געוואוסט, און גיט זיך א ציהה אויס און א רוק אַראָפּ דעם שלאַפראַק, און עס הויבען זיך מעהר בולט'ער איהרע רונדיגע עפּעל...

האָט משה געקראַגען בעצאָהלט פאר די לעבער...

אַבער ביינאַכט, ווען משה איז אליין אויף זיין געלעגער, ביים לאַנדסמאַן יחיאל שניידער, אין קליינעם אַלקערל, דערמאַנט זיך משה אַן חנה'ן מיט די קינדער. שוין פיער יאָהר ווי ער האָט זי נישט געזעהן. — און ער קרעכצט אַרויס „חנה, חנה! וואו ביזטו יעצט, און וואו זיינען די קינדערלעך?" און דערמאַנט זיך ווי זי זעהט אויס. און געזעהן האָט ער זי אין חלום א יונגע און א שעהנע. און פרייטאג אין אבענד, ווי זי זיצט ביים טיש און טיילט איין די פיש — אין דעם זיידענעם שלאָף־הויב אין דעם ווייסען קאַפּטענדיל. און דער קליינער יונג פון איין זייט, און די קליינע מויד פון דער צווייטער זייט. און געזעהן האָט ער זי ווי זי קומט אהיים פון שוהל שבת נאָכ'ן דאַווענען אין זיידענעם קאַפּטענדיל, מיט די גאָלדענע קאַליע אויפ'ן האַלז און די גאָלדענע אוירינגלעך. און דער קליינער יונג טראָגט איהר נאָך דעם סדור, און ער דערמאַנט זיך אין די נחתדיגע מינוטען פון זיין לעבען. אין שבועות־אַבענדען, אין זומ־

פערנאַכטען, אין טיעפע, לאַנגע, שוויצידיגע פרייטאָג אָבענדען אין ווינטער, ווען דער פראָסט קנאַקט אין דרויסען, און ווי זיי ליגען ביידע אין בעט אונטער די טיעפע דעקען. אין שטיבעל ברענט דער אויווען... און איינגעשלאָפען איז ער מיט'ן קישען צוגעדריקט צו זיין האָריגע ברוסט און מיט חנה אויף די ליפען, און גע'חלומ'ט האָט זיך איהם סצענעס פון זיין פאַמיליען לעבען, ווי ער איז אַ בעל־בית אין דער היים.

און ווען ער האָט זיך אויפגעהויבען אין דערפריה אַ צושוויצטער, האָט ער זיך געקראַצט אין דער שוואַרצער באָרד אריין און אָנגערופען זיך, אַנטאָענדיג זיך, צו זיין לאַנדסמאַן יחיאל שניידער:

— הערסט, יחיאל, עס האָט זיך מיר שוין ווידער גע'חלומ'ט, אַז איך מאַך אַ ברית.

האָט זיך אָנגערופען סערע, יחיאל'ס ווייב, וואָס איז ארויסגעקראָכען פון בעט אַ האַלב נאַקעטע, צוצושטעלען די קאַווע פאַר די מאַנספאַרשוינען, איידער זיי געהען צו דער ארבייט:

— אַז אַ מאַנספערשוין שלאָפט אַלע נאַכט אויף אַ שטרוי־זאַק...

דער באַרבער איציקעל וואָס וואוינט געגען איבער געסעל האָט אַ שוועסטער, אַ ווייבעל; און כאָטש משה האָט זעהר ווייניג בענוצט אַ באַרבער, דאָך האָט ער בעמערקט, אַז דער באַרבער האָט אַ שוועסטער אַ ווייבעל, און ווער האָט ז׳ נישט בעמערקט? אַז עס איז געקומען פאַרנאַכט, האָט זיך די שוועסטער, דאָס ווייבעל, אוועקגעזעצט אויף אַ באַנק פאַר דער טיר, צושפרייט איהרע פיס און דאָס קעלנער'ל ביים ווייסען האַלז אויסגעשניטען. און די שוועגעריין, דעם באַרבער'ס ווייבעל, נאָך אַלץ אָנגעטאָן אין דעם מאָרגען־ראָק, וועלכען דער ווינט בלאָזט פון אַלע זייטען, מיט די באַמבעלדיגע, ארויסשטאַרצענדע עפּעל, דאָס געשטריקטע נאַכט־הייבעל אויפ'ן קאָפּ — שטעקט ארויס איהר שעהן פרצופ'ל פון אויבערשטען פענסטער, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען פון איבער דער טיר פון באַרבער־שאָפּ, און ביידע ווייבער נעמען זיך דורכשמועסען, דעם באַרבער'ס ווייבעל פון פענסטער אַראָפּ, און דעם באַרבער'ס שוועסטער פון בענקעל פאַר דער טיר. אין געסעל האָט מען

דאָס גערופען „דער טעלעפאָן“, וואָרים אַז ביידע ווייבלעד האָבען זיך גענומען דורכריידען, האָט דאָס גאַנצע געסיל געהערט. און פון וואָס האָבען זיי נישט גערעדט: פון הויז־זאַכען און פון גאַס־זאַכען, און פון זאַכען וואָס מען רוימט זיך איין אויער, און וועגען טעאַטער און וועגען פּאָליטיקס פון געסעל, וועגען דעם באַרבער'ס ווייבעל און וועגען די גראָסערקעס טאָכטער... און אַז מען האָט געהערט דעם „טעלעפאָן“ ריידען, זיינען אַנדערע ווייבלעד ארויסגעקומען אויף די שוועלען, אָדער האָבען ארויסגעשטעקט די קעפּ פון די פענסטער און האָבען אָנגעהויבען מיט אריינריידען אין געשפּרעך אַריין. און משה חלאַף האָט זיך בעוויזען אין דער טיר פון דער יאַטקע אין פערבלוטיגטען ווייסען פאַרטוך מיט די בעשמירטע ווייסע ארבעל און מיט'ן קאַלטענעוואַטען שוואַרצען בערדעל און מיט די שוואַרצע גלאַנצענדיגע אויגעלעד, און אויך אָנגעהויבען אריינריידען מיט די ווייבער אין „טעלעפאָן“, און טיילמאָל אריינגערעדט אַזאַ וואָרט, אַז אַלע ווייבלעד פון די פענסטער אַראָפּ און פאַר די טירען וואָס האָבען גערעדט אין „טעלעפאָן“, האָבען זיך צולאַכט אויפ'ן קול און פערשוואונדען מיט זייערע קעפּ אין די שטובען צוריק.

אַמאָל, ווען משה האָט צוגעמאַכט די יאַטקע און געוואָלט געהן אַהיים, האָט דעם באַרבער'ס ווייבעל וואָס האָט ארויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער און געהאַלטען זיך אין דורכריידען מיט איהר שוועגערין, וואָס איז געזעסען אונטען, איהם אָבגעשטעלט:

— וואו לויפט איהר, משה? (אַלע האָבען איהם אין דעם געסעל געקענט ביי דעם נאָמען). — צו די ווייב מיט די קינדער?

— אַלעוויי וואָלט איך זיי דאָ געהאַט, אוי וואָלט איך שוין געלאָפען, געשפּרונגען וואָלט איך — נישט געלאָפען, — שרייט ער ארויף אין פענסטער אריין צום ווייבעל.

— וואָס איילט איהר זיך ווידער אַזוי — אַז קיין ווייב האָט איהר נישט אין דער היים? צום „שטרוי־זאַק“ האָט איהר שטענדיג צייט.

— יאָ, צו איילען איז זיך נישטאָ וואָס! — האָט משה פּלוצים געזאָגט ווי פערלעגען — און געקראַצט זיך אין בערדעל אריין.

— קומט אַביסעל אריין אין באַרבער־שאַפּ, — זאָגט צו איהם דעם באַרבער'ס ווייבעל — מעהר מיט אַ ווינק איידער מיט'ן מויל.

משה שטעהט אַ מינוט ביים באַרבער שאַפּ, שמייכעלט פון זיינע פערוואַקסענע וואָנצעס — און ווייסט נישט וואָס צו טאָן.

— ער האָט מורא, אַז זעליג זאָל איהם נישט די באָרד אַבשניידען.

— זאָגט דאָס ווייבעל, דעם באַרבערס שוועסטער, וואָס זיצט פאַר דער טיר.

דער באַרבער, אַן אַדעסער יונג, אין זיידענעם העמד מיט אַרויפגעשאַרטע אַרבעל — און מיט די גאָלדענע קייט פאַרוואַרפען פון איין שעלקע צו די אַנדערע איבערן דיקען בויך — ווייזט זיך אין דער טיר פון באַרבער שאַפּ.

— האַלאָ, משה, — וואָס שטעהסט דו אין דרויסען און רעדסט אַריין אינעווייניג, קום אַריין אינעווייניג — וועסט דו אַרויסרעדען אין דרויסען.

— ער האָט מורא, אַז דו זאָלסט איהם נישט די באָרד אַבשניידען, — חזר'ט איבער דאָס ווייבעל, דעם באַרבער'ס שוועסטער דעם וויטץ.

— אַהן אַ באָרד וואָלט ער גאָר געווען אַ שעהנער מאַנספּערשוין

— אַזאַ יאָהר אויף מיר, — זאָגט דעם באַרבערס ווייבעל פון פענסטער אַראָב.

— הערסט, משה, — קלאַפּט איהם זעליג איבערן פּלייצע, — אַהן אַ באָרד קען ער דאָך קיין בוטשער נישט זיין, ווייסט נישט?

און משה, וואָס ווען ער שטעהט הינטער דער יאַטקע קלאָץ, האַקענדיג דאָס פלייש, האָט אַ מויל צו די ווייבער, אַז פאַר זיינם אַ וואָרט אַנטלויפען זיי וואו דער פעפער וואַקסט, שטעהט דאַ אַבגענומען דאָס לשון. דאָס האַרץ קלאַפּט איהם קוקענדיג פון באַרבערס ווייבעל צום באַרבערס שוועסטער, שמייכעלט ער אין די פערוואַקסענע וואָנסעס אַריין און קען דעם מויל ניט עפענען.

— האָב נישט קיין מורא, משה, קום אַריין, זיי וועלען דיך נישט אויפעסען — זאָגט דער באַרבער זעליג צו משה'ן.

משה גיט זיך אַ קרים, אַ שמייכעל אין די באָרד אַריין — און אַ זאָג:

— וואָס האָב איך מורא צו האָבען. — און געהט אַריין אין באַרבער שאַפּ.

דאָס האַרץ האָט ביי איהם א ציטער געגעבען, נישט וויסענדיג פּאַרוואָס: חנה!

זיינוויל בעקער, וואָס איז געשטאַנען פּאַר דער בעקעריי געגען איבער דעם באַרבער שאַפּ, האָט געזעהען משה'ן אריינגעהן אין באַרבער שאַפּ, און געזעהען ווי נאָך משה'ן האָט זיך אויפגעהויבען דאָס ווייבעל, דעם באַרבערס שוועסטער, און איז אויך אריינגעגאַנגען נאָך איהם אין באַרבער שאַפּ, האָט ער משה'ן נאָכגעשריען:

— משה, משה, היט דיר די באָרד.

צווייטעס קאַפּיטעל.

אינעווייניג האָט זיך משה בעקענט מיט איציקעל באַרבער, און מיט'ן באַרבער'ס שוועסטער, וואָס משה איז געוואָהר געוואָרען וועגען איהר, אַז זי איז נעבעך אַ יונגע אלמנה. איהר מאַן איז געפאַלען ביי פאַניע'ן אין קריעג, און זי איז געקומען פון אדעס צו איהר ברודער. און פון מאַדאַם זילבערשטיין, ווי דאָס אדעסער ווייבעל האָט זיך גערופען, איז משה געוואָהר געוואָרען, אַז אויף חנה'ן מיט די קינדער האָט ער זיך ניט וואָס צו ריכטען. פאַניע האָט ניט איבערגעלאָזט קיין לעבעדיגען נפש אין דעם גאַנצען „אקרוג“ פון וועלכען ער האָט געמוזט אבטרעטען פאַר'ן דייטש, כדי זיי זאָלען נישט ארויסטראָגען „וואָיענע“ סעקרעטען צום דייטש.

— יעצט פערשטעהט מען שוין, פאַרוואָס זי לאָזט פון זיך ניט הערען — האָט צוגעלייגט דעם באַרבער'ס ווייבעל.

— יענע ליגט ערגעץ וואו דאָרטען אין א וואַלד בעראַבעג, גראָז וואַקסט שוין נעבעך אויף איהר. וועט זי לאָזען הערען פון זיך? זי קען שוין משטיינס געזאָגט לאָזען הערען פון זיך — האָט דאָס אדעסער ווייבעל צוגעלייגט מיט א קרעכץ, און האָט דערביי איהרע רויטע קרעלען, וואָס זיינען געהאַנגען איבער איהר בלוזע, געבאַמ-

בעלט מיט א בעוועגונג פון איהר אַטעמען און האָט איהרע דיקע נאַקעטע הענט פאַרלייגט איבער איהרע קניען. — עס איז דאָס זעלבע וואָס האָט געטראָפען מיט מיין זעליגען מאַן. איך הער נישט פון איהם, איך זעה נישט פון איהם. טייל זאָגען — ער איז טויט, טייל זאָגען, ער לעבט. מיט אַמאָל קומט אָן א פאַקעט פון וואָינסקען נאַטשאַלניק — ראובן אברהם זילבערשטיין, פון פיער און צוואַנציגסטען סטרעלקאָווי פאָלק. דריטע ראָטע. געפאַלען „אַבטרעטענדיג“ פאַר'ן שונא. און דאָס אַלעס.

משה איז געזעסען און געשוויגען, האָט געביסען די אויבערשטע וואָנסע איז די ציין. אין האַרץ האָט ער געוואוסט, אַז חנה לעבט און די קינדער לעבען און וואַלגערען זיך ערגעץ־וואו אַרום און קוקען אויס אויף זיין הילף. אָבער דאָס וואָס זיי דערצעהלען איז אויך אמת. די שוואַרצע יאָהר וויסען זיי וואָס דאָרט טוט זיך. און זי לאָזט ניט הערען פון זיך. ער האָט נור געפיהלט, אַז עס איז איהם ניט גוט. אין דער מינוט איז איהם די אונבעוואוסטקייט פון זיין לאַגע געווען ערגער און שמערצליכער ווי דער טויט.

— וואָלט מען כאָטש געוואוסט וואָס עס איז — אהין אָדער אחער — אַזוי איז דאָך דאָס ערגער ווי דער טויט — האָט עס זיך אַרויסגעריסען פון זיין האַרץ.

— עס זאָל זיך נישט אַזוי טרעפען, ווי עס טרעפט זיך היינטיגע צייטען. וואָס מען הערט זיך אָן אויף דער וועלט. ער איז דען אַליין? וואָס דער „פייפער“ שרייבט זיך אָן דערפון. עס איז דאָך אַלעם מיט'ן קאָפ אַראָפ — זאָגט איציקעל באַרבער און קלאַפט צו משה'ן אויפ'ן פלייצע — וואָס קענסטו מאַכען, ברודער. א גאַנצע וועלט אַזוי. איהר זייט ניט אַליין, משה, טרינקט א שנאַפס, וועט אייך די זאָרג פאַרגעהן.

און אויפ'ן טיש איז מיט אַמאָל אויסגעוואַקסען א קאַראַפינקע מיט אַדעסער רויטע ווישניאַווקע, וואָס ווען מען האָט געטרונקען פון איהם, האָט עס געגעבען א צינד אונטער ווי א פלאַקער פייער און ס'האַרץ האָט געגעבען א ציה, ווי מ'וואָלט עס דאָרט איינוועניג א גוטען קניפ געטאָן. און איידער משה האָט נאָך צייט געהאַט זיך גוט אַריינצוטראַכטען אין די שרעקליכע זאַכען, וואָס דאָס אַדעסער ווייבעל האָט דערצעהלט, איז דער קאָפ שוין געווען אָנגעצונדען און דאָס האַרץ

האט געקנייפט, און משה האט געקראגען לשון און אנגעהויבען זיך אראפצורײדען פון הארץ און בעווײנען חנה'ן. ווי זי וואלט שוין געווען ווירקליך געשטארבען.

— וואס בין איך שולדיג, וואס? איך האב זי דען נישט געוואלט אראפנעהמען? אט לויף איך דאך צוויי יאהר צום באנקיר אין קאנעל סטריט און גיב איהם געלד אהיים צו שיקען אויף שיפסקארטען פאר איהר מיט די קינדער. אט האב איך דאך אלע קוויטאנציעס — כאפט משה ארויס פון הארץ־זאק די פארפעטע געלד־קוויטירונגען. — איך וואלט זיך דאך פערקויפט, אז איך זאל זיי קענען אראפנעמען. וואס בין איך שולדיג, אז דאס געלד קומט ניט אן! בין איך עפעס שולדיג? — האט ער געפרעגט מיט אויסגעשטארצטע אויגען.

— ווער זאגט דען אז דו ביזט עפעס שולדיג, משה? — איז מיט אמאל איציקעל בארבער געווארען מיט איהם אויף „דו“ — דו ביזט דען עפעס אליין. דיר אליין האט זיך געטראפען אן אומגליק? די גאנצע וועלט. וואס האסטו געקענט טאן? — טרייסט איהם איציקעל — וואס קען א נאש־בראט טאן?

— איך וויל דען נישט געלד שיקען? איך וויל דאך שיקען — וויזט משה אויף די קוויטירונגען. — וואס זאל איך טאן, אז עס קומט ניט אן? זאלען זיי נעהמען ביי מיר. שיק איך דאך איהר דאס גאנצע געלד וואס איך האב.

— אז ניט שיקט עס דען די באנק אב? זי שיקט עס גאר ניט אפ. האלט עס ביי זיך — זאגט דעם בארבער'ס ווייבעל.

— צו וועמען זאל ער. מ'שטיינם געזאגט, שיקען, אז אויף יענער וואקסט שוין גראז ווער ווייסט פון ווי לאנג. — לייגט צו דעם בארבער'ס שוועסטער.

— האלט דאס געלד, משה, שיק נישט. האסט שווער געארבייט דארויף. אז זי וועט זיך אפרופען, ווערסטו שיקען. איזוי שיק נישט. עס איז דיין פראצע. האסט שווער געארבייט דערויף — הויבט זיך שוין אן דער בארבער אריינמישען אין טיעפערע עסקים.

— אבער וואס זאל איך טאן, גוטע מענשען. וואס זאל איך

טאן? זאגט מיר. איך געה צום „פייפער“, זאגט מען מיר דער דייטש, אין באנק — דער דייטש — אומעטום דער דייטש. אז די כאליעריע זאל איהם אוועקלייגען, דעם דייטש מיט אלעם מיט אנדער. וואס זאל איך טאן, וואס?

— וואס זאלסטו טאן? גארנישט זאלסטו טאן. וואס טוען אנדערע אויף דיין ארט? וואס קענסטו טאן? מיר, קליינע מענשעלעך, קענען גארניט טאן. מיר מוזען נאר זאגען „טאק טאטשנא“ צו דעם וואס אנדערע טוען. אבער מיר אליין מוזען שווייגען. פערשטאנען? טרינק א שנאפס, משה. וואס קענסטו טאן?

משה האט געהאלטען דאס גלעזעל אין דער האנד און נעקוקט ערגעץ ווייט מיט די קעלבערנע אויגען. און די אויגען זיינע האבען זיך געגלאנצט אין פייכטקייט.

— עס איז דען ניט קיין רחמנות אויף איהם? א מאנספערשוין איינער אליין. שווארצט און פינסטערט אפ זיין לעבען — זאגט דעם בארבער׳ס ווייבעל.

— אה, איך ווייס עס. איך האב פערזוכט דעם טעם דערפון — לייגט צו דעם בארבער׳ס שוועסטער מיט א קרעכץ.

משה איז פלוצלונג ארוים מיט א געוויין. ער האט זיך נישט געקענט צוריקהאלטען, דאס וואס חנה האט אזא ביטערען סוף און וואס מען ווייסט ניט פון איהר... און זיין אייגען ביטער מזל — וואס ער שווארצט אפ א וועלט אליין. איבערהויפט דער ביטערער טראפען, וועלכער האט משה׳ס געהירען אנגעצונדען, האט איהם אזוי צוגעדריקט. אז דער איד האט זיך צוואויינט ווי א קינד.

אין שטיבעל איז געווארען שטיל. עס האט זיך נור געהערט משה׳ס כליפען, אריינגעוויינט אין טיכעל, וואס ער האט געהאלטען פאר די אויגען. האט עס דעם בארבער׳ס ווייבעל ניט געקענט אויסהאלטען. זי האט געהאט א גוט־הארץ און האט נישט געקענט צוזעהן ווי א גרויסער און שטארקער מאנספארשוין וויינט. איז זי צוגעגאנגען צו איהם און האט ארויפגעלעגט איהר האנד אויף זיין פלייצע און משה האט פלוצים געפונען זיין קאפ אויסגעבעט אין א ווארימע ווייכע ברוסט — ער האט דערפיהלט דעם ווארימען אטעם וואס שלאגט פון איהר לייב דורך דעם דינעם לייכטען קרעטאנענעם מארגען־ראק. א ווארימקייט און א היימישקייט האט איהם

M. B. CANTOR

ארומגענומען וואס ער האט נישט געפיהלט צייט יאהרען. משה'ן איז גוט געווען. גוט מיט זיינע צרות, ער האט זיך געפיהלט ווי א געפיעשטשעטער יתום, און האט געוואלט זיין א יתום...

דעם בארבער'ס ווייבעל האט געגעבען א וואונק צו איהר שוועגעריז, צו דער אדעסער ווייבעל, און די אלמנה מאדאם זילבערשטיין. האט נעהענטער צוגערוקט איהר שטול צו משה'ן. נור די אלמנה האט עס נישט געקענט מאכען אזוי געשיקט און אזוי זעלבסט־פערשטענדליך ווי דאס האט געטאן די שוועגערין איהרע. זי האט מיט איהר האנד אנגעריהרט משה'ס, און געזאגט מיט איהר רוסישען אקצענט:

— פע, ניט שעהן, א מאנספערשוין זאל וויינען... איך האב ניט ליעב אז א מאנספערשוין וויינט, דאס פאסט פאר א ווייב...

און דוקא די ווערטער וועלכע זיינען ארויסגעזאגט געווארען גאר נישט אין קיין ווייבליכען טאן, און דער קלאפ מיט די קניען וואס זי האט געגעבען מיט איהרע אין זיינע קניען דערביי, האט אין משה'ן עפעס אויפגעציטערט. ווען האט ער זיך אין דעם בארבער'ס ווייבעל'ס בוזים געפיהלט ווי א פערלאזטער יתום אין א מוטער'ס ארעם, האט ער זיך אבער ביי דעם אנריהרען פון דער אלמנה'ס קניע געפיהלט אז אויפגערעגטער, א ציטערענדיגער. דאס פרעמדע און דאס אונבעקאנטע, איהר טאן פון רעדען, איהרע שטארקע קניע — האט איהם אנגעצונדען ווי א שטיק פייער, זיין הארץ האט געקלאפט, זיין אטעם איז געווען היים און קורץ. די פינגער געציטערט און די אויגען האבען ביי איהם געגלאנצט פון די שווארץ־בעוואקסענע באַרד ארויס.

און איציקעל האט געהאלטען אין איין ארייננגיסען בראנפען אין די גלעזלעך און געקלאפט משה'ן אויפ'ן פלייצע.

— וואס קענסט דו טאן, משה? קענסט דיר עפעס העלפען?

און משה האט געוויינט, געגאסען טרעהרען אויף זיין ביטערען מזל און אויף חנה'ן מיט די קינדער, און געכליפעט.

— וואס זאל איך טאן? איך האב זי דען נישט געוואלט אהער ברענגען? איך האב זי דאך געוואלט אהער ברענגען. דאס גאנצע געלד זאמעל איך דאך נור פאר איהרעט וועגען? וואס זאל איך טאן, וואס?

— וואס קענסט דו טאָן ? טרינק, משה.

און משה האָט געטרונקען דעם בראַנפען וואס איציקעל האָט אריינגעגאָסען, און געוואַרימט זיינע קניע אַז דער אדעסער ווייבעל'ס קני, און געוויינט, און עס איז איהם גוט געווען, און שלעכט געווען.

און באַלד האָט ער נישט מעהר געוואוסט אויף וואס פאַר א וועלט ער געפינט זיך — דאָס גאַנצע שטיבעל האָט זיך אָנגעהויבען דרעהען אַרום איהם, און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז חנה'לע איז דאָס אדעסער ווייבעל — און איציקעל איז זיין משפחה, און דעם באַרבער'ס ווייבעל איז זיין מוטער — און די אַנדערע האָבען זיך אויך אַזוי געפיהלט, דער בראַנפען מיט דעם רחמנות אויף משה'ן האָט זיי אַלעמען צוזאַמענגעקנאָטען און געמאַכט פון זיי איין משפחה. משה האָט געוויינט, אוןביידע ווייבלעך האָבען איהם געטרייסט און איציקעל האָט געגאָסען בראַנפען...

נור טיעף אינעווייניג איז איבערגעבליבען איין קליין ווינקעלע אין משה'ס הארץ. יענער קליינער ווינקעלע איז ניט שכור געווען. און יענער קליינער ווינקעלע האָט געוואוסט, אַז אַלעס וואס זיי זאָגען דאַ איז ליגענס, אַז חנה'לע לעבט און די קינדערלאַך לעבען, און משה וועט נאָך זיי שיקען, און גאָט איז אַ גרויסער, און ער וועט זיי העלפען און זיי וועלען ווידער זיין אַלע צוזאַמען מיט די קינדערלעך דאָס האָט משה'ן געגעבען די רוהיגקייט און די זיכערקייט צו וויינען און בראַנפען צו טרינקען — און צו פיהלען די וואַרעמקייט פון דער אַדעסער ווייבעל'ס קניען...

ביינאַכט, אַז משה האָט זיך אויסגעניכטערט, האָט ער זיך געפונען אויסגעבעט אויף שטולען ביי איציקעל באַרבער אין באַרבער שאָפּ. משה האָט זיך אַרומגעקוקט פערוואונדערט ווי אַזוי ער געפינט זיך אין באַרבער שאָפּ. עפּעס איז איבערגעבליבען אויפ'ן הארצען א טרויעריגקייט און אַ גוטסקייט פון נעכטען אַבענד. ער האָט זיך דערמאָנט, וואס ער האָט געטאָן און אָנגעהויבען זיך אַליין צו שילטען:

— משה בלאָף, אַ כאָלעריע וועט דיך אוועקלייגען, ווי ביסטו פערקראָכען צווישען פרעמדע ווייבער, און חנה'לען האָסטו בעגראָבען.

הע, בעגראבען חנה'לען מיט די קינדער? הע?...

ער האט געהאט דאס געפיהל ווי אויפצוהויבען די האנד און אראבצולאזען זיך אליין א כמאליע, אז ער זאל געדיינקען, ווי ער וואלט עס געטאן צו אן אנדערען. — ער האט געגעבען א טופע מיט א פוס, אז א בארבער שטול וואס איז געשטאנען אויף דריי פוס האט זיך איבערגעדרעהט, איז דערנאך שטילערהייט ארויסגעקראכען פון דעם געלעגער אויף די שטולען, ארויפגעווארפען אויף זיך די הויזען, אויפגעעפענט דעם בארבער שאפ און איז ארויסגעלאפען — „נישט מיר, האט ער צו זיך געזאגט, נישט געטראפען דאס ארט, ניט משה כלאפ וועט זי ארייננקריגען. די אדעסער פארשוין, אהא, מען קען דיך! נישט מיר, נישט משה כלאפ — האט ער צו זיך אליין גערעדט, דורך דעם גאנצען וועג, וואו ער איז געלאפען צום פלייש־מארק, — הע, אדעסער ווייבער, שוין איינמאל א אדעסער פארשוין — נור נישט מיר, נישט משה כלאפ וועט איהר ארייננכאפען!“

אין הארץ האט עס אבער גענאגט, עס האט נאך געבריהט פון די ווארימקייט פון איהר קניע. און די אייגעלעך האבען ביי איהם געגלאנצט, און צו זיך האט ער געהאלטען אין איין זאגען:

— נישט מיר, נישט משה כלאפ, באלד געהן אין באנק אריין, דאס גאנצע געלד אוועקשיקען חנה'לען, זאל עס יא אנקומען, זאל עס נישט אנקומען. — פון אדעסער פארשוינען וועל איך זיך נישט לאזען פערפיהרען.

צום באנקיער איז ער טאקע געגאנגען, ווען ער איז אהיים געקומען פון פלייש־מארקעט, נור דאס גאנצע געלד האט ער נישט אהיימגעשיקט חנה'לען, ער האט נור נאך אמאל ארויסגענומען דעם בריעף מיט די קוויטירונגען און ווידער געפרעגט מיט געבייזער, ווי דער איך וואלט שולדיג געווען:

— וואס וועט זיין דער סוף מיט מיין ווייב און קינדער, וואס איך וועל אזוי אבריכטען מיין לעבען? — זי דארט אין געהאקטע וואונדען, און איך דא — אין געברענטע צרות.

— וואס זאל איך אייך טאן — געהט צו די וואס האבען געמאכט די מלחמה — צו ענגלאנד געהט, צום פראנצויז, צום דייטש, און קלאגט אויף זייערע קעפ — וואס האט איהר צו מיר, איך האב אייך דאס ווייב צוגענומען?

— אז די כאלעריע זאל אוועקלייגען ענגלאנד מיט'ן פראנצויז, מיט'ן דייטש, מיט אלעם מיט אנאנדער — זיי האבען זיך געוואלט שלאגען, לאזען זיי זיך שלאגען קעפ אין די ווענד, וואס האבען זיי געהאט צו מיין ווייב און קינדער — האט משה געשאלטען. אויסגעלאזט זיין ביטער הארץ אויף ענגלאנד, אויפ'ן פראנצויז און אויפ'ן דייטש און אויף אלעם מיט אנאנדער, איז משה צוריקגעאנגען אין יאטקע אריין און אוועקגעשטעלט זיך פלייש האקען, איז אריינגעאנגען דעם בארבער'ס ווייבעל, און ווידער אין מארגענראק מיט'ן הייבעל אויפ'ן קאפ, געזאגט צו משה'ן מיט א שמייכעל, ווי צו אן אלטען בעקאנטען, מיט א זינגענדיגען טאן:

— גיט מיר, משה, צוויי פונט קעלבערנס.

האט משה זיך געשעהמט דעם קאפ אויפצוהויבען און האט איהר אבגעהאקט צוויי פונט קעלבערנס.

האט זי זיך געגעבען א ציה אויס, א רוק אראב דעם ראק אונטערן פאסיק, און פון ענגען מארגען־ראק האבען זיך ארויסגעוויזען די ציטערנדיגע רונדיגע עפעל, — האט זי געפרעגט מיט א חנ'דעל אין דער שטיל.

— אריינקומען אין אבענד אין שאפ?

— אריינקומען, — האט משה געמורמעלט אין שווארצען בערדיל אריין.

און זיך האט ער געשאלטען:

— משה כלאפ, א גרויסע כאלעריע וועט דיך אוועקלייגען...

דריטעס קאפיטעל.

משה האט אליין ניט געוואוסט, ווי אזוי עס איז געווארען. — אין א פאר וואכען ארום האט זיך משה געפונען ווי ער וואלט פערלארען זיין משפחה — חנה'לען מיט די קינדער, און געקראגען א נייע

משפחה — איציק׳לען מיט דער שוועסטער. משה האָט זיך געפיהלט ווי ער וואָלט געשטאָרבען און גאָר אויפ׳ס ניי געבוירען געוואָרען אַ גאַנץ נייער משה מיט אַ גאַנץ נייעם לעבען.

און מיר מוזען מודה זיין צו משה׳ס שאַנדע, אַז מיט דער נייער משפחה האָט זיך משה נישט נור געפיהלט מעהר בעקוועמער און לייכטער. נאָר די נייע משפחה האָט איינציגווייז אָנגעהויבען אַריינצוּוואַקסען אין משה׳ס האַרץ, ווי אַ פריש איינגעפלאַנצטע פלאַנצונג. זי איז איהם נעהענטער און וואַרימער געוואָרען מיט יעדען טאָג. און ווען דעם באַרבער׳ס ווייבעל איז אַריינגעקומען אין יאַטקע אַריין נאָך צוויי פונט פלייש, האָט משה געפיהלט ווי ער האַקט אָפּ דאָס פלייש פאַר זיך, פאַר זיין אייגענע — האָט ער אויסגעזוכט דאָס בעסטע שטיקעל און געגעבען אַ וואָרף אויף די וואָג־שאָל אָהן וואָג. און איינגעוויקעלט אין פּאַפּיער אַריין אַ גוט שטיקעל מאַרך־ביין אויף אַ זופּ, אַ שטיקעל פעטס אויף אָנצורייסען, מיט אַנדערע גוטע זאַכען. ווי ער פּלעגט עס טאָן אין דערהיים, ווען חנה׳לע איז אַריינגעקומען אין יאַטקע אַריין אַהיים נעהמען פלייש אויף וועטשערע.

זיינע לאַנדסלייט, זיין גוטער פריינד דער שניידער מיט זיין ווייב סאַרע׳ן, ביי וועלכע ער האָט געוואוינט די גאַנצע צייט וואָס ער איז אין אַמעריקאַ און וועלכע האָט אַכטונג געגעבען אויף זיינע וועש, האָבען זיך געוואונדערט, ווי משה ווערט דאָס פערפאַלען אויף גאַנצע נעכט און קומט ניט אַהיים פון דער אַרבייט, ווי ער פּלעגט עס טאָן. סערע האָט פערשטאַנען, אַז משה האָט עפּעס „דערטאַפּט“ וואָס ציהט איהם. און משה, אַז ער קומט אַהיים שפּעט אין אָבענד, גנב׳עט ער זיך אַריין אין זיין אַלקער׳ל אַריין אויף די שפּיץ פינגער, אַז סאַרע זאָל ניט דערהערען. וואָרים פון אַלע לאַנדסלייט און פון גאַנץ אַמעריקאַ האָט משה פאַר קיינעם ניט אַזוי מורא ווי פאַר סאַרע׳ן. סאַרע אָבער איז נישט געשלאָפען, זי איז געלעגען אַ וואַכענדע און אָבגעוואַרט משה׳ן. און אַז זי האָט געהערט ווי משה שליאַכט זיך אַריין אין אַלקער׳ל אַריין, האָט זי אָנגעהויבען אַרויסצורופען פון בעט אַרויס, וועקענדיג גדליה׳ן, איהר שניידער׳ל, וואָס איז געלעגען לעבען איהר:

— גדליה, גיב נור אַ קוק ווער עס איז געקומען. משה איז דאָך אַהיים געקומען.

— אַ פאַטער פון קינדער שלייכט זיך אַרום ביינאַכט — האָט

גדליה ארויסגעקרעכצט פון בעט אין דער הויך. אין דער שטיל אבער האט ער געזאגט צו סערע'ן:

— שווייג, סארע, ער וועט „מופען“.

— ער וועט „מופען“? — האט סארע געשריען — זאל ער מופען און ברעכען הענד און פיס. איך וויל נישט האלטען ביי מיר אין הויז אזעלכע אויסוואורפען. אין דערהיים וואלגערען זיך ארום א ווייב מיט קינדער, האבען ניט וואו דעם קאפ אוועקצולייגען, געהען אום אודאי פאר א שטיקעל ברויט, און דא שלעפט זיך ארום א מאן ביינאכט, דער שווארצער יאהר ווייס מיט וועמען. א כאלעריע זאל איך, אלע מענער, אויסראטען, וואס פאר א מענשען איהר זיינט!

— האט סארע אויסגעלאזט איהר כעס צום שניידער'ל, איהר מאן, וואס איז געווען אונטער'ן האנד. זי האט איהם געגעבען א שטורכע, און גדליה דער שניידער, וואס איז נעבעך גאט די נשמה שולדיג געווען, האט דאס פנים איינגענורעט אין קישען אריין און ארויסגעמורמעלט מיט מורא:

— געדענק אן גאט, סארע. ער וועט דאך „מופען“ פון דאנען. עס איז דאך שעהנע עטליכע דאלאר רענט.

— ווער אויסגעריסען מיט דיין רענט אין איינעם! — האט סארע געדונערט. איך וועל האלטען אזא כלאפ אין שטוב? זאל ער געהן וואו ער שלעפט זיך ארום גאנצע נעכט. אין דערהיים אן ארים בעשעפעניש איבערגעלאזט מיט קינדער. און דאס נעהמט זיך עפעס צום הארצען? א כלאפ בלייבט א כלאפ!

משה איז געלעגען אין אלקער'ל אויפ'ן שעניק און מורא געהאט א פיפס צו טאן. ער האט געהערט ווי די שניידערין שטורכעט דעם שניידער, און ער האט שא געשוויגען. געשעהמט זיך א ווארט ארויסצוריידען פאר סערע'ן.

אין א צייט ארום, ווען משה האט געמיינט אז סערע איז שוין איינגעשלאפען, געהערט דעם שניידער שנארכען, האט זיך ערשט סארע דערמאנט אויפ'ם ניי, און איז ארויס.

— ער מיינט ער איז שוין מיינע פטור? איך וועל געהן צו די לאנדסלייט. איך וועל די גאנצע שטאדט אויפוועקען. צום „פייפער“ וועל איך געהן. מען וועט איהם פערשיקען איבער'ן וואסער, וועט מען איהם פערשיקען. ער מיינט איבערגעלאזט אין דערהיים א לע־

בעדיגע אַלמנה מיט קליינע קינדערלעך, און ער וועט זיך דאָ לעבען א גוטען טאָג? ער וועט זיך א שוואַרץ יאָהר אויסריכטען. חנה'לע איז נישטאָ, אַבער סאָרע איז דאָ. חנה'לע נעבעך האָט א פערבונדען מויל, אַבער סאָרע לעבט, גאָט צו דאַנקען!

משה האָט געמורמעלט אין די באָרד אריין:

— וואָס וויל זי האָבען? איך וויל דען ניט שיקען קיין געלד? לאָז זי דאָס גאַנצע געלד אהיים שיקען. וואָס זאָל איך טאָן, אז די באַנק נעהמט נישט? — האָט משה געטענה'ט דאָס זייניגע.

— אודאי, וואָס זאָל ער טאָן, אז די באַנק נעהמט נישט? — האָט דער שניידער איבערגע'חזר'ט נאָך משה'ן פון שלאָף ארויס.

— און אויף חנה'לען נור האָבען זיי רחמנות. אַלע האָבען זיי רחמנות אויף חנה'לען. און אויף מיר איז נישט קיין רחמנות? וואָס בין איך נישט קיין מענש? איך דאַרף נישט לעבען? — האָט משה זיך בעקלאָגט פון בעט ארויס.

— ער האָט דען ניט רעכט? ער איז דען ניט קיין מאַנספאַרשוין? וואָס זאָל ער טאָן, וואָס, אז ער איז אָפּגעריסען פון איהר? — האָט איהם דער שניידער געהאָלפען פערענטפערען.

— וואָס? דו נאָך אויך? דו שווייג, דו! ער רעדט אויך פון מאַנספאַרשוינען! — האָט סאָרע געשטורכעט איהר מאַן אין די זייטען.

און דער שניידער איז שוין געלעגען און געשוויגען, און סאָרע האָט זיך אויך ביסלעכווייז איינגעשטילט. נאָר משה האָט נאָך לאַנג געבורטשעט אין זיין באָרד אריין.

— אויף איהר האָבען זיי נור רחמנות און אויף מיר האָבען זיי גאָר קיין רחמנות ניט — האָט ער זיך אליין בעדויערט.

אין א שעהנעם טאָג איז משה פערפאַלען געוואָרען. געקומען צו געהן אין אָבענד אַהיים און ער האָט עפּעס גערעדט, אַז ער פאָהרט קיין באָסטאָן. געקראָגען דאָרט א בוטשער־שטעל. עס מאַכט זיך איהם א גוט שותפות. אין א פּאָר טעג ארום איז משה פער־

שוואונדען געוואָרען און די לאַנדסלייט האָבען איהם מעהר ניט געזעהן.

משה איז געגאַנגען אַרבייטען אין אַן אַנדער גאַס, צו אַן אַנדער בוטשער, אַז די לאַנדסלייט זאָלען איהם נישט קענען געפינען. און איז געגאַנגען וואוינען מיט די באַרבער׳ס משפחה.

איציקעל האָט געזאָגט, אַז עס פּאַסט נישט, אַז משה זאָל וואוינען ביי זיי... עס געפינט זיך אין שטוב, זאָגט ער, אַ יונגע אַלמנה, און משה איז אַ איד אין „די בעסטע יאָהרען”, זאָגט ער, וויל ער נישט האָבען קיין „טראָבעל”. דורך דעם, זאָגט ער, איז גלייכער, אַז משה זאָל וואָהנען בעזונדער, ביי בעקאַנטע. און איידער וואָס און ווען. זאָל משה נור אַרויפקומען צו זיי. אָבער ניט וואוינען מיט זיי. משה האָט נישט געוואוסט, וואָס דער „וואָס און ווען” מיינט און ווען עס וועט קומען דער „וואָס און ווען”, און ווי אַזוי וועט עס קומען. נאָר משה האָט גאָרנישט געטראַכט און געלאָזט געהן און זעהן וואָס עס וועט זיין.

דערווייל האָט משה זיך אין גאַנצען געענדערט. עס איז איהם גאָר ניט געווען צו דערקענען. איציקעל האָט איהם דאָס בערדעל אַרומגעהאַקט, און משה האָט אָנגעהויבען אויסצוקוקען אינגער, און דעם באַרבער׳ס ווייבעל, וואָס האָט פערנומען סערע׳ס אָרט, האָט אָנגעהויבען צו זאָרגען וועגען משה׳ן. קיין ווייב האָט ער דאָך נעבעך נישט, האָט זי געזאָרגט פאַר משה׳ס וועש און פאַר משה׳ס אַנטועכץ. געקויפט פאַר איציקלען זיידענע העמדער, האָט זי געקויפט אויך פאַר משה׳ן זיידענע העמדער און בעטראַכטענדיג משה׳ן, האָט זי איהם געזאָגט:

— עס איז נישט שעהן, אַז אַ מאַנספּאַרשוין געהט אַזוי אָנגעטאָן. אַ מאַנספּאַרשוין דאַרף געהן אָנגעטאָן ווי אַ מענש — נאָך דערצו אַזאַ שעהנער מאַנספּאַרשוין ווי ער איז — האָט זי געזאָגט צו איהם מיט אַ שמייכעל.

און איציקעל האָט גענומען משה׳ן אין געוועלב אַריין און געקויפט איהם צוויי אַנצוגען, איינעם אויף דערוואַכען, אַנאַנדערן אויף „אויסצוגעהן”. אַז משה האָט אָנגעטאָן דעם נייעם אַנצוג און אויפגעקנעפּעלטען וועסט, און דאָס נייע זיידענע העמד מיט רויטע שטריכען, און אָנגעטאָן די זילבערנע קייט, וואָס ער האָט געבראַכט פון

דערהיים (וואס חנה׳לע האט איהם א מתנה געגעבען) איבער די וועסט. מיט דעם ארומגעשארענעם בערדעל, האט מען איהם גאר ניט דערקענט. און אז דאס אדעסער ווייבעל, דעם בארבער׳ס שוועסטער, האט איהם דערזעהן אזן אויסגעפוצטען, האט זי אויסגעשריען:

— איך האב דאך איהם גאר ניט דערקענט. ער זעהט דאך אויס ווי אן אדעסער פראנט.

און משה האט אריינגעשמייכעלט אין די האלב אבגעשוירענע וואנצעס און אריינגעשטעקט די הענד אין די הויזען־קעשענעס, און אוועקגעשטעלט זיך אין א פאזע, ווי ער פלעגט טאן, יונגערהייד, ווען ער איז ארויסגעגאנגען שבת נאכמיטאג אויפ׳ן שפאציער — צו טרעפען זיך מיט חנה׳ן אויפ׳ן וועג — און געדרעהט זיך די וואנסעלעד און געשוויגען.

— אז איך האב אייך שטענדיג געזאגט, אז ער איז א שעהנער מאנספארשויז. איך האב אן אויג — האט דעם בארבער׳ס ווייבעל געזאגט, מיט א וואונק צו משה׳ן.

— אז זיי האבען איהם פערשווארצט די יאהרען, נישט געלאזט אויסגעבען א סענט אויף זיך. א יונגער מענש, און פערבראכט זיינע יאהרען! ווי האט ער געלעבט? וועמען האט ער געזעהן? זיינע פוילישע לאנדסלייט? עס איז דאך געווען א רחמנות אויף איהם — האט איציקעל צוגעלייגט.

און דאס אדעסער ווייבעל האט גארנישט געזאגט, נור זי האט פערגלייזט איהרע אויגעלעד און געזעסען אויף דער שטול און פערשפרייט איהרע פיס און געבאמבעלט איהרע רויטע קרעלען מיט די בעוועגונגען פון איהרע הויכע געטורעמטע בריסטען...

עס איז געווען א פרייטאג אבענד. משה האט נישט געארבייט. איציקעל האט געמוזט זיין אין בארבער־שאפ. האט משה גענומען ביידע ווייבער און געפיהרט זיי אין אידישען טעאטער. וואו מען האט געשפילט דעם „אדעסער יונגערמאנטשיק“. משה איז געזעסען אין מיטען. פון איין זייט האט איהם געווארימט דעם בארבער׳ס ווייבעל, פון דער צווייטער זייט — דעם בארבער׳ס שוועסטער. און ביים געזאנג: „אוי א פלעזשור“, ווי עס זינגט דער אדעסער פראנט מיט דער אמעריקאנער מיליאנערקע, ביידע אנגעטאן אין „ביידהינג־סוטס“.

האָט משה פּלוצלונג דערפיהלט דאָס אַדעסער ווייבעל'ס האַנד אין זיינע, און זי האָט געזאָגט מיט א קרעכץ:

— אך, אדעסע, אַדעסע!

און משה האָט מיטגעשאָקעלט מיט זיין קאָפּ:

— אַדעס, אדעס... מען זאָגט טאַקע אז עס איז א שעהנע שטאָדט.

און ער האָט געהאט דאָס געפיהל, אז ער געפינט זיך אין אדעס. ער איז דער אדעסער פראנט, און דאָס ווייבעל — די אמעריקאנער מיליאָנערקע. אוןביידע זינגען זיי:

„אוי, א פּלעזשור"!...

און ווען עס זיינען געקומען די ווארימע טעג, האָט משה אהיים געבראכט פון דער יאַטקע א האלב זייטעל קאלב־פלייש. דאָס אדעסער ווייבעל האָט עס אָפּגעקאָכט „פּאַ־אָדעסקי" מיט פּעפּער און ציבעלעס. דעם בארבער'ס ווייבעל האָט אָנגעשטעלט רויטע בראָנפען, גענומען איז געוועלבעל א פּאָר צעהנדליג זויערע אוגערקעס, א אידיש ברייטעל, א פּאָר הערינג, עטליכע רויהע טאָמייטאָס, אריינגעלייגט אין א סעטשעל, און די גאַנצע באַרבער'ס משפּחה, — מיט משה'ן, וועלכער האָט זיך שוין אויך גערעכענט אין דער משפּחה, זיינען ארויסגעפאָהרען נאָך קוני איילענד. און נאָך דעם גוטען טונק אין וואסער — אז משה איז געלעגען א נאַסער, אויסגעצויגען אויפ'ן זאַמד, א... לעבען איהם דאָס אדעסער ווייבעל אין „ביידהינג־סוט" מיט'ן אָפּענעם האלז און ווייסע זאָקען — האָט משה געשלונגען די אוגערקעס מיט'ן געפּעפּערטען פלייש און אונטערגעברומט דאָס ליעד פון „אדעסער יונגערמאנטשיק":

„אוי, א פּלעזשור"...

אין א פּאָר וואָכען שפּעטער, ווען משה איז אלץ „אויסגעגאנגען" מיט'ן אדעסער ווייבעל, האָט איציקעל געמאכט מיט איהם א שמועס מכח א תכלית.

— משה, זאָגט ער, מיין שוועסטער איז אן ארענטליכע אלמנה. עס האָט איהר געטראָפען אן אומגליק. איהר מאַן איז געפאלען אין קריעג — פּונקט אזוי ווי דיר דיין ווייב, עליה השלום... וואָס וועט

זיין דער סוף? אזוי אַרומגעהן — איהר זייט שוין ביידע נישט יונג...

משה האָט אַנגעקוקט איציק׳לען פערוואונדערט, געקראצט זיך אין בערדעל און פארביסען די אויבערשטע וואָנסע און געפרעגט:

— וואָס זאָל איך טאָן?

—ווייסט וואָס דו האָסט צו טאָן. וואָס פרעגסטו? ווען שטעלסטו א חופּה?

משה איז בלייך געווארען. זיין הארץ האָט אַנגעהויבען צו קלאַפּען:

— איך האָב דאָך א ווייב מיט קינדער — האָט משה געזאָגט אין דער שטיל, פערשעהמט פאר זיין ווייב און קינדער.

— ווען דערצעהלסטו מעשיות? וואָס פאר א ווייב און קינדער, אז אויף יענע וואקסט שוין לאַנג גראָז? דאָס איז א תירוץ פאר דיינע לאנדסלייט, פאר פּוילען, ניט פאר מיר. פערשטעהסט, איך בין אן אדעסער.

— אפשר לעבען זיי? איך ווייס דען וואָס איז מיט זיי? וואָס, ווי אזוי, ווי? — האָט משה אַנגעהויבען צו שטאַמלען.

— האָסטו דאָס געדארפט פריהער בערעכענען, איידער דו האָסט אַנגעהויבען. פערשטעהסט? יעצט איז שוין צו שפּעט. גענומען א יונג ווייבעל און פערדרעהט א קאָפּ. איך ווייס ווי ווייט איהר זייט געגאנגען? דאָ איז אמעריקא. דאָס איז דיר ניט קיין פּוילען. דאָ אין אמעריקא פארשיקט מען איבער׳ן וואסער דערפאר. אד וואָס רעדסטו? שטעקט איציקעל די הענד אין די הויזען־קעשענעס אריין, און די נאָזדרעס האָבען זיך ביי איהם פערנאנדערגעבלאָזען.

— אָבער וואָס, וואָס — וואָס — זאָל איך טאָן? — א ווייב מיט קינדער, פערשטעהסט. חתונה געהאט. א אידישע טאָכטער. אין צרות. מיין ווייב, קינדער קליינע... טאָמער קומט זי... ווי אזוי?...

— וואָס דערצעהלסטו מיר פאר א מעשיות? וואָס חתונה געהאט? האָסט חתונה געהאט מיט איהר אין אמעריקא ביי א דזשאָדזש? וואָס איז א אידישע חתונה? א אידישע חתונה אין אמעריקא איז גאָרנישט. איך וועל דיך פיהרען צו מיין לאָיער. ער וועט דיר זאָגען. חתונה האָבען ביי א רב, אין אמעריקא, איז גאָרנישט. דאָס „קאונט" נישט. מען דאַרף חתונה האָבען ביי א דזשאָדזש, אין סיטי האָל... און ווידער, יענע איז דאָך שוין לענגסט טויט. אז נישט וואָל־

סטו דאך געהערט פון איהר. זעהסט דאך אז זי איז טויט.

— איך ווייס דען? וואס?

— דו ווייסט, דו ווייסט עס גאנץ גוט. האק אפ. זי איז טויט. מיר וועלען שטעלען נעקסטע וואך א חופה. איך האב א בעקאנטינן רעוורענד. טאמער רופט זי זיך יא אפ, פערלאז זיך אויף מיר. איך האב א לאיער. איך וועל שוין פיקסען. א אידישע חתונה איז גארניט אין אמעריקא...

משה האט געשוויגען.

— און ביזט דאך א יונגער מענש. וואס וועסטו ווארטען אויף איהר? הויב אן אויפ׳ם נייע... — האט איציקעל צו איהם געגעבען א וואונק.

און אויף דעם האט משה קיין תירוץ ניט געהאט און שטיל געשוויגען.

ביינאכט האט ער געקלערט וועגען חנה׳לען. געוויס האט ער רחמנות געהאט אויף איהר. ער האט געוויינט אין קישען אריין. געזעהן זי, ווי זי שטעהט מיט די קינדער אונטער זיין פענסטער און בעט זיך ביי איהם, אז ער זאל זי אריינלאזען. אין דרויסען איז נאס און עס רעגענט. און ער זיצט אליין אין א ווארים צימער, און זי קלאפט דורכ׳ן פענסטער און בעט זיך ביי איהם...

ער האט זיך אויפגעכאפט מיט אימפעט, געשלאגען זיך מיט די פויסט אין די ברוסט, געריסען פון זיך די האר און געזידעלט זיך מיט די גרעבסטע ווערטער: „משה כלאפ, דו וועסט זיך א שווארץ יאהר אויסריכטען. אין קייטען וועט מען דיך פערשיקען. וועסט פוילען אין די תפיסות!...“ אבער דאס אלץ זיינען נאר געווען ווערטער, וואס ער האט זיך געזאגט, כדי זיך צו שטראפען און אזוי ארום זיין געוויסען איינצושטילען אויף א ווײלע. אבער ער האט קיין איין מינוט ניט אבגעזאגט זיך פון דעם געדאנק „אנצוהויבען אויפס־ניי“. דאס „נייע“ איז פאר איהם געווען אזוי נייגעריג, אז עס האט זיין פאנטאזיע צוהיצט. אין איינעם מיט׳ן בילד פון דער פערלאזטער ווייב און פון די פערפייניגטע קינדער, האט ער געזעהן דאס אדעסער ווייבעל, ווי זי זיצט מיט די פערשפרייטע פיס און באמבעלט מיט די רויטע קרעלען

אויף די בעוועגטע בריסט — — און די העלע הערלעד, וואָס וואַקסען ביי איהר אויפ'ן קאָרק, וואָס ער האָט בעמערקט אין קוני איילאַנד ביים באָדען זיך... די העלע הערלעד האָבען זיך איהם אזוי איינגעגעסען אין זיינע געדאַנקען, האָבען אזוי אונטערגעצונדען זיין פאַנטאַזיע און געדורשטעט זיין פערלאַנג, אז ער איז גרייט געווען אויף אלעס, נור אַנצוטרינקען זיין נייגעריגקייט און צו ערפילען זיין ווילען. נור כדי זיך אליין צו רעכטפערטיגען, האָט ער זיך געזידעלט און געשטראָפט זיך. אָבער ווען זיין געוויסען האָט איהם אַנגעהויבען שטאַרק צו פייניגען, מאַהלענדיג די שרעקליכע בילדער פון חנה'ען מיט די קינדער, האָט ער מיט אמאָל פּראָטעסטירט און געבונטעוועט זיך געגען זיין געוויסען.

— וויל איך אַזוי! איך וויל חתונה האָבען מיט דער ווייבעל, זאָלען זיי מיך אריינזעצען, זאָלען זיי מיך פערשיקען!

און ער האָט פיינט געקראָגען חנה'לען מיט די קינדער, מיט דעם גאַנצען נויט, אין וועלכען זי געפינט זיך. ער האָט פיינט געקראָגען איהר אַרימקייט און איהרע צרות.

— און אַז זי שוואַרצט אַף איהר וועלט, מוז איך אויך אַבשוואַרצען? מוז איך זיך אויך א שוואַרץ יאָהר אויסריכטען? איך וויל ניט, איך וויל ניט!

און ווי וועלענדיג אַרויסרייסען פון זיין האַרצען חנה'לען מיט די קינדער, מיט דעם גאַנצען געוויסען, האָט ער זיך געזאָגט:

— און אַז זי וועט לעבען, וועל איך איהר א גט שיקען מיט געלד.

דאָס האָט איהם בערוהיגט.

נור דאָך איז ער צומאָרגענס געגאַנגען נאָך אמאָל אין באַנק אַריין, אויפגעעפענט די „אייזערנע קאַסע“, אַרויסגענומען די פערבונדענע קוויטאַנציעס מיט די בריעף און געפאָדערט זיין ווייב מיט די קינדער. און אז דער באַנקיער האָט איהם אַבגעשיקט צום „פייפער“, און פון „פייפער“ צום רעליעף, און אומעטום האָט ער געקראָגען דעם זעלבען ענטפער, האָט ער אַבגעמאַכט זיין מיינונג:

— חנה'לע מיט די קינדער זיינען געשטאָרבען, געשטאָרבען, בעגראָבען.

און ער איז געגאַנגען צו איציקלען און ער האָט איהם געפרעגט:

— ווען שטעלען מיר א חופה?

אבער ווען משה איז געשטאנען אין נייעם אנצוג מיט דער אדעסער ווייבעל אונטער דער חופה אין א שטוב ביי א רעווערענד, וואס איציקעל האט אויסגעזוכט, האט זיך משה'ן געדאכט, אז עפעס א טויב האט זיך פערקליבען אין זיין הארץ, א טויב מיט שוואכע, פערגלייסטע אויגען, און ווארקעט, ווארקעט מיט א שוואכע שטימע.

פיערטער קאפיטעל.

חנה'לע איז פערוואנדעלט געווארען אין א טויב, א לאנגע, לאנגע טויב, מיט א מענשען־פנים. ער האט געזעהן דעם קראק, וואס לויפט ארויף און אראב אין איהר לאנגען הויטיגען האלז. ער האט געזעהן די לאנגע, פאלדיגע שטיקער הויט, וואס פאלען אראב פון איהר לענגליכען פנים, און די שווארצע, ארויסשטארטשענדע אויגען. עס איז דאך חנה'לע, ניין, עס איז דאך א טויב. פאר וואס איז עס א טויב? זי שטעהט אויף צוויי פיס, ווי א טויב, און ציהט אויס דעם לאנגען האלז, דער קראק פון האלז לויפט ארויף און אראב — און ווארקעט, ווארקעט.

ניין, די טויב איז ניט אין דרויסען. זי איז אינעווייניג, אין איהם. אין זיין האלז שטעקט זי, און זי לאזט איהם ניט אב אויף איין מינוט. אומעטום, וואו ער געהט, געהט זי מיט, און אלצדינג, וואס ער טוט, זעהט זי, און זי רעדט קיין איין ווארט ניט, נור גלאצט מיט איהרע גרויסע, ארויסשטארטשענדע אויגען, און ווארקעט און ווארקעט.

וויפיעל מאל וואלט ער זי געוואלט אננעהמען ביים האלז און אראבדרעהען איהר דינעם האלז און צודישען, אז זי זאל שווייגען. ווען ער וואלט זי נור געקענט פאקען אזוי! ווען זי וואלט נור געשטאנען

פאר איהם. די טויב האט זיך אבער פערקליבען אין איהם, זיצט אין איהם, מיט איהרע גרויסע, אויסשטארטשענדע אויגען, און קוקט, און קוקט, און ווארקעט, און ווארקעט.

איציקעל האט געפונען א דירה, גענומען פון איהם געלד; און דעם בארבער׳ס ווייבעל מיט דער אדעסער ווייבעל (פארוואס רופט ער זי נאך דאס אדעסער ווייבעל, זי איז דאך שוין זיין ווייב? גענרמען דאך מיט איהר חופה וקדושין. נור ער קען זי ניט אנדערש רופען אין זיך נור „דאס אדעסער ווייבעל“), האבען איינגעקויפט מעבעל, וועש, און ער, משה כלאפ, איז געגאנגען אויף א נייע באליבאטישקייט. איז ער אריינגעקומען אין דעם נייעם הויז וואהנען, האט די טויב אויפגעשטעלט זיך אויף די צוויי פיס, און דער הויכער, טארבעדיגער האלז האט זיך אויסגעצויגען, און דער קראק אין האלז איז ארויף און אראבגעפלויגען, ווי א פייגעלע, און די טויב, ניין, חנה׳לע, האט איהם אנגעקוקט מיט די גרויסע, שטארטשענדע אויגען. האט ער ניט געוואוסט וואס ער טוט דא אין דעם נייעם הויז, מיט די נייע מעבעל, און ער האט זיך עפעס פערשעהמט, און א שמייכעל, ווי אויף דעם פנים פון א גנב, ווען מען כאפט איהם ביי א גנבה, האט זיך פערקליבען אויף זיין אויבערשטע בעוואנצעטע ליפ, און ער האט זיך ארומגעקוקט אזוי פרעמד אין דער שטוב און געזאגט מיט דעם זעלבען גנב׳אישען שמייכעל:

— וואס, דא וועלען מיר וואהנען?

האט איהם דאס אדעסער ווייבעל אנגעקוקט פערוואונדערט און אבגעענטפערט מיט פארוואורף:

— וואס.עס געפעהלט דיר ניט? ביי די פוילישע איז שעהנער געווען?

האט ער געשוויגען און געשמייכעלט.

האט עס דער אדעסער אויפגעקאכט און זי האט געזאגט מיט פרעטענזיע:

— אפשר האט ער חרטה אויפ׳ן שידוך, קען איך איהם פון עסק ארויסלאזען.

האט משה געענטפערט מיט א שמייכעל, ווי פערענטפערענדיג זיך:

— איך האב געמיינט נור...

— וואס האט ער געמיינט? — פרעגט די אדעסער מיט נייגעריגקייט.

— אז עס וועט אנדערש אויסקוקען.

— עס וועט שוין אויסקוקען, אויסקוקען — האט די אדעסער געזאגט, און אוועקגעזעצט זיך אויפ'ן וואקעל־שטוהל און אנגעהויבען זיך צו וויעגען. און געשפיעלט זיך מיט די קרעלען, און משה איז אלץ געזעסען אין א ווינקעל און געשמייכעלט, און די טויב איז ניט אבגעטראטען אויף א מינוט, נור געשטאנען דערביי און געקוקט מיט איהרע גרויסע, ארויסשטארטשענדע אויגען.

— וואס זיצסטו אזוי פון דער ווייטענס? — האט די אדעסער געפרעגט.

— איך ווייס! — האט משה אבגעענטפערט, פערשעהמט פאר די טויב, וואס איז געשטאנען דערביי.

— קום אהער, בינד מיר אויף דעם קארסעט, עס איז אזוי הייס

— האט די אדעסער געזאגט מיט א וואונק מיט די אויגען, און געפאכעט זיך מיט דער האנד.

האט זיך משה פערשעהמט פאר די טויב, וואס איז געשטאנען דערביי און האט דאס אלעס צוגעהערט. און איז פלוצים ארוים מיט א געלעכטער.

האט איהם די אדעסער אנגעקוקט פערוואונדערט און מיט שרעק. און געפרעגט איהם:

— וואס לאכסט דו?

האט משה זיך פערשעהמט פאר די אדעסער און געזאגט:

— גאר נישט. און ער האט זיך אויפגעהויבען און איז צוגעגאנגען צו די אדעסער און איהר אויפגעבונדען דעם קארסעט.

איז די טויב געשטאנען דערביי און האט איהם אנגעקוקט מיט איהרע גרויסע ארויסשטארטשענדע אויגען. קיין אייןווארט האט זי ניט געזאגט. זי האט ניט געווארקעט, נור געשטאנען, געשטאנען און געקוקט שטום.

האט ביי משה'ן געציטערט די הענד און ער האט זיך געשעהמט.

האָט ער געזעהן די ווייסע הערלעך, וואָס וואַקסען ביי די אַרעסער אויף דעם ווייסען, זומער־בעשפּרענקעלטען קאָרק, און געזעהען די ווייבע אויסגעבעטע פֿלייצעם און די ווייסע, פולע ברוסטען, און די טויב שטעהט אַלץ און קוקט זיך צו צו אַלצדינג, וואָס ער טוט.

— וואָס ווילסטו פון מיר? — האָט משה אויסגעשריען צו די טויב.

האָט זיך דאָס אַדעסער ווייבעל דערשראָקען און אומגעקוקט זיך פערוואונדערט, און געפרעגט איהם:

— צו וועמען רעדסטו?

— גאַר נישט, — האָט משה געזאָגט, און ווי וועלענדיג אַנטלויפען פון די טויב, איז ער אַרויפגעפאַלען מיט זיין שטעכעדיג, האָריגען פּנים אויף דעם אַדעסער ווייבעל'ס קאָרק און איינגעגעסען זיך מיט זיין פּנים, באָרד און מויל אין איהר פולען, אויסגעבעטען קאָרק.

— אַי, פּוילישער, פּוילישער, ווי ער האָט זיך צוגעכאַפּט, ווי צו אַ געבראָטענעם — האָט דאָס אַדעסער ווייבעל געשפּאַסט, און געלאָזט זיך בייסען איהר פעטען, ווייסען קאָרק פון משה'ס מויל און באָרד.

און די טויב מיט איהר הויכען, לאַנגען, טאָרבענדיגען האַלז איז געשטאַנען דערביי און האָט גאָר ניט געזאָגט, ניט געוואָרקעט, נור געקוקט מיט איהרע גרויסע, שטאַרטשענדיגע אויגען.

די טויב איז ניט אַבגעטרעטען אויף איין מינוט פון משה'ן. זי האָט שוין אויפגעהערט צו וואָרקען, נור זי קוקט און שווייגט. און אַלצדינג, וואָס משה טוט, טוט ער אונטער די בעטראַכטענדע אויגען פון די טויב. טיילמאָל רעדט ער צו איהר און בעט זיך ביי איהר:

— וואָס בין איך שולדיג, חנה? איך האָב דיך דען ניט געוואָלט אַראָבברענגען מיט די קינדער קיין אַמעריקאַ? איך בין דאָך געלאָפען יעדען טאָג צום באַנקיער, און איך האָב זיך דאָך געבעטען ביי איהם. איך האָב איהם געלד געגעבען. וואָס האָב איך געקענט טון? איך בין דאָך ניט שולדיג, חנה'לע...

און חנה'לע, די טויב, האָט גאָר ניט געענטפערט. זי האָט איהם נור אָנגעקוקט מיט די גרויסע, אויפגעריסענע אויגען. אין איהרע

אויגען איז געלעגען אַזאַ רחמנות, אַז עס האָט דאָס האַרץ צוריסען. זי האָט ניט געוויינט, זי האָט בלויז געקוקט, ווי זי פלעגט קוקען אויף איהם יעדען מאָל, ווען ער האָט אַראָבגענומען דעם פּאָסעק און איז געגאַנגען קאַטעווען דעם קליינעם יונג, ווען ער איז אַנטלאָפען פון חדר, ניט געוואָלט לערנען.

און מעהר האָט מען ניט געדאַרפט. ווי ער האָט זיך נור דערמאָנט אַז דעם קליינעם יונג, נאָטע ליב חיים (וואָס איין נאָמען האָט מען איהם געגעבען נאָך זיין פּאָטער, איין נאָמען נאָך איהר פּאָטער און חיים האָט מען גלאַט אַזוי צוגעלעגט פאַר געזונדס וועגען) האָט עס איהם געגעבען אַזאַ קניפּ אין האַרץ, אַזאַ טיעפען שטאָך. ער האָט איהם געזעהן, דעם קליינעם יונג, אין גאַנצען, ווי ער שטעהט ביי די טון וואַסער, מיט די אַראָבגעלאָזטע הויזען און מיט'ן ציצית־כנפות ארויס און מיט'ן איינגעשמירטען פּנים, אַ פינגער אין מויל און וויינט: „איך וויל נישט און שוין!" און ביי איהם שטעהט ער, משה כלאַפּ, זיין פּאָטער, מיט'ן פּאָסעק אין דער האַנד און קאַטעוועט און שרייט: „וועסט ניט געהן אין חדר אריין? ניין? וועסט ניט געהן?" און יעדעס מאָל, ווען ער לאָזט איהם אַראָב אַ זעץ, שטעהט חנה'לע דערביי און קוקט אויף איהם אָט מיט דיזעלבע אויגען, וואָס די טויב. זי שווייגט, נור זי קוקט. און איהרע אויגען זיינען ווי ביי אַ הוהן, וואָס מען געהט זי שעכטען, קוקט.

און משה האָט זיך דערמאָנט, וואָס ער טוט דאָ מיט די פרעמדע אידענע אין איין בעט. אין די פרעמדע שטוב, וואָס טוט ער? אין דער היים האָט ער איבערגעלאָזט אַ ווייב מיט קינדער, וואָס וואַרטען אויף איהם. ער איז אַ פאָטער פון קינדער, וואָס דאַרף קינדער ערציהען: משה כלאַפּ, וואָס טוסטו דאָ? ווי קומסטו דאָ?

און אַזוי וועט עס שוין מוזען שטענדיג זיין: ער דאָ מיט די פרעמדע אידענע אין בעט, דאָ אין דער פרעמדער שטוב. און דאָרט, ווייט, אין דערהיים — חנה'לע מיט'ן קליינעם יונג און די קליינע מויד, שרה רבקה. וועט עס שוין מוזען שטענדיג אַזוי זיין מיט אַן אמת?

— אוי, מאַמע, וואָס טוט זיך דאָ! — האָט ער אויסגעשריען מיט אַ שרעקליכע שטימע.

די אדעסער האט זיך אויפגעכאפט מיט אן אימפעט און א שרעק.

— וואס איז געשעהן? וואס שרייסט דו?

משה האט זיך דערמאנט וואו ער איז און וואס עס איז געשעהן מיט איהם, און ער האט געזאגט:

— גאר נישט, גאר נישט, איך האב געמיינט.

— וואס האסטו געמיינט?

— גאר נישט, גאר נישט, און ער האט זיך אומגעדרעהט אויף דער צווייטער זייט.

— אבער זיי זיינען דאך געשטארבען. וואס זאל איך טון? חנה'לע איז טויט און דער קליינער יונג איז טויט, און די קליינע מויד — אלעס איז טויט. א כאלערא איז געקומען אויף דער וועלט און האט אלעמען אויסגעראטעט. איך בין דען דער איינציגער?

— און אז זיי זיינען טויט, וואס טו איך דא? פאר וואס לעב איך? —

און די טויב האט זיך ווידער אויפגעשטעלט אויף ביידע פיס און האט איהם אנגעקוקט, ווי דאמאלסט, ווען ער איז געשטאנען ביי דער טיר, מיט'ן זאק אויפ'ן פלייצע און דאס קעסטעלע אין דער האנד, ווען ער איז געגאנגען אוועקפאהרען קיין אמעריקא. חנה'לע האט די גאנצע צייט געוויינט, ווען ער האט גערעדט פון אמעריקא. נור ווען ער איז געגאנגען אוועקפאהרען, האט זי ניט געוויינט, נור איז געשטאנען ווי אט יעצט די טויב און האט איהם אנגעקוקט, און די טארבעלעך ארום די אויגען האבען אראבגעהאנגען, און דער קראק אין דעם דארען, אדערדיגען האלז איז ארויף און אראבגעפאלען, ווי זי וואלט עפעס געשלוכצעט. און ווען ער האט גענומען ארויסגעהן און זי האט אנגעטון דאס טוך איהם ארויסצובעגלייטען צו דער פוהר, האט זי זיך אבגעשטעלט אויף א מינוט ביי דער שוועל און האט איהם אנגעקוקט, ווי עס קוקט איהם יעצט אן די טויב, און געזאגט אין דער שטיל:

— משה, פערגעס מיך נישט, מיט די קינדער.

און דער קראק אין לאנגען האלז האט געגעבען א שלוכץ.

— אבער וואס בין איך שולדיג, אז זי איז טויט? זאל איך אויך שטארבען? זאל איך אויך שטארבען?

און ער האָט געהאַט דאָס געפיהל אָנצוכאַפּען יעצט חנה'לען ביים לאַנגען דינעם האַלז, דאָרט, וואו דער קראַק איז, און אַראָבדרעהען, צודישען, פּעסט צודישען, אַז זי זאָל פערמאַכען די אויגען, ווי אַ טויב פערמאַכט די אויגען, ווען מען דישעט זי, און אַראָבדרעהען איהר דעם קאָפּ, אַז זי זאָל איהם צורוה לאָזען, און פּטור אָן עסק!

— וואָס מראַשעסט דו דאָרט אַ גאַנצע נאַכט און לאָזט קיין אויג ניט צומאַכען? — רופט זיך אָב די אדרעסער.

— כ'ווייס, כ'קען ניט שלאָפען.

— פּאַר וואָס קענסטו ניט שלאָפען?

— כ'ווייס ניט — האָט משה געענטפערט בייז.

— אז דו קענסט ניט שלאָפען, וואָס ליגסטו דאָרט אין ווינקעל? קום אַהער, פּוילישער — האָט די אדרעסער געזאָגט.

און משה האָט זיך עפּעס געגעבען אַ ציטער אָן, זיינע אויגען האָבען געפינקעלט אין דער נאַכט, זיינע ווייסע, שטאַרקע ציין האָבען געלויכטען. זיינע שטאַרקע, ביינערדיגע מוסקולען האָבען געקנאַקט, און עס האָט זיך געהערט אַ יאַכצען פון זיין ברוסט אַרויס.

אין אַ ווינקעל איז געשטאַנען די טויב און האָט מיט איהרע גרויסע, אַרויסשטאַרטשענדע אויגען געקוקט, געקוקט, געקוקט און געשוויגען...

קאַפּיטעל 5.

איציקעל האָט אָוועקגערופען משה'ן אָן אַ זייט און איהם געפרעגט:

— זאָג נור, וואָס איז דער מעהר מיט דיר? מיין שוועסטער דערצעהלט מיר אַזעלכע מאָדנע זאַכען.

משה האָט געשוויגען. געביסען זיך די אויבערשטע וואָנסע אין די ציינער — און געשוויגען.

— דו ביזט ניט געזונד? — פרעגט איציקעל — ווייסטו וואס, איך וועל דיך פיהרען צו א דאקטאר. פרעגען א דאקטאר שאדט קיינמאל ניט. עס וועט דיר ניט קאסטען טייער אויך. איך האב א בעקאנטען דאקטאר.

פארנאכט האט איציקעל אוועקגעפיהרט משה'ן צו א דאקטאר אויף איסט בראדוויי. דער דאקטאר האט גענומען משה'ן צו זיך אין קאבינעט אריין, גוט איהם אנגעקוקט דורך די ברילען און אויסגעפרעגט משה'ן זאכען, פון וועלכע דער איד איז רויט־פערשעהמט געווארען; האט איהם געהייסען זיך אויסטאן, געמאסטען און געוואויגען איהם, און שפילקעס איהם אריינגעשטאכען און בלוט גענומען. אלצדינג אויסגעפרעגט, נור ניט וועגען חנה'לען מיט די קינדער.

דער דאקטאר האט איהם אריינגענומען אין א באד אריין און געגאסען איהם קאלט וואסער איבער'ן קאפ; צוגענומען פון איהם צעהן דאלאר און געהייסען איהם קומען אין א פאר טעג ארום ווידער.

און די טויב איז אלץ ניט אוועקגעגאנגען. ווי אזוי זאל זי אוועקגעהן, אז זי שטעקט ביי איהם אין האלז? און איז ער מיט די אדעסער, שווייגט זי, זי קוקט נור, און שווייגט. נור קוים איז ער אליין, ביי דער ארבייט אין יאטקע, שטעהט זי די גאנצע צייט און רעדט צו איהם, און ער רעדט צו איהר, ווי חנה'לע וואלט געזעסען אין א ווינקעל פון יאטקע, אויף א נידעריג בענקעל, אין א טוך איינגעהילט, און ער רעדט זיך דורך מיט איהר.

— איך ווייס, אז דו ביזט ניט שולדיג — זאגט חנה'לע פון ווינקעל ארויס — וואס האסטו, נעבעך געקענט טון? האסט געווארט אויף אונז, געווארט. מיר זיינען געווארען אבגעשניטען פון דיר, און דו ביזט דאך א לעבעדיגער מענש, דארפסט דאך האבען א היים. פאר וואס זאלסטו פערשווארצען דיין וועלט צוליעב אונז? אז גאט'ס צארן איז אויסגעגאסען געווארען אויף אונז, זאלסטו אויך דיין לעבען פערפינסטערען?

און ווי ער הערט זי אזוי רעדען, אט די טויב, וואס זיצט דארט אין ווינקעלע, אין חנה'לעס טוך איינגעהילט, ווערט ביי איהם דאס הארץ אזוי צוקניפט, אין גארגעל ווערט אזא שטיק, אז ער וואלט גענומען דעם טשאפער, מיט וועלכען ער האקט די פלייש, און וואלט

זיך אליין געגעבען איבער'ן האלז אזוי. אוי, אַז ער וואָלט נור געקענט...

און טײלמאָל פערגעסט ער זיך, אַז ער איז שוין אַ חתונה געהאַטער מיט אַן אַנדערער און אַז ער איז שוין אַ פרעמדער צו זיי און קעהר זיך שוין גאָר ניט אָן מיט זיי. און ער הויבט זיך אָן אויסצופרעגן ביי חנה'לען, וואָס זיצט דאָרט אין ווינקעלע איינגעהילט אין דער שאַל: וואָס מען הערט אין דער היים.

און דער קליינער, און נאָטע לייב חיים, וואָס מאַכט? געהט ער אין חדר? ווער גיט דאָרט אַכטונג אויף איהם? דו רייסט זיך דאָך נעבעך דאָס האַרץ אודאי אָב מיט איהם! ער הערט דיך דען? ווער גיט אַכטונג אויף איהם! האָסט כח צו איהם? און די קליינע מויד, שרה לאה? הע, זי מוז שוין זיין אַ גרויסע מויד! אויסגעוואַקסען דורך דער צייט, הע? אַ סך גרעסער געוואָרען? האָט זי אַ קליידעל אַנצוטאָן שבת? דיין פּנים מוז דיר פערשוואַרצט ווערען, אין וואָס פאַר אַ „הולד“ זי געהט, אַ שאַנדע פאַר מענשען. ווי אַזוי קומסטו דורך? פון וואַנען נעהמסטו דעם טאָג איבערצולעבען? שוין צוויי יאָהר ווי איך האָב דאָך דיר קיין גראָשען ניט געשיקט. ווער גיט דיר אויף באָרג? דיין פּנים ווערט דיר פערשוואַרצט, פערפינסטערט, שעהמסט זיך אַ מענשען אין די אויגען צו קוקען. דער מאַן האָט דיך איבערגעלאָזט מיט די קינדער אַליין, און ער האָט דאָרט חתונה געהאַט מיט אַנאַנדערער, וויל ניט וויסען פון דיר, וויל ניט הערען פון דיר!

— זיי זיינען דאָך דאָרט געשטאָרבען, זיי זיינען דאָך בעגראָבען, זיי לעבען דאָך ניט מעהר! — האָט ער צו זיך אָנגעהויבען צו שרייען. און געוואָלט ווערגען די טויב, וואָס זיצט אין איהם — וואָס בין איך שולדיג, אַז זיי זיינען געשטאָרבען? אַז אַ כאָלערא האָט אויסגעריסען די גאַנצע וועלט. וואָס בין איך שולדיג?

נור ער האָט זיך בשום אופן ניט געקענט פאַרשטעלען, אַז חנה'לע מיט די קינדער זיינען געשטאָרבען. ער האָט ניט געקענט זעהן זייערע קברים אויף דעם קליינעם בית עולם אין זייער שטעדטעל. וויפיעל ער האָט זיך ניט געפּרואווט פאַרשטעלען אין זיין פּאַנטאַזיע זייער טויט און זייער אָרט אויפ'ן בית־הקברות, האָט איהם ניט געהאָלפען. דוקא זייט ער האָט חתונה געהאַט מיט דער אַדעסער, זעהט ער דאָס

זוייב מיט די קינדער אזוי ווי ער האט זי איבערגעלאזט אין דער היים. זיין פאנטאזיע האט ניט געוואלט אוועקטראגען זיך פון דעם בילד. וואס ער האט געזעהן פון זיין היים, אויף איין טריט ניט. עס האט ניט געהאלפען אלצדינג. וואס דער „פייפער“ האט געשריבען פון זיין שטעדטעל, ניט וואס די לאנדסלייט האבען דערצעהלט, אז עס איז דארט ניט געבליבען א שטיין אויף א שטיין. משה האט געזעהן זיין היים אזוי ווי ער האט זי פערלאזט. און דארט, אין יענעם נידריגען שטיבעל, ביי שלמה פישער, זיצט זיין משפחה — חנה׳לע מיט דעם שאל איינגעהילט. דער יונג לויפט ארום אויפ׳ן גאס, אבגעריסען, אבגעשליסען. קיינער קוקט זיך ניט ארום אויף איהם, קיינער שלאגט איהם ניט, אז ער וויל ניט געהן אין חדר. און די מויד איז קראנק. קיינער וויל חנה׳לען ניט געבען אויף בארג. אלע זאגען איהר, אז משה כלאפ האט זי פערלאזט, האט אין אמעריקא חתונה געהאט מיט אן אנדערער, פערגעסען אן איהר. ער וועט שוין קיינמאל ניט שרייבען און קיינמאל קיין גראשען ניט שיקען. איז עס דען ניט אמת? האט ער דען ניט חתונה געהאט דא מיט אן אנדערער?

— וואס, איך בין ניט קיין טאטע? א מערדער בין איך?

אין א שעהנעם נאכמיטאג, אז דאס געוויסען האט משה׳ן געהאט גוט דאקוטשעט, האט ער אראבגעווארפען פון זיך דאס פארטוד, פערמאכט די יאטקע און אוועק צו סארען.

זיינע לאנדסלייט האט משה ניט געזעהן זייט ער האט חתונה געהאט. מורא געהאט זיך צו ווייזען פאר זיי און אלץ געשעהמט זיך סארען צו קוקען אין די אויגען אריין. עס האט זיך איהם געדאכט, אז סארע וויים פון אלעם. מיט איין קוק אויף איהם וועט זי באלד דערקענען און זי וועט אלץ וויסען.

— זאל זיין, וואס עס וועט זיין — האט משה געזאגט און געשפרייזט צום סטיישען צו נעהמען א קאר קיין בראנזוויל, וואו גדליה האט געוואוינט.

נור אויף דער קאר איז ער קיהלער געווארען, און אנקומענדיג צום סטיישאן, וואו גדליה האט געוואוינט, איז ער ניט אראבגעגאנגען, געפאהרען צום נעקסטען סטיישאן און איז ארוים.

ער האט זיך לאנג ארומגעדרעהט אויפ׳ן גאס. דאס הארץ האט געצאפעלט. אין איין זייט איז עס צושניטען געווארען פון

רחמנות פאַר חנה'לען מיט די קינדער, און אין דער צווייטער זייט האָט עס געפלאַמט פון תאוה.

ער האָט געזעהן די העלע הערלעך, וואָס וואַקסען אויפ'ן ווייסען, מילכיגען קאַרק פון דער אַדעסער; געפיהלט דאָס וואַרימקייט פון איהר הייסער ברוסט, דעם שטייפען, אויסגעבעטען רוקען, און ער האָט זיך דערמאָנט אַז די נעכט — און דאָס אַלץ וועט זיך ענדיגען, מעהר שוין ניט זיין... נור וואַרטען, וואַרטען און וואַרטען...

— וואָס בין איך שולדיג, אַז זי איז געשטאָרבען? איך האָב דען געוואָלט, אַז זי זאָל שטאַרבען? — האָט ער זיך ווידער געזאָגט דעם בעקאַנטען תירוץ, און אַנגעהויבען צוריק צו שפּרייזען, אַ היים צו פאָהרען.

אַבער דער תירוץ איז שוין געווען ניט מעהר ווי ווערטער, און ער האָט געוואוסט, אַז דאָס איז ניט מעהר ווי ווערטער. און ווידער אַמאָל האָט ער דערזעהן חנה'לען מיט די קינדער, אַזוי ווי ער האָט זיי איבערגעלאָזט אין דער היים, וואַרטענדיג אויף איהם.

— איך וועל צוגעהן געוואָהר ווערען, אפשר איז עפּעס דאַ נייעס פון דער היים — איז ער צוריקגעגאַנגען.

פאַר דער טיר האָט ער זיך ווידער אָבגעשטעלט.

— נו, וואָס בין איך שולדיג, אַז איך קען זיך ניט מיט זיי דורכשרייבען? וואָס בין איך שולדיג?

נור אַהיים פאָהרען האָט ער מעהר ניט געקענט. געדרעהט זיך נאָך אַ פּאָר מאָל אין די זייטיגע געסלעך. געזעהן האָט ער מיט די אויגען דאָס פליישיגע לייב פון די אַדעסער, געפיהלט איהרע וואַרימע ברוסטען און שטאַרקע הענד. און פון דער צווייטער זייט האָט ער געזעהן דעם קליינעם נאַטע לייב חיים, וואָס לויפט אַרום אויפ'ן גאַס, און עס איז געווען דער קליינער יונג נאַטע לייב חיים, וואָס האָט משה כלאַפּ'ן געשלעפּט צו די לאַנדסלייט. ער האָט איהם געזעהן, ווי ער וואַלגערט זיך אַרום ביים פּלומפּ, און מענשען געהען דורך און טייטען אויף איהם מיט די פינגער.

— משה כלאַפּ האָט איבערגעלאָזט אַ ממזר. אַליין ליגט ער אין אַמעריקאַ, חתונה געהאַט מיט אַן אַנדער אידענע, און דער יונג זיינער וואַלגערט זיך אַרום אויף די גאַסען.

— אַז ניט דערלעבען וועט איהר דאָס! — האָט משה כלאַפּ

אויסגעשריען. ווי ער וואָלט געוועזן געזעהן די אידען אין גאָס, וואָס שטעהען ביים פּלומפּעל. און זיין בן מיט די אויפגעריסענע הויזען שטעהט א באַרוועסער אין וואַסער ביים פּלומפּעל, און יונגען בעגיסען איהם מיט וואַסער און שרייען: „וואו איז דער טאַטע דיינער?"

— זיי האָבען דען ניט רעכט? א טאַטע בין איך? א ציגיינער בין איך! משה כלאָפּ, א כלאָפּ בין איך!

פאַר די אויגען זיינע איז נאָך אמאָל דורכגעלאָפען ווי אן ערשיינונג דער ווייסער, מילכיגער, מיט זומער־שפּרענקלעך בעשפּרענקעלטער קאַרק פון דער אדעסער אידענע. אויף איין אויגענבליק האָט זיך משה אָבגעשטעלט, נור אויף איין אויגענבליק, און איז אריין אין דער טיר פון זיין לאַנדסמאַן גדליה.

גדליה איז נאָך ניט געוועזן אין דער היים, און סאָרע איז געשטאַנען איינגענומען אין גאַנצען אין א וואַלקען רויך, וואָס האָט געשלאָגען פון א טאָפּ אויפ'ן אויווען. פון וואָלקען פּאָרע האָט זיך געהערט א קינד וויינען. לאַנג האָט עס גענומען ביז סאָרע האָט איהם דערקענט פון דער פּאָרע אַרויס.

— גיב נור א קוק, ווער עס איז דאָ! וואו ביזטו דאָס פערפאַלען געוואָרען?

משה האָט געענטפערט:

— געוועזן אין ניו דזשוירזי, דאָרט געאַרבייט.

— אין ניו דזשוירזי גאָר? האָסט דאָך געזאָלט אוועקפאָהרען קיין באָסטאָן. א שותפות.

— עס האָט זיך גאָר נישט אויסגעלאָזט, געקראָגען א שטעלע אין ניו דזשוירזי.

— הערסט עפּעס פון חנה'לען?

— יא, געהאַט פון איהר א בריעף.

— און וואָס מאַכט זי? — איז סאָרע אַרויס פון וואָלקען רויך און געפרעגט אין אימפּעט.

— זי איז אַלרייט — האָט משה געקוקט אין א זייט.

— און די קינדערלעך?

— אַלע אַלרייט — האָט משה געקוקט אין א זייט.

— גאָט צו דאַנקען. נו, קומט דאָך דיר א מזל טוב.

משה'ן האָט עס געגעבען א קניפּ אין האַרצען.

— עס קומט דיר א גרויסער מזל טוב. וועט זיך דאס גדליה דערפרעהען. מיר זיינען דא געווען אזוי אונרוהיג וועגען איהר.

— וואס זייט איהר געווען אזוי אונרוהיג? — פרעגט משה מיט א קלאפעדיג הארץ.

— א אידענע מיט קליינע קינדערלעך, מען הערט ניט פון איהר, ווי אין וואסער אריין.

משה האט געשוויגען.

-- נו, און ווען נעהמסטו זיי אראפ?

— אראבנעהמען — האט משה געזאגט אין א זייט.

— וועט דאס זיין א שמחה! נאך אזא מלחמה זיך ווידער טרעפען! גאט זאל דיר העלפען, משה, אין זכות פון דיינע קליינע קינדער.

אין משה'ס הארץ האט זיך ווידער עפעס אנגעקניפט. די אדערען האבען איהם געשטאכען און ער האט געברומט אין זיך:

„אנדערע וואלטען זיך געפרעהט, און איך? א טאטע בין איך?... א טאטע בין איך..."

דאך האט ער געשוויגען, און ווייטער ליגען געזאגט.

עס איז שוין ניט געווען דער ווייסער, שיינענדיגער לייב פון דער אדעסער ווייבעל, וואס האט איהם געמאכט צו פערלייקענען זיין בלוט און פלייש. עס איז געווען די שאנד פון סארען, וואס האט איהם אריינגעלעגט דעם ליגען אין מויל אריין.

— וואס טוסטו עפעס זיי ארונטערצוברענגען? זיי קענען דאך דערווייל אונטערגעהן.

— איך טו, איך טו — האט משה אבגעענטפערט.

די טיר האט זיך געעפענט און גדליה איז אריינגעקומען.

— גיב נור א קוק ווער עס איז דא! — האט גדליה אויסגערופען, דערזעהענדיג משה'ן זיצענדיג ביים טיש מיט סארען.

— גדליה, עס קומט איהם א מזל־טוב.

משה איז בלייך געווארען.

— וואס איז? — פרעגט גדליה.

— חנה'לע מיט די קינדער האבען זיך דאך אבגערופען. ער ברענגט זיי אראב.

— דאס איז אן אמת'ער מזל טוב, א גרויסער מזל טוב, נאך דעם

ווי די „פּייפּערס" דערצעהלען זיך אַז פון דאָרט — האָט גדליה געזאָגט — סארע, נעהם ארויס דעם ווישניאק. עס קומט איהם אַ גרויסער מזל טוב.

אין אַ פּאָר מינוט ארום איז שוין דער קליינער טיש אין קיטשען געווען געגרייט. און דער ווישניאק, וואָס סארע האָט געהאלטען אויף פּסח, האָט זיך געפינקעלט אין די גלעזלער.

— נו, לחיים, משה, גאָט זאָל דיר העלפען, אַז דו זאָלסט זיי דערלעבען צו זעהן דאָ אין גיכען — זאָגט גדליה, אויסשטרעקענדיג צו איהם די האַנד — לחיים.

— אַז איהר זאָלט באלד ווי אם שנעלסטען זיין צוזאמען — לעגט סארע צו.

נור משה איז געבליבען זיצען אויף זיין אָרט, געלאָזט פאַלען די האַנד און געקוקט אין אַ זייט.

— גדליה, איך האָב געזינדיגט — האָט משה ארויסגעשפּראָצט מיט טרערען פון זיינע פולע אויגען.

גדליה און סארע זיינען ערשטוינט געוואָרען און האָבען זיך אַנגעקוקט.

— וואָס האָט ער געטאָן? — האָט סארע איבערגעפרעגט גדליה'ן אין אַ וויילע ארום.

— ער זאָגט, אַז ער האָט געזינדיגט — ענטפערט גדליה.

— וואָס האָסטו געטאָן? — פרעגען מאַן און ווייב.

— איך האָב נאָך אמאָל חתונה געהאט.

— איך פערשטעה ניט, וואָס ער מיינט — זאָגט סארע.

— דו הערסט דאָך, ער האָט נאָך אמאָל חתונה געהאט.

— וואָס הייסט? וואָס רעדט ער? ער איז משוגע געוואָרען? — פרעגט סארע. — וואָס הייסט, ער האָט חתונה געהאט? און חנה'לע און די קינדער? איך פערשטעה ניט, איך פערשטעה ניט — זאָגט סארע.

משה האָט גאָר נישט געענטפערט, געזעסען, געביסען די אויבערשטע וואַנסע אין די ציין און פערשטעלט זיך מיט איין האַנד די אויגען, אָנלעהנענדיג דעם קאָפּ אויף איהר.

— אוי, אוי, צרות, דאָס מאכען אלץ אַז צרות, אַ מאַנספּארשוין איינער אליין — קרעכצט גדליה.

א מינוט האט געהערשט א פויזע.

— זאל ער ארויסגעהן פון מיין שטוב, איך וויל אזעלכען ניט לאזען איבערטרעטען מיין שוועל! מיט'ן וואלגער־האלץ וואלט איך איהם דעם קאפ געשפאלטען, אין קייטען וועט ער אוועקגעהן. אין דער היים פוילט א ווייב מיט קינדער, און ער האט זיך דא חתונה. א טאטעריש הארץ האט עס. זאל ער ארויס פון מיין שטוב די מינוט. איך שפאלט איהם דעם קאפ! — איז סארע ארויס מיט איהר גאנצער קראפט.

משה איז אלץ געזעסען, מיט די האנד די אויגען זיך פערשטעלט און געוויינט.

— סארע, וואס טוט זיך מיט דיר? א מענש איז אין אן אונגליק אריינגעפאלען, קומט זיך ראטעווען, און דו טרייבסט איהם פון שטוב. סארע — האט גדליה זי גע'מוסר'ט.

— זי האט רעכט, גדליה. מען דארף מיך ניט אין קיין אידישע שטוב אריינלאזען. איך בין א מערדער, אין קייטען דארף מען מיך פערשיקען. א שטיין זיך אנבינדען אויפ'ן האלז און זיך דערטאפיען. ווי א הונט, מיט'ן טשאפער איבער'ן האלז — האט משה געכליפעט.

— דאס וואלט געווען די איינציגע געשייטע זאך. אזעלכע מענשען, ווי ער, דארפען ניט לעבען אויף דער וועלט — האט סארע געדונערט.

— סארע, סארע, סארע! — האט גדליה געשריען — א מענש טרינקט זיך און דו ווילסט איהם נאך צוטאפיען! א, שעהנע מענשען זיינט איהר, ווייבער, גאט זאל אבהיטען.

און צוגעהענדיג צו משה'ן, האט ער איהם ארויפגעלעגט די האנד אויפ'ן פלייצע און געזאגט:

— שוין געהערט אזעלכע מעשות. אין אמעריקא טרעפט זיך אלץ. ביסט אריינגעפאלען, דארף מען דיך זעהן ארויסצוקריגען.

— שוין פערפאלען. אין דער ערד אריין געהן — ברומט משה אין די בארד אריין, אויפהויבענדיג זיך פון זיין ארט, וועלענדיג אוועקגעהן.

— וואו געהסטו, וואו? בלייב דא. מיר'ן זיך זעהן מיט לאדסלייט, איבעררעדען, נעהמען א לאיער. אז א מענש זינדיגט, איז ער שוין פערפאלען? א מאנספארשוין איינער אליין, וואס האט ער גע־

זאלט טון? — זאגט גדליה — דארף מען איהם זעהן ארויסצוהעלפען! סארע! סארע!

— וואס שרייסטו, וואס? אפשר וויל ער געהן צום יונגען ווייבעל? ער איז דאך א יונגערמאנטשיק נאך דער חתונה. דאס ווייבעל ווארט דאך אויף איהם! — האט סארע אנגעהויבען חוזק צו מאכען.

— סארע, וועסט ניט אויפהערען? וואס ווילסטו פון איהם? ווער וואלט בעסער געווען אויף זיין ארט? א מענש איינער אליין, ווי א שטיין!

סארע איז ווייכער געווארען.

— ווער זיינען זיי דאס, זיינע מחותנים? איך וועל זיי דאס אבשפיעלען א חתונה! איך וועל זיי ווייזען ווי אריינצוכאפען א טאטען פון קינדער!

משה האט אויסגעבראכען אין א שלוכצען, אז די גאנצע שטיבעל איז געווארען מיט געוויין אנגעשטעקט, און גדליה האט אנגעהויבען מיטצואוויינען.

— איז עס דען ניט קיין רחמנות אויף איהם? וואס האט ער געזאלט טון? וואס? ער איז דאך א צדיק, איז ער דאך. איך וואלט דען בעסער געווען אויף זיין ארט? — האט גדליה גערעדט.

— דערפאר זאג איך דאך, אז עס מעג אייך אלע מאנספארשוינען אויסרייסען — האט סארע זיך ענדליך בערוהיגט.

זעקסטער קאפיטעל.

די נאכט איז שוין משה ניט אהיים געגאנגען שלאפען צו דער אדעסערין. גדליה האט איהם אריינגעפיהרט אין זיין אלטער קווארטיר, אין אלקערעל, אויפ'ן שטרוי־זאק, וואס איז געשטאנען לעדיג זייט משה האט זיך ארויסגעצויגען.

— משה — זאגט גדליה — דו ביזט א טאטע פון קינדער.

משה האט געשוויגען.

— און הלואי וואלטען זיי דארטען, אין דער היים, געהאט אזא ארט, וואו דעם קאפ אוועקצולעגען — לעגט ער צו.

און סארע האט פון בעט ארויסגעשריען:

— וואס פיהרסטו איהם אויפ'ן שטרוי־זאק? ער איז דאך א יונגערמאנטשיקעל נאך דער חתונה, איז ער דאך. אודאי איז בעסער מיט א יונג ווייבעל זיך אין בעט צו לעגען ווי צו ליגען איינער אליין אויפ'ן שטרוי־זאק.

און גדליה האט איהר אבגעענטפערט:

— וועסט ניט אויפהערען, סארע, וועסט ניט אויפהערען? האסט דאך איהם שוין גענוג דאס בלוט פערצאפט!

און משה האט געשוויגען.

אויף מארגען אין דער פריה האבען סארע און גדליה איבערגעלאזען משה'ן אין דער היים דאס קינד היטען.

— זאל ער זיך גאר ניט ווייזען פאר'ן ווייבעל — האט סארע געזאגט — אז ער וועט זי זעהן, וועט דאך איהם ווידער „קוטשען“. איך קען דאך אייך, מאנספארשוינען.

זי האט ארויפגעזעצט אויפ'ן קאפ דאס קליינע היטעל, אריבערגעווארפען איבער'ן האלז דעם אויסגעקראכענעם גרויען פוטערנעם קאלנער, וואס גדליה האט איהר חתן־וויז געגעבען, גענומען גדליה'ן ביי דער האנד און געגאנגען מיט איהם אין גאס אריין.

— איך טו דאס פאר חנה'לען — האט זי געזאגט — פאר איהם אסור אויב איך וואלט די האנד אין קאלטען וואסער אריינגעשטעקט.

קודם כל איז זי אוועק צום רעדאקטאר אין „פייפער“ אריין. דער רעדאקטאר, דער מאן אין די ברילען, האט זי קוים געלאזט אויסרעדען א ווארט. ער האט איהר גאר נישט געלאזט דערצעהלען. ער האט זיך נור געאיילט. דערנאך האט ער געזאגט, אז אויף דעם איז דא א בעזונדערע חברה, נור ער ווייס ניט, אויב די חברה קען דערצו עפעס טון, ווייל דאס ערשטע ווייב איז ניט אין אמעריקא.

— זי איז דאך נאך מעהר ווי אין אמעריקא, זי איז אויף גע־

האקטע צרות אין דער היים. זי איז דאך ערגער ווי א יתום א לעבעדיגער. זי איז דאך ווי א פערלאזטער שעפס, וואס האט ניט ווער עס זאל זיך אויף איהר ארומקוקען. וואס קיינער נעהמט זיך ניט אן פאר איהר.

אבער דער רעדאקטאר האט איהר ניט געלאזט דערצעהלען, וואס זי, חנה'לע, איז, און אבגעשיקט איהר צו דער חברה. ער אליין קען גאר ניט טאן.

— אז אזעלכע גרויסע מענשען, ווי איהר זייט — האט זי געזאגט צום רעדאקטאר פון פייפער, דעם מאן מיט די ברילען — וואס א וועלט מיט מענשען ווייסען פון אייך, קענען גאר ניט טאן, וועל איך זיי ווייזען, אז אזא קליין מענשעלע, ווי איך, קען יא טאן. וועל איך אליין נעהמען צו טאן — האט זי געזאגט צום רעדאקטאר פון פייפער, דעם מאן מיט די ברילען, און גענומען גדליה'ן ביי דער האנד און געזאגט צו איהם:

— קום!

און זי איז אוועקגעגאנגען צו לייזער'ן, „פון דער היים".

„לייזער פון דער היים" איז געווען דער בעשיצער פון די וואליטשער לאנדסלייט. וואס עס האט זיך געטראפען מיט א לאנדסמאן, איז מען געקומען צו לייזער'ן. לייזער האט נאך אין דער היים געשפילט די ראלע פון א שוץ-מלאך פאר'ן גאנצען שטעדטעל געגען זשענזשע סטראזשניק און געגען אלע גוים. א יונג איז ער געווען א הויכער, וואס האט געקענט רעדען פויליש און איז געווען אויסגעקאכט מיט אלע שקצים פון שטעדטעל. אז עס האט זיך געמאכט א זומערדיגער פרייטאג נאך מיטאג, ווען די אידען פון שטעדטעל זיינען געגאנגען זיך באדען, און עס איז אנגעקומען דער שעפער שייגעץ מיט'ן הונט און האט א גאנץ שטעדטעל מיט אידען געיאגט נאקעטע אין שטאדט אריין — איז מען געלאפען צו לייזער'ן. און לייזער איז געקומען און האט אויסגעלייזט דאס שטעדטעל אידען, טייל אין די העמדער, טייל נאקעטע פון שעפער שייגעץ'ם הענט. אדער אז זשענזשע סטראזשניק האט זיך ארייגעכאפט אין א אידישע שטוב און האט אוועקגענומען די מעשענע לייכטערלעך פאר פאדאטקעס איז מען געקומען צו לויפען צו לייזער'ן, און לייזער האט זיי ארויסגענומען פון זשענזשען. אדער אז עס האט ווער געהאט א „פעקעל" אויף זיך.

געהאַלטען אָפּען די קראָם זונטאג, ווען די גוים געהען אין קירכע אַריין אָדער מ'האָט איינעם געכאַפּט מיט טרפה בראַנפען — מיט איין וואָרט, וואָס פאַר אַ צרה עס האָט זיך ניט געמאַכט אין שטעדטעל, איז מען געקומען צו לויפען צו לייזער'ן אַז ער זאָל אויסלייזען פון גוי'שקע הענד.

דאָ, אין אמעריקא, האָט לייזער איבערגענומען די זעלבע ראָלע פאַר זיינע לאַנדסלייט וואָס ער האָט געשפּיעלט אין דער היים פאַר'ן שטעדטעל. דאָ, אין אמעריקא, איז לייזער באַלד געוואָרען אַ גאַנצער קנאַקער. ער האָט גערעדט ענגליש און איז געווען אויסגעקאָכט מיט אַלע פּאָליטישענס, פון דעם פּאָליסמאַן ביז'ן דזשאַדזש, און געהאַט גוטע ברידער „גנב'אישע לאָיערס“. וואָס האָבען געקענט אַרויסנעהמען פון יעדען „טראָבעל“. און וואָס עס האָט זיך ניט געמאַכט מיט אַ לאַנדסמאַן, איז מען געקומען צו „לייזער פון דער היים“.

און כאָטש „לייזער פון דער היים“ האָט זיך ניט זעהר אָפּגעגעבען מיט פּאָליטיק פון לאַנדסלייט און אין די חברה אנשי בני אחים פון וואָליטש, וואו ער איז געווען אַ גוטשטעהענדער מעמבער (לייזער איז אומעטום געווען אַ מעמבער), איז ער אויך קיינמאָל ניט געקומען, אַ חוץ איינמאָל אָדער צוויי מאָל אין יאָהר, אויפ'ן באָל, וואָס די וואָליטשער יאָנג מען האָבען געמאַכט, אָדער אין טעאַטער צו אַ בענעפּיט פאַרשטעלונג, האָט לייזער פונדעסטוועגען געוואוסט אַלץ, וואָס ס'קומט פאָר ביי די לאַנדסלייט, געהאַט זיי אויפ'ן קאָפּ און מען איז איהם שוין געקומען זאָגען, וואָס מען הערט.

— לייזער, עס איז געשעהן אַן אונגליק — האָט זיך אָבגערופען צו איהם סאָרע, ווען זי איז אַריינגעקומען צו איהם אין ציגאַרען געוועלב, וואָס ער האָט געהאַלטען געגענאיבער אַ גרויסע שעכטהויז.

— וואָס איז דער טראָבעל? — פרעגט לייזער קורץ.

— לייזער, קרויז, ראַטעווע! — שרייט סאָרע — עס איז אַ רחמנות אויף אַ אידישע טאָכטער.

— אָבער וואָס איז געשעהן? — פרעגט שוין לייזער אונגעדולדיג, און די נאָזדרעס זיינע ציטערען.

— משה כלאָפּ האָט דאָך חתונה געהאַט!

— וואָס הייסט, ער האָט חתונה געהאַט?

— נעבעד אַריינגעפאַלען. אַ מאַנספּאַרשוין איינער אַליין, איז

ער ארייננעפאלען צו ליטוואקעס אין די הענד אריין, זיי האבען איהם ארייננעכאפט און איינגעשלייערט איהם א ווייב. א געזונטער איד איז ער. וואס איז ער, נעבעך, שולדיג? — פערענטפערט איהם גדליה.

— וואס הייסט, און וואס איז מיט ווייב און קינדער אין דער היים? — פרעגט לייזער.

— דאס איז עס דאך, פערשטעהסטו. זיי האבען איהם איינגערעדט, אז זיי לעבען שוין ניט. אזוי לאנג ניט געהערט פון זיי. א כלאפ איז ער דאך שטענדיג געווען. און אודאי א יונגע ווייבעל — האט עס איהם פאסמאקעוועט — זאגט סארע — אויף דעם איז ער דאך א מאנספארשוין (און זי קוקט אויפ'ן מאן).

— איך פערשטעה, איך פערשטעה — זאגט לייזער, וואס אין אזעלכע זאכען האט מען איהם ניט געדארפט דעם פינגער אין מויל ארייןלעגען, און שאקעלט צו מיט'ן קאפ, פערבייסט מיט די ליפען, און די נאזדרעס הויבען אן ביי איהם צו ציטערען, ווי אלע מאל, ווען ער דערהערט, אז עס איז עפעס געשעהן אן אונגערעכטיגקייט. ער האט ניט געקענט פערטראגען קיין אונגערעכטיגקייט.

— א מענש האט קיין ווייב ניט, פערשטעהסט — זאגט צו איהם גדליה.

— איך פערשטעה, איך פערשטעה — שאקעלט לייזער מיט'ן קאפ.

— און דארט זיצט א ווייב מיט קליינע ווערים אליין, ווייסט ניט פון איהם, הערט ניט פון איהם, און קוקט זיך אויס די אויגען אויף א בריעף — לייגט צו סארע — גאט, גאט, א וועלט, אמעריטשקע א וועלט, אזש אויסגערונען האט עס געדארפט ווערען.

— לייזער, וואס טוט מען? — קומט גדליה צו צום עסק.

— וואס מען טוט? איך וועל איהם מיט איהר די קעפ אראפדרעהען. איך וועל געהן צום דזשאדזש, איך וועל זיי ביידען פערשיקען איבער'ן וואסער — זאגט לייזער.

— ער האט דאך חרטה, ער ליגט דאך אין דער היים ביי מיר און וויינט, אז מען זאל איהם ראטעווען — זאגט סארע — צוערשט דאס הינדעל אויפגעגעסען און דערנאך האט ער חרטה אויפ'ן שידוך.

— שווייג שוין, סארע. ער איז ניט שולדיג. מען דארף איהם

ראַטעווען. עס איז אַ רחמנות אויף די ווייב מיט די קינדער — זאָגט גדליה.

— שאַ! איך וועל גאָר אַזוי מאַכען: איך וועל זאָגען, אַז זי, חנה'לע, איז מיין שוועסטער. איך וועל שוין וויסען ווי צו רעדען מיט זיי — זאָגט לייזער.

— און וואָס טוט מען מיט משה'ן? — פרעגט סאָרע.

— האַלט איהם ביי זיך — זאָגט לייזער — לאָז איהם פון שטוב ניט אַרויס. קודם כל באַדאַרף ער דאָס גאַנצע געלד אָהער געבען, וואָס ער האָט אין באַנק, און מיר וועלען עס אַוועקשיקען צו חנה'לען. מיר וועלען שוין געפינען אַ וועג צו איהר. איך וועל געהן צו מיין לאָיער. מיין לאָיער וועט מיר שוין זאָגען, ווי אַזוי איך זאָל שיקען, אַז דאָס געלד זאָל אָנקומען. קודם וועלען מיר אַראָפּברענגען חנה'לען מיט די קינדער. און אַז חנה'לע וועט דאָ זיין, וועל איך שוין וויסען, ווי מיט זיי צו לערנען. פערלאָז זיך אויף מיר.

— און מיט משה'ן וואָס וועט זיין? ער קען דאָך, חלילה, אַוועקגעהן אין תפיסה. אָפּגעטאָן אַזאַ זאַך. אין אַמעריקאַ, זאָגט מען, איז מען שטרענג אויף אַזעלכע זאַכען — זאָגט גדליה.

— פערלאָז זיך אויף מיר — זאָגט לייזער — איך וועל שוין וויסען ווי איהם אַרויסצונעמען. מיין לאָיער וועט מיר שוין זאָגען. אָהן לאָיער טו איך גאָרנישט.

דעם זעלבען אָבענד זיינען זיך צו גדליה'ן אין הויז צוזאַמענגעקומען די וואָליטשער לאַנדסלייט. ס'איז דאָרט געווען לייביש דיין. וואָרים אַזוי ווי לייזער פון דער היים איז די האַנד פון די וואָליטשער לאַנדסלייט, אַזוי איז לייביש דיין דער קאָפּ. כאָטש דאָ איז לייב דיין אַ איד אַ שניידער, וואָס נייט העמדער צוזאַמען מיט איטאַליענישע שיקסעס אין אַ ברוקלינער שאָפּ, אָבער די לאַנדסלייט ווייסען, וועד לייביש איז פון דער היים, אַ איד, וואָס קען לערנען, אַ חסיד, און דאָ שפּילט ער ביי די לאַנדסלייט אַ שטיקעל ראָלע פון אַ רב, נור קיין לעבען וויל ער דערפון ניט מאַכען. שבת נאָכ'ן דאַווענען זאָגט לייביש אין די חברה אַ מדרש, זאָגט סליחות פאַר די ימים נוראים, און דאַ־

ווענט יום כפור מוסף פאר'ן עמוד. לייביש איז דער קאפ און דאס געוויסען פון די לאנדסלייט. האט ווער א שדוך צו טאן, קומט ער ארויף צו לייביש'ן זיך מישב זיין. לייביש איז אויך דער פערמיטלער צווישען די לאנדסלייט. דער רב שרייבט צו איהם בריעף, און ער שרייבט איהם בריעף פון די לאנדסלייט.

סארע האט ווידער ארויסגענומען דעם גרויסען סלויאיק יום טוב'דיגען ווישניאק און אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש. ארום טיש זיינען געזעסען די וואליטשער לאנדסלייט מיט לייביש דעם דריין אן דער שפיץ. „לייזער פון דער היים" איז געזעסען ביי אן עק טיש, מיט א צונויפגעלייגטען פויסט. און משה כלאפ, וועמען מען האט מיט געוואלד ארארפגעשלעפט פון שעניק אין אלקעריל, איז געשטאנען פאר זיי מיט א בעפעדערטע בערדעל, מיט אויסגעוויינטע אויגען, מיט א פערדרעהט היטעל, געבויגען דעם קאפ צו דער ערד און געשוויגען.

— היתכן, א איד טוט אזא זאך! — זאגט לייביש דריין, און האלט זיך אן מיט די האנד דאס קורצע בערדעל און שאקעלט זיך.

— א איד איז עס? א שעהנער איד! עס איז דאך ערגער ווי גע'שמד'ט — ווייזט אויף איהם סארע מיט'ן האנד.

— וועסט שוין אויפהערען, סארע? ווייבער פערשטעהען דען עפעס? א מאנספארשוין געווען אזוי לאנג אליין, אהן א אידענע, ווער פון אונז וואלט בעסער געווען? — זאגט גדליה צו לייזער'ן.

און „לייזער פון דער היים" לייגט זיך עס איבער, און זעהט איין, אז גדליה האט רעכט, שאקעלט ער צו מיט'ן קאפ צו גדליה'ן.

— און יענע, שמועסט מען, איז א פארשוין, אן אדעסערין איז זי, אן אדעסער פארשוין — לייגט גדליה צו לייזער'ן אין דער שטיל.

— ניין, ניין, א נאר איז ער? — ווייזט סארע אויף משה'ן מיט'ן האנד.

און משה שטעהט דעם קאפ אראפגעלאזען, מיט'ן פערדרעהטען היטעל מיט'ן בעפעדערט בערדעל, און הערט אלצדינג, אבער ער שווייגט.

— וואס טוט מען? — פרעגט לייביש דריין.

— וואס מען טוט? קודם כל זאל ער דאס געלד אוועקגעבען, גאר דאס געלד, וואס ער האט. מיר וועלען עס אוועקשיקען צו חנה'לען. איהר ר' לייביש, שרייבט אן א בריעף צום רב, אז ער זאל

גלייך אַרויסשיקען חנה׳לען מיט די קינדער — זאָגט לייזער — גיב אַהער דאָס געלד, משה!

משה בינדט אויף דאָס העמד און שלעפּט אַרויס פון דאָרט די אייזערנע קאַסע, און שלעפּט אַרויס פון זאַק חנה׳לעס פּערפּעטעטען בריעף מיט די געלד־קוויטאַנציעס און איינגעקנייטשטע פּערפּעטעטע דריי הונדערט.

— דאָס איז אַלעס? — פרעגט לייזער.

— כ׳האָב נאָך אין באַנק — שלעפּט משה אַרויס אַ פּערפּעטעטען באַנק ביכעל פון אַ הויזען־קעשענע, און גיט עס איבער לייזער׳ן.

— איהר, ר׳ לייביש, שרייבט אַז אַ בריעף צום רב און שיקט איהם אַוועק די דריי הונדערט דאָלאַר. דאָס איבעריגע וועל איך אַרויסנעהמען מאָרגען מיט משה׳ן — זאָגט לייזער און גיט איבער דאָס געלד צו לייביש דיין.

סאַרע׳ס אַ מיידעל, וואָס געהט אין סקול, האָט דערלאַנגט טינט און פעדער, און גדליה איז אַרויסגעלאָפען ברענגען אַ בייגעלע פּאַפּיר מיט אַ קאָנווערט. לייביש דיין האָט אַרויסגענומען די ברילען פון קעשענע און אַוועקגעזעצט זיך שרייבען אַ בריעף צום רב פון וואָליטש.

— ווי האָט מען דיך גערופען אין דער היים? — פרעגט לייביש דיין.

— משה בלאָפּ — ענטפערט משה.

זיבענטעס קאַפּיטעל.

— נו, יעצט בעדאַרף מען זיך נעהמען צו מאַכען אַן עק פון עסק — זאָגט לייזער „פון דער היים“. — משה — זאָגט ער — דו וועסט פערשווינדען אויף אַ פּאָר וואָכען. געה אין די קאַנטרי אַרויס, אַז מען זאָל דיך ניט זעהן.

— וואָס? — ענטפערט אָפּ סאַרע — ער זאָל געהן אין די קאַנטרי? אויף אַזעלכע לייט קען מען זיך ניט פערלאָזען. מען מוז

דאָ האַלטען ווי אַ הונט אויף אַ קייט. ער וועט דערזעהן די „אָדעסער פֿאַרשוין", קען ער נאָך חרטה קריגען אויפ'ן גאַנצען עסק. אויף אַזעלכע לייט דאַרף מען האַלטען אַן אויג, וואָרים מאַנספֿאַרשוינען זיינען דען מענשען? — לעגט זי צו, קוקענדיג אויף גדליה'ן.

— וואָס, דו וועסט איהם האַלטען אַנגעבונדען ביים בעט? וואָס ווילסטו פֿון איהם? — זאָגט גדליה — וואָס איז ער, אַ קינד, וואָס?

— יאָ, יאָ, אַזעלכע לייט מוז מען האַלטען ווי דעם הונד אויף דער קייט, אַז ער וועט דערזעהן דאָס אָדעסער ווייבעל, קען ער נאָך חרטה קריגען. — זאָגט סאָרע.

— וואָס, איך בין ניט קיין טאַטע צו מיינע קינדער? אַ טאַטעריש האַרץ האָב איך? — האָט משה אויסגעבראָכען.

— סאָרע! — שרייט גדליה.

— סאָרע — זאָגט לייזער פֿון דער היים — האַלט איהם דאָ. האָסט רעכט. און איך וועל דערווייל אַוועקגעהן צו זיינע מחותנים.

און „לייזער פֿון דער היים" איז אַוועק צו איציקעל באַרבער, זיך נאָכפֿרעגען, צי ער ווייסט ניט, וואו זיין שוואָגער משה כלאַפּ האַלט זיך אויף. „מען זאָגט — זאָגט לייזער — אַז ער האָט זיך לעצטענס אויפגעהאַלטען ביי איינעם אַ באַרבער, וואָס מען רופֿט איהם איציקעל און קומט פֿון אָדעס, און ער האָט אַ שוועסטער, וואָס קומט אויך פֿון אָדעס. וויל ער וויסען, אויב עס איז דער זעלבער".

— צו וואָס בעדאַרפֿט איהר האָבען משה כלאַפּ? — פֿרעגט איהם איציקעל.

— דער משה כלאַפּ איז מיינער אַ שוואָגער — זאָגט לייזער — און איך האָב געקראָגען אַ בריעף פֿון דער היים, אַז זיין ווייב, חנה'לע, מיין שוועסטער, מיט די קינדערלעך זיינען אויפ'ן וועג קיין אַמעריקאַ.

— דער משה כלאַפּ וואָס איהר זוכט, איז מיין שוואָגער. זיין ווייב איז מיין שוועסטער — זאָגט איציקעל.

— אויב אַזוי — זאָגט לייזער — וועט איהר אַלע געהן אין סינג־סינג. די ווייב, זיין שוועסטער, און ער אויך, ווייל זיי האָבען אַריינגעכאַפּט אַ מאַן פֿון אַ ווייב און האָבען איהם נאָך אַ מאָל חתונה געמאַכט, ווען דאָס ערשטע ווייב האָט געלעבט. איך קען די לאָא

— זאָגט לייזער.

— איך קען אויך די לאָא — זאָגט איציקעל.

— איך האב א לאיער — זאגט לייזער.

— איך האב אויך א לאיער — זאגט איציקעל.

— אויב איהר האט אויך א לאיער, טא נאט אייך און קלאגט מיד אז — האט לייזער געזאגט, און אויפגעהויבען די האנד און אראפגעלאזט איציקלען איינס און נאך איינס, אז איציקעל האט זיך אין גאנצען בעגאסען מיט בלוט, און צוגעלייגט איהם א דריטען אין בויך אריין: פאר די שוועסטער, דער אדעסער פארשוין — אויף דערווייל, ביז ער וועט זיך מיט איהר אליין טרעפען — האט ער צוגעלעגט.

אין א פאר טעג ארום איז זיך לייזער ווידער צוזאמענגעקומען מיט איציקלען. דאס מאל האט איציקעל געהאט א פערבונדענעם פנים, מיט אן ארויפגעבונדענע האנד, און מיט זיי זיינען געווען צוויי לאיערס, לייזער'ס לאיער און איציקעל'ס לאיער. ביידע לאיערס זיינען זיך געווען גוטע ברידער. משה איז געזעסען אין א ווינקעל, דעם קאפ אראפגעבויגען צו דער ערד, און דאס אדעסער ווייבעל — אין א צווייטען ווינקעל. משה האט מורא געהאט די אויגען אויפצוהויבען, אז ער זאל ניט דערזעהן די ווייסע הערלעך אויף איהר האלז, אדער די רויטע קרעלען. און דאס אדעסער ווייבעל איז דוקא געזעסען מיט די פיס צושפרייט און מיט די רויטע קרעלען, און געקוקט משה'ן אין פנים אריין. און די לאיערס האבען זיך גע'סוד'עט און גערעדט אין ענגליש. ענדליך זיינען זיי ביידע איינפערשטאנען געווארען, אז עס איז גלייכער צו סעטלען מיט גוטען, ווייל עס קען זיין „טראבעל" פאר אלעמען.

— איך וויים דען, ווי וויים זיי זיינען דערגאנגען? — האט איציקעל, קוקענדיג אויף משה'ן מיט די שוועסטער — איך קען דען נעהמען אויף מיר? וואס וועט זיין?

דאך איז דער בארבער איינגעגאנגען, אז משה זאל אפגעבען דער אדעסער ווייבעל דאס הויז מיט די מעבעל און איהר אוועקגעבען דאס גאנצע געלד, וואס ער האט אין באנק. און משה איז בעפרייט געווארען.

אין א פּאָר וואָכען ארום האָט דער רב פון שטעדטעל געשריבען צו לייביש דיין, אז האשה הצנועה חנה, מיט איהרע קינדער זיינען ארויסגעפאָהרען קיין אמעריקא.

משה האָט די גאַנצע נאַכט געוויינט און זיך געזידעלט, אז ער איז ערגער ווי א טאַטער, אז ער האָט א מערדעריש הארץ און אז ער וועט ניט קענען קוקען אין די אויגען אריין חנה'לען מיט די קינדער. און דאָס הארץ — האָט ער געטראַכט — האָט איהם שטענדיג געזאָגט, אז חנה'לע לעבט און די קינדער לעבען.

— און דאָך האָסטו חתונה געהאַט מיט א צווייטע — זאָגט צו איהם סארע.

— שוין! הויבסט שוין ווידער אָן? — בייזערט זיך גדליה — ער האָט דאָך שוין אלצדינג גוט געמאַכט.

סארע האָט שוין דאָס מאָל בעזאָרגט פּאַר זיי א וואוינונג מיט מעבעל און קליידער פּאַר חנה'לען מיט די קינדער (די לאַנדסלייט האָבען משה'ן געלד אויסגעבאָרגט). און וואָס עס האָט זיך אָפּגעטאָן ביי דער שיף, ווען משה האָט חנה'לען מיט די קינדער דערזעהן! נאָטע לייב חייט איז אויסגעוואקסען געוואָרען, און משה האָט איהם שיער ניט דערקענט. און די קליינע מויד און חנה'לע — פּונקט ווי ער האָט זיי איבערגעלאָזען. וואָס עס האָט זיך דאָרטען אָבגעטאָן!

נור אזוי גיך האָט מען משה'ן ניט צוגעלאָזען צו חנה'לען. לייביש דיין האָט געזאָגט, אז ער מוז זי צוערשט גט'ן, ווייל ער האָט געהאַט אן אנדער ווייב. דערנאָך קען ער מיט איהר נאָך א מאָל חתונה האָבען — אזוי איז דער אידישער דין. חנה'לע האָט ניט פערשטאַנען פּאַר וואָס און פאַר ווען מען בעהאַלט עפּעס פון איהר. די לאַנדסלייט האָבען זי בערוהיגט, אז דאָס איז אויף דערווייל, און מען מוז אזוי טאָן, „ווייל עס איז דאָ עפּעס א זאַך דערביי”, וואָס זי דאַרף ניט וויסען.

— וואָרים זיי זיינען דען עפּעס מענשען, די מאַנספּאַרשוינען?

— האָט סארע געקוקט אויף משה'ן.

און משה האָט געוויינט, די אויגען זיך געווישט און געכליפּעט:

— איך האָב געזינדיגט, חנה'לע.

די חתונה פון משה כלאפ מיט חנה'לען איז געפראוועט געווארען ביי סארע'ן אין שטוב. משה כלאפ האט פון יאטקע אהיים געבראכט א גאנץ זייטעל פלייש, און סארע מיט נאך ווייבער האבען געקאכט און געבאקט א גאנצען טאג. סארע האט ארויסגענומען דעם רויטען ווישניאק, און „לייזער פון דער היים“ האט געבראכט אזא אקעווויט. א היימיש געשטעלטען. און מען האט מאן און ווייב אונטער דער חופה געפיהרט. משה איז געגאנגען אנגעטאן אין דעם נייעם אנצוג, וואס איציקעל האט איהם געקויפט. און חנה'לע — אין דעם היימישען אטלעסענעם קאפטענדעל, — האט אויסגעזעהן ווי די טויב. וואס משה האט 'שטענדיג געזעהן.

לייביש דיין איז דער מסדר קדושין געווען. סארע מיט גדליה'ן האבען געהאט דאס אונטערפיהרעכץ, און דער קליינער נאטע לייב חיים מיט די קליינע מויד האבען געטאנצט אויף טאטע-מאמע'ס חתונה.

ביי דער חתונה סעודה, אז דער עולם האט געטרונקען פון היימיש-אנגעשטעלטען געטראנק, וואס „לייזער פון דער היים“ האט געבראכט, איז דער עולם פרעהליך געווארען, און סארע האט זיך געשטעלט אין די שירץ מיט די הענד פערלייגט ביי די זייטען און געקוקט אויף משה'ן, ווי ער זיצט זיך ווי א חתן מיט די רויטע באקען פון טרינקען, אין דעם נייעם אנצוג, און זי האט געטייט אויף איהם מיט די פינגער:

— גאר נישט, וואס האט ער דא צוגעלייגט צום עסק? — ער האט א שלעכט געשעפט געמאכט? און ווענדענדיג זיך צו די מאנספארשוינען, האט זי צוגעליינט:

— מאנספארשוינען מעגען אלעס, וואלט דאס נור א אידענע געטאן!

און משה כלאפ'ען האבען די לאנדסלייט א נייעם נאמען געגעבען אויף די חתונה. ער הייסט שוין ניט מעהר משה כלאפ. זיי רופען איהם: „משה מיט די צוויי ווייבער.“

שפעטער אין אבענד, ווען משה איז געבליבען מיט חנה'לען אליין, האט משה אנגענומען חנה'לעם האנד און זיך צואווינט:

— איך האָב דיך געלאָזט מיט די קינדער אליין. דו האָסט דיך נעבעך דאָרט געפּייניגט... און איך דאָ... א טאָטעריש האַרץ האָב איך.

— הער אויף, משה, הער אויף. זעהסט דאָך, גאָט האָט מיר געהאָלפען.

און דער קראַנק פון איהר לאַנגען, אויסגעדאָרטען האַלז האָט א שלוקערץ געטאָן.

האָט משה איינגעגראָבען זיין האַריג פּנים אין איהר שויס און געוויינט. און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז די טויב גלעט איהם איבער'ן קאָפּ מיט איהרע לייכטע פעדעמדיגע פליגעלען.

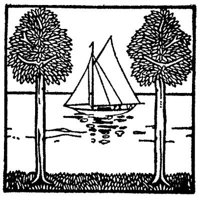

אינהאַלט:

זייט
יונגע יאהרען 5

אמעריקאנער ערצעהלונגען

דאַס נייע לעבען 89
„נאטהינג באַט ביזנעס“ 137
אַ צופיהרטע הויז 158
אייפערזוכט 164
א פערשוואונדענער מאַן 179
א שטילער גאַרטען 192
מילך 199
שטיל א מענש ווערט געבוירען 205
די טויז פיק 213
דער מאַגנעטישער 221
דער רויטער העט 230
זינד 240